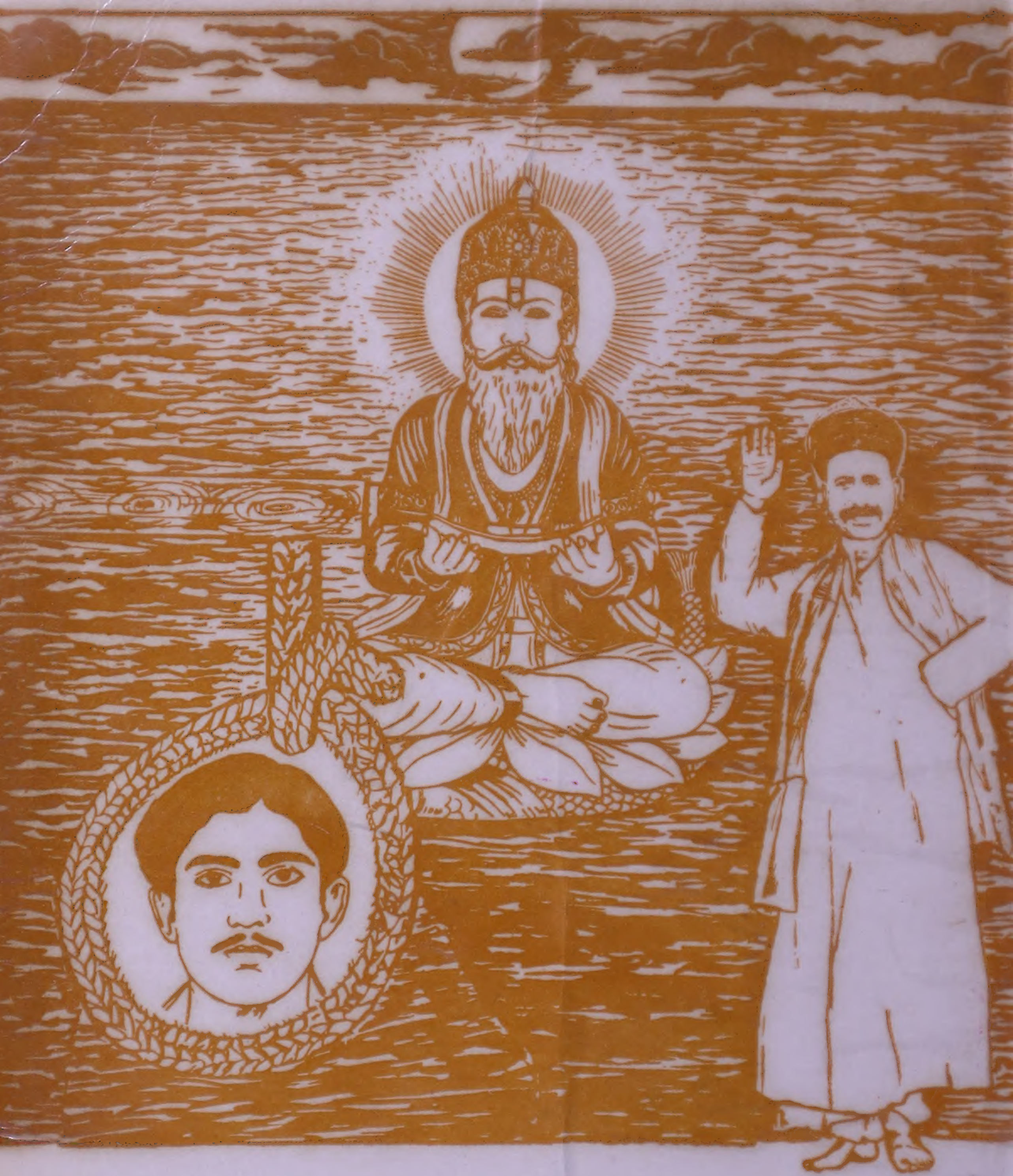


ڪَرِيو نہ ٿَڌن جو ڪِيرُ

منوهر بيلي • جگديش لڇاڻي

ڪِريو نه تنهنجو ڪِير

(اُڏيرو لعل، سنت ڪنور ۽ شهيد هيمونءَ جي جيون
۽ ڪارين تي آڌارت ٽي ٽي- وي- ناٽڪ)

رچناڪار:
منوهر بيدي - جڳديش لڇاڻي

پرڪاشڪ:
وِيڻا پبليڪيشن
٧٠١، راجيو اپارٽمينٽ، گول ميدان،
الهاسنگر - ۴٢١٠٠١ فون: ٧٠١٠٣

مهاڳ

سنڌي ساهت جي ڪيترن ئي جوڙا مشهور آهن، جن مان هر هڪ جون ڪي حاصلاتون آهن، خوشگوار لاڙن تي ٻڌل آهن ۽ ڪجهه خاص سبب ڪري مشهور آهن. پر سنڌي سنڌي هڪ نئين جوڙي وجود ۾ اچي وئي آهي ۽ تخليقي ڪيترن ۾ ٻڌا ٽيا ڏيندي، اڳتي وڌندي پئي وڃي. اهو جوڙي آهي پروفيسر جگديش لڇاڻي ۽ شاعر موهن ڀنديءَ جي. سنگم پلي اتفاقي هجي پر ڏٺو ويندو ۽ اسان جي ساهتيڪ ڪيترن ۾ انوکو آهي، خاص ڪري انهيءَ لحاظ کان ته هنن ٻنهي گڏجي رچنا جي انهيءَ ماڊرن کي پنهنجي سرجڻ ڪاري لاءِ ڪنهن آهي، جنهن ۾ اڳ گهڻو ڪجهه نه ٿيو آهي. سنڌي ماڊرن جي چونڊ ۾ پنهنجي ايڪي هڪ ساهتي قدم آهي.

لڳي اهين پيو ته جڻ هنن همراهن اڄوڪي زماني جو سڏ اوناٿو آهي؛ للڪار قبول ڪئي آهي. جنهن پاڻ تي چيو اٿن ته اڄ جو يُگ پڙهڻ ۽ ڏسڻ جو يُگ آهي، تنهنڪري نئون ماڌيمن جو اپيوگ ڪري رچنا سنسار جو پين ڪيو، خاص طور نئين نسل کي درشن ڪرائڻو آهي. ١٩٨٦ کان وٺي ڪين من اچل آئي ته، هو ويڊيو ۽ ٽي.وي لاءِ، هلڪيون ڦلڪيون ته، پر ڪيترو اسڪرپٽون تيار ڪن، جن ۾ هو سنڌي پرسد شخصيتن کي ٽوڙي تاريخي سورمن کي شهاڻي قد ۾ اڀاري، سندن شاندار ڪردار کي پلڪ پائي ۾ اظهارن ۽ انهاس ۾ سندن سمپورڻ تصوير جوڙي ڇڏين. هن سلسلي ۾ ٻه ڄڻن هنن لوڪ پرا. گانڪ پروفيسر رام پنجواڻي تي اسڪرپٽ تيار ڪئي،

Khariyo Na Tunbinjo Kheer

By :

Manohar Bedee &
Jagdish Lachhni

Publisher:

Rajesh Lachhani
Veena Publication
701, Rajiv Apartment
Goal Maidan,
Ulhasnagar-421 001
☎ 70103

Printed by:

Sansar Samachar
Com. Art Printers
Shree Ganesh Apartment,
3/6, Station Road, Ulhasnagar-3

Year; 1990

Price: Rs. 46/- Only

سلسلو

حقيقت جـو اڳـو هن اسڪرپٽ ۾ ڪٿي درشيہ اچي وڃي
ها تہ. تاريخ جو هڪ خوبصورت باب اُڀري پوي ها. اِن
طرح هي چيز مڪمل آهي، جنهن جو لٽن اثردار وڏو فلم
تيار ٿي سگهي ٿي.

"سنت ڪنور" واري اسڪرپٽ مان خير وڏو ڪئسيٽ
۽ سنڌي نموني تيار ٿي وڃڻي، پر هن اسڪرپٽ ۾ اها ٻـ
قوت ۽ ڪوالٽي آهي، جو ان کي ٿورو ئي سنوارڻ ۽ سونهڻ
سان، هن جـي آڌار تـي هڪڙو زوردار سنگيت ـ نـوليہ
(ميوزيڪل پلي) تيار ٿي سگهي ٿو، جنهن ۾ سنت شرومڻي
ڀڳت ڪنوررام جي وشال شخصيت جو درشن ٿيندو ۽ سنڌي
ڀڳت جي اتهاسڪ ڊاڪيومينٽري پڻ تيار ٿي پوندي.

هن اسڪرپٽ ۾ ڪافي محنت ڪيل آهي. چڱي اوک
ڊوک سان ڀڳت ڪنوررام جـي ڀومڪي جيون جا اهم پهلو
اڪارڻ جـي ڪامياب ڪوشش آهي. هـو درويش صورت ۽
سيرت جو صاحب آهي؛ سچي سون جـو ٺهيل آهي؛ انسان
لاءِ محبت سان سندس هردو ٺمڪار آهي. اهو ڀاڳوان پڻو نہ
آهي. دل جـي گهرائي مـان جاڳيل احساس آهي. جتي
ڪنور آهي، اُتـي لولا لنگڙا ۽ اپاهج آهن. اهي سندس
ڀڳوان آهن. ڀورن ڀڳوان ڪاٺيندا، پوءِ داس (ڪنور) ڪاٺيندو؛
ڀورن هو سمهندا، پوءِ ڪنور سمهندو. هو هڪ ڪامل شخص
آهي. ڀڳوان (جي آهي) تہ ڪنور ئي اُن جو سچو روپ آهي.
هن جوڙي پنهنجي انفرادي قوت جو درشن ڪرايو آهي، جو
ڪي ڪي درشيہ دل کـي لوڏي ٿا ڇڏين. اهڙا درشيہ فلمايا
ويندا تہ زوردار اثر ڇڏيندا، جنهن تہ مئل ٻار کي هنج ۾
ولي، لولي ڏيڻي جهڙا وارو واقعو.

شهيد هيمون ڪالاڻي وارو اسڪرپٽ، واـو هيمون جي

ٻوهه لوڪ ٻڌي، شاعر پرسرام ضياء، آچاريه ماستر چندر ۽ سنگيت
جي راڻي ڀڳونتي ناواڻي تي اهڙي نموني جو ٻوٻوڪ ڪيو،
جنهن ڪانپوءِ مشهور ليکڪا پوپٽي هيراننداڻي جي هن ماڻهن
۾ جيون جهاتڪي ڏيار ڪهاڻون. ان سلسلي جي چونڊ ڪڙي
هيءَ پستڪ آهي، جنهن جو سرو ٻئي من موهيندڙ رکيو آٿن:
ڪرٻو نه نهنجو ڪير.

هن مجموعي ۾ سنڌ جي شاندار اتهاس مان ٽن اعليٰ ۽
سورهيه ڪردارن کي کڻي آيا آهن، جن مان هرهڪ پنهنجيءَ
ٻو ۾ چمڪندڙ ستارو آهي. اُڏيرولال ڌرم جي مهان اُديش جو
مجسمو آهي، ڪنور ڀڳت ڪلا جي کيتر جو دروُ تارو آهي
۽ هيمون ڪالاڻي سنڌ جي شهيدن جو سرمور آهي.

”جل ۽ جوتين وارو“ اسرڪپت اُڏيري‌لال جي چمتڪاري
شخصيت کي چٽڻ ٿو ڪري. ڪهاڻي نه. اسان سنڌي جي
جالل سچالل آهي، ٻو هين اديبن اُڏيري‌لال کي هڪ مهان
شخص جي روپ ۾ اپساري سندس انسانيت سان ڀرپور پهلوءَ
کي اجاگر ڪيو آهي، جيڪو مرک شاه جهڙي تعصبيءَ کي
مذهب جي صحيح راهه ڏيکاري جڳ سيڪيولرزم جا پهريان
سبق ٿو سيکاري. موڻ کي ته اُتين ٻيو لڳي ٿو ته پاڻ جي
مهان ڏرشي ٿي پهريون سيڪيولر وادي سنت (راجنيتي
سطح تي) سنڌ ۾ ئي ڄائو هو، جو ڌرم جي پونگٻي ڪرڻ
نه، انسانيت جي اعليٰ آدرش جو جهنڊو بلند ڪرڻ آيو ۽
سنڌ ڌرتيءَ تي مذهب جو پيغام آنڌائين. هندو توڙي مسلمان
سندس پونگٻ پٺيا، الڳ ناالن سان. هڪڙن لاءِ اُڏيرولال ته
ٻين لاءِ خواجا خضر. اهڙي قدر جو ٻنهي طرفان يادگار هڪڙي
ئي هنڌ، ساڳي حالتي ۾ آهي. هڪڙي اُن ۾ اُڏيري‌لال جي
سماڌي ۽ ٻئي ۾ خواجا خضر جو مقبرو. اهڙي اهم ٽوان

پنهنجي يارن :

اڄ جو يگ بڌڻ - ڏسڻ (Audio_Visual) جو يگ آهي. نئين پيڙهيءَ جو ڪتاب پڙهڻ مان چاهه وڃي ٿو ڏينهن پوءِ ڏينهن گهٽجندو. ويڊيو ۽ تصويرن (Images) ڏسڻ ۾ هن جي روچي وڃي پيئي وڌندي. اهو ئي سبب آهي جو وديشي ملڪن ۾ ڪي ايجنسيز پنهنجي ساهت کي آڊيو ٽيپس ۽ ويڊيو ڪئسيٽس ۾ Convert ڪرڻ لڳيون آهن. جو ته اهي ڄاڻن ٿيون ته نئين پيڙهيءَ کي پنهنجي ڪلچر ۽ ساهت ڏانهن موڙڻ لاءِ اهو ئي هڪ موزون واهڻ آهي. اسان سنڌين سان پڻ اهين ئي آهي. اسان سنڌين کي پنهنجو پرانت ڪونهي، پنهنجي زمين ڪانهي. اسان سنڌي پنهنجي زمين کان اُکڙجي سڄي دنيا ۾ ڏاٽو ڏاٽو ٿي ڦهلجي ويا آهيون.

ان ۾ ڪو شڪ ڪونهي ته اسان جي نئين پيڙهي ٻه، پنهنجي ڪلچر، ادب ۽ سنسڪرتيءَ کان گهڻي قدر اڻواقف آهي ۽ انڪري اسان ٻه پنهنجي Rich heritage جي ڄاڻ، نئين پيڙهيءَ کي Audio_Visual ميڊيا ذريعي ئي ڏيئي سگهون ٿا. وڊيو ۽ سهڻيون ڪئسيٽس تيار ڪري، اسان نئين پيڙهيءَ کي پنهنجين مهان هستين ۽ شاهڪار ادب کان واقف ڪري سگهون ٿا.

انهيءَ ضرورت کي محسوس ڪندي مون ۽ مدوهر بيديءَ ويڊيو - فلم اسڪرپٽس ۽ ٽي. وي. سيريلس لکڻ ۽ ڇپائڻ جو سلسلو شروع ڪيو. ١٩٨٦ ۾ شروع ڪيل ان سلسلي جي هيءَ چوٿين ڪڙي آهي.

اسان هن کان اڳ سنڌيت جي ايلچي پدم شري پروفيسر رام پنجواڻيءَ سان ويڊيو اسڪرپٽ لکڻ جي شروعات ڪئي ۽

ڪردار کي ڪاني اوچتي نموني ۾ چٽڻ جي ڪوشش نه ڪري. نه صرف سندن زندگيءَ جا اهم پهلوئن واقعا فوڪس ۾ ٿا آڻن، پر ننڍڙا ننڍڙا تفصيل نگاري هيرون جي شخصيت کي صحيح طور تي اڀاريو ويو آهي، سندس اهڙا اصولي انسان اڳيان جهڪي ٿي پوي، جيڪا معصوم به آهي، پياري به آهي، ساهسي به آهي ۽ مستحڪم به آهي. تنهن ٿيءَ لاءِ ديش ڀڳتيءَ جو آدرش ۽ آساهه ڏيندڙ آهي. پر پاڻي پيسومل جو ڪردار ڏاڍو ڪمزور ٿو لڳي ۽ اڪثر جڳهه (اسڪرپٽ ۾) جو حقدار نه آهي. ٻي ڳالهه ته هن اسڪرپٽ کي ضرورت کان وڌيڪ لمبو ڪيو ويو آهي. ڪي واقعا ته معمولي سمجهه ۾ ڪين ڪردار کي اوچ نٿا ڏين. مثال طور فقير ۽ جاسوس وارو، اڪبر ۽ ملاح وارو وغيره. ڪلهڙن مزاحي وارو منظر پيدا ڪرڻ جي ضرورت ٿيندي آهي، پران جي مقدار جو خيال رکيو آهي. ساڳيءَ طرح سوارڌار جا وڏا تاريخي داستان ۽ وڏا ڊائلاگ پڻ ٿانئير کي جهڪو ٿا ڪن. هيرونءَ جي شهيديءَ واري واقعي سان راڄستي تاريخ جو ٻن سؤ سالن جو پس منظر پياني صورت ۾ ڏيندي چڙهڻ اسڪرپٽ کي وزندار نٿو بڻائي. هونئن مضبوط خاڪو به ونڊجي ٿو وڃي. پر ڀڃڙيءَ وارن درشين ۾ هيرونءَ جي مستقلتا، دليري ۽ بي ڊپائي اسڪرپٽ کي چوٽ چاڙهي ٿي ڇڏي ۽ سندس دل اٿاريندڙ وهندار وڏي عقيدت ۽ محبت جو جذبو جاڳائي ٿو.

ڪتاب جي ٻولي سرل، عني ۽ وهڪ واري آهي، جنهن مان سنڌي سڳنڌ ٿي اچي ۽ سچي ڪتاب ۾ سنڌ جي فضا ۽ حالتن جو هڳاءُ سمايل آهي. اديب دوستن جي حاصلات قابل - داد آهي.

ڪيرت ٻاٻاڻي

جل ۽ جوٽهن وارو

فيڊ ان.

درشيہ - ١

(ڪئميرا ڪلوز سوترڌار تي)

سوترڌار: اڄ کان هزار کن سال اڳ جي ڳالهہ آهي. انهن ڏينهن ۾ سنڌ ۾ ننڍيون - ننڍيون رياستون هونديون هيون. اهڙي ئي هڪڙي رياست هئي ٺٽو، جتي مرڪ شاهہ نالي هڪ مسلمان حاڪم راڄ ڪندو هو. مرڪ شاهہ هئو تہ نيڪدل انسان پر کن جو ڪچو هو ۽ ملن مولوين جي چار ۾ ڦاٿل هو. پرمتڙيو هو، هڪ دفعي مولوين هن جي مغز ۾ اها ڳالهہ پري تہ جيڪڏهن سڄي رعيت کي اسلام جي جهنڊي هيٺ آڻبو تہ ملڪ ۾ نہ فقط شانتي رهندي بلڪ آسودگي بہ ايندي. (ڪٽ)

درشيہ - ٢ عام رستو (ٻاهر) ڏينهن

(ڪئميرا ڪلوز ڍنڍوريواري تي. هو زور زور سان دهل وڄائي رهيو آهي. هن سان گڏ ڪجهہ سپاهي بہ آهن.)

ڍنڍوريوارو: ٻڌو - ٻڌو - ٻڌو..... مرڪ شاهہ سلطان جو فرمان .... رعيت جي سک ۽ شانتيءَ لاءِ اهو بيحد ضروري آهي تہ ملڪ ۾ هڪ ئي مذهب اسلام جا پوئلڳ هجن. غير مسلم رعيت کي شاهہ سلطان جو حڪم آهي تہ ٻيا تہ اسلام قبول ڪري الله ۽ حضرت محمد صاحب ۾ ايمان آڻن يا هي ملڪ ڇڏي هليا وڃن.... هڪ هفتي اندر جي حڪم جي بجا آوري نہ ڪئي ويئي تہ انجام جا جوابدار غير مسلمان پاڻ ٿيندا .... ٻڌو - ٻڌو - ٻڌو ....

(ڪيترائي ماڻهو ڍنڍوريواري جي ارد گرد اچي ٿا ڪٺا ٿين. انهن ۾ هندو بہ آهن تہ مسلمان بہ، ٻار ۽ ٻڍا آهن تہ جوان

ان بعد مشهور شاعر پرسرام ضيا، سنگيت آچاريه ماسٽر چندر ۽ سنڌي ڪويل ڪماري ڀڳونتي ناواڻيءَ تي لکيو سٽن. ڀڳونتي ناواڻيءَ بعد اسان ڪماري پوپٽي هيراننداڻيءَ جي جيون، ۽ خيالن جي آڌار تي هڪ ويڊيو فلم اسڪرپٽ "پوءِ - ڦٽي پوپٽي" شايع ڪئي ۽ هيئر مدوهر بيدي ۽ منهنجي فلمبند ڪيل هيءَ ڇوٿين رچنا "ڪريو نه تهنجو ڪير" توهان جي اڳيان آهي. اسانجي دلي تمنا آهي ته سنڌي ڪلائون، سنگيت، گيت، لوڪ ڪهاڻيون ۽ لوڪچريه مهان شخصيتن جا جيون چرتر جن نه صرف سنڌي سماج تي پر ڀارتي سماج تي به اثر وڌو آهي، ٽيلي اسڪرپٽ فارم ۾ پيش ڪريون. اسانجي اها به مرضي آهي ته اسين اهي ڪتاب سنڌيءَ سان گڏو گڏ هنديءَ ۾ به شايع ڪريون، جيئن سنڌين سان گڏو گڏ اسنڌي ڀارتي - ڀاشي به اسانجي ادب ۽ اسانجي مهان شخصيتن کان واقف ٿين. جيڪڏهن ڪو سنڌي دانوير يا سنڌي ساهت ۽ سنسڪرتيءَ جو شيدائي اڳيان وڌي، ويڊيو فلمون ناهڻ جو ڪم هٿ ۾ کڻي ته اها سچي سنڌي جاتيءَ جي وڏي سيوا ٿيندي. هونئن به وڇڙائيءَ ۾ ڪيترائي سنڌي سڄڻ، سنڌي ڪلائن ۽ سنڌي سنسڪرتيءَ جي پرچار ۽ پرسار لاءِ نڪري نروار ٿيا آهن. اُهي ڪلچرل پروگرام اسپانسر به ڪرڻ لڳا آهن. ٽڪاڻن، مندرن، ڌرمشالائن ۽ اسڪولن ۽ ڪاليجن تي سنڌي دانوين ڪافي خرچ ڪيو آهي. هيئر وقت آهي، جڏهن اُنهن کي سنڌي ٻولي، ساهت ۽ ڪلچر ڏانهن دلي توجه ڏيڻ گهرجي. جيڪڏهن ڪو سڄڻ ٽي. وي. سيريل ناهڻ جو ڪم هٿ ۾ کڻي، يا ڪي اسپانسر اڳيان وڌن ته اسان اُنهن سان سدا اُجيري پورو پورو سهڪار ڪرڻ لاءِ تيار آهيون.

پروفيسر جگديش لڇاڻي

مرڪب شاهه: مکي صاحب، توهان سڀ مونکي بيحد پيارا آهيو. منهنجي اکين جا تارا آهيو.... پر ملڪ مان اشانتي ۽ فساد ٽڙي ڪڍڻ لاءِ توهان جو فرض آهي ته حاڪم جا هٿ مضبوط ڪريو. ملڪ جي ۽ توهان جي ڀلائي انهيءَ ۾ آهي ته توهان سڀ هندو جٽيو لاهي، چوٽي ڪٽائي، جدائيءَ ۽ ٻيائيءَ کي ترڪ ڪري، اُمت سان ملي هڪ ٿي وڃو.

اهڙو وزير: مکي! حاڪم جي حڪم جي پيروي ڪرڻ رعايا جي هر فرد جو فرض آهي. جيڪڏهن توهان ضد نه ڇڏيو ته خدا جي دربار ۾ توهان کان سوال پڇيو ويندو ته ڇو ڪفر تي قائم رهي توهان هزارين بيگناهن جو خون وهائڻ لاءِ حاڪم کي مجبور ڪيو. ان جو آهي توهان وٽ ڪو جواب؟

مکي: (ادب سان) جيئندا قبلا توهان جو فرمان حرف به حرف سچو آهي. پر حضور جن کي ته خبر آهي ته پنچن ۾ پرميشور ٿيندو آهي. منهنجي سڀا ٻن چئن هندو شاهوڪارن جي اسلام قبولڻ سان ملڪ جا سڀ هندو پنهنجو ڌرم ڪونه بدلائيندا. اسان کي اجازت ڏني وڃي ته پنچاس ڪوٺائي اها ڳالهه سڀني کي ذهن نشين ڪرايون.... تنهن کان سواءِ پنهنجي اشٽ ديوتا، ورڻ ديو کان به آگيا وٺڻي آهي. ڪٿي ورڻ ديو اٿل ڪائي ملڪ کي ٻوڙي نه ڇڏي.

مرڪب شاهه (ٺٺولي ڪندي) مکي صاحب، مون توهان کي ڪافي ذهين سمجهيو هو؛ پر اڄ ته توهان ٻاراڻيون ڳالهيون ڪري رهيا آهيو! توهان ڀلي پنهنجن سان صلاح مصلحت ڪريو. ڀلي پنهنجي اشٽ ديوتا کان آگيا وٺو. ان ۾ اسان کي ڪوئي اعتراض ڪونه آهي. پر مقرر مدي جي اندر توهان کي يا ته اسلام قبول ڪرڻو پوندو يا ملڪ ڇڏڻو پوندو. اهو حڪم بدلجڻو ناهي.

پيا آهن. هڪ مسلمان ٽڪ ٻڌي هڪ هندوءَ ڏانهن نهاري ٿو. هندن جي چهري تي مايوسي ڇانئجي وڃي ٿي.) (ڪٽ)

درشيه - ٣ پنچائتي هال (اندر) ڏينهن

(ڪئميرا ڪلوز شهر جي مکيءَ جي چهري تي. ڪئميرا پل بئڪ ڪري ٿي ۽ اسان پنج ڇهه بزرگ هندو مکيءَ جي سامهون غم ۾ ويٺل ڏسون ٿا. سڀني کي ٽوپي پيل آهي.)

مکي: آخر اها صلاح بيٺي ته حاڪم اڳيان هلي حال اوريون .... جي حاڪم رحم نه ڪندو ته روئڻ نه ڏيندو - پريوءَ جي اڳيان پاڻ اٿڻ نه ڏيندو .... (ڪٽ)

درشيه - ٤ رستو (ٻاهر) ڏينهن

(ڪئميرا ڪلوز هڪ مکيه سپاهيءَ جي چهري تي، ڪئميرا پل بئڪ ڪري ٿي ۽ اسان مکيءَ کي ادب سان بيٺل ڏسون ٿا.)

مکي: حضور، مرڪ شاهه سلطان جو حڪم اسانجي اکين تي. پر اسان کي هڪ پيرو، فقط هڪ پيرو سلطان سلامت سان ملڻ جو موقعو ڏنو وڃي ....

مکيه سپاهي: اسين ڪوشش ڪنداسين. جيئن توهان جو عرض قبوليو وڃي .... (ڪٽ)

درشيه - ٥ مرڪ شاهه جي دربار (اندر) ڏينهن

(ڪئميرا ڪلوز مرڪ شاهه جي چهري تي. مٿي تي ڪلنگيءَ واري پڳڙي پيل اٿس ۽ چهري تي ڏاڙهي مڇون اٿس. ڪئميرا پوئتي هٽي ٿي ۽ اسان مرڪ شاهه کي پنهنجيءَ دربار ۾ تخت تي ويٺل ڏسون ٿا. تخت اونچائيءَ تي آهي. سلطان جي سامهون، هيٺ، شهر جو مکي هٿ ٻڌي ادب سان بيٺو آهي. دربار ۾ ٻنهي پاسن کان مولوي ۽ درباري ويٺا آهن. ٻاهران ڪرسيءَ تي وزير اعظم ويٺو آهي ۽ سندس سامهون سپهه سالار ويٺو آهي.)

سڀ ڳڏجي : جئه (ڪٽ)

درشيه - ٧ درياه جو ڪنارو (ٻاهر) شام

(ڪئميرا ڪلوز پنجن وٽين واري هڪ شاهي جوت تي. ڪئميرا پل بئڪ ڪري ٿي ۽ اسان درياهه شاهه جي ڪناري تي هڪ اڏيڙي ٿلهي تي شاهي جوت جلندي ڏسون ٿا. هوا ۾ جوت جون پنجئي وٽون لهرائي رهيون آهن ۽ هوڏانهن درياهه جون لهرون پڻ نرتيه ڪري رهيون آهن. جوت ۽ درياهه شاهه جي اڳيان ڪافي هندو مرد ۽ عورتون ڌيان لڳائي ويٺا آهن. هنن جي چهري تي وشواس جو پرڪاش جهلڪا ڏي رهيو آهي.... درياهه جي لهرن ۾ جوش اچي ٿو وڃي. درياهه سان جڻ دهلن دمامن جا آواز اچڻ شروع ٿا ٿين. جوت جلندي ٿي رهي. اوچتو آڪاش ۾ بادلن جي گرجنا ٿئي ٿي. بجليون ڪڙڪا ڪري دليون ڏڪائن ٿيون. درياهه جي گرجنا ويتر وڌي ٿي وڃي. اوچتو آڪاش واڻي ٿئي ٿي.)

آڪاش واڻي : ڀڪتو، دل نه لاهيو، نراش نه ٿيو.... مان نصرپور جي ڳوٺ ۾، رتنراءِ جي گهر اُديه چندر جي روپ ۾ جنم وٺي رهيو آهيان. هڪ هفتي اندر! وڃو بيڊپاڻي سان وڃي مرک شاهه کي چئو ته اسان جو راکو راکڻهار هفتي کان پوءِ پاڻهي اچي هن سان ملندو.... (آڪاش واڻي بند ٿي وڃي ٿي. آڪاش ۾ بادل گرجن ٿا ۽ هيٺ درياهه ۾ ڇوليون ڇوهه سان چلن ٿيون.)

هڪ : وروڻ ديوجي ....

سڀ : جئه ....

ٻيو : درياهه شاهه جي ....

سڀ : جئه ....

هڪ ، اڏيري لال جي ....

مکي : (هٿ ٻڌي) جهان - پناهه جي فراخدليءَ ۽ نوازش جا اسان سڀ هندو قائل آهيون .... ڏاتار سڀ جي ڀلي ڪندو.

.... (ڪٽ)

درشيه - ٦ پنچائتي هال (اندر) ڏينهن

(ڪئميرا ڪلوز هڪ جوشيلي نوجوان جي چهري تي. غصي سبب هن جو چهرو لال ٿي ويو آهي.)

نوجوان : مرنداسين پر ڌرم جو تياڳ نه ڪنداسين. ديش به اسان جو ۽ ڌرم به. اسان ڇڏيون! ديش به اسان ڇڏيون! ايهڙيءَ ذات کان ته مرڻ سؤ ڀيرا بهتر آهي .... (ڪئميرا پل بيڪ ڪري ٿي ۽ اسان هڪ وڏي هال ۾ پنچائت ڪٺي ٿيل ڏسون ٿا مکي هڪ طرف آسڻ تي ويٺو آهي ۽ هن جي ڀرسان شهر جا ڪجهه ٻيا ماڻهو ويٺا آهن)

مکي : نه اسين ڌرم ڇڏينداسين ۽ نه ديش.. اسين ورڻ ديوتا جي شرڻ ۾ وينداسين، ورڻ يعني جل.. جل يعني جيون جل يعني شڪتي .. شري ڪرشڻ ڀڳوان گيتا ۾ چيو آهي: چوواهن ديوتائن ۾ سرو سريشٽ اندر جو راجا ورڻ ديوتا مان آهيان

هڪ پنچ : ڇا ٻين ديوتائن ۾ ٻل ناهي؟

مکي : سڀ ديويون ۽ ديوتائون شڪتيشالي آهن، ٻلوان آهن .... پر اڄ سڀ ديويون ديوتائون اسان کي ڏسڻ ۾ ڪو نه ٿا اچن جل، ورڻ ديو، اسان سڀني جي سامهون ساڪيات روپ ۾ ويٺو آهي .... اسان سڀ هندو ڀائر - ٻين سوڍو درياهه شاهه جي ڀر هلي دولهه جي در ٻاڏائينداسين. جيڪڏهن ٽن ڏينهن جي اندر دولهه اسان جي ارداس نه ٻڌي ته اسان سڀ زالين مردين درياهه ۾ ٽپي جان ڏينداسين .... بوليو دولهه لال جي ....

سڀ پنچ : جئه ....

مکي : درياهه شاهه جي ....

دَرشيہ - ١٠/ب

(مرڪ شاهہ پلنگ تي سمهيو پيو آهي. اوچتو اهو فرشتو گهوڙي سوڌو ڪمري ۾ گهڙي ٿو اچي ۽ گهوڙي تان لهي مرڪ کي وارن کان وٺي گهلي ٿو. مرڪ شاهہ ڇرڪ ڀري جاڳي ٿو پوي. آس پاس نهاري ٿو. ڪمرو خالي آهي. مرڪ شاهہ جو سڄو بدن پگهر سان تر آهي ۽ هو ڪافي گهٻرايل آهي.)

مرڪ: (رڙ ڪري) ڪوئي آهي.

(هڪ پهريدار اندر اچي ٿو.)

پهريدار: (ادب سان) حڪم عالم پناهہ....

مرڪ: (هيڏانهن هوڏانهن نهاري) هو ڪاڏي ويو؟

پهريدار: ڪير ڪاڏي ويو عالم پناهہ؟

مرڪ: گهوڙيسوار....

پهريدار: (عجب مان) گهوڙيسوار؟ حضور جي ڪمري ۾ گهوڙيسوار؟ ... . (ڪٽ)

دَرشيہ - ١١

سوترڌار: رتن راءِ ۽ مالا ديويءَ جي گهر نصرپور ۾ سنبت ١٠٠٧ ۾ چيٽي چنڊ، ٿارون شڪلا ٻيج ڏينهن سنڌيا جي مهل ٻالڪ لال جو جنم ٿيو. ديوتائن گلن جي ورکا ڪئي. چوگرد آنند ئي آنند ڇانئجي ويو. گهر گهر واڌايون وري ويون. نماڻن جو مان هندن جو راکو رکڻهار اچي ويو. آنند اُداس جو روپ.

.... (ڪٽ)

دَرشيہ-١٢ نصرپور ۾ رتن راءِ جي گهر ۾ ڪمرو (اندر) ڏينهن

(ڪئميرا ڪلوز ٻالڪ اُديري چنڊ جي ڇهري تي. ڪئميرا پوئتي هٽي ٿي ۽ اسان ٻالڪ کي مالا ديويءَ جي ڀرسان هڪ وڏي پلنگ جهڙي پينگهي ۾ جهولندو ڏسون ٿا. آس پاس ڪجهہ عورتون ويٺيون آهن ۽ ڪجهہ ٻيا ٻار بيٺا آهن. ڪن

سپ : جُمُ .... (ڪٽ)

درشيه - ٨ درياهه جو ڪنارو شام

(ڪئميرا ڪلوز جوت تي. ڪئميرا پوئتي هٽي ٿي ۽ اسان هڪ ڀڳت کي جوت درياهه ۾ پرروان ڪندو ڏسون ٿا. ڪجهه ماڻهو جل ۾ اکا ٻه وجهن ٿا. جوت پاڻيءَ ۾ تري رهي آهي. ڪجهه ئي دير ۾ جوت جي جاءِ تي هڪ تيجسوي فرشتو گهوڙي تي سوار پاڻيءَ جي مٿان اُڏامندو نظر اچي ٿو. ڀڳت فرشتي کي ڏسي هٿ جوڙي اکيون ٻوٽي ارداس ڪن ٿا. تيجسوي فرشتو الوپ ٿي ٿو وڃي.) .... (فيڊ آئوٽ)

فيڊ - ان.

درشيه - ٩

سوترڌار : ٽن ڏينهن جي مهلت پوري ٿي. مرکه شاهه مکيءَ ۽ سڀ پنڊتن کي ٻاڌ وٽ گهرائي اسلام قبولڻ لاءِ چيو. مکيءَ نماڻائيءَ سان آڪاشوائيءَ جو ذڪر ڪيو ۽ وڌيڪ اٺن ڏينهن جي مهلت گهري. سلطان ۽ وزير وڌيڪ مهلت جي فائدي ۾ نه هئا. پر مکيءَ جي عاجزي نيزارين تي ڏاڍي مشڪل سان کين اٺن ڏينهن جي مهلت ملي. ان رات مرکه شاهه هڪ ڀيانڪ سپنو ڏٺو. .... (ڪٽ)

درشيه - ١٠/الف درياهه جو ڪنارو ڏينهن

(ڪئميرا ڪلوز مرکه شاهه جي چهري تي. ڪئميرا ڊال بئڪ ڪري ٿي ۽ اسان هڪ وڏو درياهه وهندو ڏسون ٿا. مرکه شاهه لهرن ڏانهن نهاري ٿو. لهرن تي هڪ ٻالڪ تري رهيو آهي. اوچتو ٻالڪ بدلجي هڪ نوراني فرشتو ٿي ٿو پوي. جيڪو پلي تي سوار آهي. ڪناري وٽ پهچي فرشتو گهوڙي تي سوار ٿئي ٿو ۽ ٺٽي نگر طرف گهوڙو ڊوڙائي ٿو. فرشتو گهوڙي سوڌو اڏامندو محل ۾ داخل ٿئي ٿو.)

جو روپ ڌرڻ ۾ آيس. ڪجهه ئي دير ۾ ورونڻ ديو بدلجي ڏگهي ڏاڙهيءَ وارو زنده پير ٿي ٿو وڃي! اوچتو اهڙي وزير کي هوش اچي ٿو. بالڪ ماءُ سان گڏ هندوري ۾ لڏي رهيو آهي.)

درشيه - ١٥ مرک شاهه جي دربار (اندر) ڏينهن

(ڪئميرا ڪلوز مرک شاهه جي چهري تي. هو ڪافي غصي ۾ آهي. ڪئميرا پُل بئڪ ڪري ٿي ۽ اسان مرک شاهه کي دربار ۾ تخت تي ويٺل ڏسون ٿا. هن جي سامهون اهڙو وزير گنهگار وانگر سر جهڪائي بيٺو آهي.)

مرک: اسان توکي بالڪ کي ختم ڪرڻ يا ڪسي ڪٽي اچڻ لاءِ موڪليو هو، نه ۽ هن جا مداح اچي ڳائڻ لاءِ. تو دين ۽ ملڪ سان غداري ڪئي آهي. هڪ هفتي جي اندر اندر جي بالڪ کي منهنجي سامهون پيش نه ڪري سگهين ته پنهنجو منهن وري مونکي نه ڏيکارج .... (ڪٽ)

درشيه - ١٦

سوترڌار: اهڙو وزير مرک شاهه جي دربار مان اپمانت ٿي گهر پهتو. زال سان ڳالهه ڪيائين. ٻنهي سوچ ويچار ڪري فيصلو ڪيو ته جيئن اسان به دريا جي ساگر اُڏيري لال جي شرڻ وٺون. ٻنهي درياهه جي ڪپ تي وڃي اُڏيري لال کي ياد ڪيو. ٽن ڏينهن کانپوءِ هنن جو عرض قبول پيو ۽ اڏيري لال کين درشن ڏنو. ان وقت اڏيرو لال وير ويش ۾ هو.

درشيه - ١٧ درياهه (ٻاهر) ڏينهن

(ڪئميرا ڪلوز اُڏيري لال جي چهري تي. مٿي تي تاج ۽ اڇي ڏاڙهي. ڪئميرا پوئتي هٽي ٿي ۽ اسان کيس گهوڙي تي سوار ڏسون ٿا. هن جي هڪ هٿ ۾ پکو جهنڊو ۽ ٻئي هٿ ۾ تلوار آهي. گهوڙو درياهه ۾ بيٺو آهي. ڪناري تي اهڙو وزير ۽ سندس زال هٿ ٻڌي بيٺا آهن. اڏيرو لال گهوڙو هڪالي هنن

استرين جي هٿن ۾ آرتي آهي ۽ هو شردا سان بالڪ جي آرتي
اُتاري رهيون آهن. منڊر پڪتي سنگيت ڦهليو پيو آهي. (ڪٽ)

درشيه - ١٣

سوترڌار: اديه چندر جي جنم وقت جيڪي ڪوتڪ ڏٺا، انهن جو سربستو احوال مرڪ شاهه جي ڪنن تائين پهتو. سلطان جي آنڊ ماند وڌي وئي. پر هوڏي انسان ڀلو هٿ تان هيٺ نه لهندو آهي. مرڪ ڌتولي ڪندي مڪيءَ کي چيو ته ڇا ڪوئي درياهه ديوتا ٿي سگهي ٿو؟ ڇا ڪوئي ٻئون ڇاول ٻار راڪسو راڪشار ٿي سگهي ٿو؟ مرڪ شاهه پنهنجي وزير يوسف خان اهڙي کي نصرپور روانو ڪيو ته هو جاچ ڪري اچي ته بالڪ ۾ ڪائي خاص خوبي يا طاقت آهي يا نه. اهڙو پاڻ سان زهريلو گل کڻي روانو ٿيو.

درشيه - ١۴ رتنراءِ جي گهر ۾ ڪمرو (اندر) ڏينهن

(ڪئميرا ڪلوز هڪ گل تي. ڪئميرا پُل بئڪ ڪري ٿي ۽
اسان اهڙي وزير جي هڪ هٿ ۾ گل ڏسون ٿا. هن جي گود ۾
بالڪ اديه چندر آهي. ماتا ديوڪي پلنگ تي ويٺي آهي.
پتا رتنراءِ هڪ طرف بيٺو آهي. ڪجهه شردالو مرد عورتون به
بيٺا آهن. اهڙو وزير بالڪ کي گل سنگهائڻ جي ڪوشش ڪري ٿو.
بالڪ اهڙي نه زور سان ڦوڪ ڏئي ٿو، ته جو گل اڏامي غائب ٿي
وڃي ٿو. عجب ۾ پئجي اهڙو بالڪ جي اکين ۾ نهاري مس ٿو
ته هڪ ذهني جهٽڪو لڳيس ٿو ۽ بيهوش ٿي ڪري ٿو پوي.
اهڙي جي چوگرد ڏاڍ ڇانئجي وڃي ٿو. ان ڏاڍ ۾ سڀ ڪجهه
غائب ٿي ٿو وڃي. بيهوشيءَ جي حالت ۾ ئي اهڙو ڏسي ٿو ته
بالڪ اديه چندر ڦري سونهن سان جو مرلي منوهر ڪرشڻ ٿي
ٿو وڃي. ڪجهه ئي دير ۾ ڪرشڻ جي جاءِ تي هڪ سفيد وارن
وارو پيرو، مٿي تي بادشاهي تاج پهريل، مڇر تي سوار ورڻ ديو

لڳت لائين علم و چابل آهي. مرک شاهه ادب سان هٿ ٻڌي لال سائينءَ جو سواگت ڪري رهيو آهي. ٻيا درباري، وزير، قاضي، مولوي ۽ پنهنجن پنهنجن ستانن تي اچي بيٺا آهن.)

اَڏيرو لال : هيءَ سڄي سرشٽي ان شڪتيءَ جي اپايل آهي جنهن کي هندو ايشور ۽ مسلمان الله ڪوٺين ٿا. اها شڪتي هڪ آهي پر ان جا نالا الڳ الڳ آهن. ڪنهن به ڌرم يا مذهب ۾ اها هدايت ڪين ڪيل آهي ته ڪنهن کي زوريءَ پنهنجي مذهب ۾ داخل ڪجي. هندو مسلمان پاڻ ۾ ڀائر آهيو. ڀيد ڀاو ڀلائي ڇڏيو. هڪ ٻئي کي شاديءَ مراديءَ ۾ دعوتون ڏيو ڏڻ-وار گڏجي ملهايو. پاڻ کي هندو يا مسلمان نه سمجهي هڪ ديش جا رهواسي سمجهو.

هڪ قاضي : اسان ڪنهن به هندوءَ کي زور زبردستيءَ سان اسلام ۾ داخل ڪو نه ڪنداسين. جيڪڏهن توهان پاڻ اسلام قبول ڪريو. توهان اسان جا هادي بڻجو ۽ اسان کي اسلام جي سچي راهه ڏيکاريو ....

(ڪئميرا ڪلوز اَڏيري لال جي چهري تي. هن جي اکين ۾ اُلا آهن.)

اَڏيرو لال : (گرجنا ڪندي) خاموش! ڇا توهان کي اهو به ڏسڻ ۾ ڪو نه ٿو اچي ته مان ڪنهن خاص ڌرم يا مذهب جو پوئلڳ نه آهيان. مان جل ۽ جوت آهيان. مان پرٿويءَ تان پاپ جي ڀار لاهڻ آيو آهيان.

(اَڏيرو لال مرک شاهه کي مخاطب ٿي چوي ٿو.) مرک، دوکيبازي ڇڏ. تنهنجي ۽ تنهنجي درٻارين جي دل ۾ اڃا مونکي گرفتار ڪرڻ جي چاهنا آهي. پر مونکي پڪڙڻ ممڪن ڪونهي. مان وروڻ ديو جو اوتار آهيان. مان جل آهيان. مان جوت آهيان. مان ٻنڌنن کان مڪت آهيان. (اَڏيرو لال مرڪي ٿو)

جي ايمان اچي ٿو ٻڌي.)

اهڙو: سائين اڏيرا لال، مهرباني ڪري هڪ دفعو هلي مرکـ شاهه کي درشن ڏيو. آيل آفت کان بچايو.

زال: سائين، اوهان ته سڀ ڄاڻو. اسان جي ناطي وينتي قبول فرمايو.

اڏيرو: اڇا، تون ڪوئي فڪر نه ڪر. اڄ رات مان مرکـ سان ملندس. جيڪڏهن منهنجن هدايتن تي هن عمل نه ڪيو ته سڀاڻي صبح جو مان پنهنجي پوري اثالي سان ٿو سان گڏ مرکـ جي دربار ۾ هلندس. (اهڙو ۽ سندس زال اڏيري لال کي جهڪي پرڻام ڪن ٿا. منهن مٿي ڪن ٿا ته اڏيري لال کي الي ڏسن ٿي ڪون ٿا. دور دور تائين درياهه ڇوليون ماري رهيو آهي.)

(فيڊ آئوٽ)

فيڊ ـ ان

درشيه ـ ١٨

سوترڌار: انهيءَ رات اڏيرو لال مرکه شاهه سان مليو. مرکه شاهه ٻاهرون نمرتا ته گهڻي ئي ڏيکاري پر من ميرو هوس. هن نه ٿي چاهيو ته هندن ۽ مسلمانن کي هڪ جهڙا حق هجن. انهيءَ ڏينهن اڏيرو لال اهڙي وزير سان مليو ۽ صاف لفظن ۾ چيائين ته پرمتڙيو مرکـ خودغرض درٻارين ۽ صلاحڪارن جي چوڻ تي مون سان جنگـ ڪرڻ جون رٿون رٿي رهيو آهي. لال سائينءَ سان گڏ جيتوڻيڪ ڪافي وڏي فوج هئي ته به هو اڪيلو اهڙي وزير سان گڏ مرکه شاهه جي دربار ۾ ويو. .... (ڪٽ)

درشيه ـ ١٩ مرکه شاهه جي دربار (اندر) ڏينهن

(ڪئميرا ڪلوز اڏيري لال جي چهري تي. ڪئميرا پل بئڪ ڪري ٿي ۽ اسان اڏيري لال کي ڌيرانيءَ سان ڌيري ڌيري مرکه شاهه جي دربار ۾ اڳتي وڌندو ڏسون ٿا. مکيه دروازي کان

مرکه: رحم! لال سائين رحم! بيقصور رعيت تباهه ٿي رهي آهي ....

اڏيرو لال: مرکه، تنهنجي هٺ ۽ مورکتا جي ڪري .... ڌرم ۽ نيتيءَ جي راهه ڇڏي پاپ تي هلندڙ انسان پاڻ ته ٻڏي ٿو پر پنهنجي سنگين ساٿين لاءِ به تباهي آڻي ٿو.

مرکه ۽ درٻاري: رحم! سائين، اسان ناسمجهن تي رحم!

(لال سائين مرکي هٿ مٿي کڻي ٿو. طوفان بند ٿي وڃي ٿو ۽ پاڻي موٽ کائي ٿو. سڀ سامت جو ساهه کڻن ٿا. سپهه سالار درٻار مان ٻاهر هليو ٿو وڃي. لال سائين مرکي ٿو ۽ ڌيري ڌيري تخت تان لهي آس پاس قطار ۾ بيٺل درٻارين کي ۽ سلطان کي هٿ مٿي کڻي اپيه-دان ڏيندو وڃي ٿو. لال سائينءَ جي وڃڻ کان پوءِ سلطان مرکه شاهه تخت تي وهي ٿو. ان وقت سپهه سالار تکڙو تکڙو درٻار ۾ داخل ٿئي ٿو ۽ اچي سلطان جا آداب بجا آڻي ٿو.)

سپهه سالار: جهان-پناهه، هڪ جادوگر جي اڳيان سر جهڪائڻ اسان لاءِ ٻڏي مرڻ جي ڳالهه آهي.

مرکه: پوءِ ڇا ڪجي سپهه سالار! توهان ئي ڪجهه صلاح ڏيو.

سپهه سالار: هن وقت لال سائين ۽ شهر جا سڀ هندو درياهه جي وچ ۾ ٺهيل مندر ۾ ويٺا آهن. موقعو شاندار آهي. جانباز سپاهي ڪجهه ئي دير ۾ هندن جو ۽ لال جو صفايو ڪري ڇڏيندا. اوچتو ٻاهران ڪڙڪي .... (سپهه سالار جو جملو پورو ڪرڻ ٿو ٿئي ته ڪڙڪي جي آواز سان هڪ شعلو اچي ٿو وچ درٻار ۾ پرگهٽ ٿئي. سڀ عجب ۽ ڊپ وچان شعلي ڏانهن نهارين ٿا. شعلي مان لال سائين پرگهٽ ٿئي ٿو.)

اڏيرو لال: وناش ڪالي، وپريت ٻڌي!

(درٻار ۾ چوگرد آڳ ئي آڳ ڦهلجي ٿي وڃي. مرکه شاهه جو

پر جي اها ٻولي توهان نه سمجهي سگهندا هجو ته مان توهان کي توهان جيءَ ئي ٻوليءَ ۾ سمجهايان ٿو. (ڪجهه رڪجي ٿو) ٻڌي ڏسو اعليٰ وزير کان منهنجي اٿاهه سيدا جي باري ۾......

سپهه سالار: ڪوڙ.... ڪريوس گرفتار.......

(سپهه سالار تلوار ڇڪي ٻاهر ڪڍي ٿو. سپاهي به تلوارون ڪڍي تيار ٿي بيهن ٿا. دربار جا دروازا بند ڪيا وڃن ٿا. سپهه سالار تلوار لهرائيندو اُڏيري لال تي ٽپو لڳائي ٿو. اُڏيرو لال اچل کائي وڃي تخت تي وهي ٿو. سپهه سالار تخت ڏانهن ڊوڙي ٿو. لال سائين مرڪي رهيو آهي. سپهه سالار جيئن ئي اُڏيري لال تي تلوار جو وار ٿو ڪري ته پاڻ اولٽو ٿي ڪري ٿو پوي. هو وري اٿي لال تي وار ٿو ڪري پر پاڻمرادو وڃي ديوار سان ٽڪرائجي هيٺ ڪري ٿو پوي. لال سائين مرڪي رهيو آهي. اوچتو پاڻيءَ جي ڀيانڪر گرجنا واهوندڙ ۾ گونججي وڃي ٿي. سڀ وائڙا ٿي هيڏانهن هوڏانهن نهارن ٿا. هڪ وڏو ڪڙڪاٽ ٿئي ٿو. چوگرد شور ئي شور آهي. دربار جا دروازا زوردار آواز ڪري ٽٽي ٿا پون. پاڻي اندر ڏوڪي ٿو اچي. سڀ درباري ۽ سلطان پاڻ بچائڻ لاءِ هيڏانهن هوڏانهن ڊوڙن ٿا. لال سائين مرڪي رهيو آهي. اوچتو هڪ سپاهي ڏاڍيءَ مشڪل سان دربار ۾ داخل ٿئي ٿو. هن جي حالت تمام بري آهي. سڄو پاڻيءَ سان پسيو پيو آهي. سهڪي رهيو آهي.)

سپاهي: جهان - پناهه! غ - غ - غضب ٿي ويو. س - س - سڄي شهر ۾ پاڻي ڪاهي پيو آهي...... تباهي - تباهي اچي وئي آهي.......

(اوچتو طوفان شروع ٿي ٿو وڃي. هوا جا غوغاءَ ڪنن جا پردا ڦاڙي رهيا آهن. چوگرد اونده. انڌوڪار ڇانئجي ٿو وڃي. ٻوڏ ۽ طوفان قهر ڪري رهيا آهن.)

استغفرالله... جڏهن جڏهن پرٿويءَ تي پاپ وڌي ٿو وڃي، مون کي ڪنهن نه ڪنهن روپ ۾ هتي اچڻو ئي ٿو پوي. سڀ ئي اوتار، سڀ ئي پير پيغمبر هڪ ئي اکنڊ جوت جون ڪرڻون آهن. هڪ ئي پرماتما جي ظهور جون ڪرڻون آهن. ايشور ۽ الله ۾ ڀيد رکڻ اگيان جي آخرين حد آهي.

مرکه شاهه: لال سائين، اڄ تائين اسان کي ڪنهن به ان طرح چٽي روپ ۾ ڪونه سمجهايو آهي ....

سپهه سالار: اسان کي نه فقط اهو سمجهايو ويو آهي ته هندو ڪافر آهن ۽ هنن کي اسلام ۾ داخل ڪرڻ وڏي ۾ وڏو ثواب جو ڪم آهي ....

اُڏيرو لال: انسانيت کان وڏو ڌرم يا مذهب ڪوئي ٿي نه ٿو سگهي. انسان کي انسان سان نفرت سيکاريندڙ ڌرم ڌرم ناهي، مذهب مذهب ناهي. ڌرم ۽ مذهب ته امرت جو پيالو آهي. ديا، ڪرپا، پريم ۽ شانتيءَ جو چشمو آهي. جيڪو ان کي ڪاسائيءَ جي تلوار ۾ تبديل ڪري ٿو اهو شيطان جو پوڄاري ٿي سگهي ٿو پر ايشور ۽ الله جو ٻانهو هرگز نه ٿو ٿي سگهي ....

مرکه شاهه: سائين، توهان ته منهنجون اکيون کولي ڇڏيون. هيل تائين مان اونداهه ۾ ٺوڪرون کائيندو رهيو آهيان. بي عقل انسان جيان پاپ کي پن ۽ گناهه کي ثواب سمجهي الٽا ڪم ڪندو رهيو آهيان.

سپهه سالار: ديا جا درياهه سائين! توهان جي اسان کي روشني نه ڏيکاريو ها ته قيامت جي ڏينهن اسان خدا جي سامهون ڪهڙي منهن سان وڃون ها.

مرکه شاهه: مون کي هڪ ئي فڪر کاري رهيو آهي ته ملڪ ۾ امن امان ڪيئن ايندو؟ مان چاهيان ٿو منهنجي ملڪ ۾ شانتي هجي، خوشحالي هجي، آسودگي هجي، ڀائپ ۽ سک هجي.

تخت ۾ جلڻ لڳي ٿو. مرڪ شاهہ ڊپ مان اُٿي ڊڪڻ لڳي ٿو. لال سائين وڃي تخت تي وهي ٿو. تخت جلڻ بجاءِ اڳي کان ۽ وڌيڪ شوڀنيڪ ٿي ٿو وڃي. مرڪ، سپهہ سالار، وزير ۽ درٻاري باهہ کان بچڻ لاءِ خوب ٽپڪ ٽپا ڏين ٿا. پر هر طرف باهہ ئي باهہ آهي. اڏيرو لال مرڪي رهيو آهي. هو تخت تي سمراٽ وانگر وير-ويش ۾ ويٺو آهي. مرڪ، سپهہ سالار ۽ وزير ڳچيءَ ۾ ڪپڙو وجهي ۽ هٿ جوڙي لال سائينءَ جي سامهون اچي بيهن ٿا.

مرڪ شاهہ: لال سائين! رحم، آخرين رحم....

سپهہ سالار: معافي اڏيرا لال سائين معافي ....

وزير: اسان توهان جا ٻانهان. سائين، داسن تي ديا ڪريو....

(لال سائين مرڪي هٿ مٿي کڻي ٿو. باهہ شانت ٿي وڃي ٿي.)

اڏيرو لال: پنهنجو پنهنجو! سنان گرهڻ ڪريو....

(سڀ پنهنجين پنهنجين جڳهين تي وڃي وهن ٿا. پر مرڪ شاهہ هٿ ٻڌي لال سائينءَ جي سامهون بيٺو رهي ٿو.)

اڏيرو لال: هلي آءُ مرڪ شاهہ، منهنجي پاسي ۾ اچي ويهہ....

مرڪ شاهہ: مان توهان جو حڪم ڪو نہ ٿو ٽاريان. پر مون داس کي هيٺ ئي ويهڻ جي آگيا ڪريو....

(لال سائين تخت تان لهي هيٺ اچي ٿو ۽ پنهنجن هٿن سان مرڪ شاهہ کي تخت تي پنهنجي پاسي ۾ ويهاري ٿو.)

مرڪ شاهہ: (گد گد ٿي) سائين توهان تہ ديا جا ساگر آهيو....

اڏيرو لال: اسان کي ڪنهن سان وير وروڌ ڪونهي. اسان نہ ڪنهن جا دوست آهيون نہ دشمن. اسان لاءِ ڪوئي پنهنجو آهي نہ پرائو. اسان ڀيد ڀاو کان مٿي آهيون .... ڌرتيءَ تي اچڻ جو اسانجو هڪ ئي مقصد آهي ادرم جو ناس، ڌرم جي

جوت جلي ٿي، اُٿي مان آڻيان! دل ۾ ديا جو درياهه وهاءِ، اِهن
۾ گيان جي جوت جڳاءِ، موالڪي سدائين پنهنجي اندر ۾ ٿي
پائيندين!

مرڪ شاهه: (اُٿي) لال سائين....

درٻاري: زنده باد.

مرڪ شاهه: اُڏيرو لال ....

درٻاري: زنده باد.

(اُڏيرولال پنهنجن هٿن سان مرڪ شاهه کي لٺ سان وهاري
ٿو. ڪئميرا لال سائينءَ جي چهري تي. ڪئميرا پُل بئڪ ڪري
ٿي ۽ لال سائين ۽ اڳتي وڌندو وڌندو دربار کان ٻاهر ڏانهن
هلندو وڃي ٿو.) .... (ڪٽ)

درشيهه - ٢٠ درياهه (ٻاهر) رات

ڪئميرا ڪلوز هڪ وڏي ڏئي تي. ڪئميرا هوٽئي هٽي
ٿي. ڏئو لهرن تي لهرائيندو دور دور وهندو وڃي ٿو.
(فيڊ آئوٽ)

منهنجي رعيت جو هڪ هڪ فرد سک جي هندن ۾ جهولندو
هجي .... اهڙي ڪا وات ڏسيو، سائين اهڙي ڪا وات ڏسيو!

انڊيرو لال: مرڪ شاهه، حاڪم رعيت جو مائٽ پيءُ آهي. مائٽ پيءَ
پنهنجي ٻالڪ سان جهڙو ورتاءُ ڪندا آهن، حاڪم به جيڪڏهن
پرجا سان ان نموني هلي ته اهو ملڪ، هڪ جاءِ، سرڳ. ڪيان بڻ
به رهون وڏڪ سندر ٿي پوي. هندو-مسلمان ۾، ڌرم-مذهب
۾، مرد-عورت ۾، ٻار-ٻڍي ۾ ڪوئي ڀيد ڀاو نه رکي. منهنجي
ملڪ جا سڀ ٻراٽي هڪ رعايا آهن. انهن سڀني سان هڪ جهڙو
ورتاءُ ڪر.

مرڪ شاهه: توهان جي هدايت هميشه سان هيڏانهن رکندس.

انڊيرو لال: دکين جا ڏک دور ڪر. غريبن جي مدد ڪر. پرجا
کي پيار ڏي. ڪٽرتا، تعصب، هٺ ۽ بيائيءَ جو تياڳ ڪر.
انسانيت ۽ روحانيت جي راهه تي اڳتي وڌ ته ملڪ ۾ امن ۽
شانتي پاڻ مرادو اچي ويندا.

مرڪ شاهه: ڇا ڪنهن گناهگار کي سزا ڏيڻ به ڏيان؟ ڪجهه
ان باري ۾ به ڪولي ٻڌايو.

انڊيرو لال: جيڪو حاڪم گناهگار کي سزا نه ٿو ڏئي ۽ لياقت
واري جو قدر نه ٿو ڪري، اهو پنهنجي تباهيءَ جون ڪڏهون پاڻ
ٿو کوٽي .... پر هڪ ڳالهه هميشه ياد رکجانءِ ته سزا ۾ سداري
۽ ديا جي ڀاونا وڌيڪ هجي، ويرُ وڌڻ ۽ سنگلاطُ جي ڀاونا بلڪل
نه هجي.

مرڪ شاهه: (هٿ ٻڌي) حضور! ڪرپا ڪري ڪجهه عرصو
نتي نگر ۾ نواس ڪريو .... مان توهان جي ڪرپا ۽ قرب جي ڇايا
ڇڏڻ نه ٿو چاهيان ....

انڊيرو لال: مرڪ شاهه، مالدو نه ٿيءُ. مان سدائين توسان ساڻ
آهيان. جتي جتي به جل آهي اتي مان آهيان، جتي جتي به

سنت ڪنور

فيڊ - ان

درشيه - ١/الف — رات

(ڪئميرا هڪ ڪنول جي گل کي ڪور ڪري رهي آهي. ڪنول هوا جي جهوٽن سبب لهرائي رهيو آهي. ڪئميرا ڪجهه پل بيهڪ ڪري ٿي ته اسان تلاءُ ۾ ڪيترائي ٻيا ڪنول جا گل ٽڙيل ۽ جهومندا ڏسون ٿا. چانڊوڪي رات آهي. چنڊ جا ڪرڻا تلاءُ جي سطح کي چانديءَ جيان چمڪائي رهيا آهن. هلڪيون هلڪيون لهرون من ۽ اکين کي آنند ڏئي رهيون آهن. ان درشيه سان گڏوگڏ مرداڻي آواز ۾ هڪ دوهو اُچاريو وڃي ٿو.)

دوهو: سنت نه هوئي جڳت ۾، تو جل مرتا سنسار!
آڳ لڳي آڪاس کو، جهڙ جهڙ پون ۽ انگار!!

.... (ڪٽ)

درشيه - ١/ب — رات

(ڪئميرا ڪلوز ڪنور جي آدم قد پتلي جي ڇهري تي. ڪئميرا ٿوري پل بيهڪ ڪري ڪنور جي آدم قد پتلي کي جدا جدا ڪندن کان ڪور ٿي ڪري. ان سان گڏ ئي مرداڻي آواز ۾ ساميءَ جو سلوڪ اُچاريو وڃي ٿو.)

سلوڪ: ورلي ماءُ جڻي ڪا، ٻراهمي پتر گرب مون،
سامي سپرين جي جنهنکي ڀڳت وٽي،
جاڻ وڃائي ٻنهي، سڀ جو داس ٻڻي،
ليکا ڪين اُٺي، ڏسي الهه اکين سان!

.... (ڪٽ)

چؤگرد لاپرواهيءَ سان اوڍيل اڇي رنگ جو ڪپڙو ۽ مٿي تي پڳڙي. فرق صرف اهو آهي ته ڀڳت جي پڳڙيءَ جو رنگ شوخ ڳاڙهو آهي ۽ ٻيليءَ جي پڳڙي گيڙو رنگ جي آهي. ڀڳت شروع ٿي رهي آهي. هڪ ڪنڊ کان وٺي سازندڙ ساز وڄائي رهيا آهن. سازن ۾ مکيه آهن باجو، ڍڪڙ ۽ رباب. ڀڳت ڪنور جي مورت ڏانهن نهاريندي نماڻي آواز سان ڀڳت شروع ڪري ٿو.

ڀڳت: ميرا مجهه مين ڪڇ نهين،

جو ڪڇ هي سو تيرا،

تيرا تجهه ڪو سونپتي،

ڪيا لاڳت هي ميرا؟

ٻيلي: سڀڪو اوي آپ ڪهي،

پر ڪهي ٿوي نه ڪوءِ،

تن ترازو تولئي،

ٿوي سو پورا هوءِ!

(ڀڳت جي ارپڻ ۽ درشڪن جي آنند جا ڪجهه شاٽ.)

ڀڳت: سنگيت جا او سرتاج ڪنور، تو سنڌ جو اوچو شان ڪيو،
ڀڳتيءَ جو رس گيتن ۾ ڀري، ڏينهن رات امرت جو دان ڪيو!

ٻيلي: سنگيت جا او سرتاج ڪنور ....

ڀڳت: ا. اٿي اسر جو رام رجهايو ٿو،

پنهنجي پريتم کي پرچايو ٿو،
ڦيرايون پائي، چير چمڪائي،
مالڪ جي اڳيان ٻاڏايو ٿو،
ڪٿ ٿئي، ڪٿ ٿئي، هٿ-هوڏ نه ڪر،
ور ور سائين سمجهايو ٿو!

ٻيلي: سنگيت جا او سرتاج ڪنور!

درشيه - الف

ڏينهن

(ڪئميرا قدرت جي جدا جدا نظارن تي ڪور ڪري ٿي.
آسمان ۾ ترندڙ بادل. پهاڙن جون چوٽيون. ٽڪرين مٿان سان پسرندڙ
بوٽا. ساوا وڻ. ڪارا ڪارا بادل. هلڪي بوندا باندي.)

سوترڌار: (فقط آواز، چهرو نظر نه اچي) اڄ کان سؤ سال اڳ-
١٨٨٥ع ۾ سنڌ جي جهروار ڳوٺ ۾ رهندڙ جهمرواري ساوڻ مهيني ۾،
چوڏس چمڪائي رام ڌڻهائڻ واري سنڌ جي سنت شرومڻي ڀڳت
ڪنور رام جو جنم پتا تاراچند ۽ ماتا تيرٿ ٻائيءَ جي گهر ۾ ٿيو.

بالڪ سنت کوٽارام جي وردان جو ڦل هو. ان ڪري
تاراچند ڪيس ٿي بالڪ کي ناتو رکڻ لاءِ عرض ڪيو. سنت کوٽارام
بالڪ هٿ ۾ کڻي، انهن پوري ايشور جي ڌيان ۾ مگن ٿي ويو.
ٻنهي ڪولهي-درشٽيءَ سان جڏهن ڏٺائين ان کي پرسن ٿي
بالڪ جي مٿي تي هٿ رکي فرمايائين، ”بچا ڪنور، توهان
سدائين ڪنول جي گل جيان نرلو رهندين. گرهست ۾ رهي به
مکت رهندين. (ڪئميرا ڪنور کي ڪور ڪري ٿي.)

سنت کوٽارام جي آشيرواد سان اهڙيل هيءَ ڪنول - ڪلي
سائين سترامداس جي مهرسما سان ترڪي گل ٿي ۽ چوڌس پنهنجي
خوشبوءِ ڦهلائي!

....

(فيڊ آئوٽ)

فيڊ-ان

درشيه-٢

ڪليل ميدان

رات

(ڪئميرا کلوز ڪنور جي تصوير تي، ڪئميرا جي پوئتي
هٽڻ تي اسان ڏسون ٿا ته کليل ميدان تي ڪاٺ جي هڪ
اسٽيج ٺاهي وئي آهي. هڪ طرف ڪنور جي وڏي تصوير
رکي وئي آهي. هڪ پڳت پنهنجي ٻيليءَ سان گڏ پڳت وڏهي
رهيو آهي. ٻنهي پڳتن کي سادو لباس پيل آهي. سرن تي سائين
پهرندڙ جامو، ڪمر ۾ ڪمربند، پيرن ۾ گهنگهرو، ڳچيءَ ۾

ٻيلي: سنگيت جا او سرتاج ڪنور!

ڀڳت: ٦. جيڪو پاڻ مٽاڻ تو جوڙيو،

ان ۾ ئي جلائين ڀرين پاڻ ڪنور!

ٻيلي: ڪو ٻيو الڪ جو پاڻي نه ٿو،

پوي اگم جي ڪنهن کي نه ڄاڻ ڪنور!

ڀڳت: پر موت نه ٽوڪي ماري سگهيو،

ورتا ويا ڪال جا پاڻ ڪنور!

ٻئي: سنگيت جا او سرتاج ڪنور!

(ڪئميرا ڦيرائون پائيندڙ ڀڳت تي. هو وجد ۾ اچي نچي رهيو آهي ۽ سنگيت جي وڌندڙ تيزي هن جي محويت ۾ اضافو ڪري رهي آهي. ماڻهو به ڏاڍو مگن ٿي ڀڳت جو آنند وٺي رهيا آهن. ماحول سنگيت سان ڀريو پيو آهي.) (ڪٽ)

درشيه - ٣

سوترڌار: ڪنور لاءِ گرو-ڀڳتي ئي ايشور-ڀڳتي هئي. سترامداس سان ڪنور جو اهڙو نه پختو پيچ اڙيل هو جيڪو جيڪر رڳون پگهرائي ڇڏي ۽ عقل کي حيران ڪري ڇڏي.

سترامداس ڪرشڻ هو ته ڪنور ميران،

سترامداس سورج هو ته ڪنور هڪ ڪرڻ.

سترامداس جي سک ئي ڪنور جي زندگي هئي، بندگي هئي، ۽ جيون جي سچي حاصلات هئي!

هڪ دفعي ڪنهن ڳالهه تان ستراماس ڪنور تي اهڙو ته اچي غصي ٿيو جو ڳالهائڻ ئي ڇڏي ڏنائينس. محبوب جي رسڻ ڪنور جي دل تي اهڙو ته صدمو رسايو جو دک جي گهرائيءَ کان سندس آواز ئي بند ٿي ويو!

ڪنور ليلا وانگر ليلايو ۽ محبوب رنج رسائڻ نه ڇڏيو. ڪنور جا گونگا ڳوڙها واهو منجهل ۾ اٿوليل لفظن جيان ڦهاڪي عاجزيءَ

پڳت: ۲. تنهنجيءَ ٿان ۾ رام سمايو هو،
آلاپ ۾ پاڻ الاهه هئو،
هئا ڏهن دکي پيارا توکي،
مسڪين ۾ تنهنجو ساهه هئو،
سيوا ۾ ڏٺو تو پرميشور،
سيوا سان تنهنجو چاهه هو!

پلي: سنگيت جا او سرتاج ڪنور!

پڳت: ۳. ڀٽائيءَ جي تون مورت هئين،
سڪ پيار جي جڻ تصوير هئين،
ٽولن، لمڪڙن، الڏڻن، مٺڙن،
لاچارن جي ٽنڊير هئين،
سمنڊ جا لال او لاکيڻا،
تون اڪ ۾ ڏکڻ جي هير هئين!

پلي: سنگيت جا او سرتاج ڪنور!

پڳت: ۴. تو ڏات سان ڪڏهن نہ دوهہ ڪيو،
ڪين ڪيئہ ڪلا بدنام ڪنور!
تو اکين ۾ نام-خماري ڀري،
سدا پيتہ رام جو جام ڪنور!
ٻت ٻريءَ سڀا ۾ تنهنجي رکڻ،
ايندو هو سدا گهنشام ڪنور!

پلي: سنگيت جا او سرتاج ڪنور!

پڳت: ۵. جمع جت ٻي پڳت ٻولدي او ڪنور!
اُت ساري سڀا توکي ياد ڪندي،
سڏڪن ۾ گيت ڳائي تنهنجا،
روئي روئي فرياد ڪندي،
سنڌڙي نہ وساريندي توکي،
ڪين ڳڻ تنهنجا برباد ڪندي!

تہ حال ۾ اچي ٿو وڃي جو ٻولندو بس ٿي نہ ڪن! ٻـڌڻ ۾ رودن ڪندڙ اکيون هاڻي ميلاپ ۾ ٻہ برسات وسائي رهيون آهن.)

سترامداس: ڀلا ڪنور، وڏن جي وڻي، وڏن جي آگيا ڪانسواءِ ڪوئي ڪم نہ ڪيو آهي.

(ڪنور نماڻيون نيڻ ڀريون اکيون کڻي سترامداس ڏانهن نهاري ٿو ۽ جهڪي مٿو کڻي پيرن تي ٿو رکيس. سترامداس مرڪي کيس ڳلي لڳائي ٿو. ڪئميرا ڪنور جي اکين تي.)

.... (ڪٽ)

درشيہ-٥ رهڙڪي دربار جو ميدان رات

(پل شانت. سنگيت وڄي آهي. گولن جي روشني چوطرف ڦهليل آهي. سترامداس مهڙ ۾ ۽ ڪنور پاند ۾ ويٺو آهي. ٻنهي پڳڙيت جي لباس ۾ آهن. هڪ پاسي رٻن فقير ربابي رباب وڄائي رهيو آهي. ڪنور ڳائي رهيو آهي. سترامداس ڪنهن ڪنهن وقت جهومي هن کي ساٿ ڏئي رهيو آهي.)

ڪنور: پنهنجو انڌ-ڪشور رڇهانيندس!

جامو ڏن لي، چير ٻيرن ۾،
گيت انجد جو ڳائيندس!! پنهنجو.........

١. چڳڻ رسي نہ رسي پل سارو،
تہ پنهنجو رسڻ هڪ ماري وڃهندو،

اهڙي اونده چانڊي ونندي،
ٻُجھ نہ پولدي، ڪجھ نہ سجهندو،

وڄ سير ۾ اوهي نہ واهي،
واٽڙن جيان واجھائيندس! پنهنجو........

٢. پاند ڳچي ۾ ڳل ڪڙو پالم،
منهنجا سائين، بخش مداوڻ،

ليٽن روئي لهلاو ٿي،
پرچ نہ چير وري چهڪاوڻ،

۽ نيازيءَ جي تصوير ڏاهڻ لڳا. .... (ڪٽ)

درشيه-٤ ورانڊو رات

(ڪئميرا ڪلاز ڪنور جي چهري تي. ڪئميرا جي پل پٺڪ ڪرڻ تي اسين ڏسون ٿا ته هو پنهنجي گرو ستراماداس جي ڪمري جي ٻاهران ورانڊي جي هڪ ڪنڊ ۾ سمهيو پيو آهي. نه هيٺان بسترو نه مٿان چادر. نه وهاڻو نه لوئي. ساڄي ٻانهن مٿي جي هيٺان رکي هو گونگا ڳوڙها ڳاڙي رهيو آهي. منهن ملول ۽ اداس. ڪنور جا خيال آواز جو روپ وٺي اوور لئپ ڪن ٿا. ڪنور جا چپ بند آهن.)

خيال: (اوور لئپ ڪندي) اي مورک من، محبوبن سان سهڻو ساهڻ جو ڏنئه نه ڏٺئو؟ ڏکن ۽ ڏهاڳ. ستگروءَ کان، پنهنجي سپرين کان آگيا وٺڻ کان سواءِ ئي پڄن ڪرڻ هليو وئين ڀڄن شهرن ڏي! گروءَ جا نيڻ تارو ته پاڻيهين ڪٿي! مورکه، ستگروءَ ڳالهائڻ بند ڪئيءَ ته گلو به جواب ڏئي ويئه! هاڻي وٺو روءُ، هٿ هڻ ۽ پڇتاءُ!

(ڪنور ڏيري ڏيري اٿي ٿو ۽ هلندو هلندو پنهنجي ستگرو ستراماداس جي در وٽ اچي ٿو بيهي. جهڪي چائنٺ چمي ٿو، مٿي مستڪ لڳائي ٿو ۽ هٿ ٻڌي ٻاڏائي ٿو.)

ڪنور: ٻارين ٿون ۾ چڙيج، آئون جيئان تنهنجي آسري،
سيئي ٻاڙون سڙ جون، هڪ لطفي منجهه لڪيج،
دوست منهن نه مٽيج، ملڪ مٿيو ٿان گهوريا!

(ڪنور سڏڪا ڀري روئي ٿو. هن جا درد ڀريا سڏڪا سڄي ڪائنات کي لرزائي ٿا ڇڏين. ڪنور جو سائين اچا دروازو نه ٿو کولي ته ڪنور چائنٺ سان مٿو ٿو ٽڪرائي .... اوچتو دروازو کلي ٿو ۽ ستراماداس ڪنور کي ٻنهي هٿن سان ٻکڙي اٿاري ٿو ۽ گلي لڳائيس ٿو. گروءَ جو درشن پائي ڪنور ايترو

آواز: (ڳائڪ جو چهرو نه اچي-ڪنور نچندو رهي)
جهومي جهومي جهومائو ڪنور!
تو سمنڊ جو شان وڌايو،
تنهنجي ڪنٺ ۾ واس شاردا،
پنهنجو تو واس بڻايو!

جهومي..........
(پردي تي لکجي ٿو وڃي "رهڙڪي" بئڪ گرائونڊ بدلجي ٿو وڃي.)
آواز: ١. دنيا ترشنائن جو ساگر، سڀ جو من ڀرڪائو
بيڙا پار لڳاءِ او سائين، "نش-دن تو ڳائيو".
(پردي تي لکجي ٿو وڃي "جروارن" بئڪ گرائونڊ ۾ ڦيرو)
ڪنور: نالي الک جي بيڙو تار منهنجو
ندر آهيان مان نماڻي، مولڪي آڌار تنهنجو
نالي........
(پردي تي لکجي ٿو وڃي "ڏهال". بئڪ گرائونڊ ڦريل)
ڪنور: رام سمر پرڀات سمري من!
رام سمر، رام سمر!
(پردي تي لکجي ٿو وڃي "روهڙي". بئڪ گرائونڊ ڦريل)
آواز: جهومي جهومي جهومائو ڪنور..........
(پردي تي "منگهرائن". بئڪ گرائونڊ ڦريل)
آواز: ٢. جڳت رسي نه رسي ڀل سارو
ڪين رسي هڪ سائين!
پاند ڳچيءَ ۾ پائي منائڻ
رب کي مٺان ملائين!
(پردي تي "لاڙڪاڻو". بئڪ گرائونڊ ڦريل.)
ڪنور: ڪيئن رسجايان توکي ڪيئن پرچايان،
ڏس ڪو ڏانءُ-ڏس ڪو ڏانءُ!

جي نه ڇڏيندين رسڻ، جهڙپ ۾ کي

راڻا، ٻاهه لڳائيندس!

ٻنهي جو انت ڪنور، پڇتائيندس! جاڻو.......

(سترامداس جي منهن تي مرڪ آهي. ڪنور اچي ٿي جهمر پائي سترامداس کي چوڌاري ڦيرائي ٻه رهيو آهي ۽ پاڻ به ڦيرائي رهيو آهي. سڄي سنگت مست مگن ٿي گروشش جي شخصي پولر، رسڻ ۽ منانڻ جي موج ماڻي رهي آهي.

گروشش پڇي لهن ٿا ۽ سڄي ڪانماس ساهه روڪي هن جي مستيءَ جو منظر ڏسي رهي آهي.

ڪئميرا ٻنهي تي ڪور ڪري رهي آهي.)

.... (فيڊ آئوٽ)

فيڊ ـ ان

درشيه ـ ٦ ڪاٺي جي پاسي ۾ ميدان (ٻاهر) رات

(ڪئميرا ڪلوز ڪنور جي چهري تي. هو پکٽ وجهي رهيو آهي ۽ جهومي رهيو آهي. ڪنور جون اکيون بند آهن. لڳي ٿو هو پکٽ وجهندي وجهندي ڪنهن اڻڀاس شڪتيءَ سان هڪ ٿي ويو آهي، ان ستا ۾ لين ٿي ويو آهي. مٿي تي اڇي رنگ جي گول ٽوپي پاتي اٿس. وڏيون مڇون ۽ مستڪ تي ٽڪيءَ جو ليپ. ڪئميرا پل ٽلٽ ڪري ٿي ته اسان ڏسون ٿا سندس بدن تي اڇو چوغو ۽ ڪمر جي هيٺان اڇي رنگ جي ٽي ڌوتي پاتي اٿس. ڪلهي تي بوچڻ پيو اٿس. سڄو ميدان ماڻهن سان ستيو پيو آهي. هندو-مسلمان، جوان، ٻار-ٻڍا سڀ ويٺا آهن ۽ پکٽ جو آنند ماڻي رهيا آهن. ڪنور نچندو رهي ٿو. ڪيترا هلندو رهي ٿو. مٿس آواز ۾ ڳائل گيت اها ڳالهه پڌري ٿو ڪري ته ڪنور سڄي سنڌ لئي چاهيل هو ۽ امير غريب هرڪو هن جو ديوانو هو.)

(پردي تي "ڪنب ايمن". بئڪ گرائونڊ ڦريل)

آواز: جهومي جهومي جهومايو ڪنور ....

(ڪئميرا ڪنور تي. ڪنور نچندو رهي ٿو، جهومندو رهي ٿو. پردي تي سنڌ جي جدا جدا ڳوٺن جا نالا لکجندا ٿا وڃن جيئن ته شهداد ڪوٽ، رحيم يار خان وغيره وغيره.)

... . (ڪٽ)

درشيه-٧ رهڙڪي دربار: ڪمرو (اندر) ڏينهن

اڪئميرا ڪلوز هڪ سيٺ جي چهري تي. مٿي تي ڪاري ٽوپي پيئي اٿس. ڪئميرا پل بئڪ ڪري ٿي ته اسان ڏسون ٿا اهو سيٺ لوهه جي ڪرسيءَ تي ويٺو آهي. ڪمري ۾ ٻيا ٻه چار پنج سيٺيون ڪرسين تي ويٺا آهن. هنن کي ڪارا ڪوٽ پيا آهن ۽ اڇيون ڌوتيون پاتيون اٿائون. ڪمري جي هڪ ڪنڊ کان ڪرسين جي سامهون واڻ سان واڻيل کٽ پيئي آهي جنهن تي فراسي وڇايل آهي ۽ سيرانديءَ کان ٻه وهاڻا رکيل آهن. کٽ تي پلٿي ماري ڪنور ويٺو آهي. مٿي تي اڇي گول ٽوپي پيئي اٿس ۽ بدن تي قميض ۽ ڌوتي پاتي اٿائين. اڪو سيٺين جي پيرن ۾ جوتا پيل آهن ۽ ٻه وري ڪنور جي کٽ جي هيٺان ڪو جوتو نظر ٿو اچي. ڪمري جي هڪ ڪنڊ ۾ اسٽول تي گهگهي پيئي آهي جنهن جي پاسي ۾ ٻه گلاس پيا آهن. اسٽول تي هڪ طرف کان ٽامي جو لوٽو ٻه پيو آهي.

سيٺ: (هٿ جوڙي) سائين، اسان ڪراچيءَ کان ڪهي آيا آهيون ....

ڪنور: (هٿ جوڙي) بابا ڀلي آيا، جيءَ آيا. غلام ڪنور لاءِ ڪوئي حڪم، ڪائي سيوا؟

سيٺ: سائين، اها ته اوهان جي وڏائي آهي جو هيڏي وڏي پد تي هوندي به پاڻ کي غلام ٿا سڏيو. اوهان ته سچا شاهه آهيو،

آواز: جهومي جهومي جهوماڻو ڪنور ....
(پردي تي "نوابشاه". ٻئڪ گرائونڊ ڦرڻ)
آواز: ٣. پارس جي ڌاريءَ جو ڏرم آهه

ٻنهي - سيوا، ٻڌائي،
ٻنهي ٿي شو، ٻڌهما، وشٽو
ٿو ڏيکاري اها سمجهاڻي!
(پردي تي "ساڌٻيلو". ٻئڪ گرائونڊ ڦرڻ)
ڪنور: ٻنهيءَ جي پرڀرسي مرشد

ڳنڍايا ٻار ٻي گهرجي،
ٻڌائي ٻوش ڏي موڙ ڪو
نهارڻ ٻار ڪي گهرجي
ٻنهيءَ جي ....
(پردي تي "مانجهندن". ٻئڪ گرائونڊ ڦرڻ)
آواز: جهومي جهومي جهوماڻو ڪنور ....
(پردي تي "گهوٽڪي". ٻئڪ گرائونڊ ڦرڻ)
آواز: ٤. ڪوٽ سوالي ويو ٿي خالي

ڀري ٿو سڀ جي جهولي!
(پردي تي "شڪارپور". ٻئڪ گرائونڊ ڦرڻ)
آواز: ٻار مٿل ٻاتي جيئرا ٿيا، هيٺي

امرت ٿيهجي ٻولي!
ڪنور: ٿا ٿي ڏهوان لال ٿون
ٿڪي جهڙي لال ٿون
ڪرندا اوٺ آن اوٺ آن، اوٺ آن!
(پردي تي "ڏهرڪي". ٻئڪ گرائونڊ بدليل)
ڪنور: آهه ڪانگا ڪر ڳالهه.

مولسان منهنجي مارون جي،
آهه ڪانگا، آهه ڪانگا!

ڪنور: ابا، انهن ڪي سوداس ۽ لولا لنگڙا نه ڇئو. اهي منهنجا سيٺيون آهن، منهنجا ڏٺي آهن. ڪنور انهن سٽيشن جو گماشتو آهي، نوڪر آهي .... ڀلا هڪ گماشتو منهنجي سيٺين کي ڇڏي ڪيئن هلندو؟ اول اهي شاهوڪار ۽ سيٺيون هلندا پٺيان پٺيان غلام ڪنور هلندو.

(سيٺيون هڪ ٻئي ڏانهن نهارن ٿا. هڪ ٻيو سيٺ ڳالهائڻ لاءِ تيار ٿئي ٿو.)

ٻيو سيٺ: سائين، هڪ ٻيو به سوال آهي. انهن جي هلڻ سان ريل گاڏيءَ جو ڪيڏو نه ڀاڙو پوندو ۽ ٽڪسي جو اجايو نقصان ٿيندو.

(ڪئميرا ڪنور جي چهري تي. هڪ ڪن لاءِ لڳي ٿو ته ڪنور کي ڌڪو ٻرو لڳو آهي پر پوءِ هڪدم ڪنور پاڻ سنڀالي ٿو وٺي ۽ سندس چهرو نروار تي ٿو وڃي.)

ڪنور: ابا، انهن سوداسن ۽ محتاجن ۾، منهنجن سيٺين شاهوڪارن ۾، ڪي ساڻ سنت اهڙا به آهن جن پنهنجيءَ سڄيءَ حياتيءَ ۾ ڪڏهن ريل گاڏيءَ ۾ پير به نه رکيو آهي. اڄ غلام ڪنور جي صدقي جيڪڏهن اهي ريل ۾ چڙهي ريل گاڏيءَ جي عمر جو آنند وٺندا ته ڪيڏو نه خوش ٿيندا! غلام ڪنور جي صدقي جيڪڏهن ڪراچيءَ جو شهر ڏسندا، سٺو کاڌو کائيندا، سٺو ڪپڙو ملندن ته آتما ڪيتري نه پرسن ٿيندن!

(سيٺيون چپ آهن)

ڪنور: ابا، انهن ٻوسن ۽ محتاجن مان هر هڪ جي هردي ۾ پرماتما جو نواس آهي. انهن جي سيوا ئي پرماتما جي سچي سيوا ۽ سچي بندگي آهي. انهن ابوجهن جو هڪ هڪ پل جو ساٿ سؤ سو تيرٿن جي برابر آهي ابا!

سيٺ: (هٿ جوڙي) سائين، سچ وچن.

سائينءَ جا پيارا آهيو، اَناه شڪتين جا مالڪ آهيو. اسان توهان جا داس آهيون ....

ڪنور: بابا، هي غلام ڪنور نه داسن جو به داس آهي.

سيٺ: سائين، اسان توهان کي مدائڻ آيا آهيون. ڪراچيءَ وارن کي توهان جو ڪيرتن ٻڌڻ جي اڪت پياس آهي. ڪرپا ڪري ڪراچيءَ ۾ پير ڌريو ۽ اسان کي ڪرتارٿ ڪريو ....

سڀ: (هٿ جوڙي) ها سائين. اسان کي ڪرتارٿ ڪريو. پنهنجن وچن سان اسان جا ڪنا ۽ ڪڏا ڪرم ڪٽيو.

ڪنور: ڪنا ۽ ڪڏا ڪرم ڪٽيندو هڪ سائينءَ جو نالو. باقي غلام ڪنور توهان جي سڪ ڀرئي سڏ کي ضرور اونائيندو. دل جاءِ رکو.

سيٺ: (هٿ جوڙي) سائين، هڪ وينتي آهي .... دل ۾ نه ڪيو ته عرض ڪريون.

ڪنور: غلام ڪنور جي اڳيان دل کولي سڀ چئي ڏيو. هن داس ڪنور جي دل ۾ ته نواس آهين سائينءَ سترامداس جو - اهو غلام دل ۾ ڇا ڪندو.

سيٺ: سائين، ڪراچي وڏو شهر آهي ٻراٻر ۾ ماڻهو بس. الي اچي ڳاهٽ ٿيا آهن. اُتي سڀ ڪجهه ملي ٿو وڃي ۾ جڳهه جي ڏاڍي تنگي آهي .... سائين، گهڻن ماڻهن جي رهڻ جو ٻربند ڪرڻ سولو نه ٿيندو. انڌن ماڻهن جي شيوا جو بندوبست ڪرڻ ڏاڍو ڏکيو ٿي پوندو.

(ڪنور ٻهرئون ڳالهائيندڙ سيٺ ڏانهن ۽ پوءِ ٻين سيٺين ڏانهن نهاري ٿو.)

ڪنور: ابا، توهان چوڻ ڇا ٿا چاهيو؟

سيٺ: سائين، ڪرپا ڪري توهان پنهنجن سورداسن، لنگڙن ۽ لولن کي پاڻ سان گڏ ڪراچيءَ نه وٺي هلو. بس ٿورا شيوادار پاڻ سان گڏ وٺي هلو.

جو. غلام ڪنور هنن جوئي گماشتو اٿو.

(سيٺين جي منهن تي عجب آهي. ڪنور ڪجهه ساڌن جي اڳيان ڀڄي انهن سان ڳالهائي ٿو. سيٺيون به ڪنور جي پٺيان پٺيان هلندا رهن ٿا. ڪئميرا ڪڏهن ڪنور کي، ڪڏهن ساڌن کي ته ڪڏهن سيٺين کي ڪور ڪري ٿي.)

ڪنور: ڪيئن هاسارام شو جي پوڄي آهي يا ڪجهه ويئي؟

هاسارام: سائين آهي- پوليماڻ ٻم ٻم جو پرساد اڃا آهي.

ڪنور: سائين ڪوتارام، هرڙون ختم نه ڪوله ٿي ويئون اٿو؟

ڪوتارام: نه ڪنور.... تون آهين نه هرڙن جون هڙون آهن هڙون.... ها ها ها ها.

ڪنور: سائين ٽلورام، سوئن جو ڪهڙو حال آهي؟

ٽلورام: پيا آهن، پيا آهن.

ڪنور: (سيٺين کي) ابا، هنن جي هرڪا چاهنا پوري ڪرڻ غلام ڪنور جو ڌرم آهي. ڪنهن کي ڪاڙهي لاءِ گلاب جا گل ۽ گلزبان کپي، ڪنهن کي مغز تي مالش ڪرڻ لاءِ بادام روغن کپي ته ڪنهن کي ڦڪيءَ لاءِ ڀهڙا کپن. ابا، غلام ڪنور کي سڀ حاضر ڪرڻو آهي نه ته رب رسي وڃي، ڏاڍي منهن موڙي ڇڏي.......

(ڪنور اڳتي وڌي ٿو. هن سان گڏ ئي سيٺيون به اڳتي وڌن ٿا. ڪنور سنڌل تي ويٺل هڪ اپاهج ساڌوءَ جي اڳيان اچي ٿو بيهي)

ڪنور: ڪيئن سائين ماڌورام، خوش آهيو؟ ڦڪيءَ لاءِ ٺوريون پيون اٿو يا ڪجهه ويون اٿو؟ جي ڪجهه ويون هجن ته هاڻي ئي ٻڌايو. ائين نه ٿئي جو رات جو ڏوهان ٺورين لاءِ حڪم ڪريو ته ان اڻاٺڪي وقت غلام ڪنور ٺوريون ڪٿان آڻيندو.

ڪنور: اڇو ته پنهنجن سيٺين شاهوڪارن سان توهان کي ملايان.

(ڪنور اٿي ٿو. سيٺيون هڪ ٻئي ڏانهن نهارين ٿا ۽ پوءِ هڪدم اٿي ٿا کڙا ٿين. ڪنور ڪمري کان ٻاهر نڪري ٿو ۽ سيٺيون به هن جي پٺيان پٺيان ٻاهر نڪرن ٿا.) (ڪٽ)

درشيه-٨ پڌر (ٻاهر)

ڪئميرا ڪلوز هڪ ڪاٺي سنت جي ڇڙي ٿي. هو ساڄي هٿ جي آڱوٺي ۽ ڏسڻيءَ سان ڦاس ڏيئي رهيو آهي. ٻه ٽي دفعا اک سٽڪڻ کان پوءِ کيس ڇڪون اچڻ شروع ٿي ٿيون وڃن. ڇڪن جي ڪري هن جو سڄو بدن ڪنبڻ ٿو لڳي. پنهنجي چوليءَ جي ٻانهن سان نڪ صاف ٿو ڪري. ڪئميرا پل بئڪ ڪري ٿي ته اسان ڏسون ٿا ته ڪاٺي جي ٻاهران هڪ وڏو پڌر آهي جنهن جي چئني طرفن کان ننڍي ديوار کڙيل آهي. پڌر ۾ ڪجهه وڻ به آهن ان ڪري ڪٿي اُس آهي ته ڪٿي ڇانو. هيڏانهن هوڏانهن ڪجهه واڻ جون کٽون به پيون آهن ۽ ڪجهه سنڌل به پيا آهن. هڪ طرف گهڙاماچيءَ تي چار مٽ پاڻيءَ سان ڀريل پيا آهن ۽ پاسي کان لوٽي ۽ گلاس به پيا آهن. ڪيترائي لولا، لنگڙا، ڪاڻا، انڌا ۽ معذور سڀ ساڌ جدا جدا جڳهين تي ويٺا آهن، بيٺا آهن يا ليٽيا پيا آهن. ڪوئي ڪجهه کائي رهيو آهي. ڪوئي بدن کي کهي رهيو آهي. ڪوئي ڦل ڇڪي رهيو آهي. ڪنهنجي وات ۾ ٻيڙي آهي ته ڪوئي جهومي رهيو آهي. مطلب ته سڀ دين دنيا کان دور پنهنجيءَ ۾ ئي مست آهن. ڪنهن کي ڪائي پرواهه ئي ڪانهي. اوچتو وراندو لتاڙي ڪنور ۽ ڪراچيءَ جا سيٺيون پڌر ۾ اچن ٿا. ڪنور هڪ ساڌ جي اڳيان بيهي ٿو رهي. سيٺيون به ڪنور جي آس پاس بيهن ٿا.

ڪنور: ابا، درشن ڪريو منهنجن شاهوڪارن ۽ منهنجي سيٺين

جتي زمين تي غلم وڇايل آهن ۽ ٽيڪ ڏيڻ لاءِ طول وهاڻا پيا پيا آهن. غلم تي ڪجهه ڪامورا ويٺا آهن. ڪجهه ڪامورا اچن ٿا ۽ اچي غلم تي ويهن ٿا. ڪامورن جو لباس گهڻو ڪري اڇي رنگ جي پتلون ۽ قميص آهي. ڪن مٿي تي ڪاري ٽوپي به پاتي آهي.

ڪئميرا ڪنور کي ڪور تي ڪري. هو هوليءَ طرفان ڪن ڪامورن ۽ ٻين ماڻهن سان گڏ ميدان طرف اچي رهيو آهي. ڪنور تي نظر پوندي ئي ماڻهن ۾ شرڌا ڀري شانتي ڇانئجي ٿي وڃي. ڪنور اڳتي وڌندو ٿو اچي.

ڪئميرا ڪنور جي پيرن تي. هن جي ساڄي پير ۾ پنج لڙهه ڇير جا پيل آهن. هلڻ سان ڇم ڇم جو آواز واءُ منڊل کي سنگيت پرپو بڻائي رهيو آهي. ڪنور ڇير جاءِ ۾ آهي ۽ هن جو هلڻ به ڀڳت ڪان گهٽ ڪونه ٿو لڳي!)

(ڪئميرا غلم تي ويٺل ڪامورن تي ميڊيم شاٽ.)

هڪ ڪامورو: ڀڳت صاحب جي ڇير به نرالي آهي. ڪيڏي نه وزندار ٿي لڳي.

ٻيو ڪامورو: ڇير جو وزن پنج سير آهي پنج سير.

ٽيون: توکي ڪنهن ٻڌايو؟ ٿي ٿو سگهي اڌ سير هجي.

ٻيو: مون کي ڀڳت صاحب جي خاص شش بنارام ٻڌايو. اڪثر هو ئي سنتن کي ڇير ٻڌندو آهي.

ٽيون: پوءِ ته ٺيڪ هوندو.

چوٿون: پر پائي پنج سير ڇير پيرن ۾ ٻڌي ڀڳت وڄڻ ڪا معمولي ڳالهه ڪانهي.

پهريون: سائين ڪنور رام پاڻ به ته الوڪ شڪتين جا مالڪ آهن. اهڙن سمرٿ پرشن لاءِ پنج سير بار ڪاٿي معنيٰ ڪونه ٿو رکي.

ماڌورام: سائين ڪنوررام، ٿل جڳهه ھوندين جڪي ٿا! لوڪن سواءِ ڀلا ٻيو ڪير اسان اڇوتن مندرن جا انگل آڙا سهندو؟

سيٺ: سائين، ڇا توهان ڪڏهن اهو سوچيو آهي ته توهان جي نهٺائيءَ ۽ نماڻائيءَ جو هي ڀولا لڳڙا ڪهڙو نه غلط فائدو وٺي رهيا آهن؟ .... سائين، توهان هنن جو من ڪيڏو نه وڌائي ڇڏيو آهي!

ڪنور: ابا، مون کي ته هنن ۾ اهوئي هڪ برهم ٿو ڏسڻ ۾ اچي. مان هنن شودرن جي نه، پر هنن شودرن ۾ سمايل برهم جي شيوا ڪندو آهيان. اهو مون غلام ڪنور جو وڏو ڀاڳ آهي جو شيوا ڪرڻ لاءِ مون کي هيڙا شودر مليا ٿا جن ۾ پرماتما جو نواس آهي:

هر هر شيوڪ شيوا لاڳي
سب ديکه ابوهم پساري،
ايڪ بوند ايڪ ندري آوي
سب ايڪا ندر لهاري.

(سيٺيون ڪٺي ٿا سر جهڪائين. ڪشميرا ڪنور جي نماڻي پر مرڪندڙ چهري ڏي.)

.... (فيڊ آئوٽ)

فيڊ-ان

درشيہ-۹ ميدان (ٻاهر) رات

(ڪل شام. ميدان ماڻهن سان ڀريو پيو آهي. سڀ مرد آهن عورتون بلڪل ڏسڻ ۾ ڪونه ٿيون اچن. ميدان جي هڪ پاسي شاهي حويلي آهي ۽ ٻين پاسن کان به ڪچا پڪا مڪان آهن. ماڻهو اچي ته ميدان ۾ اچي رهيا آهن ۽ پٽ تي ويهندا ٿا وڃن. ميدان ۾ سڀ-لائيندڙ ٽوڙ لڳو پيو آهي.

ڪشميرا ميدان جي هڪ خاص ڪنڊ ۾ ڪي ڪو ڪري ٿي،

ڪامورو: سائين، هڪ دفعو سارنگ ڳائي اسانجي اڇا پوري ڪريو ۽ ٻين پرسن ڪريو. برسات پوڻ کان اڳ اسان ٻاهڙي منهن ڏينداسين.

ڪنور: ابا، توهان رسوئيءَ جو بندوبست ته کليءَ جڳهه لاءِ ڪيو آهي. برسات پئي ته وڏو نقصان ٿيندو- سڄو ڪاڄ پسي پٽ ٿي ويندو....

ڪامورو: سائين ڪرپا ڪري اهو فڪر توهان نه ڪريو. اسان رسوئيءَ جو پربنڌ اندر ڪنداسين.

ڪنور: چڱو ابا، جيڪو سائينءَ کي منظور ....

(ڪنور سارنگ ڳائڻ شروع ٿو ڪري)

ڪنور: اڄ پڻ اُميدون اگم سنڌيون اُپ ۾،
ساوڻ پسي سرليون! سڄڻ سارئو مون،
آئون آسائتي آهيان، مان پڇائين پون،
گهر نه گهرجين تون، منهن مڙئي مينهن جي!

(ڪئميرا آسمان کي ڪور ڪري رهي آهي. آسمان صاف آهي. تارا چمڪي رهيا آهن. چنڊ روشني ڦهلائي رهيو آهي. اوچتو هڪ طرف کان ڪجهه بادل ڇانئجبا وڃن ٿا.)

ڪنور: سارنگ سار لهيج، الله لڳ اُچين جي،
پاٽي ٻوڄ پڻ ۾، ارزان ان ڪريج،
وطن وسائيج، نه سنگهارن سک ٿئي!

(آسمان ۾ ڪارا بادل ڇانئجي ويا آهن، چنڊ بادلن ۾ لڪي ويو آهي ۽ تارن جو ڪوئي نشان پتو به ڪونه آهي.)

ڪنور: آئي منڊ ملار،
آئون ڪهڙا ڪنديس، ڪپڙا! آئي منڊ ملار!
١. وسڻ جا ويس ڪيا،
اڄ منهنجي يار! آئون ....

پنڊتون: اهي سنت ئي ته آهن جيڪي پرٿويءَ جو ڀار کڻي بيٺا آهن ....

(ڪئميرا ڪنور ڏي. هو ميدان جي وچ ۾ چڙهيل جڳهه تي اچي ٿو بيهي ۽ سنگت کي هٿ ٻڌي نمسڪار ٿو ڪري.

ڪجهه ڪامورا غلم ٿي اچي ٿا وڃن.

ماڻهو بلڪل شانت آهن.

ڪنور ڪن تي هڪ هٿ رکي ۽ ٻيو هٿ مٿي آسمان ڏانهن ڪري "ها آ آ آ آ" ڪري ٿو. وايومنڊل ۾ مڌر آواز گونجي ٿو. چوگرد شانت آهي ۽ ان شانت ۾ سنگيت جون لهرون سرڳ جهڙو آنند ڏيئي رهيون آهن. ڪامورن جي پاسي ۾ ساز وڄائيندڙ ويٺا آهن. ساز آهن رباب، هارمونيم ۽ طبلو. ڪنور چهرو چمڪائي ٿو.)

هڪ ڪامورو: (اٿي بيهي) ڀڳت صاحب، هڪ عرض آهي.

ڪنور: (رڪجي) چئو ابا ....

ڪامورو: سائين، توهان جا اسان تي لک ٿورا آهن جو جيڪب آباد ۾ پير ڌري هن ڌرتيءَ کي پوتر ڪيو اٿو ۽ اسان کي ڌنيه ڪيو اٿو ...

ڪنور: ابا، غلام ڪنور ته داسن جو داس آهي. بس هن داس جي لڄ پت رکجي اچي ....

ڪامورو: سائين، هم وطن برهمڻن جي تمام گهڻي چاهنا آهي ته اڄ توهان جي مڌر ڪنٺ مان سارنگ راڳ ٻڌون. سائين، اسان جي وينتي قبول ڪريو ۽ سارنگ راڳ ٻڌايو.

ڪنور: ابا، غلام ڪنور توهان جي چاهنا کي حڪم سمجهي ضرور پورو ڪري ها ابا، سارنگ راڳ ڳائڻ سان برسات پوندي. برسات پوندي ته هي سڀ تنبو ٻاٽيءَ ۾ ٻسي پوندا ۽ توهان سڀ وڏي تڪليف ۾ اچي ويندا.

ڪنور: ابا، سائينءَ لاءِ جهڙي سورٺ، تهڙو ديسي؛ تهڙو ڪنيات. سائين، دل جي دانهن ٻنا ڇوٽ جي اَي ٻڌندو آهي. هتي نه غلام ڪنور وري نه سورٺ آلاپي نه ٿو. ابا، سائينءَ جي سگهه ۾ ويساهه رک.

(ڪنور ڳائيندو)

الوداع! وو!، الوداع! وو! جاني ڪيئه جدا،
هئه هئه، سورٺ ٿي ساري!
الوداع! وو!....
١. هٿ ٿون ٿمد طربن جي وو!
واجٽ سڀ واري! هئه هئه....
٢. سورٺ سولين وچ ۾، وو!
اَيي ٿي او ساري! هئه هئه....
٣. ڏيندو سانءِ ڏياچ ڇڏي،
هي سر سيڪاري! هئه هئه....
٤. هي جو آيو منگڻو،
سو متارا ماري! هئه هئه....
٥. دوس دوسنڌا دور ڪيو،
تو ڏيا ڏيکاري! هئه هئه....
٦. ڪٺڻ مٺهڻو ڪانيو،
ليهه سندي لعري! هئه هئه....

(برسات ڏيري ڏيري جهڪي ٿيندي ٿيندي آخر بند ٿي وڃي ٿي ڪنور اکيون ٻوري محويت ۾ اچهندو، جهومندو رهي ٿو.)

.... (فيڊ آئوٽ)

فيڊ ان

درشيه-١٠ سکر ۾ ميدان (باهر) شام

(سـل شام. سکر ميدان ماڻهن سان ڀريو پيو آهي. هندو

(ٻادلن جي گرجنا)

٢. لڙ لاهيندي وڄڙا،
پنڙس پيا وار! آئون ....

(بجليءَ جي چمڪاٽ ۽ ڪڙڪو)

٣. پکي آءُ پرڻ تون،
لهه منهنجي "سيد" سار! آئون ....

(اوچتو برسات پوڻ ٿي لڳي. يڪت چالو آهي. ماڻهو پريشان لڳي رهيا آهن. ڪنهن کي ڪجهه به سمجهه ۾ ڪونه ٿو اچي ته ڇا ڪجي. ڪنور جو ڪيرتن چالو آهي. ماڻهو ٻسن ٿا ۽ يڪت به ٻڌن ٿا. برسات جي رفتار ڏاڍي ڏاڍي وڌندي ٿي وڃي.)

ڪامورو: (اٿي ٻئي هٿ جوڙي) سائين، هاڻي ڪرپا ڪريو، مهر ڪريو. بارش بند ڪرايو. مون لوڀ ڪئي. مون جاڻا پريا. مان وري نه اهڙي هوڏ ڪندس. مون پنهنجي خطا محسوس ڪئي. منهنجي ڏوهه کي نه ڏسو سائينءَ توهان پنهنجو برد سڃاڻو ۽ اسان گنهگارن کي معاف ڪريو ۽ خلق کي سکي ڪريو.

(ڪاميرا ڪنور ڏي. هو اکيون بند ڪري اڳيون پوري پرماتما جو ڌيان ڪري ٿو.)

ڪنور: يڳتان کي پڃ رڪ لون آبي،

اسان لهري وڏي والي!
جڳ جڳ کي ڪلوڪ دک ڪاٽهه
دبدا رلي لس رالي!!

پياري ساڌ سنگت، غلط ڪنور سورت راڳ ڳائي سائينءَ کي ونتي ڪندو ته هي ڪرپا جا ساگر، دليا جا ڀنڊار، ميگهن جا وسڪارا روڪ ۽ خلق کي سکي ڪر. سائين، بالڪن جن اڻ ڳڻيا ڳناهون معاف ڪر!

هڪ ڪامورو: سائين، سورت سان برسات رڪجي ويندي؟

هڪ: ڌن ڀاڳ آهن سکر جا جو مهاتما گانڌيءَ جا چرڻ هن ڌرتيءَ تي پيا آهن.

ٻيو: اڄ سکر به تيرٿ ٿي ويو.

هڪ: هائو، تيرٿ آزاديءَ جي ديوانن جو تيرٿ.

ٻيو: ماڻهن جو سمنڊ اڄ اٿليو آهي.

هڪ: مهاتما ٻيهرون دفعو آيو آهي هتي. ماڻهن جو سمنڊ ته ضرور اٿلندو.

ٻيو: اڙي ...

(اهو ماڻهو عجب مان هڪ طرف نهاري ٿو. ڪئميرا ان ماڻهوءَ جي درشٽيڪوڻ کان ميڙ کي ڪور ڪري ٿي. پنڊال ۾ منچ جي ويجهو اسان ڪئور کي ويٺل ڏسون ٿا. هو چٽو نظر ڪونه ٿو اچي پر ڏسندڙ چڱيءَ طرح انومان لڳائي سگهن ٿا. ڪئميرا واپس ٻيهر ماڻهن کي ڪور ٿي ڪري.)

هڪ: ڇاهي؟

ٻيو: ڪئور

هڪ: ڪئور؟ ڪٿي؟

ٻيو: هيڏانهن ڏس. اسٽيج جي پرسان.

(ٻيهرون ماڻهو اسٽيج طرف نهاري ٿو.)

ٻيو: ڏٺئه؟ آيئه نظر؟

هڪ: اوهه! مهاتما گانڌي ۽ ڪئور! هڪ ٻئي جي سامهون! سکر جي نصيب جو جواب ناهي.

ٻيو: هڪ ئي آسمان ۾ ٻه-ٻه چنڊ!

هڪ: اڄ سکر جي ڀُومي سيتلتا جي لهوار لڳي رهي آهي.

(ڪوڙ گهمسان وڌندو ٿو وڃي. فل شاٽ. سڄو ميدان ماڻهن سان سٿيو پيو آهي. چوطرف ماڻهو ئي ماڻهو آهن. ڪافي انداز ۾ پوليس جو بندوبست آهي پر اهي به شانتي نه ڀڃا ڪرائي

مسلمان ننڍا-وڏا جوان-پيا نظر اچي رهيا آهن. هندن کي گهٽي پاڳي قميض ۽ پتلون يا ڌوتي پيل آهي ۽ مسلمانن کي ڪمر کان هيٺ وڏيون سلوارون يا ٽهمندون پيل آهن. ڪن جي مٿي تي ٽوپي آهي ته ڪن جا مٿا اُگهاڙا آهن. سکر جي ميدان تي ماڻهن جو وڏو ميڙ اچي ڪٺو ٿيو آهي. هرڪو منچ جي ويجهو وڃڻ جي ڪوشش ڪري رهيو آهي. اسان منچ کي دور کان ڏسي رهيا آهيون. ان ڪري ڪنهن جو به چهرو صاف ڏسڻ ۾ نه ٿو اچي. ڪئميرا اڳتي وڌي ٿي ۽ منچ ويجهو ٿيندو ٿو وڃي. اسان ڏسون ٿا ته منچ تي اڳيان وچ ۾ مهاتما گانڌي ويٺو آهي ۽ هن جي آس پاس ڪيترائي ڪانگريسي ويٺا آهن. جن کي کاڌيءَ جا ڪپڙا پيا آهن ۽ مٿي تي گانڌي ٽوپي پاتل اٿن. ميدان تي ماڻهن جو گوڙ لڳو پيو آهي. هڪڙو ڪانگريسي اٿي ماڻهن کي شانت ڪرائڻ جي ڪوشش ڪري ٿو.)

ڪانگريسي: (اٿي بيهي مائيڪ جي اڳيان هٿ کڻي) شانت پائرو شانت ....

(گوڙ چالو آهي)

ڪانگريسي: .... مهرباني ڪري شانت ٿي وڃو. اڄ اسان جي سامهون دنيا جو وڏي ۾ وڏو ماڻهو، اهنسا جو اوتار، پريم جو ديوتا مهاتما گانڌي موجود آهي. شانت ٿي وڃو ۽ هن مهان پرش جا وچن ٻڌي پنهنجي اندر ۾ ديش پريم جي جوالا کي روشن ڪريو ....

(ڪانگريسيءَ جي اپيل جو ڪوئي اثر نه ٿو نظر اچي. در حقيقت هن جي اپيل به پوريءَ طرح ٻڌڻ ۾ ڪونه ٿي اچي ڇو ته گوڙ تمام گهڻو آهي. مهاتما گانڌي شانت آهي. منچ تي ويٺل ڪانگريسي هڪ ٻئي طرف ويچارا بڻجي نهارين ٿا.

ڪئميرا ميڙ مان هِن ٽِن ماڻهن کي چونڊي انهن تي ڪور ڪري ٿي جيڪي پاڻ ۾ ڪجهه ڳالهائي رهيا آهن.)

ڪي ساٿ آڻڪو ٻلا لاٿي.

(چار ڪن ڪانگريسي اٿن ٿا ۽ ڪنور ڏاهن وڃڻ لاءِ تيار ٿي ٿا بيهن. ڪئميرا ڪڏهن هنن جي اڳيان، ڪڏهن پٺيان ۽ ڪڏهن پاسن کان هنن کان هنن کي ڪور ڪري ٿي هو اسٽيج تان هيٺ لهي ڪنور جي اڳيان اچي ٿا بيهن.)

هڪ: سائين ڪنور رام صاحب!

ڪنور: غلام ڪنور ۾ ڪوئي ڪم اٿو ابا؟

هڪ: سائين اسٽيج تي هلو ۽ ڪرپا ڪري هڪ ٻچن هاي چئو.

ڪنور: ابا، هيءَ سڄي خلقت هتي مهاتما گانڌيءَ جو درشن ڪرڻ آئي آهي. اهڙي موقعي تي غلام ڪنور جو ڳائڻ ڇا نيڪ ٿيندو؟

هڪ: سائين، ماڻهو شانت ئي ڪون ٿا ڪن. هڪڙي ڪوڙ ۾ باپوءَ جي تقرير ڪرڻ لاءِ تيار ئي ڪو نه ٿو ٿئي. اسان کي پڪ آهي ته توهان کي اسٽيج تي ڏسڻ سان ئي ماڻهو شانت ٿي ويندا.

ڪنور: ابا، غلام ڪنور ۾ ايڏيون اميدون نه رکو. مان ته هڪ ٻيوس ٻندو آهيان صرف سائينءَ جي سگهه تي پيو ٿو لڳان.

ٻيو: (هٿ جوڙي) پڳس صاحب، سکر جي عزت رکو....

ڪنور: سائين سڀ جي لڄ پت رکندو. جي توهان جو حڪم آهي ته غلام ڪنور تيار آهي.

(ڪنور پنهنجيءَ جڳهه تان اٿي ٿو ۽ سڀ اسٽيج طرف روانا ٿين ٿا. فل شانت . اٿاه ماڻهو ازحد شور ڪري رهيا آهن.)

(مڪمل شانت. ڪنور چوغو ۽ ٽوپي پائي اسٽيج تي بيٺو آهي. هٿي تي اڇي گول ٽوپي پيٺي اٿس. هو هڪ هٿ ڪنڌ تي رکي، ٻيو هٿ آسمان طرف وڌائي اکيون بند ڪري منهن مان "ها آ آ آ آ آ" جو آلاپ ڪڍي ٿو. ڪنور جو آلاپ ٻڌندي

سگهن. اسان کي سپاهين کي ماڻهن کي هٿن ۽ لٺين جي اشارن سان شانت ڪرائيندو ۽ هڪ هنڌ ويهي رهڻ جي هدايت ڪندو ڏسون ٿا. پر سڀ ڪجهه اجايو آهي. ڪئميرا مهاتما گانڌيءَ جي چهري ٿي. هو ڪجهه خفي لڳي رهيو آهي. آس پاس ويٺل ڪانگريسي اها ڳالهه سمجهي ٿا وڃن.)

هڪ ڪانگريسي: باپوجي پوليس کي ڪوششين ڀي اسفل هو گئي هين. لوگون کو شانت ڪرانا بڙا مشڪل هو رها هي.

ٻيو ڪانگريسي: لوگ تو کسي ليڊر ڪسي نيتا کي اپيل پر ڀي چپ نهين هو رهي هين.

مهاتما گانڌي: يه لوگ يهان شور ڪرني آئي هين يا ڪڇ سنني؟

ٽيون ڪانگريسي: باپوجي، يه لوگ صرف آپکي درشنون کو آئي هين.

مهاتما گانڌي: اور شور مچاڪر ميرا درشن ڪر رهي هين! ڪيون؟

ٻيو ڪانگريسي: باپوجي، اگر آپ برا نه مانين تو مين لوگون کو شانت ڪراني ڪا ايڪ اپاءِ سجها سڪتا هون.

مهاتما گانڌي: بڙي ڪرپا هوگي.

ٻيو ڪانگريسي: هماري خوش نصيبي هي ڪ ڀگت ڪنور رام صاحب آپکي درشنون کو آئي هوئي هين.

مهاتما گانڌي: اسسي ڪيا هوگا؟

ٻيو ڪانگريسي: اگر اسي ڪوئي ڀڄن گاني کو ڪها جائي تو شور ڪرني والي اوشيه شانت هو جائينگي.

ٻيا ڪانگريسي: هان باپوجي هان! سنت ڪنور رام ڪا ڀڄن سنتي هي شانتي ڇا جائيگي.

مهاتما گانڌي: تو دير ڪس بات کي هي؟ جانئي اور عزت

تان اُٿي ڪنور کي ڪٽي تو گلي لڳائي.)

مهاتما: ڀڳت جي، تم ڌنيه هو! ڌنيه هئہ تمهاري سنگيت ڪي شڪتي.

(ڪئميرا گانڌي ۽ ڪنور کي ڪور ڪري رهي آهي. ٻئي هڪ ٻئي جي ڀاڪر ۾ آهن.) .... (فيڊ آئوٽ)

فيڊ-ان

درشيه-١١

سوتردار: (فقط آواز، چهرو نه.) ڪئميرا جدا جدا ڪنڊن ۽ طرفن کان ڇوليون ماريندڙ سمنڊ کي ۽ آسمان کي ڪور ڪندي ٿي رهي. آسمان ۾ ڪڏهن ڪڏهن پکي اُڏامندا نظر ٿا اچن ۽ ڪڏهن ڪڏهن اڇا-ڪارا ننڍا-وڏا بادل نظر اچن ٿا.)

سنت پرشن جي واسطي ڪرامت آ کيل،
کيل نه ڪرڻو آ ڀلي ڪائي نه من سان ميل!

o

گونگو گيان ڪري ٻڌائي ٻوڙي کي،
پنگلو چڙهيو پربت لي، انڌو ڏسي تري!

o

ڀڳت پاتال ۾ ڀڳتي ڪندو آهي پر ان جو پرڪاش آڪاش ۾ ڦهلجي ويندو آهي. ڀڳت سورج جيان ڪڏهن به ڇپي نه ٿو سگهي.

ڀڳوان جا ڀڳت ڪرامات نه ڪندا آهن پر ڪرامات اُنهن کان پاڻمرادو ٿي ويندي آهي. جنهن کي عام ماڻهو ڪرامات ٿا سمجهن، اها ڀڳتن جي سڀاءَ جو هڪ انگ آهي. جيئن خوشبوءِ گل جو سڀاءُ آهي تيئن ڪرامات ۽ ڪرشمو ڀڳتن جو هڪ سڀاويڪ ڪارج آهي. ڀڳتي هڪ مهان شڪتي آهي. ڀڳت جي اڇا پوري نه ٿئي ۽ ڀڳت جو سنڪلپ اڻپورو رهجي وڃي ائين ڪڏهن

تي ماڻهن ۾ شانتي ڇانئجي ٿي وڃي. اهڙو جادوءَ جهڙو اثر ڏسي
مهاتما گانڌي عجب ڀري نظرن سان ڪنور طرف نهاري ٿو.
ڪنور آلاپ کان پوءِ هڪ سلوڪ چئي پوءِ ٿو ڀڄن ڳائي.)

ڪنور: مون نماڻي مسڪين جي شل پوندي ٻاجهه ٻرڀن،
ڪيو ٿم ماڻ مٺن جو، شل دکو داخل ڪن،
مدهنجي عيبن کي نه ڏسن، جي مٺي سان ڪن مامرو!

(سڀو مٺدان چڪار آهي. سٺيءَ رکڻ جي جاءِ ڪوڻ آهي پر
ڪنور جي ڀڄن سان انتري نه شانتي ڇانئجي وئي آهي جو
ڪنور جي مڌر آواز کان سواءِ جي ڪٿي سٺي ٻه ڪري نه
هوند ڌماڪي جيان لڳي.)

ڪنور: رام سمر مَن مورا،
دک ۾ ڪون سنگي هٿ تورا؟
رام.....
١. پانر، پانيا، ڪنٻ، قبيلو
ڪوئي نه آوت تورا!
رام.....
٢. گهر کي ناري ٽڪ ڪر سوئي،
ڪولي لاءِ لکيرا!
رام.....
٣. ايسر انسي الک جيجي،
ڪال نه آوي نيرا!
رام.....

هجام ماڻهن جا مٿير مگڌ ٿي ڪري ڪنور رام جو ڀڄن ٻڌي
رهيا آهن. ڀڄن هلندي وچ وچ ۾ مهاتما گانڌي عجب ۽ سار اه
سان ڀريل نظرن سان ڪنور ڏانهن نهاري ٿو. جڏهن ڪنور ڀڄن
ڳائي پورو ٿو ڪري نه هڪدم مهاتما گانڌي ٻمهنجي جڳهه.

٣. طعني ٽنڪي لوڪ مرڪندي،
هس هس سهڻا نوڪ ڏيندي،
مٺن ٽان جهليان جهوليان! ڏيوان ....

(ڦيرون پائيندي پائيندي ڪنور کي ڪجهه شڪ ٿو پوي. ٻالڪ جي منهن ٽان ڪپڙو لاهي ڏسي ٿو. ٻالڪ مٽل آهي. هڪ پل لاءِ هو منجهي ٿو وڃي. پوءِ اکيون بند ڪري ڦيرون پائڻ ۾ لڳي ٿو وڃي.

مائيءَ جي چهري تي گهٻراهٽ آهي. هوءَ پاڻ کي ڄڻ گنهگار محسوس ڪري رهي آهي. مائي پوءِ ڪنور ڏانهن نهاري ڪٽي ٿي اکيون ۽ سر جهڪائي.)

ڪنور: ڪرپا ڪره ديـن ڪي دائي
ميرا گڻ اوگڻ نه ٻيا رهڻ ڪوئي،
مائي ڪا ڪيا دووي سوامي،
ماڻس ڪي گت ايهي.
اپني سيوڪ ڪي آپ پت راکي!
ٽانڪي گت مت ڪوئي نه لاکي!!

(ڪنور وري اولي ڏيڻ ۾ لين ٿي ٿو وڃي. هو پرماتما در پاڏائي چڪو هاڻي سائينءَ کي جيئن وڻي تيئن ڪري. ڪنور جي چهري تي ڪجهه ان قسم جا ڀاو آهن.)

ڪنور: ٤. چلو سهيليان سهرا گائو
چيريان پائو، ناچ نچائو
گهڙو رلڙيان چوليان! ڏيوان ...

(اوچتو ٻار "اوٽان اوٽان" ٿو ڪري. ڪنور جي اکين ۾ پاڻي اچي ٿو وڃي. مائيءَ جو چهرو ٻهڪي ٿو.)

ڪنور: ٥. ڀاول بخت ٿيا سوايا
دوست ساڏي گهر وچ آيا
يار حبابان ڪوليان! ڏيوان ....

ٿي ته تون سگهين. .... (ڪٽ)

درشيه-١٢ شڪارپور جو شاهي باغ پرڀات

(ڪئميرا ڪلوز ڀڳت ڪنور جي چهري تي. هو ڀڳت وجهي رهيو آهي. ڪئميرا پل بئڪ ڪري ٿي ۽ اسان ڏسون ٿا ته شڪارپور جي شاهي باغ ۾ پرڀات ويلي هو ڀڳت وجهي رهيو آهي. حشام ماڻهن جا ڀڳت جو آنند ماڻي رهيا آهن. هڪ پاسي ڍوڪڙي، باجي وارو ۽ ربابي ويٺا آهن. ڪنور نچي رهيو آهي، جهومي رهيو آهي. ويٺل سنگت مان اوچتو هڪ مائي هٿ ۾ هار کڻي ڪنور جي اڳيان اچي ٿي بيهي. مائيءَ کي پٺلون ۽ جبلو پيل آهي ۽ مٿي تي اڇي چادر اٿس.)

ڪنور: اما، غلام ڪنور لاءِ ڪائي آڻيا؟

مائي: سائين، ڪرپا ڪري هن هار کي اولي ڏيو.

(ڪنور ٻئي ٻانهون وڌائي ڪپڙي ۾ ولهٽيل هار کي وٺي ٿو ۽ اولي ڏئي ٿو. مائي هڪ پاسي بيهي ٿي رهي.)

ڪنور: جس ڪا پتا تو هئه ميري سوامي
تس بالڪ ڪو ڪيسي؟
نو-نڌ نام نڌان گرهه تيري
من بانڇي سو لهسي!
دم دم دي وچ سهڻل سائين،
ڏيوان ليڪون لوليان! مٺيان مٺان ٻوليان!
دم دم ....
١. قربون اسان وٽ قدم گهماوين
سهڻل ڦيرا پل پل پاوين
سچا اپڻا گهو ليان! ڏيوان ....
٢. يار رنجهاوڻ ايوين آوان
ناچوين ڪر قربان جاوان
ڪر ڪر سهڻا لوليان! ڏيوان ....

هڪ: مان هن مائيءَ جي ڀاڙي ۾ رهندو آهيان. ٻار راس سٺو هو.

ٻيو: ڪمال آهي.

ٽيون: ڪمال؟ اڙي ڪرامت چئو ڪرامت.

هڪ: سنت ڪنور رام ايشور جو روپ آهي.

ٽيون: وڏا ڀاڳ آهن سنڌ جا جتي پرماتما پاڻ پير گهمايا آهن.

(ڪٽ) ....

درشيه-١٣ ٻوڪڙين جو ڪچو گهر (اندر) صبح

(ڪئميرا ڪلوز هڪ ٻڍي ٻوڪڙيءَ تي. اڇي ڏاڙهي اڇا وار. چهري تي ٻڍاپي جا نشان. مٿي تي ڳول اڇي ٽوپي. ڪئميرا پل بئڪ ڪري ٿي ته اسين ڏسون ٿا ته ٻوڪڙي واڻ جي کٽ تي ويٺو آهي. پتلون ۽ گنجي پهريل اٿس. هن جي ڀرسان ٽي-چار ٻيا ٻوڪڙي به ويٺا آهن. ڪمري جي هڪ ڪنڊ کان پڳڙن جو ڍير پيو آهي ۽ ڀرسان کوٽيون به پيون آهن جن ۾ به شايد ڦلا ۽ پڳڙا پيا آهن. ڪنور پاسي ۾ پيل هڪ لوهه جي ڪرسي تي ويٺو آهي. هن جي پٺيان هن جا ساٿي لولا لنگڙا بيٺا آهن.)

ڪنور: ابا، اسان اڳتي شڪارپور پهچڻ ڪرڻ لاءِ نه ايندا سين.

ٻوڪڙي: (هٿ جوڙي) اسان غريب ۽ مسڪين ٻوڪڙين تي ناراض ڇو ٿا ٿيو سائين، اسان جي آخر ڪهڙي خطا آهي؟ ڪهڙو ڏوهه آهي؟

ڪنور: ابا، ڏوهه توهان جو ڪونهي پر اڄ غلام ڪنور هڪ وڏو ڏوهه ڪيو آهي.

ٻوڪڙي: سائين، اسان ٻوڪڙين جي وينتي اوهان کي آهي. توهان هر سال هتي شڪارپور ۾ اچي پهچن ڪندا آهيو. توهان رسي ويندا ته اسان جو ڇا ٿيندو؟

ڪنور: ابا، سائين سڀني جي لڄ ٻٽ رکندو. پر اسان اڳتي

(ڪنور ڦيرڻون پائي رهيو آهي. ٻار "اوئان اوئان" ڪندي روئي رهيو آهي. ڪنور جون اکيون بند آهن پر اکين جون ڪنڊون آليون اٿس. مائي ڪنور جي سامهون اچي ٿي بيهي. مائي خوش به آهي ته ششدر به آهي. اکين ۾ پاڻي اٿس پر چهرو ٻهڪي رهيو اٿس. ڪنور ڦيرڻون پائيندي پائيندي بيهي ٿو رهي. مائي ڪنور جي قدمن ۾ ڪري ٿي پوي. ڪنور "ماتا-ماتا" ڪندو پوئتي هٽي ٿو.)

مائي: (اٿي) سائين....

(گلو پرچي ٿو اچيس. ڪنور هن کي ٻار واپس ڏئي ٿو. ٻار مرڪي رهيو آهي. مائي ٻار کي ڏاڍيءَ سڪ سان چمي ٿي.)

ڪنور: امان، ائين نه ڪيو آهي. ستن کي سائينءَ جي سامهون ڪڙو نه ڪيو آهي ماتا! هيءَ نه پرماتما مهنجي لڄ رکي آ نه ته غلام ڪنور ڪنهن کي منهن ڏيکارڻ جي لائق نه رهي ها....

مائي: سائين، توهان ڪرامتن جا ڌڻي آهيو. رڌين سڌين جا مالڪ آهيو- نه نه - نه نه--

ڪنور: امان غلام ڪنور نه داسن جو به داس آهي. مان نه مٽيءَ جيترو ملهه به نه لهان - سائين، منهنجون غلام ڪنور جون خطائون معاف ڪجانءِ! لڄ پت رکندو اچجانءِ!

(ڪئميرا سنگت کي ڪور ٿي ڪري. سنگت ۾ ڪجهه هل چل نظر اچي رهي آهي. "ڇا ٿيو آ؟ ڇا ٿيو آ؟ ٻار؟ ڇا ٿيو ٻار کي؟" اهي جملا اسپشٽ - اڻ ڏٺ آوازن جي وچ ۾ ٻڌڻ ۾ اچن ٿا. ڪئميرا هڪ طرف کان ٻين ٽن چئن ماڻهن کي ڪور ٿي ڪري.)

هڪ: ٻار ٺيڪ هو.

ٻيو: لوليءَ سان جيئرو ٿي ويو؟

ٽيون: ڏٺءِ ڪيئن؟ ٻار اوئان اوئان پيو ڪري.

(ڪنور مرڪي ٿو)

شيوداري: توهان هٿ پتوڙ ۾ تمام گهٽي ڪئي آهي. ڪم ٿي ڪم، ڪيرٿن ٿي ڪيرٿن .... آرام بلڪل نہ .... پوءِ نہ سائين هيءُ شرير ڪيستائين دب سهندو- بهي ٿو پوي.

ڪنور: ابا، جيڪو سائين چاهيندو سو ٿيندو. غلام ڪنور کي پنهنجي شرير جي ڪائي پرواهہ ڪانهي.

شيوداري: سائين، ائين نہ چئو. توهان جو شرير ملهائتو آهي. ملڪ کي توهانجي بيحد ضرورت آهي.

ڪنور: ابا، مٽي کي ٿو ملهائتو چوين!

شيوداري: نہ سائين، مٽي کي ملهائتو ڪونہ ٿو چوان پر ان ڏيا کي ٿو چوان جيڪا مٽيءَ کي سڄ وانگر ٿي چمڪائي ڇڏي.

ڪنور: ابا، اهو پرماتما پاڻ آهي.

شيوداري: ۽ اهو پرماتما توهان ۾ آهي.

ڪنور: ابا، تو ۾ بہ آهي- پاڻ پڇاڻ- غلام ڪنور کي اهڙو قيمتي نہ سمجهہ.

(شيوداري اٿي ڪري ڪنور جي بدن تي چادر ٺاهي ڪري وجهي ٿو. ڪنور اکيون کڻي ٿو بند ڪري.)

شيوداري: چڱو سائين، توهان آرام ڪريو. مان ٻاهر ويٺو آهيان. ڪجهہ کپيو تہ هن داس کي ڪٺي سڏ ڪجهو.

(ڪنور ڪوئي جواب ڪونہ ٿو ڏئي. هن جون اکيون بند آهن. شيوداري ڪنور جي منهن ڏانهن نهاري ٿو. ڪنور پاسو بدلائي ٿو. شيوداري هلڪن قدمن سان هلندو در کولي ڪمري کان ٻاهر نڪري ٿو وڃي. ٻاهر وڃي در بيهڪري ٿو ڇڏي. ڪنور پاسو ورائي اکيون بند ڪري آرام ڪري رهيو آهي.)

ڪنور: (تمام ڌيمي آواز ۾)

سوني ڪرڻا جو آب ڪرائي جتي رکي پلي جاءِ،
سوني سهاڻا سو پتوانا، حڪم لگي جس ميٺا جيءُ!

هتي پڇڻ ڪرڻ لاءِ نه ايندا هئڻ.

(پوڙهي هڪ ٻئي ڏانهن نهارن ٿا. ڪنور جڻ پاڻ سان ڳالهائي رهيو آهي.)

ڪنور: اڄ ئي لولي ڏيڻ کان اڳ ٻار جي منهن تان ڪپڙو لاهي ڏسي وٺندس، پڪ ڪندس .... سائين، غلام ڪنور کي معاف ڪجانءِ .... سائين دعا ڪجانءِ ....

(ڪئميرا ڪنور جي چهري تي.) (فيڊ آئوٽ)

فيڊ ان

درشيه-١٤ ڪنور جو ڪمرو (اندر) شام

(ڪئميرا ڪلوز ڪنور جي چهري تي. هو کٽ تي ليٽيو پيو آهي ۽ اڇي چوڪ واري وهاڻي تي هن جو ڪنڌ آهي. ڪنور بيمار آهي، ڪمزور لڳي رهيو آهي. اکيون بند اٿس. ڪئميرا جي پوئتي هٽڻ تي اسين ڏسون ٿا ته ڪنور جي پيرانديءَ کان سندس هڪ شيواداري ويٺو آهي. پاسي ۾ کٽ کان پيل هڪ ٽپاءِ تي دوا جي شيشي پئي آهي ۽ پاسي ۾ ڪجهه پڙيون به پيون آهن. پرسان ئي پاڻيءَ جو گلاس به پيو آهي.)

شيواداري: سائين، .... سائين.

ڪنور: (اکيون کولي) ابا، چئو.

شيواداري: حڪيم جوئي صاحب کي توهان جي ڏاڍي چنتا آهي....

ڪنور: ابا، غلام ڪنور جي چنتا ڪرڻ جي ڪنهن کي ضرورت ئي ڪانهي. داس ڪنور پنهنجون سڀ چنتائون .... (مٿي آڱر ڪري) هن کي ڏئي ڇڏيون آهن .... هاڻي ڪوئي چنتا ڪندو ته هو ئي ڪندو....

شيواداري: جوئي صاحب گهٽ ۾ هڪ مهنو پورو پورو آرام ڪرڻ لاءِ چيو آهي....

رکيا لاءِ ڪنهن سورمي کي سر جي قرباني ڪرڻي پوندي.
ڪنور: جيڪا پرماتما جي اڇا.
آواز: ڌرم جي رکيا لاءِ جيڪڏهن توهان ئي سر جي آهوتي وجهو ته تمام سٺو ٿيندو.
ڪنور: جيڪا پرڀوءَ جي اڇا.
آواز: پرڀوءَ جي اها ئي اڇا آهي.
ڪنور: جيڪڏهن ايشور جي اڇا اها ئي آهي ته غلام ڪنور کي اکين تي آهي.

(ڪنور جون اکيون بند آهن. ساهه ڪجهه تيزيءَ سان هلي رهيو اٿس. اوچتو ڪنور پاسو ورائي منهن ٻئي پاسي ٿو ڪري ڇڏي. پرڪاش ڪجهه دير ڪنور جي شرير تي پوندو ٿو رهي ۽ پوءِ ڌيري ڌيري جهڪو ٿيندو ٿيندو آخر الوپ ٿي ٿو وڃي. ڪمري ۾ فقط ڪنور سمهيو پيو آهي. نندرا ديويءَ جي گود ۾ آرامي آهي.) .... (بدزالو)

درشيه-١٥ ٻاهريون رستو: ڪچو شام

(ڪئميرا ڪلوز ڪنور جي هڪ شيواداري ڀائي سومارام تي. ڪئميرا جي پل ٻئڪ ڪرڻ تي اسين ڏسون ٿا ته هو ڪنور سان گڏ ڪچي رستي تان ڪيڏانهن وڃي رهيو آهي. ڪنور جي بدن تي ڌوتي ۽ گهر ۾ سبيل گنجي پيئي آهي ۽ سومارام جو لباس به ساڳيو ئي آهي. فرق اهو آهي جو سومارام جي ڪلهي تي انگوڇو پيو آهي ۽ مٿي تي چوٽي به اٿس. ڪنور ۽ سومارام جا چهرا صاف نظر اچي رهيا آهن. ٻئي ڳالهيون ڪندا ڪيڏانهن وڃي رهيا آهن.)
ڪنور: ابا، سچو سنت اهو آهي جو پنهنجي سر جو آسرو لاهي ٻهريون پاڻ کي فدا ٿو ڪري. پاڻ کي فدا ڪرڻ کان سواءِ، مرڻ کان اڳ ئي مرڻ کان سواءِ ٻرهم جو درشن ڪڏهن به ڪونه ٿي

(ڪنور اکيون بند ڪري سڌو ٿي سمهيو پيو آهي. اوچتو سامهون واري ديوار تي پرڪاش جو هڪ بندو جهلڪا ڏيڻ ٿو لڳي. ڪنور جون اکيون بند آهن پر پرڪاش وڌندو وڃي ٿو. ان پرڪاش ۾ سج جهڙي تپت ڪونه آهي پر چنڊ جهڙي شيتلتا آهي. ڪنور جون اکيون پوريل آهن. اوچتو هي از غيبي آواز اچي ٿو. آواز ائين آهي ڄڻ ڪوئي سرگوشي ڪري رهيو آهي.)

آواز: ڪنور-ڪنور ....

ڪنور: (اکيون بند) سائين، غلام ڪنور لاءِ ڪوئي حڪم؟

آواز: ڪنور، توهان جي پريکيا جي گهڙي اچي وئي آهي.

ڪنور: سائين، ڪنور سڀ پريکيائون سڀ امتحان ڏيڻ لاءِ تيار آهي. ڇو ته ڪنور غلام به توهان جو، پريکيا به توهانجي ۽ پريکيا جو نتيجو به توهان جو. مونکي ڪهڙي چنتا، سائين. جڏهن ڏور توهان جي هٿ ۾....

آواز: توهان هميشه پنهنجو شرڌا ڇڏڻ جي تياري ڪري رهيا آهيو.

ڪنور: سائين هيءَ شرڌا غلام ڪنور جو هوئي ڪڏهن؟ جڏهنجو آهي تڏهنکي ڏيان ٿو سائين!

(پيڪڙيل در وٽ ٻاهر ورانڊي ۾ ريٽل شيواداريءَ جو شامل هو ڪن ڏيئي ڪمري جي گفتگو ٻڌي رهيو آهي. هن جي چهري تي عجب صاف ظاهر آهي. هن جون اکيون ڦاٽي ويون آهن. ۽ ٻاڻ ڄڻ جڙ ٿي ويو آهي.)

(ڪنيرا ڪنور کي ڪمري ۾ ڪور ڪري رهي آهي.)

آواز: ڪنور توهان هاڻي شرڌا تياڳ ڪرڻ جو ويچار لاهي ڇڏيو.

ڪنور: ڇا غلام ڪنور ان جو ڪارڻ ڄاڻي سگهي ٿو؟

آواز: هميشه تي وڏي ٻاري پيڙ پوڻ واري آهي. ڌرم جي

ٿي اهڙي ديش ۾ گهڻي ٿورائيءَ واري حالي ۾ ليکجڻ لڳا ۽ اهو سڀ فقط هزار ٻارهن سؤ سالن ۾ ٿي ويو! ٻيءَ مهاڀاري لڙائيءَ کان ڪجهه سال اڳ، ٿي سنڌ جو ماحول ڪافي بگڙجي ويو هو. فرقيپرست ملان ۽ مولوي مسلمانن جي دلين ۾ هندن جي خلاف زهر ڀري رهيا هئا. سکر جي منزل گاهه ۾ پهرين فرقيوار فساد ٿي چڪا هئا. هندن کي اسلام ۾ آڻڻ جي تحريڪ زور شور سان چالو هئي.

رهڙڪيءَ جي پرسان پرچونديءَ جو ڳوٺ آهي. پرچونديءَ جو پير هندن کي اسلام ۾ آڻڻ جي تحريڪ جو باني هو. هن جي زهريلي تقريرن سبب هندن لاءِ پنهنجي جان، مال ۽ عزت بچائڻ هڪ وڏو مشڪل مسئلو ٿي پيو.

انگريز جن کي سکر ماڻهن جي جان ۽ عدل چاهي انصاف جي مورتي سمجهيو ويندو آهي انهن جا افعال اهي ها جو هندن کي بچاءَ ڏيڻ ته در ڪنار الٽو مسلمانن کي پيا چرچون ڏيندا ها ۽ همٿائيندا ها! نتيجو اهو نڪتو جو پرچونديءَ جي پير ۽ هن جي مريدن جي ٻيگهي مچي وئي. هندو استرين ۽ ڇوڪرين سان ڇيڙڇاڙ ڪرڻ جا ڪيئين واقعا ٿيڻ لڳا. سکر ۾ پرچونديءَ جي پير جي پٽ هڪ هندو ڪنيا سان ڇيڙڇاڙ ڪئي. بروقت سکر جي غيرتمند نوجوانن هن کي مار ڏيئي سبق سيکاريو. بس، انهيءَ گهڙيءَ ٿي خلل پاريو ۽ مهڙ مچايو.

پرچونديءَ جو پير ڳاڙهو لال ٿي ويو. هن پنهنجي مريدن کي گهرائي تقرير ڪئي...... (ڪٽ)

درشيه-١٧ پرچونديءَ جي پير جي گهر جو اڱڻ (ٻاهر) رات

(ڪئميرا ڪلوز پرچونديءَ جي پير جي ڇهري تي. مڇون ڪنڊيل، چاپئين ڏاڙهي جنهن تي مهندي لڳل. اکيون لال، جن مان الا پيا نڪرن. مٿي تي اڇي رنگ جو پٽڪو جنهن جي

سگهندو. سڪڻ، سر ڏيڻ ۽ لڪڻ-اهي ئي نشانيون آهن سچي سنت جون.

سومارام: ڌن ڀاڳ آهن انهن جا جن کي سچن سنتن جا درشن ٿا ٿين. سنتن جو درشن يعني برهم جو درشن.

ڪنور: ابا، ڪلوڪال ۾ سچا سنت ملڻ ئي مشڪل آهن. اڄ دنيا ئي وڃي آهي دوزخ-باهه جو ڀڀڪو. نه رهيو آهي ڌرم، نه ڪرم ۽ نه مرم شرم. هرڪو ئي ويو آهي ڪلوڪال جو غلام.... ابا سومارام، هاڻي سمو اهڙو نه ڀاري پيو آهي جو هن سنسار مان نڀي ڏيڻ ئي چڱي آهي.

سومارام: سائين، توهان اهڙا وچن ڪيئن ٿا فرمايو؟ توهان جي ائين ڪيو ته پوءِ هي سنسار ڪنهن جي آسري هلندو؟

ڪنور: ابا، دل ڇو ٿو لاهين؟ سڀ جو رکو راکڻهار ديناناٿ ڪنهن کي ڇڏڻ وارو ڪونهي.

سومارام: پر سائين، اسان جا ته رکا راکڻهار توهان ئي آهيو. اسان ته توهان جي ئي آسري تي ٿا لڳون.

ڪنور: ابا، هٿن سان ڪاج ڪر، دل سان نام ڌياءِ، پگهر جي پورهي مون، ڪجهه بکئي جي منهن پاءِ، ٻئي سانگ رساءِ، ته خوش هوندءِ ڪانو ڇوي!

(ٻئي ڪجهه پل چپچاپ هلندا رهن ٿا.)

ڪنور: سوري جنهن سيج، مرڻ لئن مشاهدو.

(ڪئميرا ڪنور جي گنڀير چهري تي. ڪلوز-اپ.)

.... (فيڊ آئوٽ)

فيڊ-ان

درشيه-١٤

سوترڌار: سنه ٧١٢ع کان اڳ، سنڌ ۾ هڪ به مسلمان نه رهندو هو. پنهنجن گنڀير غلطين ۽ لاپرواهين جي ڪري هندو پنهنجي

مريد: آمين! آمين!

(الله اڪبر جا فلڪ شگاف نعرا. ڪئميرا مريدن جي جذبن سان ڀريل ماحول کي ڪوَر ڪري رهي آهي. پير ۽ وڏيرا مرڪي رهيا آهن.) (ڪٽ)

... ...

درشيه ـ ١٨

سوتر ڌار: پرچونديءَ جي پير ان طرح ڀڙڪائيندڙ ۽ زهريلين تقريرن ڪري سنت ڪنور رام جا خوني تيار ڪيا. ان کان سواءِ زهريلن لفظن سان ڀريل، خون جي ڌمڪيءَ جو هڪ خط به پيگت صاحب ڏانهن موڪليو ويو.

پرچونديءَ جي پير ان ديوتا کي خون ڪرائڻ ٿي چاهيو جيڪو ڪنهن جي هڻئين ڪٽئين ۾ هوندو ئي ڪونه هو. جيڪو هندن کان هزارين روپيا وٺي گهڻو ڪري مسلمانن ۾ ئي ورهائيندو هو، جنهن جي نظر ۾ ڌرم، مذهب ۽ ذات پات جو ڪوئي ڀيد ئي ڪونه هو ۽ جيڪو هميشه پاڻ کي سڀني جو ٻانهو ۽ داس ڪوٺائيندو هو. ڪنور غريبن جو يار ۽ هيڻن جو همراهه هو. هو نماڻو، نهٺو، فقيرن درويش هو. هو ابائي گهرن جو خير گهرندڙ هو. ڪنور زندگيءَ ڀر من وچن ڪرم سان هندو-مسلم- ايڪتا جو پرچار ڪيو. (ڪٽ)

درشيه ـ ١٩ رهڙڪي ۾ دربار جي ڀرسان اوطاق (اندر) ڏينهن

(ڪئميرا ڪلوز ڪنور جي ڇهري تي. ڪئميرا پُل بئڪ ڪري ٿي ۽ اسين ڏسون ٿا ته ڪنور اوطاق ۾ ويٺو آهي. اوطاق مستطيل آهي. هڪ پاسي کان ديوار تائين تلهو نهيل آهي جنهن تي فراسيون وڇايل آهن. ڪنور تلهي تي ويٺو آهي. سندس ڀرسان ڪجهه پئنچ ويٺا آهن. انهن مان ڪن کي ڌوتي ۽ ڪرتو پيل آهي ته ڪن کي قميص ۽

ڪلنگي خوب مٿي کڄيل ۽ پٽڪي جو پڇڙ پٺيان لٽڪندڙ. ڪئمرا جي پان ٽڪ ڪرڻ تي اسان ڏسون ٿا ته پرچوندي‌ءَ جو پير جنهنجي عمر پنجاهه کن سالن کان به مٿي آهي، مسند تي ويٺو آهي. هن کي بدن تي اڇي قميص ۽ اڇي وڏي سلوار پيٺي آهي. هن جي پاسي ۾ مسند تي ٻه ٽي وڏيرا به ويٺا آهن. انهن جو لباس به تقريبا ساڳيو ئي آهي پر هنن جي مٿي تي ٻڌل پٽڪي جي ڪلاهه نه جي برابر آهي. هڪ جي مٿي تي جناح ٽوپي به پيٺي آهي. ڪئمرا جي اڳيان به وڌيڪ پوئتي هٽڻ تي اسين ڏسون ٿا ته اڱڻ ۾ پٽ تي ڪيترا ئي جوان مرد مريد ويٺا آهن جيڪي سڀ هٿيارن سان آهن. ڪن جي هٿ ۾ تلوار آهي ته ڪن جي هٿ ۾ لوڙهه يا لٺ. ڪنهن ڪنهن وٽ بندوق به آهي. هنن جا چهرا خطرناڪ خونين جهڙا آهن. غليظ، گندا، ناپاڪ، خوفناڪ ۽ دهشت وارا! هو بنا سوچ جي بلڪل تتي دماغ سان خون ڪري سگهڻ جي لائق آهن.

پير: (خوفناڪ لهجي ۾) الله جا بندو....

مريد: (گڏيل آواز ۾) الله اڪبر-الله اڪبر....

پير: سڪر جي ڪافرن، توهان الله جي پيارن بندن جي پير جي پٽ سان ناقابل معافي گستاخي ڪئي آهي. هن تي هٿ هلايا آهن. تنهنڪري ان جو بدلو وٺڻو ئي آهي. خون جو جواب خون.

مريد: (هڪ آواز ۾) خون جواب خون!

خون جو بدلو خون! حق! حق!

پير: ان جو بدلو هنن جي ڪنهن پير کان وٺڻو آهي.

مريد: وٺنداسين! مور نه هٽنداسين!

پير: جيڪو هنن جي پير کي خون ڪندو تنهنکي هڪ سو حجن جو ثواب ملندو.

واءِ تهڙي ڏجي پٽ. ڏهن پاتشاهين مان پهرين پنجن پاتشاهين، گرو نانڪ کان گرو ارجن تائين ٻاڻ وٽ ڪو به هٿيار نه رکيو پر پوءِ وقت جي حالتن کي ڏسي ڇهين پاتشاهي گرو هرگوبند سنگهه ٻاڻ هٿيار ڌارڻ ڪيا. ڏهين پاتشاهي گرو گوبند سنگهه صاحب ته هٿيارن جو اُپيوگ به ڪيو ۽ مغلن سان ڇڪريون کاڌيون. ان ڪري سائين، هٿيار رکڻ ڪوئي غلط ڪم ڪونه آهي.

چوٿون پنچ: سائين هٿيار خريدڻ، سنڀالڻ ۽ رکڻ وارا بيا ٿيندا. توهان کي ڪنهن به قسم جي تڪليف ڪونه ڏني ويندي. اسان جي فقط اِها وينتي آهي ته توهان آگيا ڪريو.

(ڪنور ڪجهه دير چپ ٿو رهي پوءِ بيدليو آگيا ڏئي ٿو.)

ڪنور: چڱو اَبا، جيڪا توهان جي اِڇا...

ٻيون پنچ: سائين، توهان آگيا ڏيئي اسان جي دل جو بوجهه هلڪو ڪري ڇڏيو. هاڻي توهان جيڏانهن به ويندؤ به ٻا ٿي ڄڻا بندوقن سان توهان سان گڏ هلندا. هاڻي اسين نشچنت ٿياسين.

ڪنور: (کلندي) ۽ اسان ٻئا ڏوهه جي قيدي ٿي وياسين.

(سڀ کلن ٿا. کلڻ هلڪو ۽ فهميدو آهي)

ٽيون پنچ، سائين، جي ٻرو نه مڃيو ته هڪ عرض ڪريان...

ڪنور: چئو اَبا، غلام ڪنور ڪنهن ڳالهه جو سپني ۾ به ٻرو نه مڃيندو. اَبا، نرڀئه ٿي چئو...

ڇهون پنچ: سائين، منهنجو خيال آهي ته ڇو نه اسان پرڀرانديءَ جي پير وٽ لڳي هلون ۽ معاملو ٺيڪ ڪري اچون. توهان کي گهر آيل ڏسي ضرور پير جي دل ۾ ڦيرو اچي ويندو ۽ هو آئينده اسان سان پريم ۽ پيار جو رستو رکندو.

(ڪئميرا ڪنور جي چهري تي. هن جي منهن مان اٿين

پتلون. ڪن جي مٿي تي جريءَ لڳل گول ٽوپي پيئي آهي ته ڪن کي پٽڪا ٻڌل آهن. ڪن جو مٿو اُگهاڙو آهي. ٽلهي جي سامهون ٻچيل جڳهه تي هيٺ پٽ ۾ ڪجهه گوڏيون وڇايون پيون آهن جن تي ڪي شيوداري ويٺا آهن. شيوادارين جي بدن تي ڌوتي ۽ گنجي پيل آهي. ڪن جي ڪلهي تي انگوڇو به آهي.)

هڪ پنچ: سوامي جي، هاڻي ته مسلمانن جو من ڏاڍو وڌي ويو آهي. پرچوندڙيءَ جي پير ته حد ڪري ڇڏي آهي. خون جو خط! هي ڀڳوان! انسان ڪٿي وڃي پهتو آهي!

ٻيو پنچ: جيئن ئي اسان کي خبر پيئي ته توهان وٽ خون جي ٽمڪيءَ جو خط آيو آهي ته سڄو ضلع جون هندو پنچايتون ڪنيون ٿيون ۽ اها راءِ بيٺي ته توهان جي بچاءَ جو پورو پورو بندوبست ڪرڻ گهرجي.

ڪنور: اَبا، توهان ڇو ٿا پريشان ٿيو. رب راکو ٿيندو ته ڪوئي ڇا ڪري سگهندو.

ٽيون پنچ: سائين، سمو نازڪ آهي. توهان جي بچاءَ لاءِ هٿيار رکڻ تمام ضروري ٿي پيو آهي. توهان آگيا ڏيو ته ڪليڪٽر کان بندوق رکڻ جي منظوري وٺي ڇڏجي.

ڪنور: پيارا، هن کان اڳ بندوق ته ڇڏيو اسان لڪڻ به پاڻ وٽ ڪونه رکيو آهي. هٿيار رکڻ، بندوقون رکڻ اميرن ۽ شاهوڪارن جا شغل آهن. اسان غريب گرهستي ماڻهو بندوقون رکي ڇا ڪنداسين؟

(ڪئميرا سنت سترامداس جي پائنتي پائي روڙهارام تي. هن کي ڏاڙهي مڇون آهن ۽ مٿي تي پٽڪو ٻڌل اٿس. هو ڪنور جي پاسي ۾ ئي ويٺو آهي.)

روڙهارام: سائين، سمو ڏسي سڏانت بدلبا آهن. جهڙو هجي

ساڻن جي پنيان؟ بيلي، هاڻي اسان ٻڌيا آهيون ڇورا! هاڻي هن دنيا ۾ وڌيڪ رهڻ چڱو نه آهي.

(ڪنوَر رکجي موڪي سيٺلداس ڏانهن نهاري ٿو. سيٺلداس وائڙن وانگر ڪنوَر ڏانهن نهاري رهيو آهي.) (فيڊ آئوٽ)

فيڊ - اِن

درشيه-٢١ ميدان - آسمان (ٻاهر) ڏينهن

(ڪئميرا هڪ وڻ کي ڪوَر ڪري رهي آهي. ميڊيم شاٽ. وڻ سرسبز آهي ۽ ٽارين تي ڪبوترائي پکي ويٺا آهن. اوچتو بندوق جي ٺڪاءَ جو آواز اوورليپ ٿو ڪري. پکي اُڏامن ٿا. پکين جا آواز. اُڏامڻ جا آواز. چيخون. هلڪو هلڪو رودن. دور ڪان ٽولن جي وسل جو آواز اوورليپ ٿو ڪري. پکي اُڏامي رهيا آهن. اُڏامي رهيا آهن ۽ ماحول ۾ ماتم ڇانيو پيو آهي. بئڪ گرائونڊ ۾ موداڻي آواز ۾ ڪوي ڀلاج جو ڏوهيڙو درديلي آواز ۾ ڳايو ٿو وڃي.)

ڏوهيڙو: پکي هليا پرديس ڏي، واپس ڪين ورن،
موٽي پنهنجي ماڳ جو، وري ڇڏو ڪين ڇگن،
عمر اُنهن جــي ايتري، اڄ لکي لاهوتين،
رهيو رهندا ڪو نه ڪو، ڪين ساٿي سڏ ڪرن،
اُهي مرڻيو نا موٽن، پرديسي ڀلاج چوي!

(ڪئميرا اُڏامندڙ پکين کي ڪوَر ڪري رهي آهي)

(ڪٽ)

درشيه - ٢٢

پردي تي لکجي ٿو وڃي:

سمبت : ١٠ ڪتي ١٩٩٦

سن : ٢٥ آڪٽوبر ١٩٣٩،

وسپتوار، جروارن. (ڪٽ)

ٿو لڳي ڄڻ ڪيس خبر آهي ته اهو رستو ڪارگر نه ٿيندو. ڪنور جي منهن تي هلڪي مرڪ آهي.)

ڪنور: (جذباتي آواز ۾) ڪنور سڀ ڄاڻو آهي، پنهنجي سنگروءَ کي! ڪنور آهي ڪٿي جو هلي! ڪنور سنگروءَ جي در کان سواءِ ٻيو وڃي ئي ڪيڏانهن سگهندو؟

(پنڃ ٻيا وڏل ماڻهو سر جهڪائن ٿا)

ڪنور: مان پنهنجي سنگروءَ جي ٻانهن ڇڏي ٻئي ڪنهن جي در تي وڃڻ وارو نه آهيان. سڀ ڄهي ٻا لهي غلام ڪنور نه اول ئي مٿو پيو آهي.

بانهه جنان دي پڪڙئي سر ديجئي بانهه نه ڇوڙئي،
گر تيغ بهادر بوليا، ڌرت پڙئي ڌرم نه ڇوڙئي!

(ڪئميرا ڪنور جي مرڪندڙ چهري تي هن جون اکيون دوردور ڄڻ ڪوئي خواب ڏسي رهيون آهن.)

(ٻڌالو)

درشيه –٢٠ ڪڇو رستو (ٻاهر) ڏينهن

(ميڊيم شاٽ. ڪنور ڪچي رستي تان ڪيڏانهن وڃي رهيو آهي. مڪي سينتلداس هٿ ۾ بندوق کڻي هن جي ٻنيان ٻنيان وڏيون وڏيون ٻرانگون ڀريندو وڃي رهيو آهي. ڪنور جي رفتار به تيز آهي.

سينتلداس: (سهڪندي) سائين، ڪجهه ڌيري هلو، ڌيري هلو.

ڪنور: ابا، لڳهو شڪا لاءِ وڃي رهيا آهيان. توهان ايڏو پريشان ڇو ٿيا آهيو؟

سينتلداس: سائين، سمو ڏاڍو خراب آهي. گهڙيءَ گهڙيءَ جو خطرو ٿو گهرجي. پل جو به ڀروسو ڪونهي.

ڪنور: ابا، سچ ٿا چئو. سمو برابر ڏاڍو خراب اچي ويو آهي. ٻر ٻائي سينتل! بندوقون ڇو رن جي ٻنيان ڪڻيون آهن بسا

رهيو آهي. الائي ڇو اڄ دل پئي چاهي ته گهر جي هرهڪ پاتيءَ سان پويم سان موڪلايان...

(ان وقت ڪمري ۾ ڪنور جو پٽ پيشورام جنهنجي عمر اٽڪل ٻاويهه ڪن سال آهي داخل ٿئي ٿو. هن جي بدن تي اڇو ڪڙتو ۽ اڇي فردني پيل آهي. مٿو اُگهاڙو اٿس.)

ڪنور: ... اڄ بچا پيشو، ويجهو اچ...

(پيشورام جي ويجهو اچڻ تي ڪنور هن جي مهن ڏانهن ڪجهه دير پيار سان نهاريندو ٿو رهي، پوءِ ڪٽي! ٿو پاڪر ۾ پريس. پيشورام جي چهري تي عجب آهي ۽ ڪنور جي هڪ اک جي ڪنڊ ڪجهه آلي محسوس ڪجي ٿي.)

ڪنور: ابا پيشو، سدائين جڙيو رهندين. ڪڏهن ڪوسو واءُ نه لڳندءِ ... (پڙالو)

درشيه-٢٤ جوان ۾ ڏنڊ پونگيءَ ٻاهران رستو (ٻاهر) ڏينهن

(ڪئميرا رستي تي بيٺل هڪ ٽانگي کي ڪور ڪري رهي آهي. ميڊيم شاٽ. ڪنور ٽانگي ۾ چڙهي رهيو آهي. او چتو سدس پاءُ جاڙارام اچي ڪيس مٿو ٿو ٽيڪي. ڪنور جاڙارام کي هٿ کان پڪڙي، اُٿاري، گلي ٿو لڳائيس.)

ڪنور: پاءُ جاڙارام، گهر ۾ سڀني کان موڪلايم، هڪ تون ئي نظر ڪو نه آئين. پرماتما تو سان ٻه ملايو، واهه غلام ڪنور جا پساڳ!

(ڪنور جي اکين ۾ جل پوجي ٿو اچي. جاڙارام کي عجب لڳي رهيو آهي. ٽانگي وارو عجب مان هنن ٻن پائرن جي موڪلاڻيءَ کي ڏسي رهيو آهي.)

جاڙارام: سائين، توهان جي اکين ۾ پاڻي! اجهو ٿا وري پاڻ ۾ ملون.

ڪنور: ادا جاڙارام، ڪنهنکي ڪل ته ٻيهر ملڻ ڪب هوءِ!

درشيہ-٢٣ ڀروان ۾ ڪنوَر جي گھر جو ڪمرو (اندر) ڏينھن

(ڪئميرا ڪلوز ڪنوَر جي ھڪ شيواداريءَ جي ڇھري تي. ڏاڙھي مڇون اڇون ڇھرو اٽيو ۽ ڪردرو. مٿي تي انگوڇو لپيٽيل جنھن ۾ وري ٻه - چار مور جا کنڀ ٽنبيل. اھو مست ملنگ ڪنوَر جو شيواداري ڪنوَر سان ڳالھائي رھيو آھي.)

ملنگ: سائين، پنھنجن پريمين ۽ ششن - سنتن جي وينتي مڃو مانجھدن ڏانھن نہ وڃو. حالتون بيحد خراب آھن.

(ڪئميرا پل بئڪ ڪري ٿي تہ اسان ڏسون ٿا تہ ڪنوَر ڪمري ۾ پيل واڻ جي کٽ جي پرسان بيٺو آھي ۽ پنھنجن ڪپڙن کي تھہ ڪري ھڪ پاسي رکي رھيو آھي. ڪمرو سادو آھي، سجاوت بلڪل ڪونہ آھي. کٽ کانسواءِ ھيڏانھن ھوڏانھن ٽي چار مڄون بہ پيون آھن ۽ فرش تي فراسي بہ وڇايل آھي. مڄن تي ڪجھہ ماڻھو ويٺا آھن، فراسي خالي آھي.)

ڪنور: اَبا، ڪتيءَ جو مھنو آھي. سوامي گوبند داس ۽ سوامي ديويداس جي ورسين تي پڄڻ ڪرڻو آھي. وڃڻ ڏنو آھي. مانجھدن تہ ھر حالت ۾ وڃڻو ئي پوندو.

ھڪ ماڻھو: سائين، ھن سال نہ ويندؤ تہ ڇا ٿيندو؟ ٻئي سال ڪٽي ضرور وڃجو.

ڪنور: اَبا، جي ڏڄو تہ دنيا ۾ رھي نہ سگھبو. جڏھن ڪال سر تي سدائين سوار آھي تہ پوءِ ٻپ ڇاجو؟

ٻيو ماڻھو: سائين، جيءُ آھي تہ جھان آھي.

ڪنور: ابا، جي جان ايڏي مھانگي آھي تہ موت بہ ڪو سستو ڪونھي ۽ وري وڃڻ جو تہ ڪو ملھہ ئي ڪونھي. پراڻ جاءِ پر وڃڻ نہ جائي. پراڻن جي موہ ۾ ڦاسي موت کان ڏڪان ۽ وڃڻ ڇڏيان، غلام ڪنوَر کان اھڙو ڪڏو ڪم نہ ٿيندو...
ابا، لڳي ٿو غلام ڪنوَر تي موہ جو منتر ڪجھہ اثر ڪري

(ڪنور ڏيري ڏيري پوڄڻ ڪري رهيو آهي. هو ڪافي گنڀير آهي. اکين ۾ اُداسائي ۽ ويراني ڇانيل اٿس. ان وقت هڪ شيواداري اندر اچي ٿو.)

شيواداري: (ڪنور جي ڀرسان اچي) سائين، سڀ ٽانگا تيار بيٺا آهن.

ڪنور: (ڪوهيل آواز ۾) اَبا، اسان به تيار ويٺا آهيون.

(ڪنور جي هٿ جي ڳراهي هيٺ ڪري ٿي پوي)

چوڏون: سائين چوڪا رام...

ڪنور: (هٿ ڪڍي) بس اَبا، غلام ڪنور جو اَن جل پورو ٿيو.

(شيواداري عجب سان ڪنور ڏانهن نهاري ٿو) (ڪٽ)

درشيه-٣٦ رستو (ٻاهر)

(ميڊيم شاٽ. رستي تي ٽانگا بيٺا آهن. ڪئميرا ڪجهه وڌيڪ پوئتي هٽي ٿي ته اسين ڏسون ٿا ته ڪچي رستي تي هڪ ٻئي جي پٺيان ڏهه - ٻارنهن کن ٽانگا بيٺا آهن. ٽانگيوارا هيٺ بيٺي سوارين جو انتظار ڪري رهيا آهن.)

هڪ: اڃا گهڻي دير لڳندي؟ ٽيم به اچي پيو آهي.

ٻيو: سنت ماني کائي رهيا آهن.

ٽيون: وڏا ڀڳتاور ٻندا آهن اِهي. نه محنت نه مزوري ۽ کائڻ لاءِ لذيذ طعام!

چوٿون: ڪنور به پاڻ سان پوري فوج ٿو ڪڍي گهمي فوج.

پنجون: (ڪلڻدي) انڌن، منڊن، لنگڙن، لولن، ڪاڻن ۽ محتاجن جي فوج.

ڇهون: ڪنور جا فوجي خون نه ڪونه ٿا وهائن. اُلٽو عام ڪي سنتين راه تا ٻڌائن ۽ ڪٿا ڪيرتن ڪري من جي موج ڏين.

ستون: چوين ته ساڄي هٿ جي وڇڻ ۽ آڱر سان ڪابي اک ڪيدي ڪنور جي فوج ۾ ڀرتي ڪرائي ڇڏيان ۽.

جاڙارام: سائين، اڄ ھي توھان ڇا چئي رھيا آھيو؟
ڪنور: غلام ڪنور جي کھڙي سگھہ جو بولي! اندر مان بولي ٿو پولٺھار، سارو وس جو راڪو راڪٺھار!
(ڪنور ھٿ جوڙي آس پاس بيٺل مڙن، مائٽن، شڻن، پريمين ۽ شيواداريڻ ڪان موڪلائي ٽانگي م چڙھي ٿو. ڪيترن جي اکين م ازخود پاڻي اچي ٿو و ڇي ۽ اُھي اکيون اُگھن ٿا. ڪنور ٽانگي مان ھڪ دفعو وري سيني ڏانھن نھاريٿو ۽ ھٿ جوڙي موڪلائي ٿو).
ڪنور: (ٽانگي واري کي) ھل ابا، رھڙڪيءَ ڏانھن ھل!
(ٽانگي وارو گھوڙي کي ڇھبوڪ ھڻي ٿو. ٽانگو ھلي ٿو. ڪئميرا دور ويندڙ ٽانگي کي جاڙارام جي درشٽي ڪوڻ ڪان ڪوُر ڪري رھي آھي. ٽانگو دور ٿيندو ٿو و ڇي. دور ٿيندو ٿو و ڇي. جاڙارام ڪپڙي تڪر سان اکيون ٿو اُگھي.)
(ڪٽ)
درشيہ-٢٥ رھڙڪي م دربار جي پرسان وارو احاطو (اندر) مڇھند (فل شاٽ. ڪنور ۽ ھن سان گڏ ويندڙ ساڌ- سنت، ساٿي- سنگي ۽ پريمي شيواداري سڀ ملي مڇھند جو پوڄن ورتائي رھيا آھن. سڀ احاطي م پٽ تي ويھي پوڄن ڪري رھيا آھن. ھرھڪ جي اڳيان پاتل م رام- پيالي (مٽيءَ جو ڪٽورو) پئي آھي. پاتل جي اڳيان پاڻيءَ جو گلاس بہ رکيل آھي. ڪيترائي شيواداري ھٿن م بالٽيون ۽ ٿالھ کڻي پوڄن ڪندڙن جي پاتلن م گھوبل شيون رکندا ٿا و ڃن.)
ھڪ: ٺلڪارام- ٺلڪارام- ٺلڪارام- وٺو سائين وٺو.
سنت: بس بابا بس. پؤ ٿي ويو.
ٻيو: ڇولارام- ڇولارام-
ڏيون: پاڇي‌رام- پاڇي‌رام-

ڪنور: ابا، مان ڏيوري صاحب تي مٿو ٽيڪڻ لاءِ وڃان ٿو. مٿو ٽيڪي اجهو ٿي اچان.

هيرارام: سائين، اڃا هاڻي ته اسان سڀ ڏيوري صاحب تي مٿو ٽيڪي اچي رهيا آهيون. توهان به ته ڏيوري صاحب تي مٿو ٽيڪي آيا آهيو!

ڪنور: مون کي وري مٿو ٽيڪڻو آهي.

(ڪنور هڪ طرف وڃي ٿو وڃي. اتي ٻيٺل سڀ ماڻهو وائڙن وانگر هڪ ٻئي ڏانهن نهاري رهيا آهن. ڪئميرا ٽانگن جي ڦيٿن کي ڪَوَر ٿي ڪري. گهوڙن جي هڻڪار اوورليپ ڪري ٿي.)

دامن: (کيسي مان وڏي گول واچ ڪڍي، ڏسندي) ساڍا ٽي ته ٿي به ويا. هيءَ ريل گاڏي ته وئي.

هڪ سنت: ڪوئي ڏيوري صاحب تي وڃي ڏسي ته سائينجن دير ڇو ڪئي آهي.

داسن: مان ٿو وڃان. هونئن به سائين ڪنور رام کي وٺڻ لاءِ مان ئي مانجهندن مان آيو آهيان سو اها جوابداري به منهنجي ئي آهي.

(داسن ڏيوري صاحب ڏانهن وڃي ٿو. ڪئميرا اُتي انتظار ڪندڙ ماڻهن کي ڪَوَر ڪري ٿي.)

(ڪٽ)

درشيه ٢٧ ڏيوري صاحب (اندر) منجهند

(ڪئميرا ڪلوز ڪنور جي جهڪيل چهري تي. ڪئميرا جي پل ٻئڪ ڪرڻ تي اسين ڏسون ٿا ته ڪنور جو ڪنڌ سائين ستramداس جي ڏيوري صاحب (سماڌي) تي ڪريو پيو آهي. ڪنور ٻيا آواز جي گونگا ٻوڙها ڳاڙي رهيو آهي. منهنجي سنگروءَ جي سماڌيءَ تي! او ڇنو هو سماڌيءَ جي سر ڇمي

اڏون: هٿي گهو ٻاڻو پيچانءِ گوڏو ؟

ڇهون: اَبا، اسان ٿياسين ڄڻ - جڻن جا اهڙا نصيب ڪٿي جو ڪنور سائينءَ جي قربت ملي !

ڏيون: پلپل آهين رجب. ڪنور جي اڳيان هندو مسلم ڇاهي واٽئي ڄڻ جو ڪو ڀيد ئي ڪو نه آهي.

ٻڍو : سچ ٿو چوين اَبا! منهنجيءَ نياڻيءَ جي نڪاح ۾ ٻورن پنجن سون جي مدد ڪيائين! ڪنوَر سائينءَ جي مهر جو مينهن هر ڪنهن تي ۽ هر مذهب ۾ پيو وسندو رهندو آهي.

ذاڏون : ڪنوَر سائين نه هجي ته سڄيءَ سنڌ ۾ اسان مسڪين مومن ڪي ڪوئي پڇي به ڪو نه !

ڏهون: ڏٽي شال ڪنوَر سائينءَ کي لمبي عمر بخشيندو! اسان هيٺن جو همراه ۽ نماڻن جو آڌار شال صديون جيئندو!

(ان وقت ڪنوَر پنهنجن سنگين سائين سان گڏ ٻاهر اچي ٿو. هن جي پنيان ڪيترائي سادو، سنت، پريمي ۽ شيوادار ٻاهر اچي ڪنا ٿيا آهن. رستي تي جڻ ميلو مچي ٿو وڃي. ڪنور ڪيترن سان ئي گڏي ملي موڪلائي ٿو. سڀ خاموش آهن پر هر ڪنهن جو هردو جڻ طوفانن سان پريو پيو آهي. ماحول ۾ عجيب غمگيني آهي. ڪجهه ئي دير ۾ ڪنور سوڌو سڀ سڀ ساٿي ٽانگن ۾ سوار ٿي ٿا وڃن.)

ٽانگو وارو: هلون سائين ڏهرڪيءَ ڏانهن؟ آهي آگيا؟

هڪ ساٿي : هل بابا هل - اول ئي دير ٿي وئي آهي.

ڪنو ر : (گنڀير آواز ۾) اَبا، ترس!

(سڀ عجب مان ڪنور ڏانهن نهارن ٿا. ڪنور ٽانگي مان هيٺ لهي ٿو.)

ساٿي: سائين، ٽيم تنگ آهي. هيٺ ٿي وڃا آهن. ريل گاڏي ساڍي ٽين لڳي چلندڙ آهي توهان هاڻي ڪيڏانهن وڃي رهيا آهيو؟

زبان تي ڪونہ آندي. سوچيوسين جيڪو سائينءَ کي وڻندو سوئي ٿيندو.

ڌاراچند: سائين، توهان ڪامل سنت ۽ رندي درويش آهيو. توهان جي اِڇا ۾ پوري شڪتي آهي. توهان مُهِنءَ سان ڀلي ڪجھہ نہ چئو پر ٿيندو اُهوئي جيڪو توهان چاهيو ٿا.

(ڪئميرا سنت سترامداس جي مُرڪندڙ ۽ تيجسوي چهري تي.)

فلئش بئڪ ختم. (ڪٽ)

درشيہ-٢٩ ڏيوري صاحب (اندر) مسجهند

(ماحول درشيہ ٢٧ جهڙو. ڪنوَر جو سر سماڌيءَ تي جهڪيو پيو آهي. اکين ۾ پاڻي اٿس.

ڪئميرا سماڌيءَ جي دروازي تي. دروازو ٻاهر آواز جي ڏيوري ڏيوري ٿورو کليو ٿو ۽ داسن اندر ليئو پائي ٿو. ڪنوَر جي حالت ڏسي هن کي عجب لڳي ٿو. داسن همت رکي دروازو ڪجهہ آواز سان کولي ٿو. آواز تي ڪنوَر جي تندرا ٽٽي ٿي دروازي طرف نهاري ٿو. داسن سڄو دروازو کولي سماڌيءَ ۾ اندر اچي ٿو. ڪنوَر اگهوچي سان اکيون اُگهي ٿو.)

داسن: بابا سائين، توهان دير ڪئي سو مونکي ڏسڻ لاءِ موڪليائون. گاڏي نہ ڇٽي وئي هوندي.

ڪنور: پائي داسن! اسان کي هت ڇڏي گاڏي ڪيئن ويندي؟ تون چنتا نہ ڪر. گاڏيءَ تي هلي پهچنداسين.

داسن: (هٿ جوڙي) سائين هن پيري توهان جي نيڻن مان نير وهي رهيو آهي. ان جو ڪهڙو ڪارڻ آهي؟

ڪنور: پيارا، اڄ اسان جي پرديس ڏانهن تياري آهي. آخرين موڪلائي ڪري رهيا آهيون. سو نيڻن ۾ پاڻي جاري ٿي ويو آهي.

داسن: سائين پرديس ڪهڙو؟

۽ تو منهن مان هڪ ٻه سڏڪو نڪري ٿو وڃيس. ڪئميرا ڪنور جي آلين اکين تي چارج ڪئي ٿي وڃي. فليش بئڪ شروع) (ڪٽ)

ڏينهن — وهڙڪي دربار (اندر) — درشيه-٢٨

(فليش بئڪ. ڪئميرا ڏهن ڪن سالن جي عمر واري بالڪ ڪنور جي چهري تان ٽرڪ بئڪ ڪري ٿي. اسين ڏسون ٿا ته بالڪ ڪنور سان گڏ هن جو پتا تاراچند به آهي. پنهنجي ڪمري ۾ سنت ستراماداس غاليچي پيل سندل تي ويٺو آهي. پنهنجي ڪن طول وهاڻو پيو اٿس. هو حشمت وارو ۽ تيجسوي بهنل سنت لڳي رهيو آهي. بدن تي ڪڙتو ۽ ڌوتي پيل اٿس ۽ مٿي تي خاص قسم جي اڇي رنگ جي پڳڙي. ڏاڙهي ۽ مڇون هن جي دهشت ۽ رعب کي وڌائي رهيا آهن. اکين ۾ بيحد ڪشش اٿس.

تاراچند سوامي ستراماداس کي مٿو ٽيڪي ٿو ۽ بالڪ ڪنور کي هن جي چرڻن ۾ وهاري ٿو. ستراماداس پنهنجي پيءُ ٻنهي جي مٿي تي آسيس جو هٿ رکيٿو.)

تاراچند: سائين! هي بالڪ ڪنور توهان جو آهي. اسان جي ته فقط اکين جو نور آهي. هيءَ توهان جي امانت آهي، توهان کي ڏيون ٿا. ڪرپا ڪري پنهنجي بالڪ کي گود ۾ وٺو.

(سنت ستراماداس بالڪ ڪنور کي پنهنجي پاسي ۾ وهاريٿو. تاراچند جو چهرو ٻهڪي ٿو. ڪنور پرسن آهي. ستراماداس جي منهن تي سنتوش پوري مرڪ آهي.)

ستراماداس: هن بالڪ به دفعا اسان جي من کي موهيو آهي. پهريون دفعو جڏهن ڪوسا ڪوهر ڪارائي ۽ ٻيو دفعو ٻنهي ۾ تالي ڪري. هن بالڪ جي سڀاءَ جي نمرتا ۽ گلي جي مٺاس اسان جي هردي ۾ نيهن وڌي. تو اسان پنهنجي اڃا

ڇاھون مسافر: اسٽيشن ماسٽر صاحب، ھيءَ گاڏي اڄ وڪي ئي آھي نہ؟

ٻيون مسافر: ٻار وٽي تہ ڪونہي؟

(سڀ کلن ٿا. اسٽيشن ماسٽر بہ ھنن جي ڪل ۾ ساٿ ڏئي ٻاھر ھليو ٿو وڃي. ان وقت ڪنور ڀيھجن سائين سڳين سان گڏ اندر اچي ٿو. ھن کي ڏسڻ ئي اٿي ويٺل مسافر اُٿي ٿا بيھن ۽ ھنن مان ڪن جي منھن مان ”اڙي! سائين ڪنور!“ لفظ نڪري ٿا وڃن ۽ ھو ڪنور کي پيري پون ٿا.)

ھڪ مسافر: اسان بہ چئون تہ انگريز سرڪار بھادر جي ريل گاڏي اڄ ليٽ ڇو ٿي!

ٻيو مسافر: سائين پاڻ سفر ڪرڻ وارا ھجن ۽ گاڏي نڪري وڃي: ناممڪن.

(سڀ ھيڏانھن ھوڏانھن ويھجي ٿا وڃن. ڪنور آرام سان ھڪ ڪرسيءَ تي وھي ٿو)

داسن سائين، توھان جي شڪتي اپرمپار آھي! ريل گاڏي ۽ ان جا ھلائيندڙ سڀ توھان جي حڪم جي ڏور ۾ ٻڌل آھن.

چوٿون مسافر: گاڏي اڃا ھڪ ڪلاڪ ڪن دير سان ايندي.

پنجون مسافر: ھاڻي اڃا ماسٽر چئي ويو آھي.

(ان وقت ڏھرڪيءَ جو مشھور جيوتشي پنڊت مھراج کيمچند اندر داخل ٿئي ٿو. ڏوٽي ۽ چوغو پيل اٿس. ڪارپون ۽ وڏيون مڇون. مٿو اُگھاڙو. ٽلھي ۽ لنبي چوٽي لٽڪي رھي اٿس. ھو سڌو اچي ڪنور جي اڳيان ٿو بيھي.)

ڪنور (اُٿي ڪجھہ عجب مان) مھاراج کيمچند! توھان بہ ڪيڏانھن وڃي رھيا آھيو ڇا؟

(کيمچند جي چھري تي ملال آھي).

ڪنور: (ڳالھ بدلائي) اَبا، مانجھندن بہ اسان لاءِ پرديس آھي. دم تي ڪھڙو ڀروسو؟

(ڪئميرا ڪنور جي گنڀير ۽ رھسيہ مير چھري تي. داسن ھن ڏانھن عجيب نظرن سان نھاري ٿو.) (ڪٽ)

درشيہ - ٣٠ ڏھرڪي اسٽيشن جو ويٽنگ روم (اندر) منجھند

(ڪئميرا ڪلوز اسٽيشن ماستر جي چھري تي. ھو يونيفارم ۾ ملبوس آھي ۽ چھري تي وڏيون وڏيون رعبدار مڇون اٿس. ڏاڙھي ڪونہ اٿس. ڪئميرا پل بئڪ ڪري ٿي تہ اسين ڏسون ٿا تہ ھو ڏھرڪي اسٽيشن جي ويٽنگ روم جي دروٽ بيٺو آھي. ڪئميرا ھن جي پٺيان اسٽيشن جي ڪجھ حصي کي ڪوَر ڪري رھي آھي. سامھون واري پليٽفارم جو ڪجھ حصو ۽ ريل جا پٽا نظر اچي رھيا آھن. ڪجھ مسلمان ۽ ھندو مسافر اچ وڃ ڪري رھيا آھن. ٻہ - ٽي ڪولي بہ لنگھي ٿا وڃن. ويٽنگ روم ۾ ديوارن سان لڳل ڪجھ بئنچون پيون آھن. آس پاس ڪجھ ڪاٺ جون ڪرسيون ۽ ھڪ بہ ميز بہ پئي آھي. پنج ڇھ ماڻھو ويٺا آھن. ڪجھ سامان ٽڙيو پکڙيو پيو آھي.)

ھڪ مسافر: ماستر سائين، گاڏي ايندي بہ يا نہ؟

ٻيو مسافر: ذرا وقت تہ ڏسو.

(ڪئميرا ديوار تي ٽنگيل لڙڪيل واري گھڙيال تي. ان وقت پوڻا چار ٿيا آھن.)

اسٽيشن ماستر: صبر ڪريو، ذرا صبر ڪريو. گاڏي اجا ٻہ ڪلاڪ ڪن دير سان ايندي.

ٽيون مسافر: يعني ڪل ڪلاڪ سوا ليٽ!

چوٿون مسافر: رب جا شڪرانا مڃ تہ اڄوڪي گاڏي اچ ٿي تہ اچي.

ڪري. ٻه زبانون نانگ کي ٽيمڏيون آهن. هي شهر جي وچٿو آهي ته پلي وڃي پوءِ اسان وٽن جي بالما غرور ڪندا سين.

ٻيو ساڌ: سائين...

ڪنور: (ڪجهه سخت آواز ۾) ڪجهه به نه. جلدي ڪريو...

(سڀ ڪنڌ جهڪائي ويٽنگ روم کان ٻاهر نڪرن ٿا. ڪئميرا ڪين پنيان ڪوَر ڪري ٿي. ڪنور جو چهرو نروڪار آهي. گاڏي بيٺي آهي ۽ سڀ ان ۾ چڙهڻ جي ڪري رهيا آهن. ڪنور گاڏي ۾ چڙهي در وٽ بيهي ٿو ۽ هٿ جوڙي سڀني کان موڪلائي ٿو. گاڏيءَ جي وسل جو آواز ۽ ڇڪ ڇڪ ڇڪ ڪري گاڏيءَ جو چرڻ. آسمان ۾ ڦهلجندڙ ڪارو ڪارو دونهون.) (فيڊ آئوٽ)

فيڊ - اِن

درشيه-٣١

سوتردار: (فقط آواز، چهرو نه. ڪئميرا دنيا جي گولي تان گهمندي. فوڪس سنڌ جي اڀراضيءَ تي.)

بدنامي مشهوري آهي يا مشهوري بدنامي! يا تصور ۽ ڪلپنا وانگر اِهي لفظ طلسم جي انهن تالن جيان آهن جن کي فقط ودوان ئي کولي سگهن ٿا! اهو مان توهان تي ٿو ڇڏيان.

سنڌ کي ڪن سنتن ماتري ڪوٺيو آهي ته ڪن دکي ماتري! مان سمجهان ٿو سنڌ لاءِ موزون ۽ تز نالو ٿيندو "هڪ بدنصيب ماتري." ڪيترا نه ڏک سٺا آهن ڌرتيءَ جي هن ڏيءُ! ڪيڏا نه ڪلنڪ لڳا آهن هن ويڳس تي! اڪيچار دفعا ڪپڙا لاهي ننگو ڪيو ويو آهي هن روپوان ۽ سوسبز سندريءَ کي وچ دربار ۾! وچ بزار ۾!

سنڌ جي سؤرميءَ ڪنڪئيءَ کي ڪماتا ڪوٺيو ٿو وڃي! سنڌ جي مهارٿي جئدرٿ کي بالڪ ابيمنيوءَ جو هتيارو سڏيو

ڪنور: مهاراج! توهان ڏکي لڳي رهيا آهيو. غلام ڪنور لاءِ ڪائي آگيا؟

(ڪئميرا کيمچند جي چهري تي. هن جي اکين ۾ پاڻي آهي. ڪنور عجب مان هن ڏانهن نهاري ٿو.)

کيمچند: (هٿ جوڙي) ڀڳت صاحب، اڄ تائين مون توهان کي ڪوئي سوال ڪونه ڪيو آهي. اڄ مان توهان کان هڪ ڀيک پنڻ آيو آهيان. اُميد ته توهان منهنجي آس ضرور پوري ڪندا.

ڪنور: مهاراج، توهان کولي ٻڌايو.

کيمچند: سائين مون نماڻي پنڊت جي توهان کي ونتي آهي ته توهان ڪنيءَ جو مهڙو ڪيڏانهن به ٻاهر نه وڃو. هي سڄو مهڙو توهان مٿان گهاتڪ گرهه آهي. توهان مانجهندن ڏانهن پنهنجيءَ سنگيت جي ٽوليءَ کي پلي موڪليو پر مهرباني ڪري توهان پاڻ ٻاهر پير به نه ڪڍو. منهنجيءَ هيءَ نماڻي ونتي سوڪار ڪريو.

ڪنور: (مرڪندي) بس مهاراج! اها ڳالهه آهي جنهن توهان کي ايڏو ڏکي ڪيو آهي؟ سنگروءَ جي آگيا ۽ آشيرواد سان هن وقت تائين رهجي آئي آهي جن جن سان وچن ڪيا اٿم، پاڙيا اٿم. باقي ٿوريءَ جيوت لاءِ وچن جو اُلنگهن ڪئين ڪيو؟ مهاراج! پراڻ وڃن ته وڃن، وچن نه وڃي!

اسٽيشن ماسٽر: (اوچتو اچي) گاڏي اچي رهي آهي.

هڪ ساڌ: سائين مهاراج کيمچند جي ڳالهه مڃو. سفر رد ڪريو.

(ڪنور پاڻ اُٿي بيٺو آهي. ٻيا به اُٿي بيهن ٿا. ڪنور اڳتي وڌي ٿو)

ڪنور: اَبا، انسان پنهنجيءَ هن هڪ زبان سان وچن ڏنو آهي. پرماتما منش کي هڪ زبان ڏني آهي جنهن جيڪو چوي سو

ٿا ته ڪنور ڇيهو ڄامون ٻڌي، مٿي تي پگڙي ٻڌي، ڪڏهن ڪڏهن ڪنڊل پائي مُرڪي من موهيندڙ آواز ۾ دردناڪ سُريلي سُر ۾ آلاپ آلاپي رهيو آهي. هُن جي ڀڳت جو آنند وٺڻ لاءِ ڪيتان ڪيتان جي خلقت اچي پلٽي آهي. هزارن جي تعداد ۾ عورتون ۽ مرد وينا آهن.)

ڪنور: (نچڻ بعد ڪري) ابا، رام نام جي مهما اپار آهي. ڌن ڀاڳ آهن انهن جا جيڪي ساهه ساهه سان سمرڻ ٿا ڪن. ڇو ته گرو جن پاڻ فرمايو آهي:

رام نام جپيئا، ڪڇ نه ڪهي جم ڪال!
نانڪ تن من هوءِ سکي، انت ملي گوپال!!

ابا، سچا ساڌو آهن پارس. لوهه کي ٻه ڇهن ته سون ٿيو پوي. پر انهن ڍونگي ۽ پاکنڊي ساڌن روپي راڪسن کان بچو جيڪي گيڙوءَ رنگا ڪپڙا پائي وتن ٿا پاڻ پوڄائيندا ۽ ڌن ڪٺو ڪندا. اُهي پاکنڊي ڍونگي ماڻهو جيڪي پاڻ کي ساڌ سڏائي خدا جي خلق کي گمراهه ڪري انهن کان قيمتي پيشائون وٺن ٿا ۽ اگيان جو انڌڪار ڦهلائن ٿا سي ڌڻيءَ جي دربار ۾ ڳري سزا پوڳيندا ۽ ڪٿي به ٺڪاڻو نه ملندن.

مايا مد پوري، موهي، منجهائي، مت کسي،
سامي موهي سڀ کي، ڪپٽ ڪري ڦهري،
اهڙي ڪنهن گرمک ڪسي، پيئي خبر ڪري،
طمع تنڌ تري، چڙهيو چيتن چت تي!

(سنگيت جي ڌن تي ڪنور ڦيرايون ٿو پائي). (ڪٽ)

درشيه - ٣٣ مانجهندن جي دربار ٻاهران (ٻاهر) صبح

(ڪئميرا ڪلوز لڪشمي ديويءَ جي مورت تي. ڪئميرا جي پاٺ ڪرڻ تي اسان ڏسون ٿا ته مورت هڪ برهمڻ جي هٿ ۾ آهي ۽ هو اُها مورتي ڪنور کي ڏيکاري رهيو آهي.)

ٿو وڃي!

سنڌوءَ جي ڪناري تي ويڙهن جي رڇنا تي. پر اُها ڪيرتي لٽجي وئي! اُبوري بينا داغ - بدنام داغ!

۽ هڪڙو وڏيڪ ڪلهڪ جو ٽڪو اڃا به سنڌ جي نراڙ تي لڳو آهي. پر ان ۾ اڃا ڪجهه ڏينهن آهن. اڃا ته فقط نشانيون ئي ظاهر ٿيون آهن. هڪڙو جو قافلو دور آهي پر آسمان ۾ اُڏامندڙ ڌوڙ صاف نظر اچي رهي آهي.

فضائون هراسيل آهن. هوائن ۾ شڪ ۽ اوشواس جو زهر پرجي ويو آهي. درندن ۽ خبيثن جو زور ڪٽي ڪٽي ڪسي لوڙائي رهيو آهي. ڏڪيل، دل ڪاڏل ۽ ڏگدام هندو فقط ايشور جي آسري تي ئي هلي رهيا آهن. ڏک هٽڻ هنن جي عادت ناهي، بچاءُ ڪرڻ جي هنن ۾ همت ناهي. ڪمزور، ڪسجڙ ۽ رلڻ هنن جو نصيب بڻجي چڪو آهي ......

هي مان ڪٿي وڃي پهتس! مان ته ڪنور جي ڪٿا ٻڌائي رهيو هوس. ڪنور جي آخرين سفر جو بيان ڪوي ڀلا جراءِ سنن راتين ۾ ڪيو آهي. ڀورڻ ۽ رات بابت هو لکي ٿو:

راڳ ڀورڻ ۽ رات جو ٿيو رهڙڪي ۽ مان راهي،
لـــو ا لنگڙا پيـــگا ڪميائين انـــڌا الاهـــي
ڏکڙ دماما سارنگيون هيون سانس سدائـــي
ڪلهڪي ڪانڌي رات جـــو ريل مانجهدن آئـــي
بائي گوبند داس جي هٿي ورسي ۽ جـــي وائي
رات عمع جي جهرڪي هٿي زهريلي عائي ......

(ڪٽ)

درشيه-٣٢ مانجهندن جي دربار جو احاطو . رات

(ڪئمرا ڪلوز ڪنور جي جهرڪي تي. ڪنور ڀڳت ۽ ڄهندڪي جهومي رهيو آهي. ڪئمرا پل ٽڪ ڪري ٿي ۽ اسان ڏسون

ڪوتا: ٽين ڏسي ٽيئن راتِ جو ڪيو ساڏن پڻ سعيو،
سپا لکن جي لڳي سائين ڪنور پڻ آيو،
ساڳيا سرندا سارنگيون ڏکڙن ڏڙ لايو،
پرينم پڙهنڊيءَ پريت سان امرت ورسايو،
وڻ - ٽڻ تي تي واهه واهه ڪئي واڄٽ وڄايو،
ماڻهن ڇا مرن جي آب اکين ۾ آيو.

(ڪوتا بعد ٽي وڄي ٿي. ڪنور نچي رهيو آهي. دردِيلي ڌن وڄي رهي آهي.)

ڪوتا: چنجي چوٿينءَ راتِ جو ويا ماڻهن سان مئدان
ڇم ڇم ڪندو ڇيرُ سان سائين ڪنور ڪيو ڪليان
عرش فرش آواز ڪيو تارن ٻڌي تان
راجا راءِ ڏياچ جيئان ماڻهو ٿيا مستان
مستان ماروءَ جو وري ٻڌن ڇيو ٻڳوان ......

(ڪجهه دير مارو سر جي ڌن هلندي ٿي رهي. درشيه ۾ ماحول ڪروڻا سان ڀريل آهي. ڪيترا ماڻهو اکيون اُگهي رهيا آهن. ڪيترن جي اکين ۾ آنسون چمڪي ۽ لڙي رهيا آهن. ڪنور جون اکيون به آليون آهن)

ڪوتا: نديون وهيون نير جون جوان ٿيا بيجان
پاڻ به ديهه وديهه ٿيو جملي ڏنو جهان.

(مارو ڌن تيز مان تيز تر ٿيندي ٿي وڃي. سڏڪا صاف صاف ٻڌڻ ۾ اچڻ رهيا آهن. ڪنور نچي رهيو آهي. ڪائنات روئي رهي آهي.) (ڪٽ)

درشيه - ٣٥

سوترڌار: ڪنور مانجهندن جي دربار ۾ چار راتيون ٻڌن ڪيو ۽ خلقت کي خوشيون به ڏنيون ته آنند پريا ڳوڙها به ڏنا. سڪ سان اُتي ٻڌن سماپت ٿيو. ڪنور مانجهندن جي دربار جي

برهمڻ: ڀڳت صاحب! توهان هن لڪشمي ديوي جي پوڄا ڪريو.

(ڪنور الهدي مستيءَ ۾ اچي مرڪي ٿو.)

ڪنور: مهراج! لڪشمي ته سنتن جي چرنن جي داسي آهي. داسيءَ جو ڪم آهي سواميءَ جي شيوا ڪرڻ ۽ حڪم ۾ رهڻ. سواميءَ جو ڪم داسيءَ جي شيوا ڪرڻ ڪونه آهي.

(برهمڻ جي چهري تي عجب آهي)

ڪنور: توهان کي جيڪڏهن ڪجهه پيهجي لاءِ گهرجي ته گهري وٺو.

(ڪنور واٽ قاتل برهمڻ جي هٿ تي ڪجهه روپيا رکي اڳتي وڌي ٿو وڃي.) (ڪٽ)

دوشيه-٨٤ مانجهيدن جي دربار (اندر) رات

(ميديم شاٽ. ڀڄن هلي رهيو آهي. ساز وڄي رهيا آهن. اڪيچار ماڻهو زالون مرد ٻار ٻڍا ويٺا آهن. ڪنور جهومي رهيو آهي ۽ خلقت کي مدمست ڪري رهيو آهي. بئڪ گرائونڊ ۾ ڪوئي ڀلا ڀواءَ جي لڪيل ڪوتا دردڀلي آواز ۾ گونجي رهي آهي.

ڪوتا: ٻارو چال ٻيءَ رات جـــو نيڙو تورت تيار
چمڙ بـــڏائين ڀيڙ ۾ جامون جلو بدار
پڳڙي سهڻي پيهل کي وار ٻه گهنڊيدار
ڪرشڻ وارا ڪنن ۾ ڪنڊل ڪيمبادار
ڦٽو وڄائي سارنگي سريلي سودار
ساٿس سدورتي ڪئي طبلن جي تدوار
ڊولڪ ٿيلي راءِ ٻي جوڙي ڪئي جسار.

(ڪوتا پڙهڻ تي وڃي ٿي. ڪنور نچندو رهي ٿو. ساز دردڀلا سر ڪيندا رهن ٿا. خلقت جا ڪجهه شاٽ.)

مٽي حڪم ڪندي يار،
مٽي حڪم ڪندي يار!

١- مٽي دا گهوڙا، مٽي دا جوڙا، مٽي دا هسوار،
مٽي دا سونا، مٽي دا روپا، مٽي دا پنسرهار،
مٽي دي باغ باغيچي بنگلي، مٽي دا گلزار،
مٽي حڪم ڪريندي يار!

٢- مٽي مٽي نون ويکڻ آئي، مٽي ڪري ديدار،
مٽي هسي، مٽي روئي، مٽي ڪري سينگار،
ڪجهه ڳجهارت بلي شاه دي، لاه پڳڙي ٻهه مار،
مٽي حڪم ڪريندي يار!

(ڪئميرا ڪنور سان گڏ ڳائيندڙ هن جي شش ڀائي رامڻرام ۽ سندس اڳيان ويٺل هڪ پريميءَ کي ڪور ڪري ٿي)

پريمي: سائين منهنجي هڪ وينتي آهي.

رامڻرام ڇئو ڀائي، توکي ڇا گهرجي؟

پريمي: سائينجن کي وينتي ڪريو ته مارو راڳ ٻڌائن ۽ اسان جي رڳ رڳ تاري ڳگه ڪن.

رامڻرام: ڀائي، خوشيءَ جي موقعي تي آيا آهيون. مارو راڳ ڪيئن ڳائيندا سين؟

(ڪنور اهي لفظ ٻڌي ٿو وٺي. ڪنور جو شانت.)

ڪنور: ڀائي رامڻ! ڀلاڙيءَ ۾ هن پريميءَ جي دل به راضي ڪريون ٿا.

(ڪنور مارو ڳائڻ لاءِ تيار ٿي ٿو وڃي. پريميءَ جو چهرو ٽڙي ٿو پوي. فضا ۾ مارو ڌن ڦهلجي ٿي وڃي.)

ڪنور: (مارو راڳ ۾)

ڪبير جس مرني تي جگ ڊري ميري من آنند،
مرني تي هي پائيئي پورن پرمانند!

مهنت سوامي ڌرمداس کان موڪلائي سنگيت جي ٽوليءَ سميت دادو شهر ۾ آيو. دادو شهر ۾ ڪنور جي پڌارڻ جو مکيه سبب هو وچن پالنا. ڪنور دادوءَ جي سيٺ ميوارام کي وچن ڏنو هو سندس پٽ جي جڻيندي تي ضرور اچي پهچندو.

دادو اسٽيشن تي ڪنور جو ڀيڪيدار سواگت ٿيو. گلن جي ورکا ڪئي وئي. ڍولن دمامن ۽ بئنڊ باجن سان ڪنور کي سرگس ناهي شهر ۾ وٺي ويا. دادو شهر ته ڇڏيو پر سڄي ضلع جا ماڻهو ڪنور جو درشن ڪرڻ لاءِ سوز ڀريو آواز ٻڌڻ لاءِ اچي ڪٺا ٿيا! دادو شهر ۾ پير پائڻ جي جاءِ نه هئي!

پر... ڪنور کي خبر هئي ته هاڻي پڄڻ دا اچي پورا ٿيا آهن ۽ وقت به اچي پورو ٿيو آهي! (ڪٽ)

درشيه-٣٦ مندان (باهر) رات

(ڪئميرا ڪلوز ڪنور جي چهري تي. ڪئميرا جي پل ٻئڪ ڪرڻ تي اسان ڏسون ٿا ته هو پرگيت وجهي رهيو آهي ۽ عشام ماڻهن جا پڄڻ جو آنند وٺي رهيا آهن.)

ڪنور: مٿي حڪم ڪرندي يار!
مٿي حڪم ڪرندي يار!

بندا تون بانور نه ڪر. تون خاڪ جو پتلو آهين ۽ آخر خاڪ ۾ ملي وڃڻو آهين. جيڪي پير، پيغمبر، اوتار ۽ اوليا، ولي ۽ نبي خاڪ جي دنيا ۾ پيدا ٿيا آهن سي به آخر خاڪ سان ملي خاڪ ٿي ويا.

جيئن خاطر جڳ سڀ ويا ملوڪ مرڪ،
پير پيغمبر اوليا گورن منجهه گهري،
اتان موٽيو ڪو نه ڪو هتان ويڙا لک جهڙي،
قادر جي قدرت جي ڪير ڏٺي خبر ڪري،
لاهي پل پوري، وڃي خاڪي مليا خاڪ سان!

٢- هت ڀوڀيديس ڪين ڪي عمر!
ور لوئيءَ سان لال!
مون سان تن ماروئڙن جي! آءٌ ڪانگا...
٣- درياهه خان ماروئڙن ري هتڙي،
هيءَ هيءَ کھڙو حال!
مون سان تن ماروئڙن جي! آءٌ ڪانگا...

(ڪئميرا ڪلوز ڪنور تي. هو ڦيرون پائي رهيو آهي ۽ اکين ۾ ڳوڙها اٿس.) (فيڊ آئوٽ)

فيڊ - ان

درشيه-٣٧

سوتردار: (فقط آواز، چهرو نه. ان جي بجاءِ ڪنور ۽ هن جي ساٿين جي چرپر ۽ ڪاريه جا ڪجهه شاٽس ڏنا وڃن)

سونهاري سنڌڙيءَ جي سرتاج ڀڳت ڪنور پنهنجي جيون جو آخرين پڇن دادو شهر ۾ مارو راڳ سان سماپت ڪري سيتي ڪان موڪلايو. دادو اسٽيشن تي هزارين ماڻهو ڪنور سان موڪلائڻ آيا. هنن کي ڪهڙي خبر ته ڪنور جو اهو انتم درشن هو! گاڏي دادو ڪان ڇٽي. وات تي ڪيترائي پريمي ڪنور ڪان موڪلائي جدا جدا اسٽيشنن تي لهي ويا... لاڙڪاڻي اسٽيشن تي سائين سترامداس جو نياڻو پائو سوي ڪوشلداس ڪانئن موڪلائڻ لڳو ۽ ڪنور هن کي آگيا نه ڏني ......

(ڪٽ)

... ...

درشيه-٣٨ ريل جو گاڏو (اندر) ڏينهن

(ڪئميرا ڪلوز ڪنور جي چهري تي. ڪئميرا ڪجهه پل پٺڪ ڪري ته اسان ڏسون ٿا هو ڪوشلداس سان ڳالهائي رهيو آهي.)

اَبا، جيون ته پرو پڪار ۾ گذارجي پر مرجي به ان طرح جيئن ٻين جي ڪم اچي سگهجي. جنم ۽ مرڻ انهيءَ پراڻيءَ جو ئي سڦلو آهي.

مرڻئي تو پرديس ۾ جت ڪو ڪاهوُ ڪو نانهه،
پڙا رهي مئدان ۾ جت لاڪون جيئه ورسانهه!

(ڪنور دردیلي آواز ۾ مارو راڳ مان هڪ پڄڻ ڳائي ٿو)

ڪنور، موڪلاوڻ آئي ڏنديا، ماڻي گڏ ڪڙي!
موڪلاوڻ...

(ماڻهن جي چهرن تي عجب جون ريکائون)

ڪنور: ابا، توهان سوچيندا هوندا ته اڄ ڪنور کي ڇا ٿي ويو آهي. اسان کي خبر آهي ته هي پڄڻ ان وقت ڳائبو آهي جڏهن پراڻيءَ کي شمشان ڀوميءَ ۾ جلائبو آهي. ابا، مان ته جيئري ئي مماتيءَ ۾ آهيان. معش کي مؤت لاءِ هردم تيار رهڻ رهجي. مؤت ۾ ڪهڙو مهڻو؟ توهان دل ۾ ڪوئي وهم يا سنسو نه ڪريو. ابا، اسان پنهنجي جيئري پاڻ لاءِ هي مارو ڳائي رهيا آهيون.

(ڪنور چانيءَ تي همت رکي مارو راڳ ڳائي ٿو. هن جي اکين مان نير وهندو ٿو رهي. هزارين ماڻهن جي دل به پرجي تي اچي.)

ڪنور: آءُ ڪانگا ڪر ڳالهه مون سان تن ماروئڙن جي!
ماروئڙن جي سانگيئڙن جي!
آءُ ڪانگا ...

١- بن عمر! تنهنجون ماڙيون بنگلا،
کهه ڏريون ڪنڊ مال!
مون سان تن ماروئڙن جي! آءُ ڪانگا...

ڏني. ڀلا، ڪوڀا ڪري مونکي سکر لهڻ جي موڪل ڏيندا؟

ڪنور: اَبا، ريل گاڏي سکر پهچي ته پوءِ جيئن هوندو تيئن ڏٺو ويندو.

(ڪرشنداس عجيب نظرن سان ڪنوَر ڏانهن نهاريٿو. ڪنوَر جون اکيون بند آهن ۽ ڪن خيالن ۾ گم آهي. ريل هلندي رهي ٿي - هلندي رهي ٿي.)

(ڪٽ)

درشيه - ٣٩ رڪ اسٽيشن شام

(لانگ شاٽ. رڪ اسٽيشن جو سڄو پليٽفارم ماڻهن سان ڀريو پيو آهي. رڪ کي چار ئي پليٽفارم آهن. پٽا پار ڪرڻ لاءِ پل آهي. رڪ جنڪشن آهي ۽ هتي ڪنوَر کي گاڏي مٽائڻي آهي. ريل اچي رهي آهي. ماڻهن ۾ گوڙ ۽ چرپر وڌي ٿي وڃي. انجڻ ڇڪ ڇڪ ڪندي داخل ٿئي ٿي ۽ گاڏا ڏيري ڏيري سرڪندا اڳتي وڌندا ٿا وڃن. آخر ريل بيهي ٿي رهي.

ڪئميرا هڪ گاڏي کي ڪوَر ٿي ڪري. ڪنوَر هٿ ۾ بندوق کنيو ڏبي کان ٻاهر اچي ٿو. هن جي پٺيان ٻارام آهي جنهن سشيلا کي ڪڇ ڪلهي تي وهاريو آهي. ٻارام جي پٺيان ڪرشنداس لهيٿو. هن جي هٿ ۾ به بندوق آهي. پوءِ ڪيترائي سنگي ساٿي هيٺ لهن ٿا جن جي هٿن ۾ ۽ ڪلهن تي سامان آهي. سڀ هيٺ پليٽفارم تي اچي ٿا بيهي رهن.

ڪئميرا ٻن مسلمانن کي ڪوَر ٿي ڪري. هنن کي وڏيون وڏيون سلوارون ۽ گوڏن تائين پهچندڙ قميضون پيون آهن. مٿي تي ٻڌڪو ٻڌل اٿن. ڪلهي تي بندوق. چهرو خوفناڪ. اکيون لال. ڏاڙهي ڪاري. مڇون وٽيل. هو ڪنوَر ڏانهن اچي رهيا آهن. هو ڪنوَر جي اڳيان اچي ٿا بيهي رهن. ڪنوَر ۽

ڪنور: اسان توکي موڪل نه ڏيندا سين. تون اسان سان رهج.
ڪرشنداس: جيڪا توهان جي آگيا.
(ڪئميرا ڪجهه وڌيڪ پوئتي هٽي ٿي ۽ اسان ڏسون ٿا ته ڪنور جي پرسان سندس ننڍي نياڻي سشيلا ويٺي آهي. هوءَ ننڍڙي آهي. ڪنور هن کي کڻي ٿو گود ۾ ويهاري. آس پاس هڙون ۽ پيٽيون پيون آهن. مٿي ٽڪني سان ٻه بندوقون پيون آهن. ڪنور جي آس پاس ۽ سامهون ڪيترائي سنگي ساٿي ويٺا آهن جن ۾ بهارام به آهي. اوچتو ڪنور پنهنجي پاسي کان رکيل هڪ ڪپڙي جي ڳوٿريءَ مان ننڍڙي هڙ ڪڍي ڪرشنداس جي هٿ ۾ رکي ٿو. ڪرشنداس جي منهن تي عجب جون ريکائون اڀرون ٿيون.)
ڪرشنداس: سائين، هيءَ هڙ ورتي ڪنهن جي آهي؟ ان ۾ ڇاهي؟
ڪنور: ڀائو، هيءَ توهان جي خرچي اٿوَ.
ڪرشنداس: سائين، اڄ هيءَ ڇاجي ٿا خرچي ڏيو؟
ڪنور: ڀائو، توهان نياڻا آهيو. توهان کي هيءَ خرچي نهندي آهي. ڪرپا ڪري سويڪار ڪريو.
(ڪرشنداس جي منهن تي سوالي نشان آهي.)
ڪنور: ڀائو، منهنجي محبوب سائين ستارامداس جو نياڻو پڻ منهنجو نياڻو.
(ڪرشنداس هڙ کولي روپيا ڳڻي ٿو. سڀ سڪا آهن)
ڪرشنداس: سائين سڄا سارا سؤ روپيا!
(ڪنور ڪوئي جواب نه ڏيئي ٻالڪي سشيلا کي ٽڪڻون هڻي ٿو)
ڪرشنداس: سائين، مونکي توهان لاڙڪاڻي لهڻ جي آگيا نه

درشيه-٤٠/الف   بيٺل ريل جو ھڪ گاڏو (ٻاھر)   رات

(ميڊيم شاٽ. ڪنور ۽ ھن جا ساٿي گاڏيءَ ۾ سوار ٿي رھيا آھن.)

درشيه-٤٠/ب   گاڏو (اندر)   رات

(سڀ پنھنجو پنھنجو سامان ٺپا استان رکي پنھنجين پنھنجين جڳھين تي ويھي ٿا رھن. ڪنور اسٽيشن جي ٻئي پاسي واريءَ دريءَ جي اڳيان وڃي ٿو ويھي. دري کولي ٻاھر نھاري ٿو. ٻاھر ڪارنھن لڳي پيئي آھي. ٻئي بندوقون ڪنور جي سيٽ جي مٿان واري تختي تي رکيون پيون وڃن.)

ٻھارام: سائين، ھونئن تہ توھان سدائين اسٽيشن واري پاسي تي ويھڻ پسند ڪندا آھيو اڄ اُلٽي پاسي جھنگ طرف ڇو ويٺا آھيو؟

ڪنور: ابا، پرماتما جي اِھائي اِڇا آھي.

(ان وقت انجڻ سيٽي ھڻي ٿي ۽ گاڏي ڌيري ڌيري اڳتي وڌڻ لڳي ٿي. ٺيڪ ان وقت بندوق ڇٽڻ جو آواز ٿئي ٿو ۽ بندوق جي گولي ڪنور کي مستڪ ۾ پٺئين پاسي کان اچي ٿي لڳي. ڪنور جي مُنھن مان آخرين لفظ نڪري ٿو "رام" ۽ ھو اُتي ئي ليٽي ٿو پوي. رت ريلا ڪري وھي رھيو آھي. گاڏي ۾ ھاھاڪار مچي ٿو وڃي. ڪوئي زنجير ڇڪي ٿو ۽ گاڏي بيھي ٿي. سڀ ماڻھو اجايو ۽ نہ سمجھہ ۾ ايندڙ ڳوڙ ڪري رھيا آھن. ڪئميرا ٻنھي بندوقن کي ڪُور تي ڪري ڀيڪي تختي تي اجايو پيون آھن. ڪنور جي شرير جو خون ريلا ڪري وھي رھيو آھي. ڪنور جا ساٿي فقط ھاءِ ھاءِ ڪري ڇاتي پٽي رھيا آھن ۽ "سائين سائين" چئي ڪنور کي سڏ ڪري رھيا آھن. پوليس وارا گاڏي ۾ داخل ٿين ٿا.)

هن جا سائي سنگي هتي مسلمانن ڏانهن نهارن ٿا.)

هڪ: سائين، توهان جو نالو ڇا آهي؟

ڪنور: هن شهر جو نالو ڪنور آهي.

ٻيو: ڪٿان جا ويٺل آهيو؟

ڪنور: هي ٻدو جروان جو ويٺل آهي جو ميرپور ماٿيلي کان اٺن ميلن جي پنڌ تي آهي.

(ٻئي مسلمان هڪ ٻئي جي اکين ۾ نهاري ڪنڌ ڌوڻي ڪن ٿا)

ڪنور: ابا، توهان ڪير آهيو؟

هڪ: سائين، اسان پرديسي مسافر آهيون. گاڏيءَ مان لٿاسين. خيال ڪيوسين ته فقير صاحب جو ديدار به ڪريون ۽ دعا به پڙهون.

ٻيو: فقير سائين، دعا ڪريو ته اسان جو ڪم پورو ٿئي ۽ اسان جي فتح ٿئي.

ڪنور: اوهان پنهنجي مرشد کي سياريو ته اوهان جي ضرور فتح ٿيندي.

(هڪ شش ڏانهن نهاري)

ابا سيتل، انگورن جو پرساد ڏين.

(سيتلرام ٻنهي مسلمانن کي ٻه ٻه انگورن جا ڏئي ٿو. هو انگور وٺي کائيندا هڪ طرف هليا ٿا وڃن.)

ڪرشنداس: هلو سائين ته ٻل ٻار ڪري هلي گاڏيءَ ۾ وهون.

ڪنور: (جڻ ٻاڙ سان ڳالهائيندي) هائو ابا، هل ته ٻل ٻار ڪري گاڏيءَ ۾ هلي وهون.

(سڀ ڪنور سان گڏ اڳتي وڃن ٿا.)

(ڪٽ)

ٽپ ٽپ ڪندو هيٺين ۾ سيٽ ڏي ڪرندو ٿو رهي. گاڏي هلندي ٿي رهي ۽ خون وهندو ٿو رهي. خون هيٺين ۾ سيٽ تان وهي پٽ تي اچي ٿو ڪٺو ٿئي. سڏڪن ۽ "سائين سائين" جا آواز اوورليپ ٿا ڪن. خون جي هڪ لمبي ڪاري لڪير!

درشيہ - ۴٠/ب ريل جا پٽا (ٻاهر) رات

(ڪاريءَ ٻاٽ رات ۾ ريل اڳتي وڌندي ٿي وڃي. پنهنجي ڳاڙهي روشني دور ۽ دور ڦيرڻدي ٿي وڃي. ڌڙڌڙاهٽ. ماحول ۾ مارو سنگيت. درديلي آواز ۾ ڪي ڪوڙا ۽ سچا اُدگار اورليپ ڪن ٿا.)

آواز: هن ڪهاڻيءَ جو انت ڪڏهن ٿيڻو ئي نہ آهي. هيءَ ڪهاڻي وقت بہ وقت ٻاڻ ڪي دهرائي؛ اعلان ڪندي رهندي آهي تہ:

انسانيت کي سڀ کان وڏو خطرو،
نہ حيوان مان آهي نہ شيطان مان آهي.
بلڪ خود انسان مان آهي!

(فيڊ آئوٽ)

ٻڌارام: خون- سائين ڪنور رام جو خون. مهرباني ڪري خونين کي پڪڙيو...

ڪرشنداس: گولي هن دريءَ مان آئي. پڪڙيو- خونين کي پڪڙيو.

پوليس وارو: چپ. پهريون بيان وٺبا. اڙي قاسم، ضبط ڪر اهي ٻئي بندوقون...

هڪ شخص: (هٿ جوڙي) مهرباني ڪري خونين کي پڪڙيو. هو هن جهنگل ۾ ئي لڪيل آهن. (هٿ سان اشارو.)

پوليس وارو: خاموش. اسان کي خبر آهي ته ڇا ڪرڻو آهي. پهريون بيان ۽ بندوقن جي ضبطي. ٻيو سڀ ڪجهه پوءِ...

(ان وقت ريلوي ڊاڪٽر جيڪو مسلمان آهي اچي ٿو. هو ڪنور جي وهندڙ رت ڏانهن ڏسي ٿو ۽ زخم تي پٽي ٻڌي ٿو.)

ٻڌارام: ڊاڪٽر صاحب، سائينجن اڃا بيهوش آهن ۽ خون به وهي رهيو آهي.

ڊاڪٽر: مان ان کان وڌيڪ ٻيو ڪجهه به ڪونه ٿو ڪري سگهان. مون وٽ اهڙيون دوائون ئي ڪونه آهن. توهان وڃي سکر سول هاسپيٽل ۾ علاج ڪرايو هن جو.

هڪ شخص: اسان سڀ خرچ ڪرڻ لاءِ تيار آهيون.

(ڊاڪٽر ڪوئي جواب ڪونه ٿو ڏئي)

ڪرشنداس: ڀلا مهرباني ڪري توهان سکر تائين گڏ هلو.

ڊاڪٽر: آءِ ائم ساري!

اڪي شيوادارين ڪنور کي ٽي سيٽ تي ليٽائي ٿا. ڪنور بيهوش آهي پر بلڪل شانت آهي. چهري تي تيج اٿس. ڪجهه ٻولي ڪونه آهي. ڊاڪٽر هليو ٿو وڃي. پوليس وارا بيان وٺڻ لاءِ هڪ سيٽ والاري ويهي ٿا رهن. ٻيا سيٺي هٽڻ هلڻ شروع ٿي ڪري. ٽئينءَ سيٽ تان ڪنور جو خون

شهيد هيمون ڪالاڻي

قيد - اُن

درشيه-١

(ڪئميرا اڪيلي ڀارت جي نقشي تي. سنڌ پرانت جو ڪلوز اپ. سوتردار جو آواز گونجندو رهي ٿو؛ پر سندس چهرو نه ٿو ڏيکاريو وڃي: وچ وچ ۾ لاٺي چارج، گهوڙن جي ڊوڙ، بندوقبازي، ماڻهن جي ڀڄڻ، انقلاب زنده باد جي نعرن، ٽرنگي جهنڊن جي اوچو ڦهرائجڻ، ڦاسيءَ تي لٽڪندڙ انقلابين، ڇهوڪ سهندڙ ديش ڀڳتن، ڪال ڪوٺڙين ۾ قيد جوانن، ظالم پوليس دوارا بيعزت ٿيندڙ عورتن ۽ انسان تي ٿيندڙ جدا جدا قسمن جي تشدد جا نظارا ڏيکاريا وڃن ٿا. جوڳي جڳهه تي ڪن اتهاسڪ عمارتن جون تصويرون به پروجيڪٽ ڪيون وڃن ٿيون.)

سوتردار: (فقط آواز: چهرو نظر نه اچي)

ڀارت ورش هڪ ڏينهن ۾ انگريزن جو غلام ڪونه ٿيو هو. اٽڪل روءِ هڪ سؤ سالن جي منصوبن، شطرنجي چالن، دوکن، فريبن، ڪوڙ نيتين ۽ وشواس گهاتن ڪانپوءِ هندستان جي آسمان ۾ برطانوي جهنڊو سر اوچو ڪري لهرائي سگهيو هو. جيڪي ماڻهو ائين سمجهن ٿا ته ١٧٥٧ع ۾ پلاسيءَ جي ميدان ۾ ڀارت ورش جي آزادي کسجي ويئي هئي، اُهي غلطي ڪري رهيا آهن. جنهن ڀينڪر ۽ ورات منصوبي جي تحت ڀارتواسي برطانوي غلاميءَ جي زنجيرن ۾ جڪڙيا ويا، پلاسيءَ جي جنگ ته ان چڪرويوه جي هڪ ننڍڙي ڪڙي هئي! اهو چوڻ به غلط ٿيندو ته انگريزن فقط تلوار جي زور تي ئي ڀارت کي غلام بڻايو. پر سچائي اِها آهي ته ڀارت کي مڪاريءَ ۽ منصوبن سان ئي جيتيو ويو ۽ ضرورت پوڻ تي انگريزن ڪڏهن

خطرو ھئڻ ڪونہ! انگريزن ۾ اھي راشٽريہ ڀاونائون بہ پونجيواد جي ڪري ئي پيدا ٿيون. ان ڪري انھن جو روپ رت چوسيندڙ جوڙ جھڙو ئي رھيو. ان جو ثبوت آھي ڀارت، جنھن جو خون ڏيڍ سؤ سالن ۾ ئي برطانوي پونجيواد چوسي سڪائي ڇڏيو!... ۽ سو سبز ڀارت ڏُڪر ٿي ويو.

ڀارت ۾ برطانوي جھنڊي جو سڪو جمندي جمندي جميو پر ان سان گڏوگڏ ان جھنڊي کي اُکيڙي ڦٽي ڪرڻ لاءِ آتيون طاقتون بہ ڏينھن رات ھڪ ڪري ڪوششون ڪري رھيون ھيون.

مارچ ١٨٥٦ع تائين برطانوي حڪومت ھندستان ۾ پوري عروج تائين پھچي چڪي ھئي. پر ان وچ ۾ فتح ڪيل پرڳڻن ۾ بہ ڪيترين دفعا بغاوتون ٿي چڪيون ھيون. ڪن ھنڌ خاص ڪري چوويس پرڳڻا، نديا ۽ فريدپور ۾ تہ جڙ انگريزي راج ختم ئي ٿي ويو ھو.

سن ١٨٥٧ع ۾ جيڪا بغاوت ٿي ان کي ڪيترا ماڻھو آزاديءَ جي جنگ مڃڻ کان انڪار ٿا ڪن. انجو مکيہ سبب اھو آھي جو جيڪي دل ان انقلاب ۾ شامل ٿيا ھئا انھن جا مقصد شخصي ۽ جدا جدا ھئا. نيڪ آھي. پر اتھاس ۾ اھڙا ڪيترائي مثال آھن جن مان ثابت ٿو ٿئي تہ ڪنھن آندولن کي جاري ڪندڙ شخص جا مقصد سوارٿي ھوندي بہ، ان جا نتيجا ڪجھہ بيا ئي نڪتا آھن! شخص جا سوارٿ پوئتي ڏڪجي ٿا وڃن ۽ نوان نتيجا نڪري نروار ٿا ٿين. انقلاب جي ڪاميابيءَ مان بہ ائين ٿيڻ جي امڪان کي نظرانداز نہ ٿو ڪري سگھجي. ان ڪري ١٨٥٧ع واري انقلاب کي سامراجيواد - ورودي ڪوشش مڃڻ ئي نيڪ ٿيندو. سچ تہ اھو آھي تہ جي غدر جي نيتائن جو ھڪ ٻئي سان ڪجھہ وڌيڪ سھيوگ ۽ سھڪار رھي ھا تہ

۽ ڪٿي ڪٿي تلوار جو به استعمال ڪيو.

۽ وري ڀارت جي غلاميءَ جو سڄو ڏوهه انگريزن جي مٿي مڙهڻ به غلط ٿيندو. ڪوئي به نظام، ڪوئي به ملڪ جيستائين اندران ئي اندران ڪاٺي نه ٿو سڙي تيستائين فقط ٻاهرين ڇوٽن سان ڍهي پٽ نه ٿو اچي پوي. اندريون ڪيئون ئي خطرناڪ ٿئي ٿو. ٻاهريان ڌڪ ته بهانا ٿين ٿا. گهر ڪا ڀيدي لنڪا ڍاوي! ميون کي گهر مان ئي لڳي هئي. گهر جي ٻاهه جو ۽ اندران ئي اندران لڳل ڪاٺ جو نه ڪرني علاج آهي ۽ نه ڪوئي بچاءُ!

اورنگزيب جي حڪومت جي وقت ۾ ئي مغل سلطنت جي عمارت جو پلستر ڪئين جڳهين کان اُکڙڻ شروع ٿي ويو هو. ان وقت هر هنڌ اهڙيون طاقتون پيدا ٿي چڪيون هيون جيڪي مغليه سلطنت کي نيست نابود ڪرڻ جي طاقت ته رکن پيون پر انهن طاقتن ۾ نرماڻ ڪرڻ جي به لياقت هئي يا نه ان ۾ شڪ آهي. عمارت ڊاهڻ لاءِ ڪائي خاص لياقت يا سمجهداري نه گهرجي پر نونرماڻ ڪرڻ سولو ناهي.

سچ پڇو وچ ته اُنهن طاقتن کي موقعو ئي ڪو نه مليو. وچ ۾ ئي ٽپڪي پئي برطانيه جي طاقت! ادهوگ جي ميدان ۾ ان وقت برطانيه سڀني ملڪن کان اڳتي هئي. دنيا جو ڪوئي به ملڪ ان وقت جي برطانيه جي ادهوگ شڪتيءَ جي برابري نه ٿي ڪري سگهيو. برطانيه سرڪار وٽ ترقي يافته هٿيار هئا ۽ وڪاس ڪيل پونجيواد جو سنگٺن هو جنهن جي مقابلي ۾ هندستاني ڪٽ لڳل هٿيار ۽ سامنتوادي سنگٺن ڪڏهن ٽڪڻ ۾ ئي ڪو نه هئا. سڀ کان وڏي ڳالهه ته انگريزن جي دلين ۾ نئين راشٽريه ڀاوناڻ جو اُديه ۽ وڪاس ٿي چڪو هو ۽ انهن ڀاوناڻ جي سامهون ننڍڙ ۽ ڪٽو ٿي وڃڻ جو مسئلو يا

خوشيون ملهائيندڙ ماڻهن سان ڀري پئي آهي. خوشين جا آواز، ٺهڪ ۽ ڦٽاڪن جي ٺڪاٺڪ اوورليپ ڪري رهيا آهن. ماڻهو اڳتي وڌندا ٿا وڃن. ڪي ٽوليون جهومي رهيون آهن ۽ ڪي نچي رهيون آهن. سڙڪ جي ٻنهي پاسن کان دوڪان آهن جيڪي خوب سينگاريا ويا آهن. ماڻهو دوڪانن جي ڀرسان بهي سرگس ڏسي رهيا آهن. دوڪانن جي مٿان عمارتون آهن ۽ ڪڙڪين مان عورتون، مرد ۽ ٻار ليئا پائي تماشو ڏسي رهيا آهن.

ڪلوز شاٽ. ٻه انگريز آفيسر فوجي وردين ۾ نظر اچن ٿا. هو جهومي رهيا آهن. تمام ڏاڍو خوش آهن. ڪئميرا ڪين ڇاتيءَ تائين ڪوَر ڪري ٿي. ٻئي هلي به رهيا آهن ۽ ڳالهيون به ڪري رهيا آهن. انهن مان هڪ مسٽر رئيڊ آهي ۽ ٻيو ليفٽيننٽ اِئرسٽ.

رئيڊ: مسٽر اِئرسٽ، واٽ اي شو آف سمسارٽي اينڊ فيٿفلنيس!

اِئرسٽ: نات اي شو مسٽر رئيڊ، اي پروف - اي سالڊ پروف، آئن ان - شيڪيبل ايويڊنس!

رئيڊ: فرام گئيٽ ڪئنڊ اپ ٽو دس پئائنٽ هر جڳا خوشي خوشي، آنند آنند.

اِئرسٽ: فورٽي اِئرس اگو، غدر ٿيو. اسان ان کي دٻايو ڪچليو. ٿدي وي آر ان ڪمانڊنگ پوزيشن.

رئيڊ: نات اي سنگل سول ٽه چئلينج دي المائيٽي برٽش گورنمينٽ! وي آر آن دَ ٽاپ آف دي ورلڊ.

اِئرسٽ: ورلڊ ان آور پاڪيٽ.

(ٻئي آفيسر نشي ۾ جهومندا جهومندا فوڪس کان ٻاهر نڪري ٿا وڃن. ڪئميرا هڪ سوڊا واٽر جي دوڪان جي ڀرسان بيٺل ٻن شرابين کي ڪوَر ڪري ٿي. هڪ شرابيءَ جي

شايد انگريز ڀارت تي سؤ سال راڄ نہ ڪن ها.

سن ١٨٥٧ع واري بلوي کي جهڙي نرديتا ۽ حيوانيت سان دٻايو ويو ان جي سامهون چينواسين تي ڪيل جاپانين ۽ روس تي ڪيل جرمنن جا اتياچار ۽ ظلم بلڪل ڦڪا ٿا لڳن! اڳتي هلي انگريزن جي شطرنجي نيتين جو ڦل اهو نڪتو جو ڀارت جي رياستن جي حاڪمن ۽ برطانوي سلطنتشاهيءَ ۾ دوستي ٿي وئي! اها هڪ عجيب ڳالهه ٿي!

بلوو برابر دٻجي ويو. پر ڀارتواسي ڪونہ دٻيا! ظلمن ۽ اتياچارن ڀارتواسين کي ٻٽائي ڇڏيو! اول هو پنهنجن نندڙن سوارٿن، فرقن، مذهبن ۽ وڏ ۾ وڏ پرانتن کي سامهون رکي سوچيندا هئا. پر هاڻي هو ڪنهن حد تائين اکل ڀارتيہ نظريي سان سوچڻ لڳا! سڄي ڀارت جو هڪ ئي دشمن ٿي پيو: انگريز! اتان ئي ان جذبي جي شروعات ٿئي ٿي جنهنڪري اڄ اسان ڀارتيتا يا ديش ڀڳتي چئون ٿا!

ديش ڀڳتيءَ جي لهر پرانت پرانت ۾ لهرائڻ لڳي! سر سان ڪفن ٻڌي ۽ سر تريءَ تي کڻي نؤجوان آزاديءَ جي مهايگيہ ۾ پراڻن جي آهوتي ڏيڻ لاءِ بيقرار رهڻ لڳا.

٢٢ جون تي پٽي شهر ۾ جيڪا گهٽنا ٿي اُن انگريزن جي آتم- وشواس کي ڌوڏي ڇڏيو ۽ سڄي راڄ ۾ کلبلي مچي وئي...

(ڪٽ)

درشيہ-٢ پٽي جي سڙڪ (ٻاهر) رات

ڪئمبرا آسمان کي ڪور ڪري رهي آهي. رنگ رنگين ۽ جدا جدا قسمن جون آتشبازيون آسمان کي روشن ڪري رهيون آهن. عجيب عجيب قسم جا ٻڙڪن آسمان ۾ ٿين ۽ ڌڻن ٿا. ڦٽاڪن ۽ آتشبازين جي اُڏامڻ جا آواز ماحول کي ڏياريءَ جهڙي رونق بخشي رهيا آهن. فل شاٽ. سڄي سڙڪ

پيل شيءِ کي ٽپٽپائي ٿو.

ڪئميرا ٻهي انگريزن کي ڪوَر ڪري رهي آهي. هو ڪلڊا ڪلڊا اڳتي وڌندا ٿا وڃن. آتشبازيءَ جي چٽڻ جو آواز. او چتو ٻن گولين چٽڻ جا آواز اوورلئپ ڪن ٿا ۽ آتشبازيءَ جي ڌماڪن جي وچ ۾ اسان ڏسون ٿا ته گوليون ٻهي انگريزن کي نيڪ دل وٽ لڳيون آهن ۽ هنن جو فوجي لباس رت سان رڱجي ويو آهي. ٻئي ڪجهه پل هڪ ٻئي جو سهارو وٺڻ جي ڪوشش ڪن ٿا ۽ پوءِ اُتي جو اُتي ئي سرگس جي وچ ۾ هيٺ زمين تي ڪري ٿا پون. او چتو سرگس رڪجي ٿي وڃي. نه سمجهه ۾ ايندڙ گوڙ چالو ٿي وڃي. ڦٽاڪن جي ٺڪ ٺڪ جاري آهي. ڪجهه ماڻهو هيٺ جهڪي انگريزن کي سهارو ڏيڻ جي ڪوشش ڪن ٿا. پر لڳيتو هو اتي جو اتي مري چڪا آهن.

ڪجهه ماڻهو: خون خون... پڪڙيو... پڪڙيو... بدمعاش جاني نه پائي...

(ڪلوز شاٽ. ڀڄندڙ ماڻهن جا قدم. ڊڪندڙ پوليس وارن جا قدم.) (ڪٽ)

ڏسيءَ-٣ سڙڪ (ٻاهر) رات

(ميڊيم شاٽ. اونداهيءَ رات ۾ دامودر چاپيڪر سنسان ۽ ويران رستن تان ڊڪندو ٿو وڃي. ڪئميرا هن جي پٺيءَ کي ڪوَر ڪري رهي آهي. چاپيڪر جو چهرو نظر ڪونه ٿو اچي. ڪئميرا هن کي فالو ٿي ڪري.

چاپيڪر جو ڊڪڻ جاري آهي ۽ ان سان گڏوگڏ سوتردار جو آواز اوورلئپ ڪري ٿو. سوتردار جو چهرو نظر ڪونه ٿو اچي.)

سوتردار: ڏاڍي آنند سان انگريز سرڪار ۽ اُن جي پٺ-لڳن

هٿ ۾ بوتل آهي جنهن مان هو ڪجهه شراب پنهنجي گلاس ۾ ڪجهه پنهنجي ساٿيءَ جي گلاس ۾ وجهي ٿو. هن جو ساٿي دوڪاندار ڏي ڪي اشارو ٿو ڪري ۽ دوڪاندار سوڊا جي هڪ بوتل کولي هنن کي ڏئي ٿو. بوتل گوليءَ واري آهي. اهو شخص سوڊا پنهنجي ۽ پنهنجي ساٿي شرابيءَ جي گلاس ۾ وجهي ٿو. ٻئي ڪنڌ کان بينا آهن. سوگس رستي تان وڃي رهي آهي.)

هڪ: ڪنهن گوري صاحب جي ميم صاحب سان جڳلبندي ٿي آهي ڇا؟

ٻيو: ڍڪ پر ته ڪجهه سمجهه ۾ اچيئي.

(ٻئي شراب جا ڪجهه ڍڪ پين ٿا)

هڪ: ٻڌاءِ - سمجهه تان ڪٽ لهي وئي.

ٻيو: اڄ اسان جي مهاراڻي وڪٽوريا کي گاديءَ تي - هڪ - گاديءَ تي ويٺي پورا سٺ سال ٿيا سڻيو ن... ڏينهن...

هڪ: (کلندي) سٺ ڏينهن ۽ اٺهٺ راتيون! يار، راجائون ته سال ملهائيندا آهن.

ٻيو: بيوقوف، مهاراڻيون ڏينهن ملهائينديون آهن...

هڪ: (ڪنڌ ڌوڻيندي) مهاراڻين جا ڏينهن ملهائي پوءِ سا ۽ راتيون - هون؟

(ڪلوز شاٽ. دامودر چاپيڪر جي چهري تي تناءُ آهي. هو خبرداريءَ سان ڏيري اڳتي وڌي رهيو آهي. رستو ماڻهن سان پريو پيو آهي. چاپيڪر هڪ طرف گهوري نهاري ٿو. اسان هنجي نظر جي نقطي کان ڏسون ٿا ته ٻئي انگريز آفيسر جهومندا اڳتي وڌندا پيا وڃن. چاپيڪر ڪجهه تيز قدم کڻي آفيسرن کان اڳتي وڌي ٿو وڃي. رستي جي هڪ پاسي هڪ سهڙي گهٽي آهي. چاپيڪر مڙي ان گهٽيءَ جي منهن وٽ بيهي ٿو رهي ۽ جهڪيٽ جي اندرئين کيسي ۾

مسٽر رئنڊ ۽ ليفٽيننٽ ائورسٽ جو خون پوري هوش حواس ۾ جاڳي ٻجهي ڪيو آهي. فقط ايترو ئي نه، مان اهو به سويڪار ٿو ڪريان ته اهو مان ئي آهيان جنهن ممبئيءَ ۾ مهاراڻي وڪٽوريا جي پتلي جي چهري تي ڏامر مليو هو. ڪورٽ اهو ضرور ڄاڻڻ چاهيندي ته مون ائين ڇو ڪيو. ان جو سبب اهو آهي ته جيئن ڀارتواسين جي دل ۾ اُتساهه جي لهر پيدا ٿئي ۽ اسان جا ڀائر فخر سان ودروهه جو تلڪ مستڪ تي لڳائن.

(ڪلوز شاٽ: ڪئميرا جج کي پيٽ تائين ڪَوَر ڪري رهي آهي. ڪجهه حصو ميز جو به نظر اچي ٿو. جج لڳاتار جوش ۾ ڪجهه ڳالهائي رهيو آهي پر ٽڪي سنگيت ۾ هن جو آواز ٻڌي ٿو وڃي. سوترڌار جو آواز اچي ٿو. جج ڳالهائيندو رهي ٿو يعني هن جو مٿهن هلندو رهي ٿو.

سوترڌار: (فقط آواز. چهرو نه. ڪئميرا جج جي چهري تي) برطانيه حڪومت تي پهريون ڌڪ ڏامودر چاپيڪر هنيو. پوءِ ته جيڪو ڌڪن ۽ ٺوڪرن جو سلسلو جاري ٿيو ان جو ڪوئي حساب ئي ڪونه آهي.

هر پرانت هر پرڳڻي ۾ انقلابين ٽوليون ناهڻ شروع ڪيون. الهندي ڀارت، مهاراشٽر، راجستان، پنجاب ۽ بنگال جي ڪرانتيڪارين انگريزي حڪومت تي چوٽون مٿان چوٽون هنيون. ڏيري ڏيري ڀارت جي آزاديءَ جي لهر هندستان جون حدون لتاڙي ٻين ملڪن تائين به وڃي پهتي.

برٽش سامراجيواد جي ظلم ۽ حيوانيت جي اُها چڪي جيڪا بلوي جي ڏينهن کان پوءِ واري عرصي کان وٺي جڙ ته بيڪار پئي هئي اها پوري جوش و خروش سان حرڪت ۾ اچي وئي.

جا ڏينهن گذري رهيا هئا. چوڌاري بهار ئي بهار هئي. انگريز سرڪار جي خلاف ڪوئي چون ڪرڻ وارو به ڪو نه هو. ائين لڳي رهيو هو ڄڻ سک جا اهي ڏينهن ڪڏهن ختم ئي ڪو نه ٿيندا. يعني ڀارتواسي صدين تائين غلاميءَ جي زنجيرن کي سونا ڳهڻا سمجهي جسم تي پائي خوشين ۾ نچندا جهومندا رهندا.

او ڇتو هي ڇا ٿي ويو؟ رنگ ۾ ڀنگ ڪٿان اچي وڌو؟ ڪجهه به هجي، پر نشانو جو بلڪل پڪو آهي. مسٽر رئنڊ ۽ ليفٽيننٽ آئرسٽ اتي جو اتي ئي ختم ٿي ويا! واه! ڪير آهي اهو جديد زماني جو ارجن؟

(چاڦيڪر اونده ۾ غائب ٿي ٿو وڃي)

سوترڌار: (فقط آواز، چهرو نه. ڪئميرا اونده کي ڪَوَر ڪري ٿي) جديد زماني جو ارجن ڏاڍي مشڪل سان پڪڙبو. ان نوجوان جو نالو هو دامودر چاڦيڪر. دامودر چاڦيڪر اهو نوجوان هو جنهن سنه ١٨٥٧ع واري بلوي کان پوءِ برطانوي سلطنتشاهيءَ جي ڇاتيءَ تي پهرين گولي هلائي هئي! هڪ به نه، ٻه گولين ۽ ٻئي ڪامياب!

برطانيه سرڪار جو غصو ستين آسمان تي وڃي پهتو. حڪم ٿيو - ڳولي ڪڍيو ان بدمعاش کي! انگريز سرڪار وٽ اهڙن بدمعاشن کي پڪڙڻ لاءِ هڪ شاهي چڪي هئي ان جو نالو هو: پوليس نيا پاليس! ڏسڻ ۾ پولي پالي ۽ معصوم پر اندرخاني ظلم ۽ بي انصافيءَ جي زنده تصوير! (ڪٽ)

ڊرشيه-٤ ڪورٽ (اندر) ڏينهن

اڪلوز شاٽ. ڪئميرا دامودر چاڦيڪر کي جيله تائين ڪَوَر ڪري رهي آهي. هو ڪورٽ جي ڪٽهڙي ۾ بيٺو آهي ۽ بهادرانا انداز ۾ بيان ڏيئي رهيو آهي.

چاڦيڪر: هائو، مان پوريءَ عدالت ۾ قبول ٿو ڪريان ته مون

صفحي ۾ ڪيترين ئي نواڙ سان واڻيل وڏن پاون واريون کٽون پيون آهن. آس پاس ڪجهه موڙا ۽ لوهه جون ڪرسيون به رکيل آهن. ٻه - چار مچيون به پيون آهن. مرد، عورتون ۽ ٻار وينا آهن. سڀ هندو آهن. وچ ۾ جڳهه ڇڏيل آهي ۽ اُتي ڪدڙا نچي ڳائي رهيا آهن. ٻالڪ هيمون هڪڙي ڪدڙي جي هنج ۾ آهي ۽ هيمونءَ جي ماءُ صفحي جي هڪ ڪنڊ کان ٻيل ڪاٺ جي شاهي پلنگ تي ليٽي پئي آهي. هن جي چهري تي ماتاپڻي جي گؤرو جي چمڪ ۽ مهڪ آهي. هيمونءَ جو پتا پيسومل پنهنجيءَ زال جيني ٻائيءَ جي پلنگ جي پرسان پنهنجن ڪن مٽن مائٽن ۽ يارن دوستن سان ويٺو آهي. چوگرد خوشيءَ جو ماحول آهي.)

ڪدڙو: لال وڏايو ڪڪو پلي ڪري جائو
ڪورس: لال وڏايو ڪڪو پلي ڪري جائو
ڪدڙو: پلي ڪري جائو هيمون پلي ڪري جائو
ڪورس: پلي ڪري جائو هيمون پلي ڪري جائو
لال وڏايو ڪڪو پلي ڪري جائو.

(ڪدڙا موج مستيءَ ۾ نچندا رهن ٿا. هيمون هڪ ڪدڙي جي هنج ۾ جهولي رهيو آهي. ڪجهه ماڻهو ٻار تان گهورون گهوري ڪدڙن کي ڏين ٿا. اوچتو هڪ ماڻهو صفحي جي ٻاهرئين در کان اندر اچي پيسومل جي ڪن ۾ ڪجهه چوي ٿو. پيسومل تڪڙو تڪڙو ان ماڻهوءَ سان گڏ ٻاهر وڃي ٿو. جشن چالو آهي پر ڪجهه ماڻهو عجب ڀريل نظرن سان پيسومل کي ٻاهر ويندو ڏسن ٿا.)
(ڪٽ)

درشيه-٦ پيسومل جي گهر جي اڱڻ جي ڪنڊ (اندر) ڏينهن

(ڪئميرا اڱڻ ۾ پيل چئن وڏن مٽڪن تي. ڪئميرا جي پل بئڪ ڪرڻ تي اسان ڏسون ٿا ته اُهي مٽڪا ڪاٺ جي هڪ گهڙاميچيءَ تي رکيل آهن ۽ پاسي ۾ گلاس پيا آهن. هڪ

(ڦاسيءَ تي لٽڪيل نوجوان. ڇوڪرن سان ڪٽيا ويندڙ انقلابي. پيرن مٿان ڊوڙايل گهوڙا. بندوقن ۽ توپن سان اُڏايا ويندڙ ماڻهو. لاٺي چارج. جليانوالا باغ جو ڪوس. زمين تي پيل لاوارث لاش. دٻ ۾ هيڏانهن هوڏانهن پناهه لاءِ ڊڪندڙ عورتون ۽ ٻار ۽ ٻيا. وغيره.)

سوترڌار: (فقط آواز. ڪئميرا انقلابين تي ٿيندڙ ظلم ڪوَر ڪري ٿي.)

شهيدن جي اتهاس ۾ ڀارت جي انڪل روءِ هر پرانت جي انقلابين جو ذڪر آهي. پر الائي ڇو سنڌ جي سپوتن ڪي جن آزاديءَ جي ڀگيه ۾ پراڻن جي آهوتي ڏني، نظرانداز ڪيو ويو آهي.

ڀارت ماتا جي مستڪ تي جيڪو آزاديءَ جو مٽڪ ڀڪي رهيو آهي ان ۾ ڪجهه نگينا سنڌ پرانت جا به آهن... ۽ انهن سڀني نگينن ۾ جيڪو سڀ کان وڌيڪ چمڪي دمڪي رهيو آهي اهو آهي سنڌ جو گورو ۽ عمر جي حساب سان ڀارت ماتا جو ننڍي ۾ ننڍو لاڪيٽو لال شهيد هيمون ڪالاڻي...

(پردي تي سنڌ جي نقشي ۾ هيمون ڪالاڻيءَ جي تصوير پروجيڪٽ ڪئي ٿي وڃي.)

(فيڊ آئوٽ)

فيڊ - اِن

درشيه-٥ بيسومل ڪالاڻيءَ جي گهر جو صحن (اندر) ڏينهن

(ڪئميرا ڪلوز هڪ ڊولڪ تي. ڪوئي ڊولڪ وڄائي رهيو آهي ۽ لاڏو ڳائي رهيو آهي. ڪئميرا پل بئڪ ڪري ٿي ۽ اسان ڏسون ٿا ته هڪ ڪنڊڙو ڊولڪ تي لولي ڳائي رهيو آهي ۽ ٻيا ڪنڊڙا هن کي سر ونائي رهيا آهن. سکر جي شهر ۾ بيسومل ڪالاڻيءَ جي گهر جو وڏو صحن ماڻهن سان ڀريو پيو آهي.

درشيه -٧ سڪو ۾ ڪليڪٽر جي بنگلي جو ڊرائينگ روم (اندر) ڏيکھن

(ڪئميرا ڪلوز جارج پنجين جي وڏي تصوير تي. ان تصوير ۾ جارج پنجون شهنشاهي لباس ۾ ڪمر تائين نظر اچي رهيو آهي. تصوير جي هيٺان لکيل آهي:

George V King Emperor.

ڪئميرا هيٺيرو ٿي ڪري پل بئڪ ڪري ٿي ۽ اسان ڏسون ٿا ته ديوار تي جارج پنجين جي تصوير کان سواء ڪجهه نظارن ۽ پکين پسن جون تصويرون به لڳل آهن. ڪليڪٽر جو ڊرائينگ روم ڪافي وڏو ۽ گول آهي جنهن ۾ ٻه در آهن: هڪ ٻاهر لان ۾ کلي ٿو ۽ ٻيو اندر گهر ۾. چوگرد ڪافي دريون به آهن. درن ۽ درين تي وڏا ۽ موٽا پردا لٽڪي رهيا آهن. ڇت مان ٻه جهاڙ فانوس لٽڪي رهيا آهن. ڊرائينگ روم جي ديوارن سان لڳل گولائيءَ ۾ صوفا پيا آهن. ڪمري جي وچ ۾ هڪ گول ميز به پئي آهي جنهن جي آس پاس اٺ صوفا ڪرسيون پيون آهن. صوفي تي ڪليڪٽر صاحب ويٺو آهي ۽ هن جي پاسي ۾ پيسومل ويٺو آهي. ڪليڪٽر ٿري پيس فل سوٽ ۾ ملبوس آهي ۽ پيسومل کي به سوٽ ۽ ڪوٽ پيل آهي. سڄي روم جي فرش تي قيمتي ايراني غاليچو وڇايل آهي جنهن تي خوبصورت چٽ ۽ نقش چٽيل آهن. ٻئي ڳالهائي رهيا آهن.)

ڪليڪٽر: فرسٽ آف آل مسٽر پيسومل، ائڪسيپٽ ماء هارٽي ڪانگريچوليشنس...

(پيسومل ڪليڪٽر ڏانهن نهاري ٿو)

ڪليڪٽر: ... سانگهڙ ۾ هڪ مظبوط جيل ٺاهڻ جو ٺيڪو توهان کي ڏنو ويو آهي.

پيسومل: (خوشيءَ گاڏر عجب مان) سر، سر، نو سر...

لوڏي پٽ سان لڳڪي رهي آهي. ڀيسومل هڪ ماڻهوءَ سان
گڏ اتي اچي بيهي ٿو.)

ڀيسومل: هاڻي ڇو چاتو ڇورڻ چاهين؟

ماڻهو: ٺيڪيدار صاحب، ٻيو سڀ سڪ ۾ ڪليڪٽر صاحب
توهان کي ياد ڪيو آهي.

ڀيسومل: (ڪجھ عجب مان) ڪليڪٽر صاحب! ڇو؟

ماڻهو: سائين، مونکي جيڪو نياپو مليو آهي سو توهانکي ڏئي-
هن بعدي کي ٻي ڪائي خبر ڪونه آهي.

ڀيسومل: ڪليڪٽر صاحب جڏهن وقت توکي نياپو ڏنو ته
موڊ ڪهڙو هوس؟

ماڻهو: سائين، موڊ نياپي ڏيڻ جو هوس.

(ڀيسومل شوڪي ان ماڻهوءَ ڏانهن نهاري ٿو. هو ڪجھ
سمجهي وڃي ٿو)

ماڻهو: ٺيڪيدار صاحب، توهان پاڻ خود وڏي عقل ۽ علم
وارا آهيو. سڄي عمر وڏن وڏن عملدارن ۽ رئيسن سان اُٿيا
ويٺا آهيو. انهن جي نس نس کي توهان سڃاڻو. ڀلا وڏن
ماڻهن جي موڊ جو به ڪو ڀروسو؟ پل ۾ تولو پل ۾ ماسو.

(ڀيسومل ڪجھ گهري سوچ ۾ آهي. لاڏي جو جهڪو آواز
اوورليپ ڪري رهيو آهي)

ڀيسومل: ٻي ته ڪائي ڳالھ ڪونهي پر گهر ۾ خوشيءَ جو
موقعو آهي- ڪٿي ڪليڪٽر صاحب ڪائي اهڙي ڳالھ نه
ڇوڙي...

ماڻهو: (ڀيسومل کي آٿت ڏيندي) ٺيڪيدار صاحب، ڏاڍيءَ
چاهيو ته اُتان خوشيءَ جي هڪ ٻي خبر ڪڻي ايندؤ...

ڀيسومل: (خوش ٿيندي) سچ ٿو چوين؟

(هو ماڻهو مرڪي اکيون بند ڪري هاڪار ۾ ڪنڌ لوڏي
ٿو.) (ڪٽ)

لو ائنڊ هائو ٽ اينجواءِ لائيف...

پيسومل: پر هاڻي آزاديءَ جي ڪجهه هوا هلڻي به لڳڻ شروع ٿي آهي.

ڪليڪٽر: ناميدل! نالي ماتر!... توهان سنڌي نصيب وارا آهيو.

پيسومل: هائو سر؟

ڪليڪٽر: سنڌ ۾ ڪڏهن به جليانوالا باغ نه ٿيندو. ڪڏهن به وڏا قتلام ڪو نه ٿيندا. وڏا انقلاب ڪو نه ايندا. ڇو ته توهان سنڌي شانتي-پريه آهيو. پرُ لو پيس. توهان ٻمن ۽ بندوقن کان وڌيڪ ٻوهم ۽ انالحق تي سوچيندا آهيو. توهان کي شانتي کپي. راڄ ڪير به ڪري، توهان جو ان سان مطلب ڪو نه آهي.

پيسومل: سر، آخر به اسين بزنس مين آهيون.

ڪليڪٽر: يس. ڪريڪٽ. بزنس مئن کي هميشه راڄ جو سهڪار ۽ ماحول ۾ شانتي گهرجي. بزنس ۽ ڪرانتي، ٻنهي ۾ ميل ٿيڻو ئي ناهي- نيور...

(ٻئي چانهه پي ختم ڪن ٿا.)

ڪليڪٽر: هي گانڌي به عجيب جيوڙو آهي- عجيب فني فقير آهي. پهرين مهاڀاري لڙائيءَ ۾ ١٩١٤ کان ١٨ تائين اسان انگريزن جو طرفدار رهيو. نه صرف طرفدار هو پر وڏو مددگار به هو. جنگ ۾ شريڪ ٿيڻ لاءِ هو رنگروٽ ڀرتي ڪندو هو... پوءِ الائي ڇا ٿيس. دماغ ڦري ويس. ٻه سال مس گذريا ته وٺي اسهڪار آندولن شروع ڪيائين. اسڪول بند. ڪاليج بند. ڪورٽون بند. آفيسون بند. نانسينس.

پيسومل: سر، گانڌيءَ کي اميد هئي ته جنگ جي ختم ٿيڻ تي انگريز سرڪار ڀارت ڇڏي ويندي ۽ اسان کي آزادي ملندي..

(ڪليڪٽر وڏو ٽهڪ ڏئي ٿو)

پيسومل: پر موٽ ۾ مليو رولٽ ائڪٽ جو مو چڙو...

ڪليڪٽر: (مرڪندي) يس سر، يس سر- نيڪو، پڪو ٻڌنو جيل ناهڻ جو نيڪو...

پيسومل: سر، سر، مان ڪهڙن لفظن ۾ توهان جو شڪر مڃيان! آءِ ائم بسمپلي آنرلڊ...

ڪليڪٽر: انگريز سرڪار غدارن جي لاءِ موت جي تلوار آهي ۽ راج- ڀڳتن ۽ وفادارن لاءِ خوشحالي ۽ آسودگيءَ جو فرشتو به آهي. اسان کي معلوم آهي ته توهين ڇا آهيو. برٽش ايمپائر لائيڪس فرينڊس- لائيڪ يو...

پيسومل: ٿئنڪ يو سر! مان توهان جي هر آگيا جو پالن ڪرڻ پنهنجو ڌرم سمجهندس.

(اندرئين دروازي مان هڪ نوڪر هٿن ۾ چانهه جي ٽري کڻي ڊرائينگ روم ۾ داخل ٿئي ٿو. ٽري هال جي وچ ۾ پيل گول ميز تي رکي ٿو ۽ ادب سان اتي بيهي ٿو رهي.)

ڪليڪٽر: ڪم آن مسٽر پيسومل! اوور گريٽ ڪانٽرئڪٽر!

پيسومل: سر، هن تڪليف جي ڪهڙي ضرورت هئي؟

ڪليڪٽر: توهان جو ئي سڌانت آهي- مهمان ڀڳوان...

(ٻئي صوفي تان اٿي گول ميز جي ڀرسان پيل صوفا چيئرس تي اچي ٿا ويهن. ڪليڪٽر پنهنجي هٿن سان چانهه ناهي هڪ ڪوپ پيسومل جي اڳيان ٿو رکي ۽ هڪ پنهنجي اڳيان. نوڪر کي هٿ سان وڃڻ جو اشارو ڪري ٿو. نوڪر هليو ٿو وڃي.)

ڪليڪٽر: (چانهه سپ ڪندي) سنڌ پرانت ٻين پرانتن جي ڀيٽ ۾ نائيس پرانت. سنڌي ماڻهو امن پسند، شانت، راج-ڀڳت، وفادار، پنهنجي ۽ راج جي خوشحالي چاهيندڙ! مسٽر پيسومل، وائي سينسيبل پيپل... نو ڪرانتي. نو غداري. نو تباهي. نو نائرو. ڪهڙي باڳي. توهان سنڌي ٻچيءَ طرح ڄاڻو ته هائو ف

فيڊ - اِن

درشيہ-٨ سکن جي هڪ دربار (اندر) ڏينهن

(ڪئميرا ڪلوز گرو گرنٿ صاحب تي. ڪئميرا پُل بئڪ ڪري ٿي ۽ اسين ڏسون ٿا تہ بابا گرچرڻسنگهہ گرنٿ صاحب کولي وچن وٺي رهيو آهي. هو رومال لاهي پنيان ڪري ٿو. گرنٿ صاحب جي ٻنهي پاسن جي صفحن کي هٿن سان سهلائي، هٿ جوڙي ۽ ٻوءِ هٿ اکين سان ڇهائي ٿو. باباجي سامهون نيڪيدار پيسومل بيٺو آهي ۽ شرڌا سان گرنٿ صاحب تي چئور لوڏي رهيو آهي. هن جي مٿي تي وڏو رومال رکيل آهي. بابا جي مٿي تي پڳڙي ٻڌل آهي، جنهنجو رنگ پيلو آهي. بدن تي ڪڙتو، اهي رنگ جو پيو اٿس ۽ هيٺان تنگ پاجامو. ڪمر وٽ ڪرپاڻ لٽڪي رهيو اٿس. هن جي ڏاڙهي سفيد آهي ۽ مڇون وٽيل اٿس. شايد هاٺي هاٺي سعان ڪري آيو آهي ان ڪري ڏاڙهيءَ تي پٽي ٻڌل اٿس جنهن جي ڳنڍ مٿي پڳ وٽ ٻڌل اٿس. چهري تي نور اٿس ۽ اکين ۾ گيان ۽ ڀڳتيءَ جو تيج. بابا گرچرڻسنگهہ گرنٿ صاحب مان وچن وٺي ٿو.)

بابا گرچرڻ سنگهہ: (وچن وٺندي)

راڳ گؤڙي پوربي محلا پانچوان ॥

ڪرءِ بيعتي سٺهہ ميري ميتا،
سنت ٽهل ڪي بيلا ॥
ايها کاٽ چلهہ هري لاها
آگي بسن سهيلا ॥١॥
اؤڌ گهٽي دنس رئنا ري ॥
من گر مل ڪاج سنواري॥
اِڪ رهاءِ ॥

(ڪليڪٽر وڏو ٽهڪ ڏئي ٿو)

ڀيسومل: چڱو سر، ڇڏيو اهي اجايون ڳالهيون. حاڪمن جا داو- پيچ حاڪم ڄاڻن. مون کي اجازت ڏيو.

(ٻئي اٿي ٿا بيهن)

ڪليڪٽر: اڄ ته مون توهان کي ان-فارمل انفارميشن ڏني. سڀاڻي شام جو ميٽنگ ڪوٺائي اٿم. ڪجهه آفيسر ۽ ڪجهه انجنيئر به ايندا. توهان به اچجو. بلو پرنٽ جي باري ۾ سوچبو. جيل تمام پڪو ۽ مظبوط هئڻ گهرجي.

ڀيسومل: توهان جيل جي مظبوطيءَ تي ايترو زور ڇو ڏئي رهيا آهيو، سر؟

ڪليڪٽر: ڇو ته ان جيل ۾ سنڌ جا ناميارا حر ۽ ڌاڙيل بند ڪيا ويندا. اڄ ملڪ جي اهڙي اڻي حالت ٿي آهي جو حر ۽ ڌاڙيل ۽ ڏاڪو ۽ خوني به انقلابي ۽ وطن پرستي ٿا سڏيا وڃن. گاڊ نوز. هن ملڪ جو آئينده الائي ڇا ٿيندو؟ ٽوٽلي رانگ قسم جا سنسڪار پيدا ٿا وڃن نوجوانن ۾!

ڀيسومل: ته ان جيل ۾ ڪرانتيڪاري به قيد ٿي ٿا سگهن؟

(ٻئي هلي به رهيا آهن ۽ ڳالهائن به ٿا)

ڪليڪٽر: ممڪن آهي. ديئر از پاسيبلٽي...

ڀيسومل: (هٿ وڌائي) چڱو سر، هاڻي مونکي آگيا ڏيو.

(ڪليڪٽر مرڪي ڀيسومل سان هٿ ملائي ٿو. ڀيسومل در کولي ٻاهر نڪري ٿو وڃي. ڪليڪٽر هن ڏانهن ڪجهه دير نهاري ٿو ۽ پوءِ ڪمري ۾ اندرئين طرف مڙي ٿو ۽ گهر ڏانهن وڃڻ لاءِ اڳتي وڌي ٿو. ڪئميرا هن کي پٺيارو ڪلوز ڪري ٿي.)

(ڪٽ)

بالڪ اُتي دَيا درشٽي رهي ڪرپا درشٽي رهي
سورج چانڊ ٻڌڪي ساري جڳت پر چمڪي
(پيسومل ڏانهن منهن ڪري)

باباجي: پيسومل، بالڪ جو نالو ڇا رکيو اٿئي؟

پيسومل: هيمون - هيمون پيسومل ڪالاڻي

باباجي: هيمون- ڪالاڻي...

(باباجي صندل تان هيٺ لهي ٿو اچي. پيسومل ٻه هن جي پُٺيان ٿو اچي ٻهي. ٻئي ڪجهه قدم اڳتي وڌي هيٺ ڌرتيءَ تي وڇايل غاليچي تي ويهي ٿا رهن. دربار جي ديوارن تي ڏهن پاتشاهين جون وڏيون وڏيون تصويرون ٽنگيل آهن. هڪ طرف امرتسر جي سوني دربار جي وڏي تصوير چٽيل آهي. هڪ طرف گرو گوبند سنگهه جي ٻن ننڍڙن پٽن جي ديوار ۾ چڻائي وڃڻ جي تصوير ٻه ٽنگيل آهي. هڪ ديوار تي ٽنگيل تصوير ۾ گرو گوبند سنگهه کي وير ويس ۾ چنڊي- ديويءَ جي پوڄا ڪندو ڏيکاريو ويو آهي.)

پيسومل: باباجي، منهنجي هيمونءَ جي تقدير ۾ ڇا لکيل آهي؟- هونئن ته بالڪ نصيبن وارو ٿو لڳي. هيڏانهن هن جو جنم ٿيو ۽ هوڏانهن سرڪار مونکي سانگهڙ ۾ پڪو ۽ مضبوط جيل ٺاهڻ جو ٺيڪو ڏنو...

باباجي: (ڄڻ مستقبل ۾ نهاريندي) پڪو ۽ مضبوط جيل ٺاهڻ جو ٺيڪو... بالڪ جو جنم...

پيسومل: ڌرم کي قيد ۾ رکڻ لاءِ جيل...

باباجي: ڌرم کي قيد ۾ رکڻ لاءِ جيل يا... يا...

پيسومل: يا ڇا بابا؟ يا ڇا؟

باباجي: ڪجهه به نه پيسومل. ڪجهه به نه- هائو، هائو، توهان جو بالڪ تمام وڏو تقدير وارو آهي. تقدير جو سڪندر. پيسومل،

اِهُ سنسار بڪار سڀسي
مهڙوئو ٻوهم گياني ॥
جسهه جڳاءِ ٻيٺاوئهِ اِهُ رس
اَڪٿ ڪٿا ڪِنِ جاني ॥٢॥
جاڪئهِ آئي سوئي ڀها جھهه
هري گرُ تي مهه ٻسيرا ॥
نج گهر محل پاوهه سک سهجي
ٻهر نه هوئگو ڦيرا ॥٣॥
انترجامي پرک ٻڌاتي
سرُ ڏامن ڪي ٻوري॥
نانڪ داس اِهي سک ماڱئهِ
موڪئهِ ڪر سنتن ڪي ڌوري ॥۴॥۵॥
ست سري اَڪال ا
بولي سو نهال ا

ڀيسومل: (شرڌا مان) ست سري اڪال!

(بابا گرنٿ صاحب کي هٿ جوڙي، رومال چاڙهي وري هٿ جوڙي اکين تي رکي ٿو. ڀيسومل صندل جي هڪ طرف چئور رکي ٿو ۽ هٿ جوڙي گرنٿ صاحب جي اڳيان ٻهي ٿو رهي.).

ٻاباجي: ڀيسومل گرو بابا جي مهر سان. سک آنند ته آهي؟

ڀيسومل: بابا، سچي پاتشاهه گرونانڪ ديو جي ڪرپا سان موڪي لکن جو لال مليو آهي.

باباجي: لک لک واڌايون هجني ڀيسومل!

(هٿ جوڙي اکيون بند ڪري ارداس ڪري ٿو)

ٻاباجي: آئي صورت راضي رهي
تني واءُ نه لاڳي، وار نه ونگا هوئي
هي سچي پاتشاهه بابا نانڪ ديو جي

جي استتيءَ ۾ رچيل شلوڪ وايو منڊل ۾ گونجي رهيو آهي.
شلوڪ جي وچ ۾ هنومان جو ڪلوز شاٽ ڏنو ٿو وڃي.

منو جوَم ماروُت تليه ويگم،
جتيندريم بُڌيمتام ورشٽم!
واتاتمجم وانريوٿ مکيم،
شري رام دوتم شرڻم پرپديي!!

ڪئميرا اچا وڌيڪ پوئتي هٽي ٿي ۽ اسين ڏسون ٿا ته سگهه جي آکاڙي ۾ ڪيترائي نؤجوان لنگوٽي پائي جدا جدا قسمن جون ورزشون ڪري رهيا آهن. ڪي مگدر هلائي رهيا آهن؛ ڪي لٺ ڦيرائي رهيا آهن؛ ڪي بيٺڪون ڪري رهيا آهن؛ ڪي ڏنڊ ڪڍي رهيا آهن ۽ ڪي ملهون وڙهي رهيا آهن. سڄو آکاڙو "هو هو ها ها هلات هون" وغيره جي هلڪن آوازن سان ڀريو پيو آهي. آکاڙي ڪي وڏو شاهي ميدان آهي جتي نؤجوان ورزشون ڪري رهيا آهن. سامهون وڏو ورانڊو آهي جنهن ۾ ٻه-ٽي واٽ واريون سنتيون ڪٺون پيون آهن ۽ ڪجهه مڄيون ۽ ڳوٺيون به پيون آهن. آس پاس ڪسرت ڪرڻ ۾ ڪم ايندڙ سامان به پيو آهي. ورانڊي جي پٺيان قطار ۾ چار ڪمرا ٺهيل آهن جن مان ٻن جا دروازا بند آهن ۽ ٻن جا کليا پيا آهن. ورانڊي ۾ کٽ تي گرو گجيندرناٿ ننگي بدن فقط سفيد تهمد پائي ويٺو آهي. مٿي تي ننڍا وار ۽ وڏي چوٽي اٿس ۽ ڪلهي تي جڻيو پيو اٿس. پير اگهاڙا اٿس. ڪجهه نؤجوان آس پاس بيٺا اٿس.)

گرو: هي شرير هڪ مندر آهي جنهن ۾ پرماتما جو نواس آهي. پرماتما جي هن امولڪ مندر کي نه فقط صاف سٿرو رکڻو آهي پر مضبوط ۽ تندرست به رکڻو آهي. منهنجا شير مردو؛ سوامي وويڪانند جا هي وچن هميشه ياد رکجو ته بلوان شرير ۾ ئي

مونکي لڳي ٿو هيمون سنسار پر ۾ نالو ڪڍندو.

پيسومل: شبد ۾ ڇا نڪتو باباجي؟

باباجي: ڪرءُ بيئتي سڄهه ميري ميتا
سنت ٿهل ڪي بيلا.

پيسومل، توهانجو هيمون پرماتما جو چونڊيل مهان پرش آهي. هو هن سنسار ۾ ڪوئي مهان ڪارج ڪرڻ لاءِ آيو آهي. سنت ٿهل ڪي بيلا!... سنسار ۾ جيڪو بہ انسان پرو پڪار لاءِ، پر پلي لاءِ ڪجهه بہ ڪري ٿو تہ اهو ڪارج سنتن جي ٿهل آهي، سيوا آهي!

(پيسومل اُٿي ٿو)

پيسومل: (هٿ جوڙي) ڄڱو باباجي ست سري اڪال!

باباجي: ست سري اڪال!

(پيسومل دربار کان ٻاهر وڃي ٿو. ڪئميرا باباجيءَ جي پوٿيل پر گيان ۽ ڀڳتيءَ سان رڱيل اکين تي.)

(فيڊ آئوٽ)

درشيہ-٩

فيڊ - ان

سکر جو آڪاڙو (اندر) صبح

(ڪئميرا ڪلوز مهاوير هنومان جي لال مورتيءَ تي. مورتي پٿر جي ٺهيل آهي ۽ اُن ۾ پوڻ - پتر هنومان گدا سميت آڪاش ۾ اُڏامندو ڏيکاريو ويو آهي. ڪئميرا پل ٽڪ ڪري ٿي ۽ اسين ڏسون ٿا تہ هڪ شاهي پپل جي وڻ جي هيٺان انجلي - پتر هنومان جو هڪ ننڍڙو مندر اِستاپت ڪيو ويو آهي. پپل جي وڻ ۽ مندر جي چوڌاري ڏول چبوترو آهي جيڪو زمين کان ٻہ ٽي فوٽ اوچائيءَ تي آهي. ڪئميرا جي فوڪس ۾ هن وقت پپل جو وڻ، مندر ۽ چبوترو آهي. هنومان

هيمون: (اوچتو اچي ڪري) گرو جي نمسڪار...
(گرو هٿ سان آشيرواد ڏئيس ٿو)

هيمون: ... پرتاپ، ڪير انهن ڏهن غنڊن بدمعاشن جا خون ڪندو ۽ سنڌ جو هيرو سڏائيندو؟

پرتاب: تون هيمون، ٻيو وري ڪير!

گرو: هيمون، مون توکي ان لاءِ سڏايو ته توکان پڇان ته تو ۾ ڪيترو واڌارو ڪيو اٿيئي.

هيمون: گروجي، توهان جي ڪرپا سان مان لئنسڊائون پل تان ٽپو ڏئي سڌو نديءَ جي ٻئي ڪناري تائين ترندو وڃي پهچندو آهيان.

ٽيمون: ڪوڙ. گروجي بلڪل ڪوڙ. هيمون ته نالي به ٻيڙيءَ ۾ چڙهي پار ڪندو آهي.

(گرو مرڪي ٿو. هيمون ان نوجوان ڏانهن مذاق سان شوڪي نهاري ٿو.)

گرو: اڄ شام جو اسان پاڻ تنهنجو اهو ڪمال ڏسنداسين.

هيمون: اها منهنجي خوشنصيبي چئجي. مان تيار آهيان بلڪ مان ته چاهيندس توهان ۽ منهنجا هي ساٿي نديءَ جي ٻئي ڪناري تي منهنجو انتظار ڪجو ۽ مان ترندو ترندو توهان سان اچي اتي گڏبس.

ٽيمون: ۽ جي وچ ۾ ڪائي شرارت ڪرين ته؟

هيمون: تون دوربيني کڻي لئنسڊائون پل تان مونکي ڏسندو رهج.

چوٿون: اڄ پوءِ هن ڪبوتر کي به پاڻ سان تاريندو اچج.

ٽيمون: (اڪڙ جو مکر ڪندي) نه بابا، نه! مونکي وچ نديءَ ۾ ٻوڙي ڇڏي. (سڀ کلن ٿا)

گرو: ته پوءِ پروگرام پڪو؟

بلوان آتما نواس ڪري ٿي. جيڪو مندر طوفان جي هڪ ڏڪ سان ئي ڏڙي وڃي يا ڊهي اچي پٽ پوي ان مندر ۾ نه ڪوئي ديوتا نواس ڪرڻ چاهيندو ۽ نه پرماتما... اهڙي ڪنڌهو ۾ فقط ڪمزور ۽ گهٽ دماغي اپراڌي ئي شرڻ وٺندا... منهنجا پيارا بالڪو، ويايام يا ورزش به هڪ قسم جي اُپاسنا آهي، پوڄا آهي، ساڌنا آهي ۽ تپسيا آهي... پر، هيمون ڪٿي آهي؟

هڪ: (اِشارو ڪري) اوهيو. سامهون ڏنڊ پيو ڪڍي.

گرو: سڏيندس...

(هڪڙو نؤجوان پڙي جي ٽڪر تي ڪجهه لڪي پٿر ۾ ويڙهي هيمون ۽ ڏانهن اچلي ٿو. ڪئميرا هيمون ۽ کي فوڪس ۾ آڻي ٿي. هو ڏنڊ ڪڍي رهيو آهي. سڄو بدن پسيني سان شل ٿي ويو اٿس. هو قداور ۽ بدن جو سگهارو آهي. او چتو هڪ پٿر اچي ٿو هن جي پرسان ڪري جنهن تي ڪوئي پڙو ويڙهيل آهي. هيمون ڏنڊ ڪڍڻ روڪي اٿي بيهي ٿو ۽ پٿر تي ويڙهيل پڙو لاهي ۽ کولي پڙهي ٿو.)

هيمون: (پڙهندي) گرو جي توکي ياد ڪري رهيا آهن. جلدي اچ... سيني تيڙن سوڌو... (سامهون نهاري) شيطان - بي ايمان... ڪنهن ڏينهن تنهنجو متو مگدر سان ڦاڙيندس...

(وراڻدي ڏانهن وڃڻ شروع ڪري ٿو. ڪئميرا گرو ۽ تي.)

هڪ: هيمون اچي رهيو آهي.

گرو: ڏاڍو لائق ۽ گڻوان ڇوڪرو آهي. هيمون ضرور دنيا ۾ ڪوئي مهان ڪارج ڪندو ۽ نالو ڪڍندو...

پڙو: اِن ڏهن غواڊن بدمعاشن جا خون ڪندو ۽ سڀ جو هيرو سڏائيندو...

هيمون: (اوچتو اچي ڪري) گرو جي نمسڪار...
(گرو هٿ سان آشيرواد ڏئي ٿو)
هيمون: ... پرتاپ، ڪيئن انهن ڏهن غنڊن بدمعاشن جا خون
ڪندو ۽ سنڌ جو هيرو سڏائيندو؟
پرتاپ: تون هيمون، پيو وري ڪيرا
گرو: هيمون، مون توکي ان لاءِ سڏايو آ ته توکان پڇان ته
ترٽ ۾ ڪيترو واڌارو ڪيو اٿيئي.
هيمون: گروجي، توهان جي ڪرپا سان مان لٺس دائون پل
تان ٽپو ڏيئي، سدائو نديءَ جي ٻئي ڪناري تائين ترندو وڃي
پهچندو آهيان.
ٽيون: ڪوڙ- گروجي بلڪل ڪوڙ- هيمون ته نالي ۾ پيڙڪيءَ
۾ چڙهي پار ڪندو آهي.
(گرو مرڪي ٿو. هيمون ان نوجوان ڏانهن مذاق مان
شوڪي نهاري ٿو.)
گرو: اڄ شام جو اسان پارٽ تنهنجو اهو ڪمال ڏسنداسين.
هيمون: اها منهنجي خوشنصيبي چئبي. مان تيار آهيان بلڪ
مان ته چاهيندس توهان ۽ منهنجا هي ساٿي نديءَ جي ٻئي
ڪناري تي منهنجو انتظار ڪجو ۽ مان ترندو ترندو توهان سان
اچي اتي گڏبس.
ٽيون: ۽ جي وچ ۾ ڪائي شرارت ڪرين ته؟
هيمون: تون دوربيني ڪڍي لٺس دائون پل تان مونکي
ڏسندو رهج.
چوٿون: اڳو پوءِ هن ڪبوتر کي ٻه پارٽ سان تاريندو اچج.
ٽيون: (ٽڪر جو مڪر ڪندي) نه بابا، نه! مونکي وچ نديءَ ۾
ٻوڙي ڇڏي. (سڀ کلن ٿا)
گرو: ته پوءِ پروگرام پڪو؟

بلوان آتما نواس ڪري ٿي. جيڪو مندر طوفان جي هڪ ڌڪ سان ئي ڏڏي وڃي يا ڊهي اچي پٽ پوي ان مندر ۾ نه ڪوئي ديوتا نواس ڪرڻ چاهيندو ۽ نه پرماتما... اهڙي ڪنڊهر ۾ فقط ڪمزور ۽ گهٽ دماغي اپراڌي ئي شرڻ وٺندا... منهنجا پيارا بالڪو، وياپام يا ورزش به هڪ قسم جي اُپاسنا آهي، پوڄا آهي، ساڌنا آهي ۽ تپسيا آهي... پر، هيمون ڪٿي آهي؟

هڪ: (اِشارو ڪري) اوهيو. سامهون ڏنڊ پيو ڪڍي.

گرو: سڏيندس ...

(هڪڙو نوجوان پٺي جي ٽڪر تي ڪجهه لڪي پٿر ۾ ويڙهي هيمون ءَ ڏانهن اڇلي ٿو. ڪئميرا هيمون ءَ کي فوڪس ۾ آڻي ٿي. هو ڏنڊ ڪڍي رهيو آهي. سڄو بدن پسيني سان شل ٿي ويو اٿس. هو قداور ۽ بدن جو سگهارو آهي. اوچتو هڪ پٿر اچي ٿو هن جي پرسان ڪري جنهن تي ڪوئي پنو ويڙهيل آهي. هيمون ڏنڊ ڪڍڻ روڪي اٿي بيهي ٿو ۽ پٿر تي ويڙهيل پنو لاهي ۽ کولي پڙهي ٿو.)

هيمون: (پڙهندي) گروجي توکي ياد ڪري رهيا آهن. جلدي اچ... سيني تيڙن سوڌو... (سامهون نهاري) شيطان - بي ايمان... ڪنهن ڏينهن تنهنجو مٿو مگدر سان ڦاڙيندس...

(وراندي ڏانهن وڃڻ شروع ڪري ٿو. ڪئميرا گروءَ تي.)

هڪ: هيمون اچي رهيو آهي.

گرو: ڏاڍو لائق ۽ گڻوان ڇوڪرو آهي. هيمون ضرور دنيا ۾ ڪوئي مهان ڪارج ڪندو ۽ نالو ڪڍندو...

ٻيو: اِن ڏهن غولن بدمعاشن جا خون ڪندو ۽ سنڌ جو هيرو سڏائيندو...

درشيہ-١٠/ب سنڌو درياھ جو ڪنارو (ٻاهر) شام

ماحول درشيہ ١٠/الف جهڙو. گروهه نوجوان هيمون جي ترڪي اچڻ جو انتظار ڪري رهيا آهن. ميڊيم شاٽ. درياھ نظر ڪونہ اچي رهيو آهي.

هڪ : اڄهو پهتو.

ٻيو : آخر هيمون آهي ڪوئي اڳڙين جو نهيل گڏو ڪونهي.

ٽيون: منهنجو شير پهچي ويو.

(لانگ شاٽ. ڪئميرا درياھ جو ڪناري وارو ڪجهہ حصو بہ ڪَوَر ٿي ڪري. هيمون ترندو ڪناري طرف وڌي رهيو آهي. هو ڪناري کان پنج فوٽ ڪن پري آهي. گروهه هيمون جا ساٿي ٻانهون کولي هيمون کي ڀاڪر ۾ ڀرڻ لاءِ تيار ٿيا بيٺا آهن. هيمون ڪناري تائين پهچي ٿو ۽ گروهه هن کي زور سان ڪٽي ٿو گلي لڳائي. هيمون جا دوست هوجمالو جي مڌر ڌن تي نچڻ لڳن ٿا. گروهه هيمون هڪ ٻئي ڏانهن نهارن ٿا. هيمون جي چهري تي وجئہ جي مسڪان آهي ۽ گروهه جو چهرو گروهه فخر جي پرڪاش سان ٻهڪي رهيو آهي. نوجوان هيمون کي چڪي پنهنجي دائري ۾ آڻن ٿا. گرو هڪ طرف کان ٻهي هنن جي خوشي ڏسي خوش ٿي رهيو آهي. نوجوان هيمون جي چوگرد دائرو ناهي نچن ۽ ڳائن ٿا.)

نوجوان (ڪورس) : هيمون ڪٽي آيو خٽر سان
هو جمالو

هڪ : لڪ لنگهي آيو خٽر سان

ڪورس : هو جمالو

هڪ: هيمون ڪٽي آيو خٽر سان

ڪورس: هوجمالو

هوجمالو - هوجمالو - هوجمالو - هوجمالو

هيمون: ٻڪو.

(سڀ خوشيءَ ۾ ٽپا ڏين ٿا ۽ چيخون ڪن ٿا. ڪئميرا گروءَ ۽ هيمونءَ جي مرڪندڙ چهري تي.) (ڪٽ)

درشيه-١٠/الف سنڌو درياهه جو ڪنارو (ٻاهر) شام

(ڪئميرا ڪلوز آڪاڙي جي گروءَ تي. هو درياهه طرف نهاري رهيو آهي.

گرو: (ساراهه ڀريل لهجي ۾) ڌنيه آهن اُهي ماتا پتا جن هيمون، او سنڌ جا املهه لال، توکي جنم ڏنو آهي. ڪير ٿو چوي ته اسلام جي آمد ڪان پوءِ هندن ۾ هيڻائي گهر ڪري وئي آهي! اُهي اچن ۽ اچي هن لال جو همت ۽ حوصلو ڏسن! وڏاتا وڏي ڪنجوس هوندي آهي. هوءَ روپ، ڌن، وديا، ٻڌي ۽ جوانمردي مشڪل سان ڪنهن هڪ کي گڏ ڏيندي آهي. هيمون تون انهن ورلن ڀاڳيشالين مان هڪ آهين جنهنکي وڌاتا دل کولي سڀ ڪجهه ڏنو آهي... سڀ ڪجهه ڏنو آهي.

(ڪئميرا پل ٻئڪ ڪري ٿي ۽ اسين ڏسون ٿا ته آڪاڙي جو گرو ۽ هيمونءَ جا ڪيترائي ساٿي سنڌو درياهه جي ڪناري تي بيٺا آهن ۽ درياهه ڏانهن نهاري رهيا آهن.)

هڪ: (اشارو ڪري) اوهيو هيمون! ترڻ ۾ ڇا ته شاندار لڳي رهيو آهي!

(گروءَ سوڌا سڀ اِشاري طرف نهارن ٿا)

(ڪٽ اُوي)

درشيه-١٠/ب سنڌو درياهه (ٻاهر) شام

ميڊيم شاٽ. هيمون سنڌو درياهه ۾ ترندو ترندو ٻئي ڪناري ڏانهن وڌندو ٿو وڃي. ڪئميرا ڪجهه دير هيمونءَ کي جدا جدا ڪنڊن کان ڪوَر ٿي ڪري. هيمون ٿڪل بلڪل ڪونه ٿو لڳي. هو آرام سان ترڪي رهيو آهي. (ڪٽ ٻئڪ)

اڪبر الائي جو ڏاڍائيءَ جي خيالن ۾ ڪو ٻيو هو، الائي ميدا بزار لکڻ جي تاريخ ياد ڪري رهيو هو...

(اُن وقت ٻه نوجوان اُتي ٿا. هڪڙو ملاح بڻجي ٻيڙي هلائڻ جو ڏيکاءُ ٿو ڪري ۽ ٻيو اڪبر جي شان ۽ طومان جو نقل ڪندي دٻدٻي سان ملاح جي پٺيان ويهي ٿو رهي. هاڻي ڪئميرا جو فوڪس ملاح ۽ اڪبر تي آهي)

ملاح: (رڙ ڪري) حضور...

اڪبر (ڇرڪ ڀري): ڪير آهي؟ ٻيربل! رحيم! ٽوڏرمل! هي ڪهڙي گستاخ اسان کي حرمخاني مان ڇڪي ٻاگلخاني ۾ اچي ڦٽو ڪيو؟ اسان ڪٿي آهيون؟

ملاح: سائين، توهان سنڌو درياهه ۾ ٻيڙيءَ جو سفر ڪري رهيا آهيو. توهان جا نوَ ئي رتن دور دهليءَ ۾ دهل وڄائي رهيا آهن.

اڪبر: پر ملاح! تو اسان کي رڙ ڪري ڇو ڇرڪائي ڇڏيو؟

ملاح: حضور جن اڌ ننڊ ۽ اڌ جاڳ ۾ سنڌيءَ ۾ ٻڙ ٻڙ ڪري رهيا هئا. سو سائين عجب مان هن ٻڌندي گندي کان رڙ نڪري ويئي!

(اڪبر ڪنڌ ڌوڻي ٿو)

ملاح: حضور، ڇا ٽوڏرمل توهان کي سنڌي سيکاريندو آهي؟

اڪبر: اڙي مورک ملاح! توکي خبر ناهي ته اسان جو جنم ئي سنڌ ۾ ٿيو هو. عمرڪوٽ ۾ اسين ڄاوا هئاسين.

(فخر سان ڪنڌ اڪڙائي ٿو.)

ملاح: مان ٻه چوان دهليءَ جا بادشاهه ايڏا سياڻا ته ڪونه هوندا آهن- هاڻي وڃي ڪوڙو پڳم. اڇا - اڇا. توهان سنڌي آهيو. نيڪ آهي. نيڪ آهي.

اڪبر: ملاح! ڇا سنڌ جي زمين اهڙي ئي گهٽن ڀري آهي؟

ملاح: حضور چوڻي آهي ۽ بلڪل سچي آهي ته سنڌو درياهه

(ڪجهه دير نوجوان هيمونءَ جي چوڌاري نچندا رهن ٿا ۽ پوءِ هيمونءَ کي به ٻانهن سان ڳنڍي نچائن ٿا. آخر گروءَ جي اشاري تي هيٺ زمين تي ويهي ٿا رهن. سنڌيا جو سج سونهري ڪرڻن سان درياهه جي لهرن کي ازحد خوبصورت بڻائي رهيو آهي.)

گرو: هيمون، تنهنجي سائين تنهنجي سواگت لاءِ هڪ ننڍڙو ڇهڇڙو تيار ڪيو آهي.

هيمون: واهه!

گرو: ڏسندين ته طبعيت خوش ٿي ويندءِ...

(نوجوانن ڏانهن نهاري) ڪريو شروع...

هڪ: (اُٿي بيهي) دوستو، هيءَ اڪبر جي زماني جي، يعني سترهين صديءَ جي پوئين اڌ جي عرصي جي، هڪ انتهاسڪ گهٽنا آهي جنهن جو ذڪر توهان کي آئينـ اڪبريءَ جي ڪنهن به صفحي تي ڪو نه ملندو ۽ ان غفلت جو ڪو به سرڪاري بهانو اسان کي بعدي توهان کي مغلن سان وابسته ڪنهن به ناياب ڪتاب يا ڪتابڙيءَ ۾ ڪو نه ملندو. هن سچيءَ گهٽنا جو واسطو سنڌ سان بلڪ سنڌو درياهه سان آهي...

ٻيو: (اوچتو اُٿي ڪري) ٿي ٿو سگهي سائين تو ڏرمل سنڌيءَ جي صلاح سان اڪبر اها گهٽنا اُڏائي ڇڏي هجي...

هڪ: ويهه يار، ويهه! اهو ته اسان به سمجهون ٿا. جتي سنڌي هجي، اُتي ڪجهه به ٿي سگهي ٿو.

(ٻيو نوجوان ويهي ٿو، سڀ هلڪي کل کلن ٿا)

هڪ: هڪڙي دفعي اڪبر اڪيلو هن سنڌو درياهه ۾ نوڪا-وهار ڪري رهيو هو. اڄ جيان اُهي شام جو وقت هو. سج آرام ڪرڻ لاءِ اولهندي طرف ڏانهن ترندو ٿي ويو. ميربحر ڏاڍي ڏاڍي ٻيڙي به هلائي رهيو هو ۽ ٻيڙي به ڇڪي رهيو هو.

ٻيڙيءَ ۾ ٻه هڪڙو مسافر ڪو ٺيلهو وساري ويو. مان ٻه پيءُ وانگر اهو ٺيلهو گهر کڻي آيس. جڏهن ان جو مالڪ مون وٽ آيو ته مان بلڪل آلي ويس ۽ قسم کڻي چيومانس ته مونکي ڪو ٻه ٺيلهو ڪو نه مليو آهي. هاڻي قبلا، توهان پاڻ ئي فيصلو ڪريو ته راڄ ڪنهنجو سنو آهي. آخر ٻه توهان سنڌ ۾ جاوا آهيو ۽ دهليءَ جي تخت جا والي آهيو.

(ٻئي نوجوان اسٽيجو تي ٽا وڃن. ٻيا سڀ زور زور سان کلن ۽ تاڙيون وڄائن ٿا. گروءَ جو ڪلوز اپ.)

گرو: يٿا راجا تٿا پرجا! (ڪٽ)

درشيه -١١ آکاڙو (ٻاهر) صبح

ڪئميرا ڪلوز هيمونءَ جي اُداس چهري تي. هو گنڀير آهي ۽ لڳي ٿو سڄي رات ننڊ ڪو نه ڪئي اٿائين. ڪئميرا ڪجهه پل ٻڪ ڪري ٿي ته اسين ڏسون ٿا ته هيمونءَ سان گڏ آکاڙي جو گروجي ٻه ويٺو آهي ۽ ٻئي هڊومان جي مندر جي چوگرد نهيل چبوتري تي ويهي پاڻ ۾ ڳالهائي رهيا آهن. گروجي ٻه گنڀير آهي.

هيمون: ڪلهه شام واري ڇهڇني تي منهنجو دماغ ئي ڦيري ڇڏيو آهي. يٿا راجا تٿا پرجا! يعني پرجا راجا جي هر معاملي ۾ پيروي ٿي ڪري؟

گرو: ڪري ٿي. برابر ڪري ٿي. ان لاءِ پٽ، راجا ٺيڪ، وڏو ٺيڪ ڪو سؤلو ڪم ڪو نه آهي. جيڏا اٺ تيڏا لوڏا. جيڏو وڏو پد اوڏيون وڏيون جوابداريون.

هيمون: پر انگريز سرڪار جا ته افعال ئي الٽا آهن. جيڏي وڏي اوڏي جڏي. نه انصاف، نه رحم، نه قدر، نه انسانيت، نه شرافت، نه حياءُ، نه شرم- فقط سوارٿ ئــي سوارٿ ۽ فقط خود غرضي ئي خود غرضي.

جو پلو ۽ سنڌيءَ جو ڪلو، جيڪو ڪائي تنهنجو ٿنهي لوڪن ۾ پلو. سنڌ جا ڏاهري ٻه ٻين ملڪن جي ڏاهن کي ڏهن ڪوهن تي ڪوسن ڪوهون وانگر وڪٽي اچن.

اڪبر: جي ائين آهي ته مونکي هڪ سوال جو جواب ٻڌاءِ.

ملاح: هڪ جو ڇا، مان سؤن سوالن جا جواب ٻڌايانءِ. حضور، جڏهن ٻه ڏهليءَ ۾ ڪوئي مسئلو درڊ - سو پيدا ڪريؤ ته هليا اچجو سنڌ ۾. سنڌ جي مٽيءَ جي مشڪ پاٺهي سپ مسئلا ۽ مشڪلاتون مٽيءَ ۾ ملائي توهان جي دل و دماغ کي ترو تازا ڪري ڇڏيندي.

اڪبر: ملاح، سوچي ٻڌاءِ ته ڪنهنجو راج سٺو آهي؛ منهنجي ڏاڏي بابر جو؛ منهنجي پيءُ همايونءَ جو يا منهنجو؟

ملاح: (ڪجهه سوچي) جيئندا قبلا! ان جي جواب ۾ مان توهان کي هڪ ڪهاڻي ٿو ٻڌايان. ان ۾ ئي توهان جي سوال جو جواب لڪيل آهي. ٻڌو ...

جڏهن توهان جو ڏاڏو بابر بادشاهه راج ڪندو هو ان وقت منهنجو ڏاڏو ٻه مون وانگر ٻيڙي هلائيندو هو. هڪ دفعي ڪو مسافر پنهنجي قيمتي ڳنڙي ڏاڏي ميان جي ٻيڙيءَ ۾ وساري ويو. منهنجي ڏاڏي تڪليف وٺي ان مسافر کي وڃي ڳولهي لڌو ۽ ڳنڙي وڃي گهر پهچائي آيو. بهترين زمانو هو. توهان جي پيءُ همايون بادشاهه جي اياماڪاريءَ ۾ ورڪ منهنجو بابو سائين ٻيڙي هلائيندو هو. سندس ٻيڙيءَ ۾ ڪوئي مسافر پنهنجو ٿيلهو وساري ويو. منهنجو پيءُ چپ چاپ اهو ٿيلهو گهر کڻي آيو. ڪيترن ڏينهن کانپوءِ اهو مسافر پتو پڇندو پڇندو منهنجي ابا جن جي گهر آيو ۽ پنهنجو ٿيلهو وٺي ويو. بهتر نه چوندس پر ورڪ ٻه سٺو زمانو هو. توهان جي راج ۾ ورڪ مان ملاح ٻٽيو آهيان ۽ ٻيڙي هلايان ٿو. ڪجهه ڏينهن ٿيا ته منهنجيءَ

خلاف هو ۽ پرسپر سهڪار جي اصول ۾ وشواس رکندو هو.
هيمون: سمجهيم. ان ڪري سنڌ جو چرڻ اسهڪار آندولن سان جذباتي رشتو جڙي ويو.

گرو: بلڪل ٺيڪ. سنڌ ۾ چوندن جو بهشڪار ٿيو. ووٽرن جي بهشڪار جي معاملي ۾ سنڌ سڄي هندستان ۾ پهرين نمبر بيٺي جو هتي گهٽ ووٽ داخل ٿيا. شاگردن اسڪولن ۽ ڪاليجن جو بهشڪار ڪيو. ڪيترن ئي وڪيلن به مهاتما جو سڏ اونائي وڪالت جو تياڳ ڪيو ۽ قومي ڪورٽون جاري ڪيون جتي لوڪ اچي پنهنجا تڪرار فيصل ڪرائڻ لڳا... هيمون، توکي اهو ٻڌي خوشي ٿيندي ته اسان جي شهر سکر جي قومي ڪورٽ ان ڏس ۾ خاص نالو ڪڍيو.

هيمون: گروجي، مونکي ته انهن ڳالهين جي خبر ئي ڪونه هئي پر... پتا راجا تتا پرجا جي ليک جي ڳالهه ته وچ ۾ ئي رهجي وئي.

گرو: ٻڌ. ان ڇهڙي جو ليکڪ آهي ليلارام ڦيرواڻي. هو هڪ اتساهي ۽ پڪو وطن پرست نوجوان آهي. اسهڪار آندولن جي ڏينهن ۾ هو بامبي جي گرانٽ ميڊيڪل ڪاليج ۾ پڙهندو هو. مهاتما گانڌيءَ جي اسهڪار آندولن جو هن نوجوان جي دل تي اهڙو ته اثر ٿيو جو ميڊيڪل ڪاليج ڇڏي پنهنجي جنم جنم استان شڪارپور ۾ هليو آيو ۽ قومي هلچل ۾ سرگرم ڀرو وٺڻ لڳو. هن نوجوان جي جوشيلن ڀاشڻن نوجوانن جي دل ۽ دماغ تي اهڙو ته اثر ڪيو جو ڪيترا نوجوان سڀ ڪجهه تياڳي قومي هلچل ۾ ٽپي پيا. ڦيرواڻي اڳ جو شعلو آهي شعلو! اڳتي هلي انهيءَ نوجوان شڪارپور مان "وطن" نالي اخبار ڪڍي ۽ ان اخبار ۾ ئي "پتا راجا تتا پرجا" واري ليک ڇپي هئي. سرڪار جي جي-حضورين کي ان ۾ بغاوت جي بوءِ ڏسڻ ۾

گرو: ان ڇهڇٽي لکڻ جو مقصد ئي اهو هو ته عام جنتا جي سامهون انگريزن جي سچي پر گهڻوني ۽ بدزيبي تصوير ظاهر ٿئي.

هيمون: پرچيل اشاري ۾ آهي.

گرو: ان اشاري به غضب ڪيو هو. ان ڇهڇٽي جي ليکڪ کي سزا ڀوڳڻي پئي هئي.

هيمون: ليکڪ کي سزا؟ پر ڇو؟ ڪهڙو گناه ڪيو سو ليکڪ؟ پر گرو جي، ليکڪ هئو ڪير؟

گرو: هيءَ ان وقت جي ڳالهه آهي جڏهن اڃا تون ڄائو به ڪو نه هئين. مهاتما گانڌيءَ ۱۹۲۰ جي پوئين اڌ ڌاري اسهڪار آندولن چالو ڪيو. ان اهنسڪ اسهڪار آندولن چالو ڪيو. ان اهنسڪ اسهڪار واري تحرڪ جو سنڌ تي به ڪافي اثر ٿيو. ان جو هڪ وڏو سبب اهو به هو جو انهيءَ سال يعني ۱۹۲۰ جي شروع ۾ لوڪمانيه بال گنگاڌر تلڪ جي مهاراج سنڌ جو دؤرو ڪيو هو. سنڌين تلڪ مهاراج جي شاهاڻي آجيان ڪئي هئي ۽ جتي ڪٿي ڪيس جلوس ۾ گهمايو هو. ڪيترن هنڌن تي ڪيس مان - پتر ڏنا ويا. شهر ۽ بازاريون نئينءَ ڪنوار وانگر سينگاريون ويون. ڪيترن هنڌن تي سرگس ۾ لوڪمانيه تلڪ مهاراج جي گاڏي سنڌين پاڻ ڪاهي...

(گروءَ جو آواز ڪجهه ڀرجي ٿو اچي)

گرو: سنڌ جو دورو لوڪمانيه جو آخرين دؤرو هو. پهرين آگسٽ ۱۹۲۰ تي لوڪمانيه اسان کان سدا لاءِ وڇڙي يم - ڌام جو وڃي واس ڪيو. مرتيوءَ وقت مهاتما گانڌي لوڪمانيه جي مهاراج جي پاسي ۾ ويٺو هو. لوڪمانيه مهاتما گانڌيءَ کي ڄڻ ديش جي اڳواڻي سونپيندي چيو: "گانڌي - اسهڪار". يعني لوڪمانيه گانڌيءَ کي ڄڻ انگريز سرڪار جي خلاف اسهڪار آندولن هلائڻ جي اجازت ڏني جنهن ٺيڪ هو پاڻ اسهڪار جي

ذڪ لڳو ۽ ذلت ڀريا عهدناما ڪرڻا پيا. ان وقت فتح جي نشي ۾ چور سياستدانن کي اهڙي ننڍڙي ڳالهه سمجهه ۾ ڪو نه آئي ته ڪنهن کي به ايترو نه دٻائبو آهي ۽ نه مجبور ڪبو آهي جو هو پنهنجون سڀ طاقتون ڪٺيون ڪري بغاوت لاءِ ٿي وڃي ۽ ڇاتي ٺوڪي، للڪار ڪري مقابلي لاءِ تيار ٿي وڃي.

سنه ۱۹۱۹ع ۾ نيست نابود ٿيل ۽ ڪچليل ملڪ جرمنيءَ چوڏهن سالن ڪانپوءِ اَڊولف هٽلر جهڙي اڳوانيءَ هيٺ وري طاقتور ٿي ويو ۽ ڏيري ڏيري يورپ جي سيني جرمن ڀاشي پرديشن کي ملائي هڪ ڪرڻ لڳو.

جرمنيءَ کي وري طاقت ۾ ايندو ڏسي برطانيه ۽ فرانس سنه ۱۹۳۹ع ۾ روس سان جرمنيءَ جي خلاف عهدنامو ڪرڻ چاهيو پر ڪامياب نه ويا. ان جي ابتڙ روس ۽ جرمنيءَ هڪ ٻئي تي ڪاهه نه ڪرڻ جو عهدنامو ڪري ڇڏيو! جرمنيءَ پولنڊ کان پنهنجو ڊانزگ بندرگاهه واپس گهريو. پولنڊ جي انڪار ڪرڻ تي ۲ سيپٽمبر ۱۹۳۹ع تي ان تي چڙهائي ڪئي. برطانيه ۽ فرانس جرمنيءَ سان جنگ جو اعلان ڪيو.

ان طرح سنه ۱۹۳۹ع ۾ ٻين مهاڀاري لڙائي شروع ٿي وئي. جيئن ته برطانيه به جنگ جي ميدان ۾ ٽپي پيو ان ڪري اڻسڌي طور ڀارت به جنگ ۾ گهليو ويو جيڪا ڳالهه ڀارت لاءِ بلڪل نقصانڪار هئي ۽ ڪوئي به سمجهدار ماڻهو ان جي حق ۾ نه هو.

سنه ۱۹۳۵ع ۾ ڀارت ۾ شاسن هلائڻ جو نئون ودان انگلنڊ جي پارليامينٽ قبول ڪيو هو جنهن جي انوسار ڀارت جا جدا جدا پرانت ۽ رجواڙا پنهنجن اندروني معاملن ۾ آزاد ٿيڻا هئا. جيتوڻيڪ اهو ڏيکاءُ هو، هڪ قسم جو ناٽڪ هو پر برطانيه سرڪار ڏاڍيءَ گنڀيرتا سان نه صرف پنهنجو ڀارٽ ادا

آئي ۽ ليکڪ کي جيل اماڻيو ويو... هيمون، انسان پنهنجي سڀاءَ کان آزاد آهي. جڏهن به ڪائي حڪومت، ڪائي طاقت انسان کي غلام بڻائي ٿي ۽ زنجيرن ۾ جڪڙي ٿي ته هڪ ننڍڙي چڻنگ به آگ جو خطرناڪ ڀنڀٽ بڻجي ان زنجير کي ڳاري سگهي ٿي. ان ڪري ٿي حاڪم چاهيندا آهن ته غلامن جي دل و دماغ ۾ آزاديءَ جي روشنيءَ جو ترورو اشاري سان به نه وڃي. انگريز سرڪار اهڙي ته خوفزده آهي جو مذاق جي حد تائين خبردار ٿي وئي آهي. هن ظالم سرڪار جو بنياد ڏاڍي ڇڪو آهي، فقط ديوارن کي هر هنڌان چوٽون هڻيون آهن. هيمون، حڪومت جي ديوارن کي هر هنڌان ۽ هر قسم جون چوٽون هڻيون آهن.

(هيمون دور خلائن ۾ نهاري رهيو آهي. هن جي ڪوئل ڪوئل اکين ۾ ڪي منصوبا آهن؛ ڪي رٿائون آهن؛ ڪي طريقا آهن ۽ ڪي پختا ارادا آهن)

هيمون: مان - مان هڻندس ٺوڪر هن ڪچاءَ ۽ ظلم تي ٻڌل سرڪار جي ڪرندڙ ديوار تي! اهو ڏينهن دور ناهي جڏهن غلاميءَ جي هيءَ ڪاري رات ختم ٿي ويندي ۽ آزاديءَ جي سورج جو سواگت ڪرڻ لاءِ پرڀات جي ديوي اوڀر کي منگلميه پرڪاش سان پوري ڇڏيندي!

ڪورس: تٿاستو، هيمون تٿاستو!

(ڪئميرا هيمونءَ جي خوابن سان ڀريل اکين کي ڪجهه دير ڪَوَر ڪري ٿي. هيمونءَ ڏانهن نهاريندڙ گروهه جو ڪلوز اپ.)
(ڪٽ)

درشيه-۱۲

سوتردار: سن ۱۹۱۴ع روس، فرانس ۽ برطانيه جيڪي پاڻ کي "متر راشٽر" سڏيندا هئا انهن جي جرمنيءَ سان جنگ شروع ٿي وئي. انهيءَ يورپي مهاڀارت لڙائيءَ ۾ جرمنيءَ کي وڏو

آمد - رفت، وڪري ۽ قيمتن تي ڪنٽرول ڪري انهن شين کي سستي اگهه ۾ خريد ڪري جنگ جي ڪيترن ڏانهن موڪلي رهي هئي. جنتا کان ضرورت واريون شيون وڏي انداز ۾ خريدڻ لاءِ سرڪار بي - حساب ڪاغذي نوٽ ڇاپيا! نتيجو اهو نڪتو جو قيمتون وڌيون وڌنديون ۽ وڌنديون.

ڀارت ۾ ڀارتواسين جي اهڙي دردشا ڏسي مهاتما گانڌيءَ ٨ آگسٽ ١٩٤٢ تي انگريزن کي صاف صاف لفظن ۾ چيو ته — "ڀارت ڇڏي وڃو." مهاتما گانڌيءَ اعلان ڪيو ته جي انگريز هندستان ۾ رهيا پيا هوندا ته انهن کي ڪيڏڻ جي بهاني جپاني ڀارت تي ڪاهه ڪري سگهن ٿا.

مکيه مکيه اڳوان ته ٻئي ڏينهن تي نظربند ڪيا ويا پر عام جنتا اُٿي کڙي ٿي. ماڻهن کي گولين جو ڊپ به نه رهيو. جنگي سامان ۽ اناج جيئن وقت سر مقرر جڳهين تائين نه پهچي سگهي، ان لاءِ جنتا ريل جا پٽا اُکاڙيا، آمدرفت ۾ طرح طرح جا رخنا وڌا ۽ جنگي سامان کي برباد ڪرڻ جو رستو اپنايو!

جنگ جو بگل وڄي چڪو هو. سنڌ ۾ به ان جو پڙاڏو پڌرڻ ۾ آيو "ڀارت ڇڏي وڃو" واريءَ هلچل سنڌ ۾ به جدا جدا روپ ورتا. هڪڙو روپ هو: ڪليل جلوس، ميڙ ۽ سڌو مقابلو. ٻيو روپ هو تارون ڪٽڻ، ريل جا پٽا اُکيڙڻ، ٽپال جا ڏبا ساڙڻ، ڪُوڙا حڪم جاري ڪرڻ وغيره... ۽ ان سلسلي ۾ ئي ڏينهن سکر جي نؤجوانن جي ناهيل "سوراجيه سينا" جي ميٽنگ خفيه اڏي تي ٿي جتي هيمون ڪالاڻيءَ سان گڏ ڪيئن اتساهي نؤجوان اچي ڪٺا ٿيا. (ڪٽ)

درشيه-١٣ سکر ۾ خفيه اڏو رات

(ڪئميرا ڪلوز هيمونءَ جي جوش سان ڀريل چهري تي. هو ساٿين کي زوردار لفظن ۾ ڪجهه سمجهائي رهيو آهي.)

ڪيو هو بلڪ پرچار به ڪيو هو!

سنه ١٩٣٧ع جي شروعات ۾ نئين پرانتيه وڌان - سڀائن جون چونڊون ٿيون. ڪانگريس گهٽائيءَ ۾ چونڊجي آئي ۽ ڪيترين ئي پرانتن ۾ ڪانگريس جا منتري منڊل ٺهيا. سنڌ ۾ الله بخش منتري منڊل ناهڻ لاءِ ڪانگريس کان مدد طلبي پر ڪيس مدد نه ملي.

انگريز سرڪار پهرين سوارٿ لاءِ ڀارت کي هروڀرو جنگ ڏانهن گهلي رهي هئي. ڀارت مان هن کي ماڻهو کپندا هئا، پئسو کپندو هو ۽ جنگ لاءِ گهربل ڪيترو ئي ڪچو مال کپندو هو. ڪانگريس کي اها ڳالهه بلڪل پسند ڪو نه هئي. ان ڪري منتري - منڊلن کان استعفائون ڏياريون ويون پر ڀارتي نوجوانن جي جيڪا ڀرتي ٿي رهي هئي ان کي هو روڪي نه سگهيا! رنگروٽ ڀرتي ڪرائڻ انگريز سرڪار ڏانهن وفاداريءَ جو هڪ چٽو ثبوت بڻجي پيو. ڪن شاعرن ته هن قسم جا گيت به لکيا ته:

مٺن تو ڇورا کو ڀرتي ڪرائي آئي ري!

ان وقت ڀارتواسي چڪيءَ جي ٻن پڙن جي وچ ۾ پيسجي رهيا هئا. هڪ طرف رنگروٽن جي ڀرتي ڌڙا ڌڙ ٿي رهي هئي ۽ ڪارخانا جنگ جو سامان ناهڻ ۾ رات ڏينهن رڌل هئا ته ٻئي طرف انهن ديش ڀڳتن تي انگريز سرڪار طرح طرح جا ظلم ڪري رهي هئي جيڪي ان لوٽ مار جي خلاف آواز اُٿاري رهيا هئا! انگريز سرڪار جو دمن - چڪر چالو هو ۽ عام جنتا ڪجهه به نه ڪري ٿي سگهي. جنتا جو غصو روز - به روز وڌندو ٿي ويو.

بازارن مان ضرورت جون شيون غائب ٿينديون ٿي ويون. سرڪار سنه ١٩٤٠ کان اناج ۽ ٻين ضرورت وارين شين جي

(ان وقت هڪ ٻيو نؤجوان ٻه پنهنجيءَ جڳهه تي اُٿي ٿو ۽ ڳالهائڻ شروع ٿو ڪري. هن جي آواز ۾ جوش ڪي قدر گهٽ آهي.)

ٻيو نوجوان: انهن مسلمان غنڊن ۽ بدمعاشن جي اهڙيءَ روش کان تنگ اچي اسان سکر جي هندو نؤجوانن ورزشون ڪرڻ شروع ڪيون ۽ مسلم غنڊن جو قدم قدم تي مقابلو ڪيو.

ٽيون نوجوان: جن مسلمانن کي اسان هندو پاڻ کان وڌيڪ طاقتور ۽ همت حوصلي وارو سمجهندا هئاسين، هڪ ئي لت ڦيرائڻ سان ڪيئن وٺي ڀڄندا هئا! هيمون. جان ڪڏهن ڪي نه پياري هوندي آهي؟

هيمون: (ڏاڍيءَ نماڻائيءَ سان) معهنجا اُتساهي ۽ جانباز پائرو، توهان مهرباني ڪري پنهنجيءَ پنهنجيءَ جڳهه تي وهو ۽ شانت چت سان ٻڌو ته مان ڇا چئي رهيو آهيان.

(ٻئي نؤجوان هيٺ وهن ٿا)

هيمون: ساٿيو، پلؤ چڪڻ پنهنجيءَ جڳهه تي برابر آهي پر وقت جي نزاڪت ۽ ضرورت کي سمجهڻ ازحد سياڻپ جو ڪم آهي. هي وقت جذباتي مسئلا ڪڙو ڪرڻ جو ناهي بلڪ ڪم ڪرڻ جو آهي، جنگ ڪرڻ جو آهي، چئن آڱرين ۽ هڪ آڱوٺي کي ڪٺو ڪري هڪ ڏاڍي دشمن کي لوڏندڙيءَ ڏاڍو ڌڪ هڻڻ جو آهي...

(چئني طرفن کان مڪمل شانتي. هرڪو ڌيان ۽ دلچسپيءَ سان هيمونءَ کي ٻڌي رهيو آهي. هڪ ڇوڪريءَ جي اکين ۾ عزت ۽ محبت جون ڇوليون مچلي رهيون آهن. هن جي اکين ۾ سپنا ۽ چپن تي هڪ جادوءَ سان جڪڙيل مرڪ آهي.)

هيمون:... مان مڃان ٿو ته مسلمان غنڊن اسان سان قدم قدم تي ڪؤنسبازي ڪئي آهي ۽ هميشهه اسان جي ملڪيتن، عزتن

هيمون: هن نازڪ وقت ۾ هندو مسلمان جو سوال نه اُٿاريو وڃي ته بهتر ٿيندو، نه فقط اسان جي جاتيءَ لاءِ بلڪ سڄي ديش لاءِ به. ڇا توهان ڏسو نه ٿا ته ڪيئن انگريز هندن ۽ مسلمانن کي پاڻ ۾ لڙائي پنهنجو مطلب ۽ مقصد سڌ ڪري رهيا آهن؟

(ڪئميرا پل بئڪ ڪري ٿي ۽ اسان ڏسون ٿا ته هڪ وڏي هال ۾ ڪيترائي نوجوان ڇوڪرا ۽ ڪجهه ڇوڪريون موجود آهن. زمين تي هڪ وڏو فراس وڇايل آهي ۽ سڀ ان تي ويٺا آهن. هرڪو پنهنجيءَ جڳهه تان ئي اُٿي بيهي ڪري ڳالهائي ٿو. ڪائي به منچ ڪونه آهي. ڀتين تي مشعالون جلي رهيون آهن. ڪي ٿي گولا ۽ ڪي ٿي لالٽينون به ٻري رهيا آهن. مشعالن گولن ۽ لالٽينن جي مليل جليل روشنيءَ ۾ نوجوانن جا چهرا عجيب قسم جي تجلي سان ٻهڪي رهيا آهن. هڪ ڪنڊ کان ڪجهه لنيون، لوڙهون ۽ ڪهاڙيون به پيون آهن. هيمون جو جملو جيئن ئي سوالي انداز ۾ پورو ٿئي ٿو ته هڪ نوجوان جوش مان پنهنجيءَ جڳهه تان اُٿي هيمونءَ ڏانهن منهن ڪري ڳالهائڻ لڳي ٿو. هيمون پاڻ به بيٺو آهي.)

نوجوان: هندو مسلمان جو سوال ڪيئن نه ڪڍبو؟ هيمون، ڇا تون اُهي ڏينهن وساري ويٺو آهين جڏهن مسلمان غونڊا جاٽني ٻجهي اسان هندن سان ڪوَنس بازي پيا ڪندا هئا جيئن ڳالهه وڌي ۽ کين فساد ڪرڻ جو موقعو ملي؟ ڇا اسان اهو وساري سگهنداسين ته مسلمان هميشهه فسادن لاءِ تيار رهندا آهن؟ ڇا اسان مان ڪوئي اهو وساري سگهندو ته فسادن جو مقصد ئي هوندو هو هندو مردن تي مارڪٽ ڪرڻ ۽ زالن ۽ ڇوڪرين جي عزت لٽڻ؟ انهن مسلمانن جي ڪري ڇا ڪڏهن اسان هندن جون جانيون، عزتون ۽ ملڪيتون سلامت رهيون آهن؟

هو مرڪي رهيا آهن. تڻاؤ ختم ٿي چڪو آهي ۽ هر ڪو سهج-ڀاءُ سان ويچارن کي گرهڻ ڪرڻ لاءِ بلڪل تيار آهي.)

هيمون:... ڪوئي به ڌرم يا مذهب تيستائين معصوم ۽ پاڪ پوتر هوندو آهي جيستائين ان ۾ سياست جا جراثيم داخل نه اچي ٿيندا آهن. ڌرم يا مذهب کي بهانو بڻائي جڏهن انسان پنهنجي حڪومت برپا ڪرڻ چاهيندو آهي تڏهن ئي ڌرم ۽ مذهب جي نالي تي انساني خون وهندو آهي ۽ انسان شيطان جو روپ وٺي ننگو ٿي نچندو آهي. شيطان جو اهو به هڪڙو موڊس آپرينڊي آهي- ڪم ڪرڻ جو طريقو آهي...

(زوردار تاڙيون. ڪئميرا قطارن ۾ ويٺل جدا جدا نؤجوانن ۽ نؤجوانڙين کي ڪوَر ڪري ٿي.)

هيمون:... اڄ شيطان جو واسو برٽش سرڪار ۾ آهي. اڄ اُها هڪ پزيزڊ(Possessed)گورنمينٽ آهي. اُن ڪري، سڀني ساٿيو، اسان ڀارتواسين جو پهريون فرض آهي ان پزيزڊ سرڪار جي اندر مان ڀُوت - پريت ڪڍي ان کي نارمل حالت ۾ آڻڻ!...

(هال ۾ هلڪي ڪل. هلڪا واهه - واهه جا آواز)

هيمون: (ڪجهه مرڪندي)... ۽ توهان کي نه ڄاڻ آهي نه اوجها ۽ فقير جن - ڀوت ڪيئن ڪڍندا آهن...

ڪيترا آواز: ڏنڊا هڻي، لتون مڪون هڻي، گرم گرم شيخون هڻي!

هيمون: بس ساٿيو، اسان به ائين ئي ڪنداسين. مهاتما گانڌيءَ صاف صاف لفظن ۾ انگريزن کي چيو آهي: ڪئٽ انڊيا- ڀارت ڇڏي وڃو. اسان انقلابي تتل شيخون هڻي کين چونداسين: بدروحو، گو بئڪ! يُوَ آر ناٽ وانٽيڊ هيئر ايني مور...

هڪ نوجوان: (اُٿي بيهي) پر اسان اڻ- آزمودگار ڀار هيڏي راڪاس جيڏي برٽش سرڪار سان ڪيئن پڄي سگهنداسين؟

۽ آسودگين تي بدنظر رکي آهي. ڀر مونکي ٻڌايو غونڊا ۽ بدمعاش کھڙيءَ جاتيءَ ۾ نہ ٿيندا آهن؟ ۽ کھڙي جاتيءَ جا غونڊا ٻين جي عزت تي بدنظر نہ وجھندا آهن؟ جيڪڏهن سڀ ۾ اسلام نہ ڦهليجي ها تہ ڇا هتي ڪوئي غونڊو يا بدمعاش هجي ئي نہ ها؟ ساٿيو، جيئن شرافت ۽ انسانيت ڪنھن هڪ ڌرم يا قوم جي خانگي ملڪيت ناهي تيئن غونڊاگردي ڪنھن هڪ ڌرم مذهب يا قوم جو ناسور ڪو نہ آهي. ڪنھن غنڊي بدمعاش جو ڪوئي ڌرم يا مذهب ڪو نہ هوندو آهي. هر غونڊو مذهب ۽ ڌرم کي فقط پنھنجي سوارٿ لاءِ ڪم آڻيندو آهي...

(سيٺي جي ڇھڻ مان ائين ٿو لڳي ڄڻ هنن ڪنھن کي ڪو نئون گيان ملي رهيو آهي. هنن جا چھرا الؤڪڪ پرڪاش سان جرڪي رهيا آهن.)

هيمون:... جن مسلمانن کي توهان ڌاريو ۽ اوپرو ٿا سمجھو، اُهي اسان جي شريرَ جا ئي انگ آهن. ويچو، وچي هڪ هڪ مسلمان کان هن جي ونشاولي پڇو تہ توهان کي پتو پوندو تہ هنن جو ڏاڏو، پڙ ڏاڏو، ٽڙ ڏاڏو يا نگڙ ڏاڏو هندو هو، اسان وانگر هندو هو. اڄ جن کي توهان مسلمان چئي پاڻ کان جدا ڪرڻ جي ڪوشش ٿا ڪريو اهي اسانجا پنھنجا آهن. هتان جا آهن. هن مٽيءَ مان جنميل آهن. اهي عربستان مان پارسل تي ڪري هتي ڪو نہ آيا آهن. هنن فقط زندگي گذارڻ جو طريقو بدليو آهي هونئن هو اسان ۾ آهن ۽ اسان هنن ۾ آهيون...

(زوردار تاڙيون. هرڪو ائين آزاد محسوس ڪري رهيو آهي ڄڻ هنن جي دل تان ڪوئي بوجھ هٽي ويو آهي.)

هيمون:... اوم ۽ الله جي وچم ڪراس آهي پر ان مان ائين نہ سمجھيو وڃي تہ ڪو ڪراس ئي ڪراس بڻدا ڪئي آهي...

(هلڪو ٺھڪ. ڪئميرا نوجوان ڇوڪرن ۽ ڇوڪرين تي.

(ڪئميرا هيمون ۽ جي تيجسوي چهري تي. سڀ ساٿي "انقلاب زنده باد - انقلاب زنده باد" گنگنائيندي دروازي کان ٻاهر نڪرندا ٿا وڃن. هيمون جي گنڀير چهري جو ڪلوز-اپ.)
(ڪٽ)

درشيه-۱۴ هڪ فقير جو ڏيرو (اندر) شام

(ڪئميرا ڪلوز فقير جي چهري تي. چهرو رڪو ۽ اٿيو، وار ڏگها، ڪارا ۽ اٿيا پر اکين ۾ نوراني چمڪو. ڏاڙهي مڇ صفا چٽ. مٿي تي ڪاري رنگ جي پراڻي ٽوپي. ڪئميرا پل ٻئڪ ڪري ٿي ته اسان ڏسون ٿا ته پيهنجي ڏيري جي اڱڻ ۾ فقير صاحب هارمونيم تي سچل سرمست جو ڪلام ڳائي رهيو آهي. هن جي آس پاس ۽ سامهون سعدس مريد ويٺا آهن جن جي هٿن ۾ به ڪجهه ساز آهن جيئن ته يڪ تارو، ڪنجري ۽ ڍڪريون. هو سڀ سازن جي ڌن تي المستن وانگر جهومي رهيا آهن. اڱڻ ڪچو آهي جنهن تي چيٽي سان ليپو پاتل آهي. سامهون ٻه ڪچا ڪمرا آهن جن کي دروازا به ڪونه آهن. پٺ سان چلهو ٺهيل آهي جيڪو وساميل آهي. ان جي پاسي ۾ هڪ دانگي، ٻه ڪنا، هڪ ٻاٽيءَ سان پوپل مٽڪو ۽ مٽيءَ جا ڪجهه ٿانوَ پيا آهن. هڪ طرف کان چار پنج وڇنا به پيا آهن.

فقير: (ڳائي ٿو)

واٽ ڪري وائي، اڄ پرڻ ڪانگ قريب جو،
ڪي جو چيائين چهڊ سڄڻ، تنهن لڳ ڏاڍي لائي،
اندر ڪي آئي، جڻ جـر جيري سعدي.

●

اڄ لاٿيون ڪانگ لنيون، سي ڪي سٺو سرتيون!
جو ڪهڻ سان ڪهيو و جهي، و ٻڙهي منجهه وتيون،
سعديون راز رتيون، تـو پڻ ڪري پـڌريون!

هيمون: جتي پوبل چاھ آھي، اُتي ڪائي نہ ڪائي راھ ضرور نڪري ايندي آھي. ضرورت آھي همت ۽ حوصلي جي! اسان کي ھر حال ۾ انگريزن کي هتان نڪي ڪڍڻو ئي آھي. نہ تہ ٻيءَ حالت ۾ جاپان جي ڪاھ جو خطرو اسان کي نہ ڏيهن جو بيفڪرو ٿي ڪم ڪرڻ ڏيندو نہ رات جا چار پهر سک سان سمهڻ ڏيندو. اسان کي زنده مردو ٿي ڪري جيئڻ بلڪل قبول ناهي.

ٻيو نوجوان: (اُٿي بيهي) برابر اسان کي زنده مردو ٿي ڪري جيئڻ قبول بلڪل ناهي. نہ بہ هڪ سوال رهجي ٿو وڃي تہ اسان برٽش سرڪار کي ڪوئي زبردست ڌڪ هڻون بہ تہ ڪيئن هڻون.

هيمون: ان لاءِ مان چاهيندس تہ "سوراجيہ سينا" جي ٽاسڪ فورس جي هڪ جدا ميٽنگ رکي وڃي جتي ائڪشن جو بلو پرنٽ تيار ڪيو وڃي. ٽاسڪ فورس جيڪو بلو پرنٽ تيار ڪندو ان جي چارڻ توهان کي هن جڳھ تي ئي هن ڏيهن تي ئي ايندڙ هفتي ڏني ويندي. اڄوڪي گڏجاڻي سماپت ٿي ... انقلاب...

ساٿي: زنده آباد!

هيمون: ڀارت ماتا ڪي...

ساٿي: جئہ!

هيمون: انگريزي حڪومت...

ساٿي: هاءِ! هاءِ!

هيمون: گورا شاهي...

ساٿي: مرده هو او او او او

هيمون: ڀارت ماتا ڪي...

ساٿي: جئہ!

(فقير باجو وڄائيندو رهي ٿو. ساز وڄندا رهن ٿا. مريدن تي مستي طاري ٿي وڃي ٿي ۽ وجد جهڙي حالت ۾ نرتيه ڪندا رهن ٿا؛ جهومندا رهن ٿا. اوچتو ڏيڍي جي ديوار وٽ بينل شخص اڳڙ ۾ اندر گهڙيو ٿو اچي. هن جي بوٽ جي چرمر جي آواز تي مريدن جو ناچ بند ٿي وڃي ٿو پر فقير پنهنجيءَ مستيءَ ۾ باجو وڄائيندو رهي ٿو. اهو شخص فقير جي سامهون ويهي ٿو رهي ۽ باجي جي سرن تي ڪٽي ٿو هٿ رکي. باجي مان سريلي سنگيت جي بدران چيخ جو آواز نڪري ٿو. فقير اکيون کولي اُن شخص ڏانهن نهاري ٿو)

شخص: فقير سائين، سلام.

فقير: دعا.

شخص: منهنجو نالو حافظ درازي آهي. توهان جي عقيدت مندن مان آهيان. هڪ عرض ڪرڻ آيو آهيان.

فقير: چؤ ابا! اسان جي وس جيڪو هوندو، ڪنداسين.

حافظ: فقير سائين، زمانو ڏاڍو خراب اچي ويو آهي. ٻري-ڀلي جي پڇاڻ عفا نڪري وئي آهي.

فقير: ابا، اسان ته فقير آهيون. اسان جو زماني سان ڪهڙو واسطو؟

حافظ: توهان جو واسطو ڀلي زماني سان نه هجي پر زمانو ته فقيريءَ عظمت کي ڪونه سڃاڻي.

فقير: ابا، اهي ڳجهارتون ڇڏي صاف صاف چؤ جيڪو ڪجهه چوڻ ٿو چاهين.

حافظ: (هٿ جوڙي) فقير سائين، خطا معاف ڪجو، گستاخيءَ کي درگذر ڪجو. توهان مهرباني ڪري اهڙو ڪلام نه ڳائيندا ڪريو جنهن ۾ ڪسڻ، ڦاسيءَ، ڪند ڪپجڻ، سر گدوائڻ، صدقي وڃڻ ۽ حب الوطنيءَ جو ذڪر هجي...

(ڏوهيڙا ڳائڻ کان پوءِ فقير صاحب ڪجهه دير هارمونيم کي وڄائيندو رهي ٿو. مريد جهومي رهيا آهن. فقير ڪافي ڳائي ٿو.)

فقير: محبت عشق مؤلا جي
گهٽا سي گهوٽ گهايا هئا،
هزارن ساهه سانول تڻون
ڪيئن گهوري گهمايا هئا!

محبت عشق...

١- ڪيئن سر ساهه ساڃن لئه مٿي سوريءَ سڌايا هئا،
وره جي واٽ تي ويرن، ڪلهن ڪٺون ڪنڌ ڪپايا هئا.
محبت عشق...

٢- ٽيو تن ميٺو مولڻ، تکي ڪڻهن تاو تايا هئا،
مٺا مئخاني تي مستن، وٺيءَ جي ڪٽ وڃايا هئا.
محبت عشق...

(ڏيري جي ڪچيءَ ديوار جي ڀرسان هڪ ماڻهو بيٺو آهي ۽ فقير جو ڪلام ٻڌي رهيو آهي. هو سلوار ۽ قميص ۾ ملبوس آهي ۽ مٿي تي جداح ڪئپ پئي اٿس. مڇون ۽ ڏاڙهي ڪوڙ اٿس.)

فقير: (ڳائي ٿو)

٣- انهيءَ ٽڙ ۾ پهلوانن، جو شڪون جيرا جلايا هئا،
ڪيا جي موج محبت جي، اهي هن پار آيا هئا.
محبت عشق...

٤- ڏسو جي نيڻهن جي ناتي، ڪئين جا سر گدوايا هئا.
"سچو" ڙي! صدق تيءَ تن تڻون، جڏهن هي رنگ رچايا هئا!
محبت عشق...

(حافظ فقير جي ڀرسان وهي ٿو)

فقير: ٻچا، توکي خبر ناهي تہ تو اسان تي ڪيترو وڏو احسان ڪيو آهي. تو اسان کي لفظن کان نجات ڏياري آهي. هائي اسان جو عشق هوُڪ ۽ ڪوُڪ جي صورت ۾ محبوب سان وڃي ملندو... ها ها ها ها... هائي اسان نہ ڪنهن ڪلام جا غلام رهنداسين ۽ نہ ڪن مرڪب لفظن جا ٻڌا ٻانها... حافظ درازيءَ، تو اسان لاءِ صحيح معنيٰ ۾ در-راز کولي ڇڏيو ...

(فقير هارمونيم مان هڪ مستيءَ ڀري مڌر ڌن ڪڍي ٿو. لڳي ٿو ڄڻ ڪو سپيرو بين وڄائي ساري جڳت کي مڌر ۾ ٻڌي رهيو آهي. فقير جا مريد بہ ساز وڄائن ٿا ۽ مستيءَ ڀريو طواف ڪن ٿا. ان وچ ۾ حافظ اُٿي هليو ٿو وڃي. قلندري طواف چالو آهي. ڪئميرا فقير سائينءَ جي نوُراني چهري تي ڪلوز.) (ڪٽ)

درشيہ-١٥ خفيہ اڏو (اندر) رات

(ڪئميرا ڪلوز هڪ گولي تي. گولو ٻري رهيو آهي. ڪئميرا جي پل ٻئي ڪرڙ تي اسان ڏسون ٿا تہ سوراجيہ سينا جي خفيہ اڏي جي هال جي وچ هڪ وڏي مستطيل ميز پئي آهي جنهن جي ٻن وڏن پاسن کان ٻہ ٻہ ڪرسيون پيون آهن جن تي ڪل چار نوجوان ويٺا آهن. سامهون واريءَ ڪرسيءَ تي هيمون ويٺو آهي. سڀني جي اڳيان ڪجهہ پنا پيا آهن جن تي هنن ڪي نوٽس ورتا آهن. گولي جي جهڪي روشنيءَ ۾ ماحول ڪجهہ رهسيہ ڀريو لڳي رهيو آهي.)

هيمون: ٽاسڪ فورس جو آخرين فيصلو اهو بيٺو آهي تہ في الحال اسان ريل جا پٽا اکيڙي گاڏيون ڪيرائينداسين. ڪوشش اها رهندي جيئن مال گاڏيون ۽ فوجين سان ڀريل ٽرينون ئي ڪيرايون وڃن. اسان هر ممڪن ڪوشش ڪنداسين

فقير: (انتها عجب مان) ڇو ابا، اهڙو ڪو حاڪم جو فرمان نڪتو آهي ڇا؟

حافظ: فقير سائين، ائين ئي سمجهو... ڇغلخورن جي ڪمي ڪونهي. ڪنهن جيڪڏهن سرڪاري ڪنن جا ويجهي ڪن پهچايا ته فقير صاحب بغاوت سان ڀريل ڪلام ٿو ڳائي ۽ رعايا کي ڀڙڪائي سر ڏيڻ لاءِ تيار ٿو ڪري ته وڏا وهي ويندو. مارئيءَ جو ڪلام نه مور نه ڇڏجو.

فقير: ڇو ابا؟

حافظ: حب الوطنيءَ جي جذبات جي معنيٰ اڄ ڪلهه انگريزن خلاف بغاوت سمجهيو ويندو آهي.

فقير: عجيب زمانو اچي ويو آهي. پر ابا، تون ڪندو ڇا آهين؟

حافظ: مان سرڪاري جاسوس آهيان. توهان لاءِ دل ۾ صدق ۽ عقيدت اٿم ان لاءِ خبردار ڪري رهيو آهيان. ورنا...

(کلي ٿو) سمجهجو ته ڪم آهي ڇغليون هڻڻ.

فقير: نيڪ آهي ابا، اڄ کان اسان ڪلام چونداسين ئي ڪو نه. فقط...

(فقير ناچو وڄائي ان مان مٽر ۽ مستيءَ ڀري ڌن ڪڍي ٿو. حافظ اٿي بيهي ٿو)

حافظ: چڱو فقير سائين، سلام.

(فقير دعا ۾ هٿ کڻي ٿو. حافظ ٻه چار قدم ڀتارو هلي وڃڻ لاءِ مڙي ٿو. اوچتو فقير کيس سڏي ٿو)

فقير: ابا حافظ، هيڏانهن ته اچ.

(حافظ واپس اچي ٿو)

فقير: وٺ هي منهنجي پوسان.

هڪ: ائين نہ چئُو هيمون. سنڌ جي سپوتن بہ جيل ڀاتوائــون ڪيون آهن، لٺيون سٺيون آهن، گوليون سان سينا ڇلايا آهن.

هيمون: اِهو سڀ ٺيڪ آهي پر اسان جي سنڌ هڪڙو بہ اهڙو سورمو پيدا ڪونہ ڪيو آهي جنهن ڪان انگريز سرڪار ٿر ٿر ڪنبي، جنهن جو نالو ٻڌندي ئي فرنگين ۽ انهن جي خوشامدين جا پتا پاڻي ٿي وڃن. مان هيمون ڪالاڻي، سنڌ جي سرزمين تي انيڪ ڀڳتسنگهہ ۽ انيڪ چندرشيکر آزاد ڏسڻ چاهيان ٿو.

ٻيو: ڀڳتسنگهہ جو نالو تہ ٻڌو آهي پر هــي چندرشيکر آزاد ڪير آهي؟

هيمون: آهي نہ، پر هو... سنہ ١٩٣١ جي ٢٧ فيبروريءَ جو ڏينهن. صبح جا ڏهہ ٿيا هئا. آزاد پنهنجي دوست سکديو راج سان گڏ اِلاهہ آباد جي اَلفريڊ پارڪ ۾ هڪ جڳهہ تي اچي وينو.

(ڪٽ)

دڙشيہ-١٦ الفريڊ پارڪ (ٻاهر) ڏينهن

(ڪئميرا ڪلوز آزاد ۽ سکديو جي چهرن تي. ڪئميرا جي پل ٻئڪ ڪرڻ تي اسان ڏسون ٿا تہ ٻئي دوست الفريڊ پارڪ ۾ هيٺ سائي گاهہ تي هڪ ٻئي جي ڀرسان وينا آهن. سکديو ڪجهہ گنگنائي رهيو آهي.)

سکديو: ڪيا آرزو نهين هئہ، هئہ آرزو تو يهہ،
رکدي ڪوئي ذرا سي خاڪ- وطن ڪفن ۾.
جسني هلا ديا ٿا دنيا ڪو ايڪ پل ۾،
افسوس ڪيون نهين هئہ وہ روح اب وطن ۾.
مؤت اؤر زندگي هئہ دنيا ڪا سب تماشا،
فرمان ڪرشڻ ڪا ٿا ارجن ڪو بيچ رن ۾.

جيئن عام ڄڻا کي نه ڪائي تڪليف رسي ۽ نه جان ۽ مال جو نقصان ٿئي.

سڀ: (هڪ آواز ۾) بلڪل ائين.

هيمون: هاڻي اسان جو ڪم ٿيندو سچي ريل روڊ جي بچاءَ ڪرڻ ۽ اهي خاص خاص جڳهيون ذهن ۾ رکڻ جتي اسان سولائيءَ سان ۽ بنا خاص خطري جي ريل اکيڙي سگهنداسين.

هڪ: هائو.

هيمون: ريل روڊ جي بچاءَ جو ڪم سيما جي نوجوانن کي ئي سونپيو وڃي يا اسان ٽاسڪ فورس وارا پاڻ ڪريون؟

ٻيو: اهو ڪم جي سيما جي ڪن ٻين نوجوانن کي ڏنو وڃي ته بهتر ٿيندو.

ٽيون: ان ۾ ڪو خاص خطرو ته ڪونه آهي.

هيمون: مارشل لا لڳل آهي.

ٽيون: ڀلي مارشل لا لڳل هجي ته به پٽڙي جي اڳيان اڳيان لنگهڻ ڪوئي گناهه ڪونه سمجهيو ويندو.

هيمون: او. ڪي.

چوٿون: بچاءَ ڪندڙ جوانن کي جي ڳوٺاڻن جهڙو ويس ڪرايو ويندو ته شڪ ڪين ڪوئي رهندا. جن تي هوندين به انگريز سرڪار ڪجهه وڌيڪ وشواس ئي ڪري. انهن کي بهتر ئي سمجهي.

هيمون: منظور به.

(سڀ کلن ٿا)

هيمون: هونئن اها ڳالهه ڏيهي راڄ سمجهڻ ۽ سنوارڻ جهڙي رهي آهي ته جا اسان جي سفر ماٺ ڪري سگهجي. جيڪو هڪ ٻه ٽال ٻڌا نه ڪري سگهندا؟ آزاديءَ جي ڏاڍ ۾ اسان سڀ واسطو جو بولٽان کنڊو نه ڦهڪي آهي!

هيٺ زمين تي ڦٿي آهي.

هڪ سپاهي: شايد مري ويو.

ٻيو سپاهي: تڪڙ نه ڪر. ويجهو نه وڃينس.

ٽيون سپاهي: ڪجهه گوليون هڻي ڏسونس.

(ڪجهه سپاهي اڳتي وڌڻ چاهن ٿا پر ورِي رڪجي ٿا وڃن. ناٽ باور آزاد ڪي ٻه گوليون هڻي ٿو. آزاد ۾ ڪابه چرپر ڪو نه آهي.)

هڪ سپاهي: هاڻي وڌون اڳتي.

ٻيو سپاهي: ڪافي دير ڪان بعد چرپر جي پتو آهي. پڪ مري ويو هوندو.

ٽيون سپاهي: پڪ ڪري وٺون.

(سپاهي آزاد جي پير تي گولي هڻي ٿو. ڪائي چرپر ڪو نه آهي. سپاهي سڀئو ٽاٽي ٻهي ٿو.)

سپاهي: بهادرو، وڌو اڳتي. آزاد ختم ٿي چڪو آهي.

(سپاهي ڏڪندا پوري خبرداريءَ سان وڻ طرف وڌن ٿا.) (ڪٽ)

ڊرشيه-١٧ خفيه اڏو (اندر) رات

(واپس ڊرشيه-١٥. هيمون پنهنجن ڇئن دوستن سان ميز جي سري وٽ ويٺو آهي ۽ جوش مان ڳالهائي رهيو آهي. تاسڪ فورس جا چارئي فرد اکيون ڦاڙي هيمونءَ جي زباني آزاد جو افسانو ٻڌي رهيا آهن.)

هيمون: دوستو، چندرشيکر آزاد صحيح معنيٰ ۾ هڪ آزاد شخص هو. هو زنده به آزاديءَ سان رهيو ۽ هن جو موت به آزادانا هو... آزاد جو لاش جڏهن ڪي ڪو نه ڏنو ويو. ماڻهن هندستاني معمورتيءَ جي مطابق ان وڻ تي گل ڦل چاڙهي پوڄا ڪرڻ شروع ڪئي جڏهن تي آزاد اڪيچار گوليون هلايون

(هڪ موٽرڪار باغ جي پاسي واري رستي تي هڪ ديوار جي اوٽ ۾ اچي بيهي ٿي. ان مان پوليس سپرنٽينڊينٽ ناٽ باور هيٺ لهي ٿو ۽ پستول ڪڍي گولي ڇوڙڻ لاءِ تيار ٿي وڃي ٿو)

●

آزاد: دوست، شاعر هيئن به چيو آهي:

نه ڪوئي انگلش، نه ڪوئي جرمن،
نه ڪوئي رشين، نه ڪوئي ترڪي،
مٽاني والــي هئن اهي هندي،
جــو آج همڪو مٽا رهي هئن!

(ڪڙڪي ٿي آزاد سامهون نهاري ٿو ۽ ان سان گڏو گڏ ڇيله وٽ بدل پستول هٿ ۾ کڻي ٿو. ناٽ باور گولي هلائي ٿو ۽ ساڳئي وقت آزاد به گولي ڇوڙي ٿو. ناٽ باور جــي گولي آزاد کي جنگهه ۾ لڳي ٿي ۽ آزاد جي گولي ناٽ جي هٿ ۾ لڳي ٿي جنهن جي ڪري هن جو پستول ڇڏائجي دور وڃي ٿو پوي. ڪجهه پوليس وارا به اچي ٿا اُتي وارد ٿين ۽ گوليون هلائن. ناٽ باور ۽ آزاد سرڪندا وڻ جي اوٽ وٺي اُتان ٿا گوليون هلائن. آزاد اڪيلو رهجي ٿو وڃي پر ته هن جا ساٿي اول ئي پهچي ٿا وڃن. جيستوڻيڪ آزاد وڻ جي اوٽ ۾ آهي ته به چئني طرفن کان گولين جي برسات هئڻ جي ڪري ڪجهه گوليون هنکي لڳن ٿيون. آزاد جــي گولين سان به ڪيترائي پوليس وارا زخمي ٿي ٿا وڃن. جنهن وڻ جي اوٽ ۾ ناٽ باور لڪيو بيٺو هو آزاد ان وڻ کي جڙ نيست نابود ڪرڻ ٿي چاهيو. ڏهن مان اٺ گوليون ان وڻ تــي لڳي رهيون هيون. آزاد کي آخر ايترييون ته گوليون ٿيون لڳن جو هو زمين تي ڪري ٿو پوي. آزاد جي ڏيهه وڻ جي اوٽ ۾

۾ بعد ٽي پنهنجي ملڪ پهچن...

(دروازي جي زور سان کلڻ ۽ ڊڪندڙ قدمن جا آواز اوورلئپ ڪن ٿا. هڪ نوجوان سهڪندو سهڪندو هال ۾ داخل ٿئي ٿو. هيمون ۽ سوڍو سيني جون نظرون اُن نوجوان ڏانهن کڄي ٿيون وڃن. هو تڪڙو تڪڙو هلندو هيمونءَ جي اڳيان اچي ٿو بيهي.)

نوجوان: ٻري خبر آهي، هيمون ٻري خبر.

هيمون: ڇا اسان جو ڪوئي ساٿي پڪڙجي ويو آهي؟

نوجوان: نه - نه.

هيمون: ڪنهن کي گولي ته ڪو نه لڳي آهي؟

نوجوان: نه، هيمون نه.

هيمون: ته ڇا ڪنهن اسان سان غداري ڪئي آهي؟

نوجوان: غداريءَ جو ته... سوال ئي پيدا ڪو نه ٿو ٿئي. هيمون، بيحد ٻري خبر آهي.

(ميز جي ارد گرد ويٺل ٽاسڪ فورس جا سڀ ميمبر اچرج ڀريل اکين سان نوجوان ڏانهن نهاري رهيا آهن. ڪوئي چُري پُري به ڪو نه ٿو. سڀ پوري ڌيان سان هيمونءَ ۽ نوجوان جي ڳالهه ٻولهه ٻڌي رهيا آهن.)

هيمون: اسان هر قسم جي ٻري خبر ٻڌڻ لاءِ تيار آهيون. جلدي ٻڌاءِ، ڇا ٿيو آهي؟

نوجوان: دل دهلائيندڙ خبر آهي ته آزاديءَ جي ديوانن کي ڪچلڻ لاءِ سڄي ساري ٽرين هٿيار بند فوجين سان ڀريل بلوچستان وڃي رهي آهي.

هيمون: بلوچستان ۾ ڪٿي؟

نوجوان: ڪوئيٽا.

هيمون: ٽرين ڪٿان رواني ٿيندي؟

نوجوان: روهڙيءَ مان.

هيوون. الفريڊ پارڪ ۾ جنهن مندر نهي ويو هو بلڪ اهـــو تيرٿ استان ٿي ويو هو. برٽش سرڪار اهو وڻ ئي ڪٽائي ڇڏيو ۽ ان جو نالو نشان مٽائي ڇڏيو. مرڻ کان پوءِ به آزاد برٽش سرڪار کي ڏهلائي ڏڪائي رهيو هو! ...

(ڪجهه پل مؤت جهڙي خاموشي)

هيموون: (تيز آواز ۾ جذبات سان)... ٿيو آهي سنڌ ۾ ڪوئي اهڙو جانباز پيدا جيڪو ان حد تائين فرنگين کي ڏڪائي ۽ ڏهلائي دل هول پيدا ڪري سگهي؟ جيستائين اسان جي سنڌ ۾ ڪوئي اهڙو جوشيلو جوان پيدا ٿئي ها ته ياد رکو، ڪوئي انگريز سنڌو ديش کي "سنڌل وادي" سڏڻ جي جرئت نه ڪري سگهي ها... اڄ دنيا جا ماڻهو اسان سنڌين کي سنڌل واديءَ ۾ دم - گذر ڪندڙ بيغيرت ۽ بيحس انسانـــي صورت وارا بڪرا سمجهي رهيا آهن. اهوئي سبب آهي جو اسان جي هستيءَ کي نڪاريندي هرڪو اڳتي ٿو وڌي وڃي!... ياد رکو، هرڪو اڳتي وڌي ٿو وڃي ۽ اسان ڏانهن نهاري به ڪونه ٿو. هاڻي اسان ڪجهه ٿي ڪري ڏيکاريندا سين. هاڻي ڪوئي اسان کي نظرانداز ڪرڻ جي نه جرئت ڪري سگهندو ۽ نه همت...

(سڀ چپ. مؤت جهڙو سناٽو.)

هيموون:... مان بيصبريءَ سان اُن ڏينهن جو انتظار ڪري رهيو آهيان جڏهن اسان جي ڪري - اسان سنڌي جانبازن جي ڪري فرنگين جون ريلون ڪرنديون، عمارتون جلي خاڪ ٿي وينديون، سمنڊ ۾ ترندڙ جهاز غرق ٿي ويندا ۽ آسمان ۾ پـــرواز ڪندڙ هوائي جهاز آگ جا گولا بڻجي فرنگين جي بستين تي ڪرندا ۽ بستين جون بستيون جلي رک جا ڍير ٿي وينديون... مـــان چاهيان ٿو ته اهي فريبي، دوکيباز ۽ لٽيرا فرنگي جيڪي سيدو ڏاڍي اسان جي ملڪ ۾ گهسيا هئا، رک بڻجي لوڻ جي ٻنيءَ

فش پليٽون ڪيئندا رهندا سين. نصيب سات ڏنو تہ هڪ ٻہ فؤجي سنئين لڳين سگهو مان ٻاهر نہ ويندو.

نوجوان: اهو ٻہ تي سگهي ٿو تہ ڪجهہ هشيار اسان جي هٿ لڳي وڃن.

هيمون: اها اُميد مونکي ڪونہ آهي. پر وري بہ قسمت بلوان آهي. ڀاڳ جو سات ٿي وڃي تہ هر ڪم آسان ٿي وڃي.

(نؤجوان ڏانهن اشارو ڪري ٿو)

هيمون: سائي، تون ٿاسڪ فورس جو ميمبر ڪونہ آهين پر جاسوس ۽ خبر رسا جو درجو هر سنسٿا ۾ تمام مکيہ رهيٿو. اڄ جي هن سپا ۾ اسان توکي مکيہ مهمان جي روپ ۾ شامل ڪريون ٿا.

نوجوان: سائيو، مان توهان جو شڪرگذار آهيان، جو مونکي توهان ايترو سنمان ڏيو ٿا. پر مون تي ڪي ضروري جوابداريون آهن. مون کي اڄا ڪن ڳالهين جو پتو ڪيڍو آهي ۽ ان کان سواءِ ڪائي محفوظ جڳهہ بہ تلاش ڪرڻي آهي جتي پڪڙجڻ جو گهٽ ۾ گهٽ انديشو هجي.

هيمون: نہ دوست، اڄ تون اسان سان گڏ هنني ويهہ. الائي ڇو منهنجي دل نہ ٿي چاهي تہ هن وقت تون ٻاهر وڃين.

نوجوان: هيمون، جي تنهنجي اها مرضي آهي تہ ائين ئي ٿيندو. مان اڄ رات توهان سان گڏ آهيان.

(نؤجوان ڦري خالي ڪرسيءَ تي وهي ٿو)

هيمون: هاڻي ٻڌو منهنجي پلانڱ... فش پليٽ ڪيڍڻ جو ڪم مان ڪندس...

ٿاسڪ فورس-١: نہ، اهو ڪم مان ڪندس.

ٿاسڪ فورس-٢: اهو جوکم وارو ڪم مون تي ڇڏيو.

هيمون: نہ، اهو ڪم مان ڪندس. مون ان بارے ۾ ڪجهہ

هيمون: يعني سڪر مان لنگهندي؟
نوجوان: هائو.
هيمون: ڪڏهن؟
نوجوان: ٢٣ آڪٽوبر رات جو.

(هيمون ڪجهه پل سوچيندو رهي ٿو. ٽاسڪ فورس جا باقي ميمبر هڪ ٻئي ڏانهن نهارن ٿا.)

هيمون: سچپچ بيحد بري خبر آهي... بيحد بري!... پر اسان اهو ظلم هرگز برداشت نه ڪنداسين. دشمن اسان جي پائرن، اسان جي ساٿين، وطن پرستن ۽ ديش پريمين کي ڪچلڻ لاءِ اسان جي اکين جي سامهون ئي سڀدو ٽاٽي ڏڙڏڙ ڪندو لنگهي وڃي، اِها ذلت اسان هر حال ۾ نه سهنداسين. اسان پنهنجن پائرن سان غداري ڪرڻ جو الزام پنهنجي سر تي ڪڏهن نه کڻنداسين.

ٽاسڪ فورس-١: اسان دشمن جا ناپاڪ ارادا اصل پورا ٿيڻ نه ڏينداسين.

ٽاسڪ فورس-٢: اسان دشمن کي نيست نابود ڪري ڇڏينداسين.

ٽاسڪ فورس-٣: اسان ملٽري ۽ جي گاڏيءَ کي سڪر پار ڪرڻ ئي نه ڏينداسين.

ٽاسڪ فورس-۴ اسان بنا اُڪيڙينداسين. اسان ٽوپن جي ٽوپن اُڏائي ڇڏينداسين.

نوجوان: رات چانڊوڪي آهي.

هيمون: پلي هجي.

نوجوان: مارشل لا جي ڪري سپاهين جو گشت جاري آهي. خاص ڪري رات جو.

هيمون: پرواهه ناهي. سپاهي پنهنجو گشت ڪندا رهندا ۽ اسان

ٽرانسمٽر کڏي ڪنهن سان ڳالهائي ٿو. ڪمري ۾ نيم تاريڪي آهي.)

فقير: فنڪي اسپيڪنگ. فنڪي اسپيڪنگ. اوور.

(ڪجھ پل بڌي ٿو)

فقير: خبر ملي آهي ته ملٽري ٽريڪن ڪيرائي ويندي. اوور.

(ڪجھ پل بڌي ٿو)

فقير: ٢٣ تاريخ رات جو ... شايد فـــش پليٽون ڪڍيون وينديون. اوور.

(ڪجھ پل بڌي ٿو)

فقير: چانڊوڪي رات آهي. ڪم مشڪل ڪونه ٿيندو. گشت تيز ڪيو ويو آهي. سڀني لائينن کي ڪوَر ڪيو ويو آهي. الرٽ هول سعد. اوور.

(ڪجھ دير بڌي ٿو)

فقير: برابر ڪي سو ڦوٽا چوڪرا هوندا. ته به اسانکي بيحد خبردار ٿيڻو آهي. وڏن جو قول آهي ته آر جي گٽي سؤ چوٽون ڪائي. او ڪي. اوور انڊ آل.

(فقير ٽرانسمٽر اندرين جيب جي حوالي ڪري ٿو. ڪجھ دير خالي نگاهن سان اونده ۾ گهوريندو رهي ٿو. لڳي ٿو ڪجھ سوچي رهيو آهي. اوچتو ڇڙن آڱرين سان پنهنجي نراڙ کي مهٽي ٿو ۽ سڌو ٿي ويهي ٿو. ڪجھ ئي دير ۾ ٻيو فقير اندر اچي ٿو.)

فقير: درازيءَ جو ڇا ڪيئه؟

ٻيو فقير: هن تي پوري پوري نظر رکي ٿي وئي آهي جيئن صدق ۽ محبت وچان وٺي نه انقلابين کي خبردار ڪندو.

فقير: ڪم لاهي ڇڏيوس. اهڙا ماڻهو حد درجي تائين نقصانڪار ٿيندا آهن. جنهن جي دل ۾ صدق، محبت، عقيدت ۽ قرب

نگهباني ڪندؤ...

(ٽاسڪ فورس جي ٻن ميمبرن ڏانهن اشارو ڪري ٿو.)

هيمون: توهان منهنجي مشابهت ڀڳت سنگهه سان ڪئي آهي. مان توهان جو قول ڪوڙو نه ٿيڻ ڏيندس. مان توهان کي پنجاب جي شير، امر شهيد، سردار ڀڳت سنگهه جي قدمن جي نشانن تي هلي ڏيکاريندس- باءِ د وي، اهو ٻڌائي ڇڏيانو ته منهنجي جنم جي تاريخ ٢٣ آهي ۽ ٢٣ تي ئي مان زندگيءَ جو هڪ وڏو ڪارنامو سرانجام ڏيڻ لاءِ وڃي رهيو آهيان.

(ٽاسڪ فورس جا سڀ ميمبر ۽ ڪمرسا نؤجوان هيمون ءَ ڏانهن عجب ڀريل نظرن سان نهارن ٿا. هيمون ءَ جو ڪلوز- اپ. هو مرڪي رهيو آهي- هن جي مرڪ مان سرفروشيءَ واري ديوانگي صاف ظاهر آهي.) (ڪٽ)

درشيه-١٨ فقير جو ڏيرو (اندر) رات

(ڪئميرا ڪلوز فقير جي ڇهري تي. هو ڪنهن سان ڳالهائي رهيو آهي. ڪئميرا جي پل ٻئڪ ڪرڻ تي اسان ڏسون ٿا ته هو هڪ پاڻ جهڙي فقير سان ئي ڳالهائي رهيو آهي. ٻئي ڪچي ڪمري ۾ اندر ويٺا آهن. ڪمري ۾ رلي، تڏو، گودڙي، ڪشڪول وغيره فقيرن جي ڪم ايندڙ سامان پيو آهي. ڪمرو ۽ ڪمري جون شيون ڏسڻ سان ئي بدبوءِ جو احساس ٿئي ٿو. ڪمري ۾ ڏيئو ٻري رهيو آهي.)

فقير: ڪارائتي خبر آهي. مان سڀو بندوبست ڪريان ٿو. تون ٻاهر وڃي نظر رک.

(ٻيو فقير "او. ڪي. سر" چئي ٻاهر هليو ٿو وڃي. هن جي وڃڻ کان پوءِ فقير ڪوٺڙيءَ ۾ ٺهيل هڪ ننڍڙيءَ دريءَ مان ٻاهر مٿو ڪڍي هيڏانهن هوڏانهن نهاري ٿو. تسڪين ٿيڻ تي مٿو اندر ٿو ڪري ۽ ڪنڊ ۾ وڃي اندرينءَ جيب مان

هٿ ۾ پڪڙ. او ڇنو ٻڌڻ جي پوسان ٿي هڏن کي شاهي وڻ ڏسڻ ۾ اچي ٿو. ٽيئي جتا اُٿي وڻ جي هينان ٻهن ٿا. اُتي کي قدر اونڌهه آهي.

هيمون: ڪٿي آهي اُهو ڪڏو جنهن جو ذڪر موتيءَ ڪيو هو؟ مونکي ته آس پاس ڏسڻ ۾ ڪو نه ٿو اچي.

هڪ ساٿي: مونکي ٻه نه ڪوئي ڪڏو ٿو ڏسڻ ۾ اچي نه ڪائي لاهي.

ٻيو ساٿي: (چوڌرد نهاري) دور دور تائين سڌي زمين لڳي پئي آهي ۽ پٽا چانديءَ وانگر پيا ٿا چمڪن.

هيمون: (واچ ۾ ڏسي) ٽرين اچڻ ۾ گهڻو وقت ڪونهي. منهنجو خيال آهي ته ڪم کي لڳي وڃون.

(ٻئي ساٿي "او. ڪي" چئي اڳتي وڌن ٿا. هيمون پنهنجي ساٿيءَ کان پڪڙ وٺي ٿو ۽ پٽن جي جوائنٽ وٽ وڃي ٿو رهي.)

هڪ ساٿي: هيمون، هاڻي ٻه اسان جي ڳالهه مڃ. تون هتي ٻهي نگهباني ڪر، مان ٿو پٽا اکيڙيان.

هيمون: (ڪجهه تيز آواز ۾) شٽ اپ...

(هيمون پڪڙ ۽ پاني جي مدد سان فش پليٽون ڪيڻ جي ڪم کي لڳي ٿو وڃي. ٻئي دوست آس پاس نهاري نظرداري ڪري رهيا آهن. هيمون فش پليٽون ڪڍي رهيو آهي. رات جي سناٽي ۾ پڪڙ ۽ پاني جو آواز دور دور تائين ڦهلجي رهيو آهي.)

(ڪٽ)

درشيہ-٢٠/الف　　هڪ وڏو وڻ (ٻاهر)　　چانڊوڪي رات

ڪئميرا ڪلوز خانگي لباس ۾ هڪ سي. آءِ. ڊي. انسپيڪٽر تي. هو دوربينيءَ سان ڪجهه ڏسي رهيو آهي. ڪجهه دير هو ڏسندو رهي ٿو ۽ پوءِ اطمينان جي نوع ۾ مٿو لوڏي ٿو ۽ ساٿي

جهڙا ڪمزور جذبا هجن انهيءَ ڪي جاسوسي ۽ جوم جي دنيا ۾ هڪ پل به ساهه کڻڻ جو ڪوئي حق ئي ناهي. ڪل هم. فعش هم.

(ان وچ ۾ ٻيو فقير در ڪان ٻاهر نهاري ٿو ۽ ڪجهه ڏسي چرڪ نڪري ٿو وڃي.)

فقير: ڇاهي؟

ٻيو فقير: ڪي مريد اچي رهيا آهن.

(فقير ديوانا وار نچڻ شروع ٿو ڪري. اشارو سمجهي ٻيو فقير به نچي ٿو.)

فقير: الاهه هو.

ٻيو فقير: حق.

فقير: الاهه هو.

ٻيو فقير: حق.

(ٻئي فقير نيم تاريڪ ڪمري ۾ "الاهه هو – حق" جا نعرا هڻندا رهن ٿا ۽ ديوانن وانگر طئف ڪندا رهن ٿا. لڳيتو ٻئي فقير دين ۽ دنيا وساري الاهه سان هڪ ٿي ويا آهن.)

(ڪٽ)

درشيه-١٩ ريل جا پٽا (ٻاهر) چانڊوڪي رات

ميڊيم شاٽ. رات چانڊوڪي آهي. هيموُن ۽ هُن جا ساٿي ٻانهوا پائيندا پٽن سان گڏوگڏ اڳتي وڌندا ٿا وڃن. چنڊ جي روشنيءَ ۾ لوهه جا پٽا چمڪي رهيا آهن. چوطرف موت جهڙي خاموشي آهي. نِنڍي نوجوانن جي ڏوڙن پير هلڻ جي ڪري پٿن جي آس پاس ٻيل پٿر ڪرڪر جو آواز ڪري رهيا آهن. ڪڏهن ڪڏهن دور ڪان ڪتن جي ڀونڪڻ جو آواز اوورشٽ ڪرڻ. ڪنهن ڪنهن وقت سدائو ڪاڻي پوانتو لڳي ٿو. هيموُنءَ جي هٿ ۾ ٻانو آهي ۽ هُن جي هڪ دوست جي

هڪ پل ۾ ڇڙڪيو ٻڌجي ٿو وڃي. ٻڪڙ ۽ پانو هن ڪان ڪسيو ٿو وڃي ۽ سپاهي ڪيس گهليندا ورط جي پاسي ۾ اچي ٿا ڦٽو ڪن ۽ سنگيدون تاڻي چوڌرد ٻهڄي وڃن ٿا.

ان وچ ۾ هيمون ۽ جا ٻئي ساٿي غائب ٿي ٿا وڃن. ڪنهن جو به هنن ڏانهن ڌيان ڪونه ٿو وڃي.

ان وقت انسپيڪٽر به اچي ٿو پهچي. هن جي هٿ ۾ پستول آهي ۽ فل وردي ۾ آهي.)

انسپيڪٽر: باقي ٻه ڄڻا ڪٿي آهن؟

سپاهي: سر-سر-سر هي اڪيلو ئي هو.

انسپيڪٽر: نان سينس! ڪل ٽي ڄڻا هئا. هيءُ فش پليٽون ڪڍي رهيو هو ۽ باقي ٻه ڄڻا نگهباني ڪري رهيا هئا. ويئر آر دي؟

سپاهي: جناب - جناب ... اسان جي هٿ فقط هي آيو - باقي ٻه...

انسپيڪٽر: فرار ٿي ويا، ڪيئن؟ يُو ول هئو ٽ ايڪسپلين... ٽوٽل ڪيئرليس نيس!... منهنجو منهن ڇا تڪي رهيا آهيو. هن مجرم کي قابو ڪري جهليو ۽ ڏسو ته فش پليٽن سان ڪائي هٿ چراند ته ڪونه ٿي آهي...

سپاهي: يس سر.

(هڪڙو سپاهي پانو ۽ ٻڪڙ کڻي فش پليٽن جي جاچ لاءِ پٽن جي اڳيان وڃي هيٺ اوڪڙون ويهي ٿو رهي ۽ ٽارچ جي روشنيءَ ۾ پٽن کي جاچي ڏسي ٿو. هڪ ٻن هنڌ ٻڪڙ سان ٺڪ ٺڪ به ڪري ٿو.)

سپاهي: جناب، سڀ ڪجهه ٺيڪ آهي.

انسپيڪٽر: آءِ ائم ناٽ سيٽسفائيڊ - پاني سان نٽ - بولٽ ٽائيٽ ڪري ڇڏيو. جلدي. ڪئڪ. ٽرين اچڻ واري ئي آهي ...

هٿ سان اِشارو ڪري ٿو ۽ ٻاڻ ورِي دوربيني ۽ جي مدد سان ڪجهه ڏسڻ لڳي ٿو. (ڪٽ)

درشيه-٢٠/ب مَيدان (ٻاهر) چانڊوڪي رات

سيدهم شاٽ. خاڪي وردي ۽ لال پڳڙيءَ ۾ ڪجهه سپاهي ڏاڍي خبرداريءَ سان هڪ طرف وڌي رهيا آهن. هڙن جي ڪلهن تي بندوقون لٽڪيل آهن. هو اڳتي وڌندا ٿا وڃن. (ڪٽ)

درشيه-٢١ ريل جا پٽا (ٻاهر) چانڊوڪي رات

(ڪئميرا ڪلوز پٽن جي جوائنٽس تي. ڪڙ ۽ پاني جي مدد سان نٽ بولٽ کولڻ جي ڪوشش ٿي رهي آهي. ڪئميرا پل ٻئڪ ٿي ڪري ۽ اسان ڏسون ٿا ته هيمون پٽا اکيڙڻ جي ڪم ۾ مشغول آهي. سندس ٻئي ساٿي نگهباني ڪرڻ جي بجاءِ وڻ طرف نهاري رهيا آهن. لڳي ٿو هو ٻاڻ کي مشڪل سان سڃاڻي رکي وينا آهن. هڙن جي اکين ۾ ننڊ آهي ۽ چست چالاڪ هئڻ جي بجاءِ موڳا موڳا لڳي رهيا آهن. رات جي سناٽي ۾ ٿورڙو آواز به دور دور تائين وڃي رهيو آهي. هيمو ٿ پنهنجي ڪم ۾ مشغول آهي. سندس ٻئي ساٿي هيڏانهن هوڏانهن نهاري رهيا آهن.)

هڪ ساٿي: اڙي، هو ڇاهي؟

ٻيو ساٿي: ڪٿي؟

هڪ ساٿي: مون سامهون واري دڙي جي آس پاس چرپر محسوس ڪئي.

ٻيو ساٿي: مونکي ته ڪجهه نه ڏسڻ ۾ ڪو نه ٿو اچي. بلڪل شانتي لڳي پئي آهي.

(ٺيڪ ان وقت قدمن جا ڪجهه آواز ٻڌڻ ۾ اچن ٿا ۽ پنج ڇهه سپاهي ٻاز وانگر ٿا اچي هيمون ۽ تي ڪڙڪن. هيمون

هيمون: ڪهڙا ساٿي؟
انسپيڪٽر: جيڪي فش پليٽس ڪڍڻ ۾ تنهنجو ساٿ ڏئي رهيا هئا.
هيمون: مان اڪيلو هوس، اڪيلو آهيان ۽ اڪيلو ئي رهندس. منهنجو ڪوئي ساٿي ڪو نه هو.
انسپيڪٽر: مون خود پنهنجن اکين سان ڏٺو هو ته تون پنن سان هٿ چراند ڪري رهيو هئين ۽ تنهنجا ٻه ساٿي آس پاس بهي نظرداري ڪري رهيا هئا، ڪير هئا اُهي؟
هيمون: مان اڪيلو هوس.
انسپيڪٽر: ڪٿي آهن اُهي؟
هيمون: مان اڪيلو هوس.
انسپيڪٽر: تون ڪوڙ ٿو ڳالهائين.
هيمون: پوءِ تون هڪ ڪوڙي سان ڇو ٿو ڳالهائين؟
انسپيڪٽر: ٻنهي ساٿين جا نالا ٻڌاءِ.
هيمون: مان اڪيلو هوس.
انسپيڪٽر: هي چار سنگينون تنهنجي ڇاتيءَ ۽ پيٽ جي آرپار وڃي ٽوڪي زمين جي هن ٽڪري سان چنبڙائي ڇڏينديون ۽ تنهنجي بدن جو خون ڪتا نه چٽيندا.
هيمون: نو پرابلم. ڪئري آن.
انسپيڪٽر: بلڊي باسٽرڊ...
هيمون: ۽ انهن انگريزن جي تون غلامي ڪري رهيو آهين.
(انسپيڪٽر غصي ۾ اچي هيمونءَ کي ٻن ٽنگن جي جوڙ وٽ لت ٿو هڻي. هيمون ڏند پيڪوڙي سور سهڻ جي پوري ڪوشش ٿو ڪري پر ته به هن جي منهن مان هلڪي درد ڀري چيخ نڪري ٿي وڃي.)
انسپيڪٽر: بيوقوف ڇوڪرا، اجاين وهمن ۽ خيالن ۾ ڦاسي

هي اٻي اٻي! ابراڏيءَ کي اصل ڇرڻ پرڻ ٻه نه ڏيو۔

(سپاهي پاڻي جي مدد سان نٽ بولٽ ٽائيٽ ڪرڻ لڳيٿو.)

انسپيڪٽر: خبرداريءَ سان...

(انسپيڪٽر مڙي ٿو ۽ وڻ طرف وڌي ٿو جتي هيمون سپاهين جي وچ زمين تي ڪريو پيو آهي ۽ هن جي سيني تي ڇئني طرفن کان بندوقون ڇپيل آهن. هيمونءَ جو چهرو پٿر وانگر ڪٺور آهي، شانت آهي ۽ ڏپ جو نالو نشان به ڪونه آهي هن جي چهري تي.)

هيمون: (انسپيڪٽر کي ڏسي) انقلاب زنده آباد- ڀارت ماتا کي جئه...

انسپيڪٽر: (هلڪو کلندي) ڀارت ماتا جي جئه کان اڳ پنهنجيءَ جان جو ته خير مناءِ- تنهنجو ناله ڇا آهي؟

هيمون: ڪرانتيڪاري...

انسپيڪٽر: سو تون ڀاڙ کي انقلاب جو سمبل ٿو سمجهين؟ ڀاڙائي ٻڌي... محدود سوچ جو دائرو... ٽڪڙو مشهور ٿيڻ جو ڀڪڙڪ ٻو مؤتمار رستو...

(ان وقت ٽرين جي وسل جو آواز ڪن تي پوي ٿو. ڪجهه ئي پلن ۾ ٻتيا ۽ پٽڙن جي آس پاس جي زمين انجڻ جي هيڊ لائيٽ جي روشنيءَ سان ٻرجي ٿي وڃي. وسل. ڏڙ ڏڙ. وسل. ٽرين تيز رفتار ۾ اتان گذري ٿي. ٽرين مان ايندڙ روشني زمين تي وڪڙ وڪڙ تصويرون ناهي ٿي. ڪي ڪن ٽرين جي اڳيان وڌل فوجي نظر اچن ٿا، روشنيءَ جا ٽڪرا وڻ، پوليس ۽ زمين تي ڪريل هيمونءَ تي پون ٿا ۽ انقلاب جو احساس ڇڏيندا وڃن ٿا. ٽرين جي اڳتي وڃڻ کان پوءِ به ڪجهه پل موت جهڙي خاموشي ڇانئجي ٿي وڃي.)

انسپيڪٽر: تنهنجا ساٿي ڪٿي آهن؟

انسپيڪٽر: ٽارچر روم ۾؟ او. ڪي. سر. اوور ائنڊ آل...
(انسپيڪٽر ٽرانسمٽر جيب ۾ وجهي ٿو. ڪئميرا هن جي
اُلا ڪنڌ اکين تي.) (ڪٽ)

درشيه-٢٢ ٽارچر روم (اندر) رات

(ڪئميرا ڪلوز هڪ تيز روشنيءَ واري بلب تي. ڪئميرا جي پل بئڪ ڪرڻ تي اسان ڏسون ٿا ته سڪر جي ڪنهن عوالات ۾ ناهيل اهو هڪ ٽارچر روم آهي؛ جتي پوليس ۽ سي.آءِ.ڊي. آفيسر اپراڌين ۽ انقلابين تي قسمين قسمين جسماني ۽ مانسڪ ظلم ڪري انهن مان خبرون ڪڍڻ جون ڪوششون ڪندا آهن. ٻه گهڙو ڪري اهي چيمبر انقلابين کي پيڙائون ڏيڻ ۽ انهن جي منهن مان ڪوڙا بيان ڏيارڻ لاءِ ئي ڪم آندا ويندا آهن. هن وقت ان ٽارچر چيمبر ۾ هيمون ڪالاڻي چوڪنيو لوهي زنجيرن سان بڌل ڇت سان ٽنگيو پيو آهي. هن جي جسم تي فقط هڪ نڪر پيل آهي باقي سڄو سرير ننگو اٿس. هن جي سرير تي ڪيترن ئي هنڌ ڇهبوڪن جا نشان آهن. ڪيترن ئي هنڌان خون وهي رهيو آهي. ڪيترن ئي هنڌ خون سڪي ويو آهي. هيمونءَ جي ساڄي کابي ٻه جلادن جهڙا پوليس وارا بيٺا آهن جيڪي هن جي مٿان سٽاسٽ ڏنڊن جو وسڪارو ڪري رهيا آهن. جلادن جي بدن جي لوڏ مان ائين ٿو لڳي جڻ ته هو ڪنهن خاص قسم جو قديم وحشي نرتيه ڪري رهيا آهن ۽ هنن جا ڏنڊا ڪنهن زنده انسان تي نه پر ڪنهن دميءَ تي وسي رهيا آهن. هنن جي منهن مان جانورن جهڙا آواز نڪري رهيا آهن.

ڪمري ۾ سپاهين جهڙا ئي جلاد قسم جا چار ڪن آفيسر جدا جدا ڪنڊن ۾ وٽ بيهي تماشو ڏسي رهيا آهن. هنن جي چهرن تي وحشي مرڪ آهي. هيمون ازحد پيڙا کان ڪڏهن

پنهنجي زندگي تباهه نه ڪر... شيطانن جي خطرناڪ صورت
کان تون واقف ڪونه آهين.

هيمون: انسپيڪٽر، مونکي چڱيءَ طرح خاطر آهي ته مان ڇا ڪري رهيو آهيان ۽ توهان ڇا ڪري سگهو ٿا. مونکي ڪنهن به قسم جي خوشخيالي ڪونه آهي...

هڪ سپاهي: سر هن ڇوڪري جو نالو هيمون آهي. هيمون ڪالاڻي...

انسپيڪٽر: ڇا هي پيسومل ڪالاڻيءَ جو پٽ؟

سپاهي: يس سر.

انسپيڪٽر: جيڪو ٺيڪيدار آهي؟ انگريز سرڪار جو وفادار؟

سپاهي: يس سر، يس سر.

انسپيڪٽر: هيمون، پنهنجي پيءُ جو شان ڏس ۽ پنهنجا هي ڪرتوت ڏس.

هيمون: پنهنجي پتا بابت مان ڪجهه ڪونه چوندس پر مون جو ڪجهه ڪيو آهي ان تي مونکي ناز آهي، فخر آهي.

انسپيڪٽر: هيمون، مارشل لا جو زمانو آهي. تنهنجي جسم مان انفارميشن جو هڪ هڪ ٽڪرو ڪڍڻ اسان لاءِ ڏکيو ڪم ڪونه ٿيندو. تون ڪيترو به سخت ڇو نه هجين. وي آر ٽرينڊ ٽو ڪرئڪ د هارڊ نٽس...

هيمون: ٽراءِ اِٽ.

(انسپيڪٽر ڪجهه قدم ڏور وڃي پنهنجو ٻي انداز ۾ جيب مان ٽرانسميٽر ڪڍي رپورٽنگ ڪري ٿو.)

انسپيڪٽر: انسپيڪٽر رپورٽنگ سر... مس پلٽون ڪئمپ جي ڪولمن ڪئمپ هيمون نالي هڪ ڇوڪرو پڪڙيو ويو آهي، ٻيا ڀڄي ويا. اوور.

(ڪجهه پل بعد ٿو)

ڇهري تي ڪلوز. جنهن تي پاڻيءَ جا ڇنڊا هنيا ٿا وڃن.)
(ڪٽ)

درشيه-٢٣ رتنا جو ڪمرو (اندر) صبح

(ڪئميرا ڪلوز رتنا جي ڇهري تي. رتنا اُهــا ڇوڪري آهي جنهن جو ذڪر درشيه ١٣ ۾ ڪيو ويو آهي. هوءَ سڪو جي غفيه اڏي ۾ وينل ڏيکاري وئي آهي ۽ جنهن جي باري ۾ لکيو ويو آهي ته هيمونءَ جون ڳالهيون ٻڌي هن جي اکين ۾ عزت ۽ محبت جون ڇوليون مچلي رهيون آهن ۽ هن جي اکين ۾ ڪي سپنا ۽ چپن تي هڪ جادوءَ ڀري مرڪ آهي. ڪئميرا پل بئڪ ڪري ٿي ۽ اسان ڏسون ٿا ته هوءَ نواڙ واريءَ کٽ تي پٿهڻي ڪمري ۾ سمهي پئي آهي. سورهن سترهن سالن جي هوءَ ڪومل ڪلي ڪافي بيقرار لڳي رهي آهــي. لڳيٿو سڄي رات هن ننڊ ڪونه ڪئي آهي. اکيون ڀاري اٿس ۽ ڪجهه ڳاڙهيون به. رکي رکي پيڙا کان وهاڻي تي ئي ڪنڌ کي هيڏانهن هوڏانهن ڦيري ٿي. رتنا جي کٽ کان ٿورو دور ٻيءَ کٽ تي رتنا جي ماءُ سمهي پيئي آهي ۽ هن سان گــڏ ستن اٺن سالن جو هڪ ڇوڪرو به سمهيو پيو آهــي. ڪمرو معامولي ڍنگ سان سجايل آهي ۽ آس پاس گهر گرهستيءَ ۾ ڪم ايندڙ ڪجهه شيون پيون آهن. ديوارن تي فريمن ۾ جڙيل رام، ڪرشڻ، هنومان، گرونانڪ ۽ گرو گوبندسنگهه جون تصويرون ٽنگيل آهن. رتنا جي پيراندي‌ءَ واريءَ ديوار تي هڪ ئي فريم ۾ جڙيل مهاراڻا پرتاپ ۽ ڇترپتي شيواجيءَ جــون تصويرون ٽنگيل آهن. رتنا ڪڙڪي ڪنجهي رهي آهي. لڳيٿو هوءَ بيحد پيڙا محسوس ڪري رهي آهي.

رتنا جي ڪڙڪڻ ڪنجهڻ جي آواز تي هن جي ماءُ جي اک کلي ٿي وڃي ۽ وائڙن وانگر رتنا ڏانهن نهاري ٿي.)

ڏند زور سان پيڪوڙي ٿو ڪڏهن معهن ڪولي درد جو زور ٻاهر ڪيدي ٿو ۽ ڪڏهن زور سان ڪڇي ٿو چپ بند ڪري. هن جي شرير جي هڪ هڪ انگ مان درد ۽ پيڙا نمودار ٿي رهي آهي...

— مان اڪيلو هوس. مون سان گڏ ڪوئي ڪو نه هو. انقلاب زندهآباد.

مان اڪيلو هوس. مون سان گڏ ڪوئي ڪو نه هو. انقلاب زندهآباد.

هيمون ءَ تي ڏنڊا وسندا رهن ٿا. هيمون چپ آهي. پر مٿيان جملا اوورلئپ ڪندا رهن ٿا. ڪڏهن جوش مان، ڪڏهن غصي مان، ڪڏهن ڌيمي آواز ۾، ڪڏهن نروڪار ڀاوَ سان، ڪڏهن قس قس ڪندي ۽ ڪڏهن لاچاريءَ مان. جملا ساڳيا آهن پر ادا ڪرڻ جو انداز بدلبو ٿو رهي. ڌيري ڌيري هيمون بيهوش ٿي ٿو وڃي. هن جو ڪنڌ هڪ طرف لٽڪي ٿو وڃي. جلادن جا ڏنڊا چالو آهن.)

آفيسر: بس. اِسٽاپ اِٽ.

(ڏنڊا رڪجي ٿا وڃن)

آفيسر: هوش ۾ اچڻ ڏيوس. وڌيڪ سبق پوءِ سيکارجوس.

ٻيو آفيسر: (ڪاغذ ڏسندي) مشترڪ جو وديارٿي آهي.

آفيسر: اسان سڌو گرئجوئيٽ بڻائي ڇڏينداسونس.

(سڀ کلن ٿا.)

آفيسر: (ڪجهه گنڀير ٿي) توهان چيو ته مشترڪ جو وديارٿي آهي. ڪهڙي اسڪول ۾ پڙهندو آهي؟

ٻيو آفيسر: لوڪمانيه تلڪ هاءِ اسڪول ۾.

آفيسر: لوڪمانيه تلڪ هاءِ اسڪول... واهه ڀئي واهه!

(آفيسر جي اکين ۾ شڪ. ڪئميرا بيهوش هيمون ءَ جي

(ان وقت ٻاهران اخبار واري جو آواز اوورلئپ ٿو ڪري)

آواز : اڄوڪي خاص خبر- تازي خبر! اڄوڪي خاص خبر- تازي خبر! هيمون ڪالاڻي گرفتار- هيمون ڪالاڻي گرفتار- سندس ٻه ساٿي فرار- ٻه اپراڌي فرار! هيمون گرفتار - هيمون گرفتار!

(آواز ڌيري ڌيري دور ٿيندو ٿو وڃي. هيمون ڪالاڻيءَ جي گرفتاريءَ جي خبر جو رد عمل رتنا تي اهو ٿو ٿئي ته ڀرڀون ته هن جون اکيون ڦاٽي ٿيون وڃن ۽ بيجان بت ٿي وڃي ٿي. پوءِ اوچتو زور سان ڪٽ تي اٿي ٿي وهي ۽ زور سان چيخ ٿي ماري)

رتنا: (چيخ ڪري) هيمون اون اون اون...

(رتنا سهڪي رهي آهي. ماڻس هن ڏانهن قياس ڀريل نظرن سان نهاري ٿي. اوچتو رتنا سڏڪا ڀري رئڻ ٿي لڳي ۽ رئندي رئندي منهن ڪٽي ٿي ماءُ جي ڇاتيءَ ۾ لڪائي. ماڻس هن جي ٻنيءَ تي آٿت ۽ پيار جي ٿپڪي ٿي ڏئي. سڏڪن جي ڪري رتنا جي پٺيءَ جو ڪنڌو لرزي رهيو آهي.)

(فيڊ آئوٽ)

فيڊ - اِن

ڊرشيه-٢٤ مارشل لا ڪورٽ (اندر) صبح

(ميڊيم شاٽ. سکر جي مارشل لا ڪورٽ جو ڪجهه حصو نظر اچي رهيو آهي. جج ڪرسيءَ تي ويٺو آهي ۽ هن جي اڳيان هڪ وڏي ميز پئي آهي. جج جي ساڄي پاسي اردلي پٺر جي بت وانگر ٻڌا چپڙ جي بيٺو آهي. جج جي ميز تي هڪ فائيل، ڪجهه پنا ۽ "آرڊر - آرڊر" چوڻ سان گڏو گڏ ميز تي هٿوڙا لاءِ مترڪو پيو آهي. ڪئميرا ڪجهه پل ٽڪ ڪري ٿي ۽ اسان ڏسون ٿا ته جج جي کاٻي پاسي نهيل ڪٺهري ۾

ماءُ: رتنا - رتنا - ڪرڪي ڇو رهي آهين؟

(رتنا جواب ڪو نه ٿي ڏئي فقط ڪنڌ هيڏانهن هوڏانهن ڦيرائي ٿي.)

ماءُ: ڪٿي سُور اٿيئي ڇا پٽ؟

رتنا: اماں، مونکي الائي ڇا ٿي رهيو آهي!

(وري ڪرڪي ڪنجهي ٿي. ماڻس پنهنجيءَ کٽ تان اُٿي رتنا جي کٽ جي پرسان اچي ٿي بيهي ۽ هٿ سان نراڙ ڳٽا ۽ هٿ ڇهي ٿي ڏسيس.)

ماءُ: لڳي ته ڪجهه گرم اٿيئي... مٿي ۾ سُور اٿيئي ڇا؟

رتنا: اماں، مون کي الائي ڇا ٿي رهيو آهي. سڄي رات مون وڦلندي ڪاٽي آهي. سڄو بدن ٿو ڄڻ ٽٽي.

ماءُ: لڱن ۾ سور ته ڪو نه ٿيو اٿيئي؟ ڪلهه ڪا جهڙي تهڙي وائي باديءَ واري شيءِ ڪاڌي هئيءِ ڇا؟

رتنا: اماں، ڪجهه سمجهه ۾ ڪو نه ٿو اچي. سڄي رات مون سور سٺا آهن. ڄڻ بدن تي ڪوئي ڏنڊا هڻي رهيو آهي. ڇهبوڪ هڻي رهيو آهي. اماں، گرم گرم شيخن سان ڪوئي منهنجو انگ انگ ڏاڀي رهيو آهي. سڄو دماغ ڦاٽي رهيو آهي. مٿو ٿو ڦري. لڱ ٿا وسامجن. اماں، مان مرانءِ ٿي...

ماءُ! چپ چپ. اهڙيءَ ننڍڙيءَ ڳالهه تي گهبرائجي وئي آهين سڀ تنهنجا وهم آهن. اجهو ٿي. نثرمل حڪيم ڏي ماڻهو موڪليان. ٻه ٽي پڙيون ۽ ٻه ٽي ولا ڏيندءِ ته شام تائين نيڪ ٿي ويندينءَ. ڏنڊا نا لڳنس! ڇهبوڪ نا لڳنس! تتل شيخون ٿيون لڳنس! وهم آهين وهم...

(پاسي ۾ ويهي مٿي تي زور ڏئيس ٿي.)

ماءُ: دل الائي ڪوئي ڪان ته نيدي ۽ هلي آهي ڏيءِ راڻي ديش آزاد ڪرائڻ ۽ مٿس انگريزن کي ڀڄائڻ...

متو ڪو هڻي "آرڊر- آرڊر" جو هوڪو ٿو ڏئي. نتيجو اهو ٿو ٿئي جو ڪورٽ ۾ پاڙ سس پس تيز شروع ٿي وڃي ٿي. ڪورٽ ۾ رتنا به ٻن ساهيڙين سان گڏ ويٺي آهي.)

جج: ڪورٽ جي ڪارروائي چالو ڪئي وڃي.

(وڪيلن سان گڏ پر سيڪي کان الڳ ويٺل سرڪاري وڪيل اُٿي ٿو ۽ ڪاري گائون کي ٺيڪ ڪندو ۽ هٿ ۾ جهليل فائيل ۽ ٻڌن کي سنڀاليندو ڪورٽ روم جي وچ ۾ جج ڏانهن منهن ڪري ڪجهه دير اُٿي بيهي ٿو ۽ پوءِ ڪٽهڙي ۾ بيٺل هيمون ۽ جي اڳيان اچي ٿو بيهي)

سرڪاري وڪيل: تنهنجو نالو؟

هيمون: ڪرانتڪاري عرف انقلابي.

سرڪاري وڪيل: تنهنجي پيءُ جو نالو؟

هيمون: هندستان.

سرڪاري وڪيل: ذاتو؟

هيمون: انقلاب آڻڻ- ڪرانتيون ڪرڻ.

سرڪاري وڪيل: (فاتحانا انداز ۾- ڪجهه جوش مان) يوئر آنر، ڪريڪٽ! عرف- يه عرف ڪريڪٽ! هي شڪل ۽ صورت مان معصوم ۽ شريف نظر ايندڙ ڇوڪرو اندرخاني هڪ وڏو ايراڌي آهي، مجرم آهي، خوني آهي، قاتل آهي- هڪ اهڙو بيرحم ۽ بيقياس درندو آهي جنهن جي نظرن ۾ انسان جي جان جي ڪائي قيمت ئي ڪونه آهي... يوئر آنر، هن هڪ سنگين ۽ ناقابل- معافي جرم ڪيو آهي. هن پنهنجي ٻين ڪن ساٿين سان گڏجي ٢٣ آڪٽوبر جي رات جو ڪوئيٽا ڏانهن ويندڙ ملٽري ٽرين جي ڪيرائڻ جو ناپاڪ منصوبو سٽيو هو. هيءُ ته هن (آسمان ڏانهن اشارو ڪري) المائٽي گاڊ جي ديا ۽ ڪرپا ٿي جو وقت سر سجاڳ سپاهين هن جي ڪوشش کي ناڪامياب

هيمون بيٺو آهي. هن جي سڄي شرير تي ڌڪن جا نشان آهن ۽ هڪ اک ڪجهه سڄيل اٿس. سندس هٿ آزاد آهن پر پيرن ۾ لوهي بيڙيون پيون اٿس. هن جي بدن تي قيدين جهڙو لباس آهي. هيتريون ساريون تڪليفون ۽ بيڙيون به سندس مدوبل ۽ آتم وشواس کي ڏوڙي نه سگهيون آهن، اها حقيقت هن جي جسم جي هڪ هڪ ريشي مان ظاهر آهي. انگريزن ڏانهن دل ۾ سانديل نفرت هن کي بي-انتها همت ۽ حوصلو بخشي رهي آهي. ڪٺهري ۾ بيٺل هيمون جرات، نڀرتا، لاپرواهي ۽ جانبازيءَ جي هڪ زنده تصوير لڳي رهيو آهي. ڪٺهري جي آس پاس چار سپاهي بيٺا آهن ۽ هيمونءَ جي نظرداري ڪري رهيا آهن. پوليس وارن جي پرسان ئي هڪ پوليس انسپيڪٽر به بيٺو آهي. هو فل ورديءَ ۾ آهي. جج جي کاٻي پاسي، هن جي ٿلهي کان هيٺيون ديوار سان لڳل ڪرسين تي ڪجهه وڪيل ويٺا آهن جن جي اڳيان پيل وڏيءَ ميز تي ڪجهه بريف ڪيس ۽ بدا پيا آهن. جج جي سامهون بئنچن تي لائين ۾ هڪ ٻئي جي ڀرسان ڪيترائي ماڻهو ويٺا آهن. جج جي مٿان ديوار تي ٽنگيل لٽڪي وارو گهڙيال ٻارهن ڏيکاري رهيو آهي. او جيئن گهڙيال ۾ ٻارهن وڄن ٿا ۽ ٺڪاءُ شروع ٿئي ٿا وڃي. ماڻهن جي سس پس هڪدم بند ٿي وڃي ٿي ۽ سڄي ڪورٽ روم ۾ گهڙيال جي ٺڪاءُن ڪانسواءِ موت جهڙي شانتي ڇانئجي وڃي ٿي. گهڙيال ٻارهن ٺڪاءَ هڻي پورا ٿو ڪري ۽ ٽڪ ٽڪ ٽڪ جو آواز صاف ٻڌڻ ۾ ٿو اچي. ان وقت هيمون پنهنجي ٻانهن کي ڪجهه لوڏي ٿو جنهن ڪري هن جي پيرن ۾ پيل زنجيرن جو آواز به گهڙيال جي ٽڪ ٽڪ سان ملي ٿو وڃي. سڄي ڪمري جي نظر هن مٿان سوالي ٿي ٿي. جيتوڻيڪ ڪورٽ روم ۾ بلڪل شانتي آهي ان هوندي به جج ميز تي

(سڄيءَ ڪورٽ ۾ موت جهڙو سناٽو. هر ڪو منتر مگهه ٿي ڪري سرڪاري وڪيل جو بيان ٻڌي رهيو آهي.)

سرڪاري وڪيل: يور آنر، معصوم ۽ ڀولو ڀالو نظر ايندڙ هن شيطان جي اپراڌن ۽ ڪڌن ڪرتوتن جي شيٽ تمام لمبي آهي. هي خطرناڪ اپراڌين جي گئنگ جو رنگ ماسٽر آهي. ڪيترن ئي سنگين اپراڌن جي پٺيان ڪم ڪندڙ ٻانهن آهي. انگريزن کي ملڪ مان ڀڄائڻ جي بهاني هن اڪيچار جرم ڪيا آهن ۽ لوٽ مار ڪئي آهي. هن مجرم، سرڪاري آفيسن جا انيڪ مخفي رڪارڊ چورايا آهن ۽ ضروري ڪاغذ ساڙيا آهن. فساد ڪيا آهن، سپاهين جا خون ڪيا آهن ۽ ڪيترين ئي سرڪاري عمارتون جلائي خاڪ ڪيون آهن. هي انسان نه پر حيوان آهي. هن جي آتما مري چڪي آهي، ضمير ختم ٿي چڪو آهي. مان ته چوان ته هي حيوان به نه پر ڊريڪلا آهي ڊريڪلا! زنده انسانن جي خون مان پنهنجي پياس بجهائيندڙ ڊريڪلا! هن کي ڦاسيءَ تي لٽڪائڻ جي سزا ڏيڻ به ڄڻ هن سان اپڪار ٿيندو. هن کي ته موت کان به ڪا وڏي سزا ملڻ گهرجي جيئن وري ڪوئي شيطان اهڙي حرڪت ڪرڻ بابت سپني ۾ به نه سوچي. دئٽ از آل، يور آنر!

(سرڪاري وڪيل پنهنجيءَ جڳهه تي وڃي ٿو ويهي. ماڻهن ۾ سس-پس شروع ٿي ٿي وڃي. هيمون نروڪار ڀاوَ سان بيٺو آهي. رتنا جي چهري جو رنگ اڏاميل ويو آهي. هوءَ ڪافي پريشان، دکي ۽ نراس نظر اچي رهي آهي.)

جج: (هيمونءَ ڏانهن منهن ڪري) هيمون، توکي پنهنجي بچاءَ ۾ ڪجهه چوڻو آهي؟ هيءَ ڪورٽ توکي پنهنجو طرف رکڻ جو پورو پورو موقعو ڏئي رهي آهي. تنهنجو ڪوئي وڪيل آهي؟

ڪري ڇڏيو ۽ ڪيس پڪڙي سو گهو ڪيائون، ورنا هن هتياري خونيءَ ته هزارن انسانن جي خون سان هولي کيڏڻ جو پورو پورو ڪاريڪرم ٺاهي ڇڏيو هو!... پوئر آئون، ذرا دل تي هٿ رکي سوچيو ته اُهي فوجي به ڪنهن جا پٽ هوندا، ڪنهن جا ڀائي هوندا، ڪنهن جا پيئر هوندا. انهن جا معصوم ۽ ابهم ٻالڪ پل پل هنن جي راهه تڪيندا هوندا ۽ پل پل ٻهڪنديءَ توتليءَ ڀاشا ۾ پڇندا هوندا ته ڏيڏي ڪڏهن ٿو اچي! انهن ابهم ٻالڪن جون مائر هنن کي طرح طرح جا ٽول، قسمن قسمن جا رانديڪا ۽ روز روز نوان نوان بهانا ڏيئي دلاسا ڏينديون هونديون ته اڄ ٿو اچي، سڀاڻي ٿو اچي ۽ پرهين ٿو اچي! ڇا ان لاءِ ته هڪ ڏينهن انهن وفادار راڄ-ڀڳتي ۽ جانباز فوجين جي گهرن ۾ هنن جون ورديون وڃي پهچن؟ سو به هڪ ڪرمنل ليونٽڪ جي ڪري؟ هڪ درندي، خوني پاڳل جي ڪري؟

(سرڪاري وڪيل جي تقرير جو اثر جادوءَ جهڙو ٿئي ٿو ۽ سڄي ڪورٽ روم ۾ مڪمل شانتي ڇانئجي ٿي وڃي. رتنا بيقراريءَ وچان پاسا بدلائي ٿي.)

جج: (چاهه وٺندي) پروسيڊ.

سرڪاري وڪيل: گاڏيون ڪيرائي انساني خون وهائيندڙ درندا به جيڪڏهن پاڻ کي هندستان جا سپاتر، ڀارت ماتا جا دلارا، ديش جي اکين جا تارا ۽ آزاديءَ جا اُپاسڪ ڪرانتڪاري سمجهڻ شروع ڪندا ته پوءِ هڪ اپراڌيءَ ۽ ديش ڀڳت ۾ فرق ئي ڪهڙو وڃي رهندو؟ پوءِ ته، پوئر آئون، سنڌ جا سڀ ئي حر، ڌاڙيل، چور، خوني، ٻاتاريدار ۽ بدمعاش لفنگا ديش ڀڳتي ۽ وطن پرست ٿي پوندا! ڇا هندستان جي عام جنتا اهو چاهيندي ته آزاديءَ کان پوءِ حر، ڌاڙيل ۽ هٿيارا هن تي راڄ ڪن؟ ملڪ جون واڳون سنڀالن؟

(اوچتو ڪورٽ ۾ ٺهڪڙو مچي ٿو وڃي. ڪيترا ماڻهو ٽاڙيون وڄائن ٿا. رتنا جي دل جو بوجهه لهي ٿو وڃي. هن جي چهري تي مرڪ آهي ۽ هوءَ زور زور سان تاڙيون وڄائي رهي آهي.)

جج: (ميز تي مترڪو هڻي) آرڊر. آرڊر... هيمون، يُو آر گڊ فار نٿنگ.

هيمون: (سر جهڪائي) ٿئنڪ يُو سر!

(ڪورٽ ۾ هلڪي کل.)

جج: (پوليس انسپيڪٽر ڏانهن نهاري) جن اوزارن سان اپراڌي فش پليٽون ڪڍي رهيو هو، اُهي ڪورٽ ۾ حاضر ڪيا وڃن.

(انسپيڪٽر هڪ پوليس واري کان چمڙي جي بيگ وٺي اُها کولي ٿو ۽ ان مان ڪپڙي ۾ ويڙهيل پڪڙ ۽ پانو ڪڍي اردليءَ کي ڏئي ٿو جيڪو اُنهن کي جج جي سامهون ميز تي رکي ٿو. جج ڪجهه دير اوزارن جو معائنو ڪري ٿو ۽ پوءِ هيمونءَ سان مخاطب ٿئي ٿو.)

جج: هيمون، ڇا هي اُهي ئي اوزار آهن جيڪي تو پٽا اُکيڙڻ لاءِ ڪم آندا هئا؟

هيمون: هائو جج صاحب، اُهي ئي آهن. بلڪل اُهي ئي.

جج: پڪڙ ۽ پانو مجرم کي ڏيکاريا وڃن.

هيمون: ڪائي ضرورت ڪونه آهي. منهنجن ساٿين کي بدلڻ جي همت چاهي حماقت پوليس ۾ ڪانه ڪندي.

(ڪورٽ ۾ هلڪي کل)

هيمون: ميلن جي مفاصلي تان به مان پنهنجن ساٿين کي سڃاڻڻ جي نظر رکان ٿو جج صاحب!... هيءَ شبد - پيدي ٻاڙ هٿڪڙين جو ديش آهي سرڪار!

رتنا: (ڌيمي آواز ۾) ارجن ڏانهن اشارو ڪندي بس پرٿوي راج

(وڪيلن ۽ عام ماڻهن ڏانهن نهاري) جوابدار جي طرفان ڪوئي وڪالت ڪرڻ لاءِ تيار آهي؟

(هر طرف خاموشي - ڪنهن به ڪوئي جواب ڪو نه ٿو اچي. جج هيمون ڏانهن نهاري ٿو.)

هيمون: مان پنهنجو وڪيل پاڻ آهيان. آخر به مونکان وڌيڪ منهنجي باري ۾ ڪير ڄاڻي سگهندو؟ مان هر سوال جو جواب پاڻ ڏيندس جج صاحب.

جج: سڀ کان اول ته اهو ٻڌاءِ ته پليٽون ڪيرڻ وقت توسان گڏ ڪي ساٿي هئا؟

هيمون: ضرور هئا. اڪيلو، انهن ساٿين جي مدد کان سواءِ مان ڪيئن ٿي پٽا اکيڙي سگهيس؟

(ڪورٽ ۾ ڇڙبولو مچي ٿو وڃي. رتنا جو ن اڪيون عجب ۾ ڦاٽي تيون وڃن.)

رتنا: (ڌيمي آواز ۾) اڙي هيمون، هي تون ڇا ڪري رهيو آهين؟ آخر ڇو ٿي پڇين تون ٻڌا

جج: (ميز تي ٺڪرڪو هڻي) آرڊر، آرڊر... ها ته مسٽر ڪالاڻي، توسان گڏ ٻيا گهڻا ساٿي هئا؟

هيمون: (ڪجهه سوچي ۽ ٻه آڱريون ڏيکاريندي) ٻه - جج صاحب ٻه.

جج: هن وقت اُهي ڪٿي آهن؟

هيمون: پوليس جي حراست ۾.

(جج عجب وچان پوليس وارن ڏانهن نهاري ٿو. خود پوليس وارا ۽ انسپيڪٽر عجب ۾ آهن. ڪورٽ ۾ مڪمل شانتي آهي.)

جج: اُنهن جا نالا؟

هيمون: هڪ ٽڪڙ ۽ ٻيو پانو. ٽيون هي ديش جو ديوانو!

مان هوندو آهي، سو ايمان هوندو آهي ۽ ويڪ هوندو آهي... ۽ جيڪي زنده هوندا آهن...

جج: (غصي مان) شٽ اپ! يُو...

هيمون: (وچ ۾ ڪٽي)... پر انگريزي حڪومت انهن گڻن کان آجي آهي!... انگريزن جون ڪورٽون ته ڪوڙ ويساهه-گهاتي، رشوتخوري ۽ ٺڳلبازيءَ جون زنده تصويرون آهن.

جج: اي زبان-دراز مجرم! تنهنجي ڪجهه ڪجهه پلائي ان ۾ ئي آهي ته ڪورٽ جي بي-ادبيءَ جي معافي وٺ- ورنا...

هيمون: ورنا توهان مون کي ڦاسيءَ تي لٽڪائيندا- ائين؟

جج: تون نه صرف گستاخ آهين بلڪ بيوقوف به آهين- ديش کي آزادي وٺي ڏيڻ وارن ۽ انگريزن سان نفرت ڪندڙن کي ڳالهائڻ جو به عقل ناهي! مان ته اهو سوچي سوچي حيران ٿي رهيو آهيان ته جي انگريز هن ملڪ مان هليا ويا ته هن ديش جو حال ڇا ٿيندو! جنهن ديش جا رهبر ۽ رهنما (هيمون ڏانهن اشارو ڪري) هن جهڙا هوندا ان ديش جي ڪشتي ته ڪناري وٽ ئي ٻڏندي! افسوس! صد افسوس!

هيمون: (جوش ۾) آزاديءَ کانپوءِ هن ديش جو ڇا ٿيندو، اهو سوچڻ جو توهان جهڙن وويڪ-وڪيلن کي نه ضرور آهي ۽ نه حق آهي! مان وڏي واڪي سڄيءَ دنيا کي ٻڌائڻ ٿو چاهيان ته اسان کي فقط آزاد ٿيڻ ڏيو پوءِ ته سڄي دنيا ڀارت کي سلام ڪندي ۽ هر ملڪ جو باشندو اها دعا پڙهندو تنهنجي پروردگار کان ته ڪاش، مان ڀارت ۾ پيدا ٿيان!...

(سرڪاري وڪيل تاڙيون ٿو وڄائي پر مذاق اڏائڻ جي مطلب سان. باقي ماڻهو عجب مان هن ڏانهن نهارن ٿا)

سرڪاري وڪيل: (پنهنجيءَ جڳهه تي بيهي) برائو آئو! ان ۾ بلڪل شڪ ناهي ته پوءِ پڳوان وٽ درخواستن جا ڍير لڳي

ڇوڻ ڏانهن، هيمون؟

(هيمون ۽ رتنا جون نظرون ملن ٿيون)

ساهيڙي: اشارو تو ڏانهن آهي. سڌو ۽ صاف.

(رتنا جي منهن تي شرميلي مرڪ نمودار ٿئي ٿي.)

جج: هيمون، پنهنجن ساٿين جا نالا ٻڌاءِ ۽ اپراڌين کي سزا ڏيارڻ ۾ ۽ پورو پورو انصاف ڪرڻ ۾ هن پوليس اسٽاف جي مدد ڪر.

هيمون: ڇا ڏيڻ گوس - گهر ۾ قتل ٿيڻ لاءِ بس نڪمام جيو ڪاسائن جي حوالي ڪريان؟

جج: (ڪجهه غصي مان) هيمون، خبر پوئي ٿي ته تون ڪٿي بيٺو آهين ۽ ڪنهن سان ڳالهائي رهيو آهين؟

هيمون: جج صاحب، مان ڄاڻان ٿو ته مان ان جڳهه تي بيٺو آهيان جنهن کي سڏيو ته انصاف جو گهر ۽ نياءِ جو مندر ويندو آهي پر حقيقت ۾ گهٽيون ۾ گهٽيون بي انصافيون ۽ وڏي ۾ وڏا ڪيا اتي ئي ٿيندا آهن. مان ان ناپاڪ ۽ گندي ٿلهگاهه ۾ بيٺو آهيان جتي نردوش ديش ڀڳتن ۽ وطن پرستن کي ڦاسيءَ تي لٽڪايو ويندو آهي ۽ اپراڌين، مجرمن ۽ غدارن کي انعامن اڪرامن سان نوازيو ويندو آهي. هيءَ جڳهه گريب استان آهي ان ڏائڻ پشاچڻيءَ جو جيڪا هر روز ديش دروهي ۽ غدار پيدا ڪندي آهي جيڪي معمولي سکن سهنجن جي عيوض پنهنجن ئي ڀائرن جا ڳلا ڪٽيندا آهن... باقي رهيو سوال جو بيون عمو ته مان ڪنهن سان ڳالهائي رهيو آهيان... مان انياچاري ۽ دوکيباز انگريزن جي هڪ دلال سان ڳالهائي رهيو آهيان...

جج: (ڪجهه تيز آواز ۾) هيمون، زبان سنڀال. تون ڪورٽ جو اپمان ڪري رهيو آهين...

هيمون: (وچ ۾ ڪٽي) اپمان انهن جو ٿيندو آهي جن کي

چاهيندا رکندڙ هڪ پاڳل ابراڊي جڏهن ملڪ جي آن بان ۽ شان لاءِ جان ڏيندڙ جوانن کي خبيث ٿو سمجهي ۽ سڏي ته دل ۾ هڪ سوال ٿو اُٿي ته خود اهڙي انسان جو ويڪ کهڙي قسم جو آهي! هيمون، اهو نه ڀلاءِ ته تو بيجان ٽرين ڪونه ٿي ڪيرائي پر هزارن انسانن جو خون ٿي ڪرڻ چاهيو. هيمون، انصاف - پسند ۽ ويڪ شيل انسان صدين تائين توتي لعنتون هڻندا رهندا. اهو ياد رکجانءِ.

هيمون: (بيحد گمڀير آواز ۾) مون فوجي ٽرين ڪيرائڻ ٿي چاهي اها ڳالهه مون اول به قبول ڪئي آهي ۽ هاڻي به قبول ڪري رهيو آهيان. منهنجو ويڪ کهڙي قسم جو آهي ان جي چنتا يا پرواهه ڪرڻ جي جج صاحب ۽ سندس ساٿين کي ڪائي ضرورت ناهي. ايندڙ پيڙهيون مونتي لعنتون هڻنديون يا منهنجيءَ تصوير تي ڦول - مالهائون چاڙهينديون ان جي پرواهه ڪرم کي ڌرم مڃيندڙ ڪڏهن به نه ڪندا آهن... فرنگين جون ڪڙيون ڪيل هي ناٽڪي ڪورٽون، هي ڪُوڙيون ڪورٽون جتي ڀارت ماتا جي ديش ڀڳت سپاتن کي هزارن جي تعداد ۾ ڦاسيون ۽ ڪاري پاڻيءَ جون حيواني سزائون ڏنيون ٿيون وڃن، کهڙو منهن کڻي آئينده جي پيڙهين جي اکين سان اکيون ملائي ڳالهائي سگهنديون؟ مون ته فقط انهن حيوانن جو خون ٿي وهائڻ چاهيو جيڪي ديش ڀڳتن ۽ وطن-پرستن جي خون سان روز هوليون ٿا کيڏن. منهنجن پالتو ڪتن جو کيڏو سبڪ ٿو اچي توهان کي جج صاحب! جڏهن اسان انقلابين جو خون ٿو وهي تڏهن ته توهان جي ويڪ جا دروازا بلڪل بند ٿي نا وڃن!... مون راڪاسڪي ۽ پشاچي طاقت کان هڪ ننڍڙو بدلو وٺڻ ٿي چاهيو، هڪ ننڍڙو ڌڪ هڻڻ ٿي چاهيو جيڪو اسان جي هستيءَ جو شاهد ٿئي ها...

ويندا ته سائين، اسان کي ڦاسي تي موڪليو- ڦاسي تي موڪليو؛ ڦاسي تي موڪليو...

(درشڪ بلڪل چپ آهن. جج ڪجهه مرڪي ٿو ۽ وڪيل هلڪو ٽهڪ ڏين ٿا. سرڪاري وڪيل فاتحانا نوع ۾ هيڏانهن هوڏانهن نهاري پنهنجي ڪرسيءَ تي وهي ٿو.)

هيمون: هن ڪورٽ ۾ بالڪ مان آهيان پر ته به مون سرڪاري وڪيل مان اهڙيءَ ٻاراڻيءَ هلت جي اميد ڪونه رکي هئي. ڏسو؛ توهان خود ڏسو ته انگريزن اسان جي ڪهڙي حالت ڪري ڇڏي آهي جو ويد وياس؛ ڪاليداس؛ پوپوتسيءَ ۽ وديا پتيءَ جي ديش جي ماڻهن ۾ مذاق ڪرڻ جي تميز نه ڪونه رهي آهي... (ڪورٽ ۾ ڪجهه گوڙ)

جج: (او چتو ميز تي ٺڪ ٺڪ هڻي) آرڊر- آرڊر! هيمون؛ مان تنهنجيءَ عمر ۽ جوانيءَ تي ترس کائيندي هڪ دفعو ٻيو به تو صلاح ڏيان ٿو ته هڪدم بنا دير جي ڪورٽ جي بي ادبيءَ جي معافي وٺ ۽ وڌيڪ ناٽڪبازي ڇڏي انهن ايراڏين جا نالا ٻڌاءِ جيڪي فش پليٽون ڪڍڻ جي جرم ۾ توسان شامل هئا. مان توسان واعدو ٿو ڪريان ته توکي سرڪاري گواهه بڻايو ويندو ۽ هر ممڪن سهوليت ۽ حفاظت ميسر ڪئي ويندي... نه ته حالت ۾ توکي موت کان پوءِ به افسوس ڪرڻو پوندو ته...

هيمون: (ٽهڪ ڏيئي) جج صاحب؛ مونکي موت کان پوءِ نه فقط اهو افسوس رهندو ته مان ٽوپين ڪيرائڻ ۾ ناڪامياب ويس ۽ انهن خبيثن جي خون سان سندو ماتا جي ڌرتي ڌوئي نه سگهيس جيڪي منهنجن ڀائرن جا خون ۽ منهنجن ڀينرن جي عزت جا لٽيرا آهن... ان کان سواءِ ٻئي ڪنهن به قسم جو افسوس نه زندگيءَ ۾ رهندو نه موت کان پوءِ!

جج: سوين هزارن انسانن جي خون سان ڌرتيءَ کي ڌوئڻ جي

ڪجهه گوڙ ٿي ٿو وڃي. 'عمر قيد' 'وڇاڙو' 'جان ته بچيس' 'کياءُ آهي کياءُ' وغيره جملا ٻڌڻ ۾ اچن ٿا. رتنا ڪرسيءَ تان اُٿي کليل جڳهه تي اچي بيهي ٿي. بيڙين ۾ ٻڌل هيمون هن جي اڳيان ڌيري ڌيري لنگهي ٿو. هن جي آس پاس سپاهي آهن. هيمون رتنا ڏانهن نهاري ٿو. رتنا هيمونءَ ڏانهن نهاري ٿي. ٻنهي جون اکيون ملن ٿيون. ٻنهي جي چپن تي مرڪ اچي ٿي.)

رتنا: هيمون...

هيمون: هيمون هڪ شخص جو نالو ڪونه آهي. هيمون پورو انقلاب آهي انقلاب...

رتنا: (ڌيري) زنده آباد...

(پوليس وارا هلڪو ڌڪو ڏيئي هيمونءَ کي اڳتي گهلي ٿا وڃن. رتنا هيمونءَ جي پٺيءَ ڏانهن نهاريندي ئي رهي. ڪئميرا رتنا کي هڪ سائيڊ کان ڪَوَر ڪري رهي آهي. ان ڪعب کان اسان ڏسون ٿا ته هيمون ڌيري ڌيري هلندو هلندو ڪورٽ جي دروازي وٽ پهچي ٿو وڃي. هو ٻاهر وڃڻ وارو ئي آهي...)

رتنا: (تمام ڌيري) هڪ دفعو پوئتي ته نهاريندو وڃ...

(ٺيڪ ان وقت هيمون پوئتي نهاري ٿو. ٻنهي جون نظرون ملن ٿيون. رتنا مرڪي. اکيون بند ڪري وڃڻ هيمونءَ کي وڃڻ جي موڪل ڏيئي رهي آهي. بيڙين سان ٻڌل ۽ ڌيري ڌيري اڳتي وڌندڙ هيمونءَ جي قدمن جو ڪلوز شاٽ.)

(ڪٽ)

درشيه-٢٥ جيل جي ڪوٺڙي (اندر) رات

(ڪئميرا ڪلوز جيل جي ڪوٺڙيءَ جي تالي تي. ڪٿان مڌر آلاپ اچي رهيو آهي. شايد ڪوئي قيدي رات جي ماحول کان متاثر ٿي ظفر جو هڪ درديلو غزل ڳائي رهيو آهي. ڪئميرا

(ڪورٽ ۾ مڪمل خاموشي.)

هيمون: جج صاحب، هڪ ديش جنهن کي ويديشي، بندوقن ۽ سنگينن سان دٻائي رکيو ويٺا آهن؛ سمجهڻ گهرجي ته اهو ديش هر پل لڳاتار لڙائي ڪري رهيو آهي. اها قوم جو ويهه ئي ڪلاڪ ۽ ٽيهه ئي ڏينهن ڪرُڪشيتر ۾ لڙي رهي آهي! هڪ بي-هٿيار ۽ ”اهنسا پرمو ڌرمهه“ ۾ وشواس رکندڙ جاتيءَ جي لاءِ کليل جنگ ته ممڪن آهي ئي ڪونه. مان هڪ هندو آهيان ۽ هندو هئڻ جي حيثيت ۾ سمجهان ٿو ته جيڪڏهن منهنجي ماترڀوميءَ جي خلاف ڪوئي ظلم ڪري ٿو يا ڏاڍ ڪري ٿو ته هو جڻ ايشور جو اپمان ٿو ڪري... ۽ اسان نربل، نرڌن ۽ ڀولا ڀالا ڀارتواسي پنهنجي ماتا جي بچاءَ ۽ ويڙهه ۾ پنهنجو رت ارپڻ کانسواءِ ٻيو ڪري ئي ڇا ٿا سگهون!... اسان ڀارتواسي هن وقت فقط اهو ئي ڪري ٿا سگهون ته اسان مرڻ سکون. ۽ مرڻ سکڻ جو هڪ ئي طريقو آهي. اسان پاڻ مري وڃون! اسان ڀارت ماتا تي قربان ٿي وڃون!

(ڪورٽ ۾ تاڙيون. ڪيترا زور زور سان تاڙيون وڄائي رهيا آهن. هيمون جي چهري تي فخر ۽ جان چمڪ آهي. جج ۽ وڪيلن جي چهري جا رنگ اُڏامي ويا آهن. هن وقت هيمون جڻ سڀني کان اونچو لڳي رهيو آهي.)

جج: ڏينهن جي روشنيءَ ۾ ماڻهن جي وچ ۾ بندوقون هڻڻ هڪڙي ڳالهه آهي، اڪيلو موت جي انڌاري غار ۾ داخل ٿيڻ ٻي ڳالهه آهي... هيمون! تنهنجيءَ جوانيءَ تي ترس کائيندي ۽ ان ڳالهه جو ڌيان رکندي ته تون پنهنجي خوني مقصد ۾ ڪامياب ڪونه ويو آهين، مارشل لا ڪورٽ توکي بامشقت عمر-قيد جي سزا ڏئي ٿي.

(جج اٿي ٿو. وڪيل ۽ درشڪ به اٿن ٿا. ڪورٽ ۾ ڪجهه

جيلر: مونکي ته سڌو جهنم مان آيل لڳي رهيو آهي- دير نه ڪر، جلدي هل.

هيمون: پر تو ٻڌايو ڪين ته توکي ڪنهن مون سان گڏ قيد ڪيو؟

جيلر: (بلڪل ويجهو اچي ڦس ڦس ڪندي) شايد مونکي تنهنجي فرار ساٿين مان هڪ سمجهي ٽڪڪي تي نه چاڙهي ڇڏين... هن سرڪار جو نه دين آهي نه ايمان. پيرو سو ڏوڙ جو ڪجي.

(هيمون ڪلرڪ تي آهي ته جيلر ڪٽڻي تو هن جو معهن بعد ڪري.)

جيلر: ڪلڪاڻ ته- ڪلعدين ٽون ۽ ڪل ڪنهن ٻئي جي لهندي.

(هيمون اُٿي جيلر سان گڏ ڪوٺڙيءَ کان ٻاهر نڪري ٿو. ڪئميرا هنن کي جدا جدا ڪعدن کان فالو ڪري ٿي. ڪڏهن ڪڏهن فرنٽ کان بئڪور ڪري ٿي. جيلر ۽ هيمون جيل جا جدا جدا گليارا پار ڪندا ٿا وڃن.

(ڪئميرا هڪ ڪمري جي دروازي کي ڪوُر ٿي ڪري جنهن تي نيم پليٽ لڳل آهي ۽ لکيل آهي JAILER. هيمون ۽ جيلر اُتي اچي پهچن ٿا. ڪمري ۾ اندر پهريون جيلر ۽ هن جي پنيان پٺيان هيمون داخل ٿئي ٿو. ڪئميرا هنن جي اندر تائين فالو ڪري ٿي. هڪ آواز اوور لئپ ڪري ٿو.)

آواز: ويل ڪم هيمون ويل ڪم! جيلر جي ڪمري ۾ مان تنهنجو سواگت ٿو ڪريان.

(ڪئميرا ڳالهائيندڙ کي ميڊيم شاٽ تان ڪوُر ٿي ڪري. اسان ڏسون ٿا ته جيلر جي وڏي ميز جي پٺيان رکيل عمدي ڪرسيءَ تي فدڪي فقير ويٺو آهي. هي اُهو ئي فدڪي فقير آهي جنهن جو ذڪر درشيه ١٤ ۽ ١٨ ۾ ڪيو ويو آهي. پر هن

پل بعد ڪري ٿي ۽ اسان ڏسون ٿا تہ قيد جي ڪوٺڙيءَ جي هڪ ڪنڊ ۾ هيمون ويٺو آهي. هن وقت هن جي پيرن ۾ بيڙيون ڪونہ آهن. هو پنهنجن ئي خيالن ۾ گم آهي. غزل جا بول اوور لئپ ڪن ٿا. هيمون ءَ جي ڪوٺڙيءَ جي ٻاهران ٻہ سپاهي پهري تي بيٺا آهن.)

غزل: همدمو، جس دن محبت ۾ قدم رکيںگي هم،
دیکھ لینا، اُس کو ہی اپنا سا کر رکھیںگے ہم.
همدمو ...

١- جان و دل، تاب و توان، لو تم ہي رکو اپني پاس،
ياں هجوم - غم ۾ ڪس ڪي خبر رکيںگي هم.
همدمو ...

٢- گذري هم اِس سر سي قاتل کيا ڪريںگي رکڪي سر،
ايڪ سر ڪي ساٿ سؤ ڪيون درد- سر رکيںگي هم.
همدمو ...

(ان وقت جيلر هيمون ءَ جي ڪوٺڙيءَ جي اڳيان اچي ٿو بيهي. ٻئي سپاهي سلام ٿا ڪن.)

جيلر: (هڪ سپاهيءَ کي چابي ڏيندي) ڪمرو کول.

(سپاهي ڪمري جو تالو کولي ڇڏي وارو لوهي دروازو بہ کولي ٿو. جيلر ڪمري ۾ اندر وڃي ٿو. هيمون هن ڏانهن نهار ٻاڙ سان نهاري ٿو)

جيلر: هيمون اُٿ. هل مون سان گڏ.

هيمون: ڪيڏانهن؟

جيلر: منهنجيءَ آفيس تائين.

هيمون: ڇو؟

جيلر: ڪوئي سي. آءِ. ڊي آفيسر توسان ملڻ ٿو چاهي.

هيمون: حيدرآباد مان آيو آهي يا لاهور مان؟

ڪٽي ٿو اکيون اُنڪائي. موت ۾ هيمون ۽ هن جي اکين سان
اکين رستي جذبجي ٿو وڃي. لڳيٿو ته شعلا ٽڪرائجي رهيا آهن)

هيمون: (اکيون اُنڪيل ۾ طنزيه مرڪ سان) ڌيان ۽ يوگ جا
هندو ڄڳت گرو رهيا آهن مسٽر سي. آء. ڊي. گهڻو وقت مون
سان اکيون ملائيندين ته اهي ٻئي ڏوڙا پاٽي ٿي وهي ويندء...

(فنڪي ٻه چار پيرا اکيون ڇنيي نظرون ڪٽي ٿو ٻئي پاسي
ڦيري. هيمون ٻه اکيون جهڪائي ٿو. لڳيٿو هيمون ء سان ڪاڏل
ڀورئين ٽڪرئي فنڪيء جي هوا ڪيڏي ڇڏي آهي.)

فنڪي: پنهنجيء جوانيء تي رحم ڪاءُ. ساٿين جا نالا ٻڌاء.

هيمون: پراڻو راڳ آهي- ڪائي نئين ڳالهه ڪر.

فنڪي: هاڻي ٻه ڪجهه بگڙيو ڪونه آهي. ساٿين جا نالا ظاهر
ڪر ته هاڻي ٻه سرڪار تنهنجي جنم ٽيپ جي سزا رد ڪري
توکي سرڪاري گواهه بڻائي سگهي ٿي... هيمون، اهو منهنجو
توسان واعدو آهي ته مان پوري پوري ڪوشش ڪندس ته
جيئن تون مالا مال ٿي وڃين، انعام اڪرام ۽ عهدا حاصل
ڪرين، سر جو خطاب ملي ئي، راء صاحب ٿي وڃين. هيمون،
فقط ساٿين جا نالا ٻڌاء ۽ ٻنهي هٿن سان حڪومت جا خزانا
لٽاء ۽ زندگيء ۾ عيش ڪر، مزا ڪر.

هيمون: ٻعي ڀورئون ڪتو ٿيان ۽ پوء گلي ۾ هيرن موتين جو
قيمتي پٽو ٻڌايان؟ هن وقت مان اهڙي موڊ ۾ ڪونه آهيان...
۾ مسٽر سي. آء. ڊي! تنهنجا مالڪ انگريز ته پنهنجو پاڻ کي
سڄيء دنيا جا شهنشاهه سمجهندا آهن. هنن جي حڪومت تان
سج ڪڏهن لهندو ئي ڪونه آهي. ڪنهنجي نظر لڳي وڃن جو
ٻن چئن غدارن کي ڪونه ڦا پڪڙي سگهن؟ تعجب آهي!

فنڪي: تون پاڳل ٿي ويو آهين هيمون! مشهور ٽيرط جي
جاهدا توکي اڌ پاڳل بڻايو. باقي اڌ پاڳل توکي بڻايو حوالات

وقت هو فقيراڻي لباس ۾ ڪونه آهي. سوٽ ڪوٽ ۽ بوٽ ۾ هو ڪافي شاندار لڳي رهيو آهي. ڏاڙهي اُنس ۾ ڍنگ سان سنواريل. اکين تي ڪارو چشمو ۽ مٿي تي پيل فيلٽ ڪئمپ هن کي ڪجهه ڪجهه پراسرار بڻائي رهيا آهن.)

فنڪي: هيمون، پليز ڪم آن - ٽيڪ سيٽ.

(هٿ سان سامهون پيل ڪرسيءَ ڏانهن اشارو ڪري ٿو. هيمون بي - جهجهڪ ڪرسيءَ کي سيري ان تي ٽهي لڳي وهي ٿو. جيلر اڃا بيٺو ئي آهي.)

فنڪي: جيلر صاحب، توهان جي بروقت مهرباني. مان هيمون سان اڪيلائيءَ ۾ ڳالهائڻ پسند ڪندس. توهان مهرباني ڪري دروازو بند ڪري ٻاهر نظرداري ڪريو جيئن اسان جي گفتگو ڪنهن جي ڪن نه پوي.

جيلر: يس سر...

(جيلر ڪجهه توهين محسوس ڪندو ڪمري کان ٻاهر نڪري ٿو وڃي ۽ دروازو بند ڪري ٿو ڇڏي.)

فنڪي: (مرڪندي) اسان ڪوئي ملٽري آپريشن جو پلان ڪونه ناهي رهيا آهيون. پر ناٽڪ بازي نه ڪرڻ ئي پوندي آهي.

(هيمون تي ڪوئي اثر ڪونه ٿو اچي. هو بيحجاب ويٺو آهي.)

فنڪي: مان اهوئي آهيان جنهن جي ڪري توهان انقلابين جو منصوبو ناڪامياب ويو.

هيمون: ٺيڪ آهي - پر اهو منصوبو فقط مون ناهيو هو، انقلابين نه...

فنڪي: ون ائنڊ سيم ٿنگ.

هيمون: نو - اٽ ميڪس اي لاٽ آف ڊفرنس.

(ڪجهه دير فنڪي چپ رهي ٿو ۽ هيمون جي اکين ۾

هيمون: هاڻي پاڻ ئي فيصلو ڪر تہ پاڳل ڪير آهي.

(هيمون ڪرسيءَ تي وهي ٿو. فدڪي بہ ششدر ٿي ڪري وڃي ٿو ڪرسي والاري)

فدڪي: تنهنجي فيصلي جا ڪاغذ اپروول لاءِ حيدرآباد ڪورٽ مارشل جي پريزائيڊنگ آفيسر ڏانهن موڪليا ويا آهن...

(فدڪي ان سوچ جو رد عمل هيمونءَ جي چهري تي يا اکين ۾ ڏسڻ لاءِ ڪجهہ رڪجي ٿو. پر هيمون ڪنهن بہ قسم جو رد عمل ظاهر نہ ٿو ڪري.)

فدڪي: ڪرنل رچرڊسن تمام سخت ملٽري آفيسر آهي- انقلابين ۽ غدارن جو جاني دشمن...

(ڪئميرا فدڪيءَ جي چهري تي ڪلوز. هن جي چهري تي شيطاني مرڪ آهي ۽ اکين ۾ زهريلي چمڪ.) (ڪٽ)

ڏينهن ڪرنل رچرڊسن جي آفيس (اندر) درشيہ-٢٦

ڪئميرا ڪلوز ڪرنل رچرڊسن جي چهري تي. چهري مان هو سخت ۽ پٿر دل فوجي لڳي رهيو آهي. ڪئميرا پل بئڪ ڪري ٿي ۽ اسان ڏسون ٿا تہ هو هڪ شاهي بيضوي شڪل جي ميز جي پٺيان هڪ شاندار ڪرسيءَ تي ويٺو آهي. هو ڪرنل جي فلورديءَ ۾ آهي ۽ سندس ڇاتيءَ تي اڪيچار بلا لٽڪي رهيا آهن. لڳيٿو ڪنهن جهنگل مان ڪوئي خونخوار جيتو انساني ڪپڙا پائي اچي ڪرسيءَ تي ويٺو آهي. هن جي سامهون هن جي قدقامت ۽ شڪل صورت جي بلڪل ابتڙ هڪ گوري نسل جي نوجوان ڇوڪري ويٺي آهي جيڪا ڪرنل جي پرسنل اسسٽنٽ- ڪم- اسٽينوگرافر آهي. ڪرنل جي سامهون هڪ فائيل کليل پيئي آهي. ڇوڪريءَ جا وار کليل آهن ۽ جسم تي گلابي رنگ جي چست اسڪرٽ پيئي اٿس جنهن مان هن جو جوڀن هر هر ليئا پائي ٻاهر نهاري رهيو

جي ڇهوڪن، هٿڙن، ڏندن ۽ مڪن ڏڪن. هن وقت تون هوش ۾ ڪونه آهين.

هيمون: مان ته بلڪل هوش ۾ آهيان. شڪ مونکي تنهنجيءَ دماغي حالت تي آهي. تون هندو آهين الائي مسلمان، پر آهين هندستاني. تون آهين هن مٽيءَ مان گهڙيل. آخر، جيڪڏهن تنهنجو دماغ سالم هجي ها ته انهن جي چاڪري نه ڪرين ها جيڪي تنهنجن ڀائرن جا خوني ۽ ڀينرن جي عزت جا لٽيرا آهن. جيڪڏهن تنهنجو دماغ سالم هجي ها ته تون به مون وانگر هٿ ۾ ڪڙا ۽ پانو ڪٽي نڪري پوين ها. اڪيلو گاڏي ڪيرائڻ!... تون خود پاڳل آهين، بي دماغ آهين، ڇريو آهين ۽ زنده مردو آهين...

(هيمون جيئن ئي فنڪيءَ کي پاڳل چوي ٿو هـو ڪرسيءَ تان اٿڻ شروع ڪري ٿو ۽ آخرين لفظ وقت هو بلڪل هيمونءَ جي پرسان اچي ٿو بيهي. فنڪي غصي ۾ آهي ۽ لڳي ٿو ته اجهو ٿو هيمونءَ کي ٺونشو هڻي. پر پوءِ ڪجهه سوچي رڪجي ٿو وڃي.)

هيمون: ... مون کي توتي رحم ٿو اچي. ڪاش، مان ڪنهن سٺي ڊاڪٽر کان تنهنجي دماغ جي چڪاس ڪرائي سگهان! مسٽر سي. آءِ. ڊي! يُو آر سڪ.

فنڪي: (غصي ۾) هيمون زبان کي لغام ڏي.

هيمون: (مرڪي) ڪٿو مون کي ٻطائڻ هليو هئين، ٻونڪي پاڻ رهيو آهين!

(فنڪي هيمونءَ کي ٺونشو هڻڻ چاهي ٿو پر هيمون هڪدم ڪرسيءَ تان اٿي هن جي ٻانهن پڪڙي ٿو وٺي ۽ مروڙيس ٿو. فنڪيءَ جون اکيون ٻاهر نڪري پيون اچن. هيمون هن جي ٻانهن ڇڏي ٿو.)

طرح اِنجواءِ ڪري رهيو آهي.)

Colonel Richardson :

But it is you baby who has hooked me from the start and is going to stay suspenseful to the end. Miss Eleanor, you are a hell of a story with blood and bones

(ٻئي کلن ٿا. ٻنهي جون اکيون ملن ٿيون ۽ سنديشن جي ڏي - وٺ ٿئي ٿي. ڪرنل مس ايليئنر کي هلڪو اشارو ڪريٿو ۽ هو ۽ پهنجيءَ ڪرسيءَ تان اُٿي ڪرنل جي پرسان اچي ٿي. ڪرنل هن جي ڪمر ۾ هٿ وجهي پاڻ ڏانهن ڇڪي ٿو ۽ هن جي چپن تي پنهنجا چپ رکڻ وارو ئي آهي جو ان وقت ڪنهن جيپ جي هارن ۽ اِسٽارٽ ٿيڻ جو آواز اوورلئپ ڪريٿو. ان سان گڏ ڪن قدمن جا آواز به اچن ٿا. ڪرنل رچرڊسن جي دلي مراد جي ڏور ڪٽجي ٿي وڃي ۽ هو مس ايليئنر کي ڇڏي فائيل کولي پڙهڻ جي ڪم ۾ لڳي ٿو وڃي. مس ايليئنر پنهنجيءَ جڳهه تي وڃي ٿي وهي.)

Col. Richardson :

Bastards, Bloody bastards:

Miss Eleanor :

Them or us ?

(ڪرنل، ايليئنر ڏانهن شوڪي نهاريٿو. نهار مان صاف ظاهر آهي ته هو ايليئنر کي چئي رهيو آهي ته دوغلا اسان انگريز ڪيئن ٿا ٿي سگهون. دوغلا ته اهي هندستاني ڪرانتيڪاري آهن.)

Miss Eleanor :

I am sorry Sir, so sorry.

(ڪرنل فائيل بعد ڪري ايليئنر ڏانهن مرڪي نهاري ٿو. فائيل جي ڪور جو ڪلوز شاٽ. ان تي لکيل آهي:

آهي. ڪرنل رچرڊسن جون نظرون به ڪنڌهن ڇوڪريءَ جي جسم جو سڄو ڪن ٿيون. ڳالهين جي وچ ۾. ڇوڪريءَ جي هٿ ۾ پينسل آهي ۽ شارٽ هينڊ نوٽ بوڪ اڳيان کليو پيو اٿس. ڪرنل جي سامهون واريءَ ديوار تي يعني هن وقت جيڏانهن ڇوڪريءَ جي پٺي آهي، هڪ شاهي پينٽنگ ٽنگيل آهي جنهن ۾ ڪلاتمڪ نموني هڪ ننگي عورت ڏيکاريل آهي ۽ ان چتر جي هيٺان لکيل آهي:

"The crotch on Canvas"

ڪرنل ان چتر ڏانهن نهاري ورتي ڇوڪريءَ ڏانهن نهاري ٿو. ڇوڪري هن جو اڻ چيل پر بخوبي اظهاريل مطلب سمجهي ٿي وڃي ۽ مرڪي ٿي. ڇوڪريءَ جو نالو ايلينر آهي- مس ايلينر (Eleanor)

Miss Eleanor :

Some times I get that bloody feeling that you are a bastard hero of a deft, fast-paced, Spiced with roma–nce and mystery, enthrawlling, intriguing, Sturdy, Vivid, Credible unhackneyed, full of unexpected twists and turns, edge-of-the-seat- reading, spy-cum-war novel written in the hell with a solid gun.

(مس ايلينر مٿيون لمبو جملو اهڙي نموني ادا ٿي ڪري جو ان جو هڪ هڪ لفظ جڳهيءَ طرح سمجهه ۾ به اچي ٿو پر پڙهندڙ مذاق جي ڇاپ به ڇڏي ٿو وڃي. مس ايلينر جي اکين جي چمڪ ۽ مرڪ ادائگيءَ کي وڌيڪ جاندار بڻائي ٿي ڇڏي. ڪرنل رچرڊسن جي چهري تي آنند ۽ سنتوش جو ڀاو آهي جڻ هو هڪ هڪ لفظ، هڪ هڪ صفت پوريءَ ريت

درشيہ-٢٧ جيل جي ڪوٺڙي (اندر) ڏينهن

ڪئميرا ڪلوز جيل جي ڪوٺڙيءَ جي تالي تي. ڪوئي چاٻيءَ سان تالو کولي رهيو آهي. تالو کلي ٿو ۽ ڪئميرا پل بئڪ ڪري ٿي. اسان ڏسون ٿا ته اندر ڪوٺڙيءَ ۾ هيمون قيد آهي- اڪيلو. ٻه سپاهي پهري تي آهن ۽ انهن مان ئي هڪ دروازو کوليو آهي. دروازي وٽ ٿري پيس سوٽ ۾ ملبوس هڪ گورو آفيسر بيٺو آهي. هن جي مٿي تي فلٽ هئٽ پيل آهي ۽ پيرن ۾ چمڪدار بوٽ. پنهنجي وهنوار ۽ شخصيت مان هو ڪو وڏو عهديدار لڳي رهيو آهي جنهن کي سرڪار ڪافي اختياريون ڏيئي ڇڏيون آهن. دروازو کلندي ئي هو ڪوٺڙيءَ ۾ داخل ٿئي ٿو. هيمون هن ڏانهن نهاري به ڪونه ٿو هو پنهنجن ئي خيالن ۾ گم آهي. گورو آفيسر هن جي بلڪل اڳيان اچي بيهي ٿو. چمڪدار بوٽ تي نظر پوندي ئي هيمون وٺي ئي وٺي اکيون مٿي کڻي ٿو ۽ پهريون دفعو گوري آفيسر تي هن جي نظر پوي ٿي. پر هيمونءَ تي ڪوئي اثر ڪونه ٿو ٿئي. هو نروَڪار ڀاوَ سان چپچاپ ويٺو ئي ٿو رهي.

گورو آفيسر: هيمون.

هيمون: ڇو.

گورو آفيسر: هاڻي به تون جي پنهنجن ساٿين جا نالا ٻڌائين ۽ معافي وٺين ته مون کي اهو اڌڪار آهي ته مان تنهنجيءَ ڦاسيءَ جي سزا رد ڪري ڇڏيان. سوچ.

(هيمونءَ جو چهرو غصي کان لال ٿي ٿو وڃي. اکين ۾ خون ڀري ٿو اچيس. جهٽڪي سان اٿي بيهي ٿو ۽ گوري آفيسر جي اکين ۾ اکيون اٽڪائي ڪجهه دير چپچاپ هن ڏانهن نهاريندو ٿو رهي. آخر گوري آفيسر کي پنهنجون اکيون جهڪائڻيون ٿيون پون.)

Miss Eleanor :

You approved ?

Col. Richardson :

What ?

Miss Eleanor :

The Judgment. (هيمون ۽ جي فائيل ڏانهن اشارو)

Col. Richardson :

What are you talking baby ? I don't approve such mild punishments. This Judge is not only ignoramus but imbecile also. Do you call it a judgment ? a punishment ? No, Miss no It is a clear cut example of nonsequitar—a bad Piece of reasoning which does not lead up to the Judgment intended. I hate it where the security of a country is at stake.

Miss Eleanor :

You call Life-imprisonment a mild punishment !

Col Richardson :

In such Cases, yes, we have to eliminate these criminal lunatics during infancy................I love infanticide, you know. (ڇهوٽ تي معدني پروڪ مرڪ) We don't like to have other Bhagatsinghs and Azads on our hands. We have to finish this madness any how and at any cost. Miss Eleanor, Hemu Kalani Should be hanged-hanged till death. that will be a clear and loud message for others.

(ڪٽ)

ڊسمبر-٢٨ عام رستا (ٻاهر) رات

اونداهي رات ۾ گولين جا آواز. چيخون. ڊڪندڙ جيپون ۽ موٽر سائيڪلون. بمن جا ٺڪاءَ.

هڪ پوليس جي جيپ ڏوڏو ڪري جلي رهي آهي. هڪ انقلابي گوليون ڇوڙي ٿو ۽ ڪار ۾ ويٺل ٽي آفيسر اُتي جو اُتي مري ٿا وڃن. آفيسر گورا آهن.

بم اُڇليو وڃي ٿو ۽ گورنمينٽ جي بلڊنگ جلڻ لڳي ٿي. اُکڙيل پٽا ۽ سامهون ٽرين اچي رهي آهي.

جلندڙ پوسٽ آفيس.

گوليون. گولا. آگ جا شعلا. چيخون ۽ چيخون.

ڊڪندڙ ڪرانتيڪاري گوليون هلائن ٿا.

گورا سپاهي ۽ آفيسر گوليون کائي رستي تي ڪرندا رهن ٿا.

چوطرف تباهي ئي تباهي. خون ئي خون. چيخون.

(ڪٽ)

ڊسمبر-٢٩ جيل جي ڪوٺڙي (اندر) ڏينهن

ڪئميرا ڪلوز بسومل ڪالاٽيءَ جي چهري تي. هن جي چهري مان عمر جي وڌي وڃڻ جا نشان صاف ظاهر آهن. هن جي عمر چاليهن ۽ پنجيتاليهن سالن جي وچ ۾ لڳي رهي آهي. لونڊڙين وٽ وار سفيد ٿي چڪا اٿس. ڪئميرا جي پل بئڪ ڪرڻ تي اسان ڏسون ٿا ته هو پنهنجيءَ زال جيٺي ٻائيءَ سان گڏ جيل جي ڪوٺڙيءَ کان ٻاهر ويٺو آهي. شيخن جي پٺيان هيمون قيدين جي لباس ۾ ويٺو آهي. هيمونءَ جي چهري تي ڪنهن به قسم جو نه غم آهي نه غصو نه پڇتاءُ. هو بلڪل شانت ڀاوَ سان ويٺو آهي. بسومل چهري مان دکي ۽ هار کاڌل لڳي رهيو آهي. هيمونءَ جي ماءُ جيٺي ٻائي ڏاڍيءَ مشڪلات سان پنهنجا ڳوڙها روڪي رهي آهي. ازحد ڪوشش

هيمون: گستاخ انگريز، جيڪڏهن معافي وٺڻي ٿي آهي ته توکي اسان کان وٺڻي پوندي ۽ نه مونکي توکان.

گورو آفيسر: هيمون، شايد توکي خبر ناهي ته هندستان ۾ ڏاڍي گرمي آهي. تنهنجي گردن لڙڪندي رهندي، زبان منهن مان ٻاهر نڪري ايندي، اکين جا ڏيلا ساڪيٽس ۾ مايوس نه سگهندا ۽ جنهن وقت تڙپي تڙپي تنهنجي جان جسم مان ٻاهر نڪرندي ان وقت تون تتل ريت تي پيل مڇليءَ وانگر پيو تڙڦندين... يو فول!

هيمون: منهنجي گردن جڏهن لڙڪي ٿيڻي هوندي، ٿيندي. زبان لٽڪڻي هوندي، لٽڪندي. تتل ريت تي پيل مڇليءَ وانگر منهنجو جسم جڏهن ڦٿڪڻو هوندو، ڦٿڪندو. اسان هندو ڀاڳيه ۽ ڪرم-ڦل ۾ وشواس رکندا آهيون. پر ڪنهن ان کان اڳ ئي تنهنجو روح جسم مان نڪري آسمان ڏانهن پرواز نه ڪري وڃي. ان ڪري پليز، گيٽ آئوٽ انڊر بي لاسٽ!

(هيمون هڪدم منهن ڦيري ٿو ڦيري ڇڏي گوري آفيسر جو ڪوئي وجود ئي ڪو نه آهي. گورو هن ڏانهن ڪجهه پل شڪي نهاريندو ۽ پوءِ ٻاهر ويندو لاءِ در طرف وڌي ٿو. هيمون ۽ جو منهن اڃا ديوار طرف آهي. گورو دروازي وٽ رڪجي پوئتي نهاري ٿو.)

گورو آفيسر: مونکي توتي رحم ٿو اچي.

هيمون: (اوچتو گوري ڏانهن منهن ڪري) رحم مونتي نه کاءُ، پر ان بابي حڪومت تي کاءُ جيڪا هر پل موت جي ماڻهن طرف قدم قدم ڪري وڌندي ٿي وڃي.

(ڪئميرا هيمون ءَ جي شانت ۽ ٻيهسوت چهري تي.)

(ڪٽ)

ٻه اڄاڻو ن ويون... ڪراچي ڪارپوريشن جي اڳوڻي ميئر جمشيد جي مهتا، سنڌ اسيمبليءَ جي اسپيڪر ڀوڄسنگهه پهلاجاڻيءَ، ساڌو واسواڻيءَ، ساڌ ٻيلي جي مهنت سوامي هرنامداس ۽ ڄيٺامداس گهڻي ئي ڊڪ ڊوڙ ڪئي. هزارن ماڻهن جي صحيحن سان عريضا ڏنائون ته جيئن تنهنجيءَ ننڍيءَ عمر کي خيال ۾ رکي ڦاسيءَ جي سزا رد ڪئي وڃي. ٻيو پڻ، دشمن ۽ آتنائي ملٽري ڪمانڊر رچرڊسن سڀ ٻڌو اڻٻڌو ڪري ڇڏيو... هرڪا درخواست، هرڪو عريضو نڪرائي ڇڏيائين...

هيمون: ڇو نه نڪرائيندو؟ هو پنهنجو ڌرم پالي رهيو آهي ۽ مان پنهنجو ڌرم پالي رهيو آهيان. اسان ٻئي هڪ ٻئي جي ڌرم کي بگيڙڻ جي ڪوشش ڪو نه ڪنداسين.

جيٺي ٻائي: پٽ، هي تون ڇا چئي رهيو آهين؟ تون ٻرابر ڌرم پالي رهيو آهين پر هو منهنجو ماريو ڪهڙو ڌرم پالي رهيو آهي؟

هيمون: آمان، هو به مون جهڙوئي ڌرم پالي رهيو آهي. ديش کي آزاد ڪرائڻ لاءِ جان جي آهوتي ڏيڻ منهنجو ڌرم آهي ۽ وري ڀارت کي آزاد ڪرائڻ جي ڪوشش ڪندڙن کي پڪڙڻ، سزائون ڏيڻ، ڦاسيءَ تي لٽڪائڻ هن جو ڌرم آهي... اَمان، موت جي حدن کان ٻاهر نڪري تصوير جا ٻئي پاسا ڏس ته پوءِ تون به ائين ئي چوندينءَ ته اهو ٺيڪ ڏيو جو پوماتما چاهي ٿو. امان، رب جي رضا تي راضي رهڻ کانسواءِ اسان انسانن جي هٿ ۾ ٻيو ڪجهه به ڪو نه آهي.

(جيٺي ٻائي اڇي ٿي رڙ ۾ ڇتڪي. جيتوڻيڪ ٻيسومل پاڻ به پريو بيٺو آهي. مهن رڻهارڪو اٿس ته به زال کي ڪلهي کان پڪڙي آٿت ڏئيس ٿو.)

جيٺي ٻائي: اها رب جي ڏاڍائي آهي هيمل. نسوري ڏاڍائي آهي...

جي باوجود هن جي اکين جون ڪنڊون ڪجهه آليون آهن.

پيسومل: پٽ، سڀ ڪوششون اجايون ويون. ڪوئي سهارو ڪم نه آيو. ڪائي پهچ ڪامياب نه وئي.

هيمون: بابا، جو ٿيڻو هوندو اوس ٿيندو. دنيا جي ڪائي طاقت، ڪائي دؤلت ۽ ڪائي سفارش هوڻيءَ کي روڪي نه سگهندي. توهان لکئي کي ٽارڻ لاءِ سڄو ڪوشش ڪري ڇڏيا آهيو. اهڙي ڪوشش اجائي نه ويندي ته ٻيو ڇا ٿيندو؟ رضا تي راضي رهو ۽ اهو ٿيڻ ڏيو جيڪو پرماتما چاهي ٿو.

(جيٺي بائي پوئيءَ جي ڪنڊ سان اکيون اگهي ٿي. پيسومل معهن ٿورڙو پاسيرو ڪري هيماڻ کي جهلڻ جي ڪوشش ڪري ٿو.)

جيٺي بائي: پٽ هيمل، تون ڪيترو سؤلائيءَ سان چئي وئين ته اهو ٿيڻ ڏيو جيڪو پرماتما چاهي ٿو. پر مان ٿي پڇان پرماتما اهو چاهي ئي ڇو ٿو؟ جنهن ٻالڪ کي اسين ماتائون نؤ مهنا پيٽ ۾ سانڍي سور سهي پرماتما جي هن سرشٽيءَ ۾ آڻيون ٿيون، ڇا ان لاءِ ته هڪ ڏينهن پريءَ جوانيءَ ۾ ڪوئي جلاد، ڪوئي ڪاسائي، ڪوئي راوڻ...

(جيٺي بائي وڌيڪ ڳالهائي نه ٿي سگهي. گلو پوجي ٿو اچيس ۽ ڪلهي تي معهن هٿن ۾ لڪائي. ٻه ٿي سڏڪا صاف صاف ٻڌڻ ۾ اچن ٿا.)

پيسومل: هيمون، تنهنجي لاءِ سڀيءَ سڌ ڪوشش ڪئي نه جيڻ... نه جيڻ...

(گلو پوجي ٿو اچيس. هيمون ڀيءُ ڏانهن نهاري ڪنڌ لوڏي ٿو ڄڻ چوڻ ٿو چاهي ته ائين اڌيرو ٿيڻ توهان لاءِ سنڀو ناهي، سهائيندو ناهي. پيسومل پاڻ سنڀالي ٿو.)

پيسومل: هيمون، سڌ جي وڏن وڏن هستين جون ڪوششون

تي ڪوئي بوجهه نه رهي.

(جيئني بائي اکيون آليون هوندي به مرڪي ٿي. هيمون به مرڪي ٿو. پيسومل جي چپن تي به اڌوري مرڪ اچي ٿي.)

هيمون: (پيءُ ڏانهن مخاطب ٿي) بابا، سڄيءَ سنڌ ڀلي منهنجي جان بچائڻ لاءِ درخواستون موڪليون هجن يا ڪوششون ڪيون هجن پر مونکي فخر آهي ته مون خود اهڙي ڪائي درخواست ڪو نه ڪئي آهي... مونکي معافي کپي ئي ڪو نه. مونکي ڦاسي کپي. معافي مون لاءِ موت کان گهڻو وڌيڪ ڏکدائي ٿيندي... بابا، شايد توهان کي خبر ڪو نه آهي ته رچرڊسن مون ڏانهن پنهنجا عملدار موڪليا هئا ته اچي معلوم ڪن ته مان پنهنجي ڪئي تي پشيمان ٿيو آهيان يا نه. مان جي فقط پشيماني ظاهر ڪندي معافي وٺان ها ته ڦاسيءَ جي سزا هڪدم رد ٿي وڃي ها. هاڻي به ائين ٿي سگهي ٿو. پر مان ائين ڪندس ڪو نه. مان ڪجهه سال زنده رهڻ لاءِ سڀ ڪئي ڪرائي تي پاڻي ڪو نه ڦيريندس...

پيسومل: (وچ ۾ ڪٽي) تو انهن عملدارن کي ڇا چيو؟

هيمون: سڌو چيو مان ته جي جيئرو رهيس ته وري به اهڙائي ڪم ڪندس ۽ تيستائين جاري رکندو ايندس جيستائين انگريزن جي حڪومت هندستان مان ختم نه ٿي وڃي آهي... پر جي مري ويس ته وري هن ڀوميءَ تي جنم وٺي پنهنجي اڌوري ڪارج کي پورو ڪندس.

پيسومل: (عجب مان) يعني تو پاڻ...

هيمون: هائو، مان چاهيان ته ڦاسيءَ جي سزا رد ٿي سگهي ٿي. جنم ٽيپ جي سزا رد ٿي سگهي ٿي. مان آزاد ٿي سگهان ٿو. مونکي وڏا عهدا، وڏا خطاب ۽ اڪيچار اِنعام اِڪرام ملي سگهن ٿا... پر مان اهو چاهيندس ڪو نه، جو ته اِن جي

هيمون: امان، دل ننڍي نه ڪر. ٻار کي گهٽ نه سمجهه. اسان سڀ انقلابي ڪٽري آهيون. پر ڪرڻ اسان جو ڌرم آهي. اسان جو جنم ئي ان لاءِ ٿيو آهي ته جيئن جنگ جي ميدان ۾ مارئون، مارئون ۽ هڪ ڏينهن خود به مري وڃون. اسان کي پورو پورو يقين آهي ته جيڪو انقلابي آزاديءَ جي يگيه ۾ پراڻن جي آهوتي ڏئي ٿو سو مري نه ٿو پر سورڳ ۾ وڃي امر آنند پائي ٿو.

(پيسومل ۽ جيٺي بائي دکي هوندي به هيمون ءَ جي مُنهن مان نڪتل گيان جي گفتن کي ٻڌي تپرس مان هن ڏانهن نهارن ٿا.)

هيمون: شري ڪرشڻ ڀڳوان پڻ گيتا ۾ ارجن کي چيو آهي: هي ارجن! جڏهن جڏهن ڌرم جي هاڃي ٿئي ٿي ۽ ادرم وڌي ٿو وڃي تڏهن تڏهن آءٌ ڌرم جي استاپنا لاءِ ۽ ڀڳتن جي رکيا لاءِ جنم وٺان ٿو... امان، اسان سڀ انقلابي ڀڳوان ڪرشڻ جو ئي سرنپيل ڪاريه ڪري رهيا آهيون ۽ تون. اما تون. اسان سڀني هڪ ويرَ جي ماتا آهين، جيسي آهين. توکي رڙڻ ۽ پڇتائڻ شوڀيا نه ٿو ڏئي. تون ته سر اونڇو ڪري هل. امان، تون ديش کي اهو ڪجهه ڏيئي رهي آهين جو مرڪڻ تنهنجو اڌڪار ٿي ٿو وڃي.

جيٺي بائي: (هيمون ءَ جي ڳٽن تي ٻئي هٿ ڦيرائيندي، ڪجهه ڀريل آواز ۾) منهنجا لال! منهنجا گل!

هيمون: امان، مرڻ شرير جو ڌرم آهي پر آتما سدائين امر آهي. جهڙيءَ طرح انسان ميرو ڪپڙو لاهي اڇو اجلو ڪپڙو پائي ٿو، ٺيڪ ان طرح آتما به پراڻي ديهه ڪسي ڇڏي نئين ديهه کي ڌارڻ ڪري ٿي... ميون ڪيترن سان ايڏو موڙ نه رکو. امان، ايڏو موڙ نه رکو. مرڪ، امان مرڪ ته جيئن منهنجي من

درشيہ-٣٠ جيل جي ڪوٺڙي (اندر) ڏينهن

(پردي تي لکجي ٿو وڃي)

٢١ جنوري ١٩٤٣

(ڪئميرا ڪلوز کير سان ڀريل هڪ گلاس تي. ڪوئي گلاس ڪٺي کڻائين وڃي رهيو آهي. او چتو اهو ماڻهو هڪ هنڌ رکجي ٿو وڃي. ڪئميرا پل بئڪ ڪري ٿي ۽ اسان ڏسون ٿا تہ گلاس هڪ سپاهيءَ جي هٿ ۾ آهي ۽ هو هيمون جي ڀرسان بيٺو آهي. هيمون زمين تي ويٺو آهي ۽ پدم آسڻ ۾ ويهي گيتا پڙهي رهيو آهي.)

هيمون: آد پرُت، آد ديو ۽ آد پرکيہ منهنجا ئي نالا آهن. انتڪال ۾ مون ڪي سچائي جيڪو بہ ديهہ ڇڏي ٿو. سو منهنجي اوناشي پد کي پراپت ٿئي ٿو. ديهہ تياڳڻ مهل جو جنهن جو سمرڻ ڪري ٿو سو تنهن کي وڃي پراپت ٿئي ٿو...

سپاهي: هيمون، کير پيءُ.

(هيمون گيتا پڙهڻ بند ڪري ٿو، گيتا کي هٿ جوڙي اکيون مٽي ڪٺي ڪجهہ دير سپاهيءَ ڏانهن نهاري ٿو. هيمونءَ جي چهري تي ڪوئي ڀاءُ ڪونہ آهي.)

سپاهي: کير - کير پيءُ ادا!

هيمون: ادا هاڻي تہ وڃي پنهنجيءَ ماتا جو کير پيئندس.

(سپاهي ڪجهہ پل هيمونءَ ڏانهن قرب ڀريل نظرن سان نهاري ٿو. هن جي اکين جون ڪنڊون آليون آهن. سپاهي ڌيري ڌيري ڪوٺڙي کان ٻاهر نڪري ٿو وڃي. هيمون وري گيتا پڙهڻ لڳي ٿو.

هيمونءَ جي ڪوٺڙيءَ جي ٻاهران گشت ڪندڙ سپاهين جي قدمن جا شات.

هيمون اکيون ٻوٽي ڌيان ۾ ويٺو آهي. چار نوان سپاهي

قيمت منهنجي سڄي هستي آهي ۽ پارٽواسين لاءِ ڪڏهن به نه مٽجي سگهڻ وارو هڪ ڪلنڪ آهي.

(ڀيسومل ۽ جيٺي بائيءَ جا چهرا لهي ويا آهن. انهن ٻنهي ۽ فخر جي احساس هنن جي حالت عجيب ڪري ڇڏي آهي.)

هيمون: منهنجيءَ ڦاسيءَ ۾ باقي ٽي ڏينهن آهن. ٽن ڏينهن کان پوءِ مان پنهنجن سورويرن ۽ امر سائين سان وڃي ملندس. ٽن ڏينهن کان پوءِ پوءِ پتا سان منهنجو ميلاپ ٿيندو!

توهان ڇونا چاچي ٿا ڪريو؟ ڏسو نه ٿا ته مان ڪيترو نه خوش آهيان؟ شايد توهان کي خبر نه هجي ته هتي منهنجي تور پاڻ ڇهه پائونڊ وڌي وئي آهي. اهو ان ڳالهه جو ثبوت آهي ته انگريزن جا ڏينهن اچي پورا ٿيا آهن... انهن کي ڪير غلام بڻائي رکي سگهندو جن جي دلين مان موت جو ڊپ نڪري ويو هجي!

(ٻه سپاهي اچن ٿا.)

هڪ سپاهي: ملاقات کي گهڻوئي وقت ٿي چڪو آهي. هاڻي توهان وڃو.

هيمون: بابا! امان! پرارٿنا ڪجو ته منهنجو ملڪ جلد آزاد ٿئي. ٽيڪوءَ جي پارت هجيوَ. منهنجي طرفان پيار ڪجوس.

سپاهي: هاڻي وڃو. وقت تمام گهڻو ٿي ويو آهي.

(ڀيسومل ۽ جيٺي بائي هيمونءَ تي هڪ ڀرپور نظر وجهي واپس وڃڻ لاءِ مڙن ٿا. وري مڙي ڪري پوئتي نهارن ٿا. ڪجهه دير رڪجي، ٻاهر وڃڻ لاءِ اڳتي وڌن ٿا. ڪئميرا هيمونءَ جي چهري تي. هو شيخن کي ٻڪڙي ماتا ۽ پتا کي جيل کان ٻاهر ويندو ڏسندو رهي ٿو. هن جي چهري تي هاڻي اکين ۾ ڪنهن به قسم جي ڀاونا ڪونه آهي.)

(ڪٽ)

(گوري ملٽري آفيسر جي اشاري تي هڪ سپاهي اڳتي وڌي هيمونءَ جي پيرن ۾ پيل زنجيرون کولي ٿو. گورو ملٽري آفيسر پستول تيار ڪري بيهي ٿو. ٻن ڪي ڏسي سپاهي ٻ، هر ممڪن گھٽنا لاءِ تيار ٿي ٿا بيهن.

هيمون وڏي شان مان سان ڦاسيءَ جي تختي تي چڙهي ٿو. هن جي شرير جي ڪنهن ٻه انگ مان جهجهڪ، هٻڪ يا هٿڪ ظاهر ڪونه ٿي ٿئي. هو دليرانا مرڪ مرڪي رهيو آهي.

جلاد هيمونءَ جي ڳچيءَ ۾ ڦاسيءَ جو ڦندو وجهي ٿو ۽ اجا مٿهن جي مٿان ڪارو ٽوپ وجهڻ وارو ئي آهي ته گورو ملٽري آفيسر اشاري سان هن کي روڪي ٿو.)

گورو آفيسر: نوجوان، قانون جي مطابق مونکي توکان پڇڻو آهي ته ڇا تنهنجي ڪا آخرين خواهش آهي جيڪا اسان پوري ڪريون.

هيمون: منهنجي آخرين خواهش اها آهي ته زندگيءَ جي آخرين گهڙين ۾ منهنجي مٿهن مان جيڪي لفظ نڪرن اُهي تون دهرائين... (زور سان)

انقلاب زنده آباد!

ڀارت ماتا ڪي جئه!!

(گوري آفيسر جو مٿهن رڪي ٿي ٿو وڃي. سڄي ڦاسي گهر ۾ موت جهڙو سناٽو ڇانئجي ٿو وڃي. جلاد هيمونءَ جو مٿهن ڪاري ٽوپ سان ڍڪي ٿو. ان ساه مٽجهائيندڙ شانتيءَ واري ماحول ۾ جلاد جي ليور ڇڪڻ جو آواز بيحد خوفناڪ لڳيٿو.

هيمونءَ جو بيجان جسم لٽڪيو پيو آهي.)

(فيڊ آئوٽ)

اندر داخل ٿين ٿا ۽ هيمون ۽ جي اڳيان اچي ٿا بيهن. هيمون ڏيان ۾ آهي.)

سپاهي: هيمون، هلڻ جي تياري ڪر.

(هيمون اکيون کولي ٿو ۽ سپاهين ڏانهن نهاري ٿو.)

هيمون: تيار ته اسين ڪڏهن کان ويٺا آهيون. ڏسو ته ٻاهر توهان جي طرفان ئي ٿي آهي.

(هيمون اٿي بيهي ٿو. سپاهي هن کي پٺڀرو وچ ۾ ڪري، پيرن ۾ بيڙيون وجهي ڪمري کان ٻاهر وٺي وڃن ٿا. ڪئميرا ڪلوز هيمون ۽ جي چهري تي.)

هيمون: (اڳتي وڌندي - پيرن ۾ پيل بيڙين جا آواز ايندا رهن ٿا.)

مالڪ تيري رضا رهي اور تو هي تو رهي،
باقي نه مئن رهون نه ميري آرزو رهي.
جب تڪ ڪه تن ۾ جان رڳون ۾ لهو رهي،
تيرا هي ذڪر هو تيري هي جستجو رهي.

(ڦاسي گهر جو دروازو. هيمون سپاهين سان گڏ اندر داخل ٿي رهيو آهي.

هيمون: (بلند آواز ۾)

I wish the downfall of British Empire.

(ڦاسي گهر ۾ بيٺل گوري ملٽري آفيسر جو چهرو غصي مان لال ٿي ويو آهي. هيمون هن ڏانهن نهاري زهريلي مرڪ مرڪي ٿو. گوري آفيسر جي نڪ جي ناسن مان عجيب قسم جا جانوري آواز نڪرن ٿا.)

هيمون: (پيرن ۾ پيل زنجيرن ڏانهن حقارت سان نهاريندي) انهن لاءِ هڻ جي ڪائي ضرورت ڪونه آهي. مان تختي تي پاڻ پنهنجن پيرن سان چڙهندس.

ويٽا پبليڪيشن جو ڇپايل

ٻال - ساهتيه

[١] جهرڪيءَ اڏو تڪو - جگديش لڇاڻي
(اٺن سنڌي لوڪ ڪٿائن ۽ پري ڪٿائن جو مجموعو)

[٢] روپ نگر جي راجڪماري - جگديش لڇاڻي
(سنڌي لوڪ ڪهاڻيءَ تي آڌارت ٻال - اُپنياس)

[٣] گلن ڦلن جي راڻي - جگديش لڇاڻي
(سنڌي لوڪ ڪهاڻيءَ تي آڌارت ٻال - اپنياس)

[٤] ڪمي آندي ڪنوار - جگديش لڇاڻي
(سنڌي لوڪ ڪهاڻين جو مجموعو)

[٥] ٻال ڪهاڻيون - جگديش لڇاڻي
(ڇهن ٻال- ڪهاڻين جو مجموعو)

[٦] سنڌي لوڪ ڪهاڻيون جگديش لڇاڻي
(ڇهن سنڌي لوڪ ڪهاڻين جو مجموعو)

[٧] جهرمر - منوهر بيدي
(NCERT طرفان انعام حاصل ڪيل ٻال - ڪوتائون)

[٨] رنگبرنگي آکاڻيون - جيوت "جوت"
(ٻال ڪهاڻين جو مجموعو)

[٩] هڪڙو هو ڏاهري - جگديش لڇاڻي
(سنڌي لوڪ ڪهاڻين جو مجموعو)

١٠- لعل هيري جي ڳولاش - جگديش لڇاڻي
(هڪ وگيانڪ ٻال اپنياس - اڻڇپيل

ويٽا پبليڪيشن

اُ ٧٠١، راجيو اپارٽميٽ، اُلهاسنگر-٤٢١٠٠١

70103 ☎